

VUFDE
KERST
BOEK

VIJFDE
KERSTBOEK

DIT KERSTBOEK BEVAT BIJDRAGEN VAN

Ds. A. L. BROER, Dr. J. R. CALLENBACH, L. E., WILLEM
EVERS, JAN H. DE GROOT, HERMAN HANA, H. J. HEIJNES,
W. G. VAN DE HULST, Js. VAN KUIJK, HENDRIKA
KUYPER—VAN OORDT, IGNATIA LUBELEY, M. A. M.
RENE—BOLDINGH, JOH. P. RUIYS, G. SEVENSMA—
THEMMEN, A. K. STRAATSMA, A. WAPENAAR.

SAMENGESTELD ONDER REDACTIE VAN
P. J. RISSEEUW

VIJFDE KERSTBOEK

NIJKERK — G. F. CALLENBACH
1928

DE VLUCHT NAAR EGYPTE

Houtsnede van Albrecht Dürer

DE VLUCHT NAAR EGYPTE

DOOR

Dr. J. R. CALLENBACH

Hoe lang het was na de geboorte des Heeren weten wij niet; maar reeds in zijn vroege jeugd, het doet er weinig toe of het kindeke enkele maanden dan wel twee jaren oud was, moesten Jozef en Maria met hem vluchten. Vluchten naar Egypte.

Welk een verandering is dat vergeleken met den Kerstnacht!

In den Kerstnacht komt, na 't neerdrukkend zwoegen op de lange reis, de rust. Rust is in den stillen stal. Rust in Ephrata's velden, waar de Engelenboodschap de vrees doet wijken voor zaligen vrede, waar 't Engelenlied een boodschap brengt van werkelijken wereldvrede. Rust is er in den haastigen gang der herders om te zien wat geschied is en de zaligste rust daalt neer in Maria's ziel als zij de herders ziet knielen, als zij hoort wat zij zagen en al dat gehoorde zuiverlijk bewaart in haar hart.

Maar nu komt weer de onrust, de felle, felle onrust, die 't hart doet kloppen van angst; die 't hoofd schuw doet wenden; de onrust die jaagt en verschrikt, die alles doet verlaten om in de vlucht te bergen het veege lijf.

O, wereld, wat zijt gij toch jammervol! Oogenblikken zijn er waarin de vrede Gods schijnt neergedaald, oogenblikken waarin de hemel nabij is; maar dan op eens staat de wereld weer voor ons met haar afgunst, haar hardheid, haar haat en 't leven wordt een vlucht.

De vlucht naar Egypte vindt haar oorsprong in de vijandschap door aanbidding gewekt.

Het Kerstverhaal begint met dat stille paar, dat vermoeid en verschrikt een onderkomen zoekt en vindt in den stal der herders. Het gaat voort in den donkeren nacht, waar het licht van het vuur, door de herders ontstoken, weinige ellen ver een nog maar onzekeren glans verspreidt. Dan komt het licht van den hemel met zijn sterke

stralen en zijn Engelenboodschap en de blijdschap des hemels in der Engelen lied. De hemel verheugt zich met ongekende vreugde over 't heil dat aan deze donkere aarde wordt geschonken.

Als dan, na de aanbedding door de herders, alles stil is geworden en maanden vredig zijn voorbijgegaan, komt uit het verre en ook toen zoo geheimzinnige Oosten een wonderbare hulde, die Maria kon doen denken: niet enkel Israëls vromen, heel de aarde valt straks mijn kindeke te voet.

„Zie, eenige Wijzen van het Oosten zijn te Jeruzalem aangekomen, zeggende: waar is de geboren Koning der Joden? want wij hebben gezien zijne ster in het Oosten, en zijn gekomen, om Hem te aanbidden.”

Die komst van de wijzen om te aanbidden, wekt onrust. „Koning Herodes nu, dit gehoord hebbende, werd ontroerd en geheel Jeruzalem met hem.”

Aanbedding wekt vijandschap. Bij Herodes in de eerste plaats. Herodes is een mensch die niemand boven zich kan dulden. Als hij met bitterheid moet erkennen, dat de keizer te Rome meer is dan hij, wekt die erkenning een te sterker gespannen zucht om in 't Joodsche land te blijven de hoogste, de groote, zooals hij zich noemde Herodes „de Groote”.

Die ziekelijke zucht om de eerste te zijn brengt hem er toe zijne geliefde vrouw Mariamne en zijne beide zonen Alexander en Aristobulus en niet weinig meer verwijderde familieleden te dooden.

Bij de komst der wijzen gaat een schok door zijn ziel als hij hoort van een Koning der Joden, die zou geboren zijn.

Zal hij onttroond worden?

Is er iets waar van het volksgeloof, dat sprak van een Koning, die over Israël zal regeeren? Hebben gelijk de dwepers, die hun hoop stellen op zulk een vorst? Wij verstaan de beroering van zijn ziel, als wijzen komen van verre om dezen koning te huldigen. Hij bedwingt die ontroering; uiterlijk mag zij zich niet toonen; met groote rust neemt hij de maatregelen, die hij noodig acht om het regeeren van dien Koning onmogelijk te maken.

Daar is een volksgeloof, dat spreekt van een komenden Koning. De schriftgeleerden zullen er meer van weten en de overpriesters. Herodes roept ze tot zich en legt hun de vraag voor: „Waar zou de Christus geboren worden?” Hun antwoord klinkt beslist: „Te Bethlehem in Judea; want alzoo is geschreven door den Profeet: En gij Bethlehem, gij land van Juda zijt geenszins de minste onder de vorsten van Juda; want uit u zal de Leidsman voortkomen, die mijn volk Israël weiden zal.”

Wie zijn Bijbel kent hoort terstond, dat, al wordt de zin van Micha 5 : 1 hier vrij juist weergegeven, de woordklank vrij veel verschilt van het oud-profetische woord. Men schrijve dit niet toe aan de Grieksche Vertaling, gelijk menigmaal geschiedt, want van deze wijkt Matth. 2 : 6 evenzeer af. De oorzaak is eene andere. Het Hebreeuwsch werd door het Arameesch sprekende volk niet meer verstaan, daarom waren er Methurgeman, vertolkers, die de Heilige Schrift in de volkstaal overbrachten. Zij gaven geen letterlijke, maar wat wij zouden kunnen noemen een verklarende vertaling. In de dagen van Mattheüs was het nog niet geoorloofd deze vertalingen op te schrijven, uit vrees, dat de oorspronkelijke tekst daardoor zou worden verdrongen. Ieder die er toe in staat was gaf zijn verklarende vertaling. De beste van deze zijn de grondslag geworden van de Targums waaruit de Talmud is ontstaan.

Eén ding blijkt hier echter duidelijk: den zin van Micha's profetie hebben de schriftgeleerden zeer goed verstaan. Dat woord boezemt hun belang in om het te verklaren en uit te leggen. Zij willen wetenschappelijk daarover handelen; maar 't is voor hen geen levenswoord.

Wij hebben hier een treffend voorbeeld van averechtsch schriftgebruik. De Heilige Schrift is hun een boek, waard nauwkeurig te worden uitgelegd, zelfs om te worden uitgedroogd; maar een woord dat leven stort in de ziel, dat hoop wekt, is het hun niet. Daar zijn nog steeds veel schriftgeleerden onder geleerden en ongeleerden.

Als Herodes bescheid ontvangen heeft van Israëls godsdienstige leidlieden roept hij de wijzen heimelijk tot zich. Het volk mag niet

bemerken, dat de zaak hem van gewicht schijnt. In de stilte komen zij tot hem en hij vraagt met groote belangstelling naar wat zij gezien hebben. Weten wil hij wanneer die ster 't eerst is aanschouwd; want de opgang van die ster, dat is naar zijn meening het oogenblik geweest waarop de nieuwe koning is geboren.

Terwijl zijn ziel moordplannen smeedt verzoekt hij de wijzen hem nauwkeurig in te lichten waar het kind zich bevindt, opdat ook hij kan gaan en het zijn hulde brengen.

Herodes denkt aan moord omdat wijzen gaan aanbidden; want die aanbidding is het plaatsen van iemand boven hem.

Die Herodesgeest heerscht nog. Aanbidding dat is onttroning van den mensch.

Als wijzen gaan aanbidden en koningen, gelijk Leigh Hunt het zoo schoon heeft afgebeeld, hun kroon op de aarde leggen om hunne geschenken, teekenen van eerbied, hulde en onderwerping, aan te bieden, dan is de Herodesgeest weer klaar, om de hoogheid van den mensch te handhaven, door minachtend te spreken van de dwazen die nog buigen en bidden en in die aanbidding erkennen, dat zij onderdanen zijn.

De Herodesgeest wil daarvan niet hooren: Onderdaan!! De mensch onderdaan? De mensch, die doordringt in de diepten van de aarde, die zijn luchtschepen zendt boven de wolken, wien de zee geen palen meer zet, die de natuur hare geheimen ontrukkt, die door zijn ontdekkingen raadselen oplost en met zijn uitvindingen de afstanden te niet doet, om te heerschen over land en zee en lucht, die mensch zou iemand erkennen boven zich? De Herodesgeest peinst op moord. Kan ze al niet dooden in stoffelijken zin, zoo zal zij met hoon en met spot moorden al wie zich stellen durft boven haar.

De wijzen echter aanbidden. Zij weten dat zij zijn uitvinders, ontdekkers op de gebieden van stof en van geest; maar dat juist noopt hen tot aanbidding.

Wat toch is ontdekken anders dan het wegnemen van het deksel waaronder verborgen lag de wondere niet vermoede schat? Wat

anders is uitvinden dan te voorschijn brengen van wat er was, maar wat verborgen bleef?

Hoeveel groter moet Hij zijn, die de kracht geschapen heeft, dan hij die haar vindt! Hoeveel machtiger Hij die de schatten schiep, dan hij die het deksel wegneemt waaronder zij lagen!

Daarom wijzen aanbidden ook als Herodessen zoeken te dooden.

Van dat plan vermoeden de wijzen niets. Wel zijn zij wat teleurgesteld als zij alléén Jeruzalem verlaten om naar Bethlehem te gaan. Veel geloof schijnt hun woord niet gevonden te hebben; van begeerte om den koning te begroeten vinden zij bij Israëls geestelijke leiders geen spoor. Echte wegwijzers zijn het, die wel den goeden weg wijzen, maar zelf nooit dien weg op gaan.

Dan komt voor de wijzen een goddelijke verrassing. De ster, die zij in 't Oosten gezien hadden, straalt voor hen als zij den weg naar Bethlehem hebben ingeslagen.

De ster, die zij in 't Oosten gezien hadden. Wij moeten hierop acht geven. Al te veel wordt gedacht, dat de ster hun een leidsvrouw was van 't Oosten tot Bethlehem toe. Ware dat zoo geweest, zij hadden gesproken: de ster, die wij gisteren nog zagen, of de ster, die aldoor ons leidde. Ja, de vraag zou hier moeten rijzen: als de ster hun aldoor voorging, heeft die hen dan misleid? Waarom zijn zij dan gegaan naar Jeruzalem en niet naar Bethlehem?

Maar de ster heeft hen niet aldoor geleid. In 't Oosten is zij hun verschenen; toen zijn zij hun weg gegaan en hebben haar niet meer gezien. Toen werd het ook voor hen een wandelen door geloof en niet door aanschouwen. Doch nu, na de teleurstelling in Jeruzalem ondervonden, komt goddelijke vertroosting tot hen. Schriftgeleerden hadden de schouders opgehaald over hun enthousiasme; die koelheid was hun een koud bad geweest, maar, zoo voor een oogenblik de gedachte mocht opkomen: hebben wij ons wellicht vergist? die gedachte wordt goddelijk heerlijk verdreven als zij aanschouwen de ster in 't Oosten gezien.

God spreekt tot elk mensch op zijn tijd en naar zijn bevassing. Tot deze Oostersche wijzen, die nacht aan nacht de wonderen Gods

doorzochten aan den fonkelenden hemel, spreekt Hij in de taal der sterren, en een ster wijst hen naar Bethlehem.

Doet de Heer niet nog zoo?

Zijn daar niet nog sterren die naar Bethlehem wijzen?

Daar licht aan den hemel de ster der barmhartigheid en als wij vragen: waarheen wijst zij? dan wordt ons oog gericht op Bethlehem's Kribbe, waaruit zij opging.

Daar straalt de ster der vrijheid hoog aan den hemel. Vrijheid, waarachtige vrijheid voor den mensch, wie heeft haar gebracht? Jezus Christus. Verbroken heeft Hij het juk der achteruitstelling waaronder de vrouw gebukt ging. Haar heeft Hij gemaakt tot de eerste verkondigsters van Zijn opstanding. Verbroken het juk der slavernij. Lang heeft de Christenheid hiervoor geen oog gehad, maar ten slotte zijn het toch steeds weer de discipelen van Jezus geweest, die eerst door te verkondigen, ook uw slaaf is uw broeder en straks door krachtens dit beginsel vrijheid te vragen voor ieder naar Gods beeld geschapene, de slavernij den doodsteek hebben gegeven.

Nog altijd zijn daar sterren die henenleiden naar Bethlehem.

„Als zij nu de ster zagen zoo verheugden zij zich met zeer groote vreugde.” Met een vreugd te grooter naarmate zij dieper waren teleurgesteld. God leidt ons. Dat wordt heerlijke zekerheid in hun ziel.

Daar gaan zij heen, het hoofd omhoog, het hart vol vreugd.

Uit de oudheid komt tot ons een zinrijke legende over dien tocht van Jeruzalem naar Bethlehem.

De wijzen, zoo luidt zij, hieven hun hoofd omhoog toen zij de ster weer zagen en lieten niet af van naar haar op te schouwen, de ziel vol stille blijdschap. Alles rondom zich vergetend, om dat eene, die ster. Zoo reden zij voort totdat op eenmaal de ster verdwenen was. Als zij de ster niet meer zagen, keken zij elkander aan; richtten zij 't oog op hun lastdieren en ontdekten zij, dat deze schier bezwaken van dorst. Zij zagen een put; gingen putten, drenkten hunne vermoeide, dorstige kameelen en ziet als de laatste emmer water is naar

boven gehaald, blinkt op den bodem der put in klare spiegeling de ster. Zij zien omhoog en zij straalt weer.

't Is een legende, maar een legende vol zin. De heerlijkste openbaringen Gods mogen ons niet doen vergeten de aardsche taak. Wordt die verzuimd dan verdwijnt de glans van Gods getuigenis voor ons.

Wat schittert aan den hemel van Gods genade, dat hervinden wij, als wij opziende het verloren, in 't bukken naar het aardsche werk van elken dag, dat ook Gods werk is.

De wijzen komen in Bethlehem en daar vinden zij het kindeke met Maria zijne moeder.

't Is wel heel simpel wat zij zien: een klein huizeke, een eenvoudige vrouw, eene uit de velen in Bethlehem; eene die voor maag en gebuur niets bijzonders is; een hulpbehoevend kind. Toch vallen zij neer voor Hem en aanbidden. De schamelheid deert hen niet.

Zijn wij ook zoo nederig en eenvoudig in 't zoeken Gods? Of stooten wij ons wel aan de gedaante waarin God komt?

Vallen wij neer in aanbidding als God tot ons komt in het kleed der armoede? Als Hij draagt den mantel der smart? Knielen wij, aanbidden wij als het zoo geheel tegen onze verwachting ingaat; als wij geleid worden naar een simpele stulp waar wij dachten te komen in een koninklijk paleis?

Dat is de echte wijsheid dezer wijzen, dat zij, ook toen 't alles zoo geheel anders uitkwam dan zij mochten verwachten na 't glanzend, stralend, hemelsch begin, dat zij nochtans neerknielden en eerbiedig hunne geschenken brachten: goud en wierook en myrrhe.

Daar is over deze gaven veel geschreven. De opmerking is gemaakt, dat deze geschenken wel zeer verschillen in kostbaarheid. Geen wonder is het dan ook, dat van oude tijden af men aan deze geschenken een bijzondere beteekenis gehecht heeft. In zeer oude kerkliederen wordt het goud beschouwd als het symbool van Christus' Koningschap; de myrrhe als de uitdrukking van zijn waarachtige menschheid, die ten volle openbaar werd, toen Hij in Zijn begrafenis ging den weg van alle vleesch en de wierook als het beeld van Zijn

Godheid, waaraan de hoogste, de aanbeddende vereering wordt gebracht.

Dat is alles schoon. En toch, het moge nuchter schijnen, toch is er een verklaring, die door haar eenvoud meer voldoet. De wijzen brengen, zooals het de gewoonte was wanneer gezanten tot een koning kwamen, de voornaamste producten van hun land, om daarmee te zeggen: wij stellen ons land en al het onze onder uwe hoede. Zoo wordt de aanbedding der wijzen een profetische hulde van de heidenwereld, die, door den mond der wijzen, spreekt: Hij is ook onze Koning, de Koning die regeeren moet van zee tot zee, en van de rivier tot aan de einden der aarde. Een profetie, dat zij die verre waren eens nabij zullen zijn.

Terwijl in Bethlehem die stille, veelzeggende hulde wordt gebracht denkt Herodes aan de middelen om het kindeke te doodden. Glorie en lijden liggen, als steeds in de geschiedenis van Christus, ook hier naast elkaar. Maar God waakt over zijn Kind.

In den droom vermaant God de wijzen niet weder te keeren tot Herodes en zij gaan langs een anderen weg naar hun land.

God zegt hun niet waarom niet terug naar Herodes en zij vragen het niet. Zij gaan eenvoudig den anderen weg.

Wie Christus vond, gaat een anderen weg, dan dien hij dacht te gaan. Zelfs al zou de weg aan anderen dezelfde schijnen, voor dien mensch is 't een andere. De ster schijnt niet meer buiten, maar binnen in hem. Zoo zijn de wijzen gegaan naar hun land, nu voor hen het land aan den Koning gewijd.

En Herodes zint op moord. De wereldlijke leidsman en straks ook de geestelijke leidlieden van het aan God gewijde volk, van het volk welks historie er is om dit kindeke, zoeken te doodden in hetzelfde oogenblik waarin de van God verwijderden hun land komen stellen onder zijne hoede.

Maar God waakt!

Als de wijzen zijn weggereisd verschijnt de engel des Heeren aan Jozef in den droom, zeggende: „Sta op, en neem tot u het kindeken en zijne moeder en vlied in Egypte, en wees aldaar tot dat ik het u

zeggen zal; want Herodes zal het kindeken zoeken, om het te dooden."

Oogenblikkelijk staat Jozef op en gaat. Hij gaat een onzekere toekomst tegemoet, laat alles achter, zijn vrienden, zijn huis te Nazareth, zijn werk, zijn rustig bestaan, om als een vreemde arbeider te verkeerem in het heidensche land.

Een groot offer! Maar 't is geen offer meer voor den man, die eenmaal zich volkomen gegeven heeft.

Daar trekken zij heen, in denzelfden nacht nog, de moeder en het kind, door Jozef begeleid en verzorgd, naar het verre en vreemde Egypte.

Als zij trekken langs de dorre wegen ligt Herodes op zijn leger met het plan het kindeke te dooden.

Hij wacht. Komen ze nog niet om hem te melden waar die geboren Koning toeft, wie zijn vader is, wie zijn verwanten zijn?

Zijn onrust stijgt. Uit zijn verleden, vol onrecht en moord, stijgen wraakgestalten op. Zijn die vreemden wellicht handlangers van den nieuwen Koning? Zullen zij sluipmoordenaars afzenden om hem te dooden?

Hij wacht.

Daar gaan enkele dagen voorbij. De schrikgestalten vermeerderen zich. Hij schrikt bij ieder onverwacht geluid en hij hoort geluiden ook in de diepste stilte. Hij wacht en zij komen niet. Zij komen niet! Wat hebben zij voor? Worden geheime samenkomsten gehouden? Zal straks een groep van felle Joodsche mannen hem overvallen? Zal hij gedood worden, zooals hij zoo menigmaal gedood heeft? 't Zal niet gebeuren! Een krijgsman, een die alleen hoort naar 't bevel, die niet vraagt, niet oordeelt, maar doet, doet wat ook bevolen wordt, moet komen en hem wordt gelast met zijn bende naar Bethlehem te trekken en te moorden al de kinderen van twee jaar en daar onder.

Als 't geschied is waant de koning zich veilig en Jozef en Maria trekken met het kindeke langs den eenzamen weg naar Egypte.

De kindermoord te Bethlehem is, in de met zooveel bloed besmeurde geschiedenis van Herodes, naar de meening dier tijden een kleinigheid. Enkele kinderen gedood in een onbeteekenend dorp.

Daarop werd ternauwernood gelet. Mattheüs echter wordt daarbij indachtig aan de profetieën van Jeremia en zegt: *toen is vervuld geworden het woord „eene stem is in Rama gehoord, geklag, geweent en veel gekerm; Rachel beweende hare kinderen, en wilde niet vertroost wezen omdat zij niet zijn.*

De opmerking is gemaakt: Jeremia heeft toch niet gesproken van den kindermoord te Bethlehem. Hij was in Ramah, met ketenen gebonden, toen de gevangenen daar waren bijeengebracht, die weggevoerd werden naar Babel. ¹⁾ Toen klonk de klacht op, die de Profeet legt in Rachels mond, ²⁾ wyl zij, aan den weg van Rama naar Bethlehem, begraven lag. ³⁾

Dit is zoo. Wij hebben hier dan ook niet voorzeggung van een toekomstige gebeurtenis, die de profeet voor zich zag; maar wel hebben wij hier profetie. De ware Israëliet las heel zijn Oude Testament als een heenwijzing naar den Messias. In den Messias wordt Israëls geschiedenis vervuld. Als Israël wordt weggevoerd naar Babel klinkt op de bittere klacht en hier waar de Messias uitwijken moet naar 't vreemde land, klinkt de klacht feller nog dan voorheen. Voor den Israëliet was het niet de vraag: wat bedoelde de profeet, maar wat bedoelt de profetie. Zooals groote gebeurtenissen hun schaduw lang voor zich uitwerpen, zoo is de komst van den Messias een gebeurtenis, voorafgeschaduwd in heel Israëls historie.

Smart vervult Bethlehem en het drietal waarvan Jezus het middelpunt is, trekt naar Egypte.

De Bijbel vertelt dit met de soberste woorden; doch al heel spoedig heeft de volksverbeelding hier allerlei omheen geweven.

In de apocryphe Evangeliën vinden wij den neerslag daarvan. In het Evangelie der kindsheid wordt verhaald, dat in een Egyptische stad heel de bevolking ontroerde toen Jezus daar kwam. Men wist echter niet waaruit die ontroering haar oorsprong nam, totdat een Egyptische afgod verklaarde: De onbekende God is tot ons gekomen en daar is geen God behalve Hij, die waardig is goddelijke eer te ontvangen, want hij is waarachtig de Zoon van God. De afgod viel

¹⁾ Jeremia XL : 1. ²⁾ Jer. XXXI : 15. ³⁾ Gen. XXXV : 19.

daarna van zijn voetstuk en de zoon van den priester, die in den afgodstempel dienst deed, werd genezen van zijn bezetenheid, toen een doek, waarin Jezus was gewikkeld geweest, gelegd werd op zijn hoofd.

Roovers vluchten als Jozef en Maria met het kind Jezus naderen, want zij hooren geluid alsof een groot koning optrekt met een machtig leger.

Volgens een ander verhaal stond aan den weg door de woestijn een palm, daar geplant door de koningin van Scheba. Die palm zou groeien totdat in Israël een koning zou opstaan grooter dan Salomo. Onder dien palm zetten Jozef en Maria zich met het kindeke neder. Zij worden gekweld door ondraaglijken dorst. Ontkomen waren zij aan het gevaar dat dreigde van leeuwen en roovers en zandstormen, maar thans zullen zij moeten sterven van dorst. Wanhopig zetten zij zich neer. Maar ziet, het kindeke nadert den boom, streelt dien en daar buigt de hooge, zware stam langzaam zich neer, zooals een Oostersche hoveling zich buigt voor zijn vorst, zóó diep, dat de reizigers plukken kunnen de verfrisschende vrucht uit de hooge kruin.

Den volgenden dag was de boom verdord, hij had gezien Israëls koning, grooter dan Salomo.

In deze legenden is een poging om uitdrukking te geven aan de heerlijkheid van Jezus; maar de Evangelist Mattheüs heeft daarvan niets. Niet, dat hij de heerlijkheid niet ziet; hij ziet die sterk en schoon; maar hij ziet die als een Israëliet. De vlucht naar Egypte en straks het weerkeeren als Herodes gestorven is, roept in zijn ziel wakker het woord van Hosea: „*Uit Egypte heb ik mijnen zoon geroepen*”¹⁾. Ook hier weer geen voorzegging en toch profetie. Hosea, dat wist Mattheüs zeer wel, sprak over Israël, er volgt immers op, dat dit uit Egypte geroepen Israël den Baäls offerde en den gesneden beelden rookte; maar ook hier weer: Israëls geschiedenis en de geschiedenis van Jezus vertoonen wonderbaar samenvallende trekken.

Gelijk Israël een volk werd in Egypte, zoo brengt ook Jezus Zijn vroegste jeugd in Egypte door.

¹⁾ Hosea XI : 1.

Het land der heidenen zal beschermend Hem opnemen, waar in het land der beloften moord Hem bedreigt. Ook daarin is profetie. Als straks opnieuw in Israël de dood niet enkel dreigt, maar ook komt; als Israëls oversten voortgaan den geest des Heeren te weerstaan, gaat Hij opnieuw tot de volkeren. Dan roept Hij Saulus om Zijn kerk te planten in het land der heidenen en hoe kort duurt het of Israël is het van Hem verlaten land.

Deze profetie blijft van kracht. Ook in Christenlanden dreigt men Christus met den dood. Niet den dood door geweld, maar den dood door vergetelheid; den dood door spot en hoon wil men Hem aandoen. Met dood bedreigd wordt Christus waar inhoudlooze vormen voor Christendom worden gehouden; waar het Christendom beperkt blijft tot een theorie, die in het leven geen verandering brengt; overal waar Christus niet is het al-doordringend leven.

Dan gaat Hij opnieuw naar Egypte.

In onze dagen ontdekken wij daarvan iets, als wij opmerken, dat in vele kringen van Britsch-Indië de vraag: „voor of tegen Christus” dieper en ernstiger overdacht wordt dan in menig Christenland; als wij zien hoe daar Christus voor velen wordt de Levende, waar Hij in menige Christenomgeving werd een abstracte grootheid.

Hij staat aan de deur en klopt, als de deur wordt opgedaan komt Hij binnen; maar als zij gesloten blijft . . . ?

Jezus keert terug uit Egypte. Daarop laat Mattheüs allen nadruk vallen; of liever: hij ziet Jezus uit Egypte tot Israël komen, „uit Egypte heb Ik mijnen Zoon geroepen”.

Ook dat is van beteekenis.

Egypte staat meestal voor ons als het dorre uitgedroogde, door zonnebrand verschroeide land. Zoo werd het onder het Turksche bewind; thans begint het weer aan dien vloek te ontkomen. Maar zoo zag een Israëliet het niet.

Egypte dat was het land van den rijkdom. Wilde men van groote schatten spreken, dan sprak men van de schatten van Egypte ¹⁾.

¹⁾ Hebr. XI : 26.

Het was een land weelderig van plantengroei, rijk in vruchtbaarheid. Als in Genesis beschreven wordt het mooiste plekje van Kanaän, dan heet het: het bood een aanblik als de hof des Heeren, als Egypteland, als gij komt te Zoar ¹⁾.

Eeuwenlang was Egypteland de graanschuur van Europa, Klein Azië en Kanaän. Was er honger, men trok naar Egypte.

Egypte was ook het land der wijsheid. Nog verkondigen ontzaglijke gedenkteekenen hoe groot het kunnen der Egyptenaren was.

Al wat de wereld kan bieden was in Egypteland; maar uit dat land wordt Jezus geroepen naar Kanaän. Hij acht wel waarlijk des Vaders wil te doen meer dan alle schatten van Egypte.

In Egypte wordt Hij bewaard. Uit Egypte wordt Hij geroepen om straks ook Egypte te zegenen.

De dag komt waarop de Heer zal spreken: „Gezegend zij mijn volk de Egyptenaars, en de Assyriërs het werk mijner handen, en Israël mijn erfdeel” ²⁾.

Heerlijke profetie van den tijd die komen gaat als de natiën de heerlijkheid zullen zien van het kindeke dat vluchtte naar Egypte; als Israël en Israëls vijanden zullen geworden zijn één volk, Gods volk, als alle knie zich zal buigen voor den Christus en alle tong belijden, dat Hij is de Heer.

¹⁾ Gen. XIII : 10. ²⁾ Jes. XIX : 25.

DE HERDERS.

Gij hebt Uw heerlijkheid verhuld
In schaamle doeken, stal en duister,
Maar Uwe hooge heemlen guldt
De glans van Uw ondoofbren luister!

Twee moede menschen, sprakeloos
Bij Uwe schamelheid gebogen,
Maar d' Englen zingen, als altoos
Van Uwe heerlijkheid omtogen!

En herders huivren op hun wacht,
Van een verblindend licht bedropen.
Tot dag wordt hun de duistre nacht;
Uw hooge heemlen gaan hun open.

Maar 't Englenwoord heeft hen ontzet:
Waart Gij dan in een stal geboren,
En zal de wereld zoo gered?
De nacht is donker als te voren!

En haastig zijn zij heengegaan
En knielen bij Uw kribbe neder:
Toen hebben zalig zij verstaan
Gods Liefd' in Uwen glimlach teeder.

Gij zijt gekomen als een kind
Voor wie als kinderen willen knielen;
D' eenvoudigen hebt Gij bemind.
Breek Gij den trots, Heer, onzer zielen!

A. WAPENAAR.

DE WIJZEN

De Wijzen wachtten, onbewust,
Uw komst in hun doorwaakte nachten;
Toen heeft Uw ster hen verontrust:
Zij wisten niet, dat Gij hen wachtte!

Wat was het, dat hen plots bewoog
Den verren, vreemden tocht te wagen?
Een sterk verlangen hen onttoog
Aan de verwarring van veel vragen!

En elken nacht blonk weer Uw ster:
Van Uw geheimenis het teeken
Dat hen geroepen had van ver
En alle twijfling had doen breken!

Zij hadden al hun schatten veil
't Vermoede heil te mogen vinden.
Geen last te zwaar, geen pad te steil,
Voor wie Gij lokt als Uw beminden.

En eindelijk, uit duistren nacht
Is hun de schoonste dag gerezen;
De zon van Uw gelaat zoo zacht,
Uw glimlach heeft hen toen genezen.

Al wie Gij mint, zal zeker komen,
Tot waar Uw Liefde wordt ontdekt,
Als 't rijk geheimenis der vromen,
Die, vroeg of laat, Gij tot U trekt!

A. WAPENAAR.

„ALS NIEUWGEBOREN KINDERKENS”

DOOR

G. SEVENSMA—THEMMEN

Nu stond hij met zijn aangezicht naar de nieuwe toekomst gewend. Hij had nog uitzicht, hij mocht de lijn van zijn leven weer opnemen op dat eene punt, van waar de jaren ondergingen in den nacht van schuld. Al zijn berouw, al zijn wroegend zelfverwijt kon die jaren niet meer wegschuiven, hij moest meedragen hun last, die hem in deemoed gebogen zou houden, maar die tegelijk den zwaren, vasten gang aan zijn levensschip zou geven. Hij wist het als een straf, maar hij wist het ook als een zegening. Want hij had van het oogenblik af, dat God hem deed opstaan uit de gebondenheid der zonde, niet meer vooruit durven zien naar de dagen, die nog komen zouden. Hij was als een, die wegschuilt aan den kant van den weg om daar nog een glimp van 's Konings glorie langs zich te voelen glijden, maar die zich onwaardig weet om openlijk Hem hulde te bewijzen.

En zie, nu gaf God zelf hem het snoer weer in handen, nu bleef hij niet als een, die onder curateele gesteld is en afwachten moet, wat er over hem beschikt wordt, maar hij mocht voortgaan.

En een vreugdig lachen zong in hem, terwijl hij ging —

.
Het punt, waar de lijn brak en daalde, lag vijf en twintig jaar terug. Voor dien tijd waren er ook wel neergangen geweest, maar na zijn huwelijk met Annemie was de weg recht getrokken. In het begin had hij haar vastheid als een steun naast zich gevoeld en omdat hij haar liefhad, gaf hij zich gewillig mee in den gang, dien zij aanwees. De familie zag het met vreugde; ze was in den verlovings-tijd, toen Annemie Tjeerd's wankelingen raadde of zag, nog wel eens bang geweest, dat het tusschen de beiden af zou raken en zij geloofde

al Tjeerd's heil in Annemie's vastheid. Maar het raakte niet af en Annemie begon het zelf bij oogenblikken ook te gelooven, dat Tjeerd's heil in haar handen lag. Toen ze 't heelemaal geloofde, brak de lijn en ging neer, zoo diep, dat haar oogen het niet volgen konden. Haar liefde was niet sterk genoeg om mee in te dalen naar de diepte en te pogen hem ook daar te steunen. Haar eerste omzien was ook niet naar den man, die zonk, maar naar het kind, dat ze in het zinken van den vader bedreigd voelde en dat ze borg in de schutse van haar moederliefde, toen zijn ouderlijk huis voor hem verloren ging en hij met zijn moeder alleen de wereld intrad.

Zoo was Annemie haar eenzamen tocht met het kind begonnen en vooral in den eersten tijd bleef ze in verbijstering soms stilstaan om zich te bezinnen, dat zij het werkelijk was, die daar ging als de uitgestootene. In de jaren van hun verloving en huwelijk had zich stilaan in haar de idee vastgezet van een zekere superioriteit tegenover Tjeerd: zij was degene, die leiding gaf en hij, die volgde. Hij had haar noodig voor zijn levensbouw en God had haar tot hem gevoerd om zijn handen te sterken bij dien bouw. Zoo had zij het altijd geloofd. En nu bleek plotseling, dat hij, terwijl zij meende het huis van zijn hart tot in de geheimste hoeken te kennen, zich een ander huis had gebouwd, waar zij buiten zou blijven, waarin zij niet kon en ook niet wilde komen. Daarom moest zij gaan.

Met een grimmig gebaar van verbeterd smart haalde ze het werk naar zich toe, dat haar en haar kind een nieuw bestaan moest verschaffen. Ze wilde niet toestemmen in een scheiding, maar ze wilde ook geen genadebrood eten van hem, die haar verstooten had voor een ander. Voor haar huwelijk had ze altijd met vreugd en lust haar werk gedaan; de smartelijke vernedering, waar zij nu door heen ging, verslaptte haar energie niet, maar stak er meer vuur in aan.

En toch — toen haar nieuwe leven zijn beslag gekregen had, toen het leek, alsof het nooit anders geweest was dan dat effen-rustige: zij en het kind en het werk, toen wist ze, dat ze de arbeidsvreugd van vroeger nooit meer terugvinden zou. Achter de oogen, die naarstig beschouwden en schikten aan de stoffen en stofjes, die door

haar handen gingen, leefde een geheel andere werkelijkheid: de idylle van haar eigen huishouden met de vreugdevolle zorg voor man en kind, en diep in haar kreunde de aanhankelijkheid van haar vrouw-zijn heen naar hem, dien ze liefhad en die voor haar geen plaats meer had. Ze had altijd gemeend, dat zij de sterke was, die voorop ging, nu voelde ze, dat ze slechts voorop kon gaan dóór hem en dat ze in haar eenzaamheid tastte naar steun.

Maar er was niemand, die haar wankelen opmerkte. De familie, ook de zijne, had zich dadelijk in diepe verontwaardiging aan haar zijde geschaard en partij gekozen tegen hem en — de ander. En ze prezen Annemie tegenover elkaar en zeiden het haar ook zelf: welk een geluk het was, dat ze dadelijk zoo flink aanpakte — och, och, er zou niet veel van Tjeerd terechtkomen, nu hij haar miste.

Ze luisterde toe met een vagen, smartelijken glimlach en kon niet spreken van de ontreddeering, waarin ze zich voelde achtergebleven, nu ze hém miste. Ze zouden het niet begrijpen. Ze begreep het zelf bij oogenblikken niet. Er was toch waarlijk geen reden om sentimenteel te zijn en Tjeerd, nu hij van haar was, te zien in een aureool van manlijke kracht en steun. Ze droeg elken dag immers een zware, bittere werkelijkheid als het bewijs van zijn slapheid en ontrouw. Waarom was haar de sympathie der menschen dan geen vergoeding, waarom vervulde elk gesprek, waarin de schande van zijn gedrag uitgemeten werd, haar met walging en pijn? Omdat haar liefde dat niet kon dulden, de liefde, die niet sterk genoeg was geweest om zichzelf te verliezen en mee in te dalen in de diepte, maar die toch te zeer leefde om zijn smaad niet te voelen als eigen smaad.

En ze mocht niet eens laten merken, dat ze den smaad meedroeg. De ouderlingen waren haar komen vertellen van de bemoeienis der kerk, die haar man terug wilde brengen van zijn dwaling. Ze zat als gebonden onder hun woorden, ze zou hun de hand op den mond willen leggen, toen ze spraken van hun vergeefsche moeite, van de hardheid, waarop ze waren gestuit. Begrepen ze dan niet, dat ze bijna niet meer dragen kon?

En toch moest ze nog meer dragen. Want er kwam een dag,

waarop als een zwaar sluitstuk na de preek een censuur in eersten trap werd afgekondigd. Ze nam haar kleinen jongen bij de hand, alsof ieder hun de veroordeeling moest kunnen aanzien en ging heen met hem en met haar schande.

Om het kind stelde zich als een beschuttende muur haar liefde, die ze niet allereerst geroepen voelde om te koesteren, maar meer om te beschermen en te verdedigen. Want om het kleine hoofd hing als een nevel de blaam van den vader, dien hij verloren had. Hij had er eerst gelukkig zoo'n erg niet in. Hij speelde bij haar om en vroeg naar vader: „Wanneer gaan we nu naar vader? Waarom komt vader niet bij ons?" Maar toen hij een tijdje later naar school ging, kwam al heel gauw de onderzoekende vraag: „Waarom haalt mijn vader mij nooit uit school? Moeder, wat doet mijn vader?"

Ze voelde, dat de argeloos-kinderlijke vragen van kameraadjes troebeling brachten in het zieleleven van haar Janneman. Wat moest ze antwoorden? Ze vertelde hem, dat vader nu in een ander huis woonde dan zij en plotseling — onberedeneerd, alleen om het geloof in den vader in het kind levend te houden — voegde ze er aan toe:

„Misschien komt vader later nog wel weer bij ons." En tegelijk kreet haar hart:

O, Heere onze God, laat dat zoo mogen zijn. Niet om mij, maar om het kind —

„Duurt het nog lang?" vroeg Janneman.

„Ik weet het niet, mijn kind. Je moet er den Heere Jezus maar om vragen, of Hij vader bij ons terugbrengen wil."

Janneman zat een poos in gedachten en toen hij 's avonds, geknield voor zijn ledikantje, zijn gebedje had opgezegd, bleef hij nog even liggen en zei toen vlug, alsof haastige woorden hem innerlijk niet zoo konden beschamen:

„Lieve Heere Jezus, breng alstublieft vader weer bij moeder en bij mij."

Annemie kon dien avond niet werken. Haar door tranen verduisterde oogen onderscheidde niets. Ze had zich tot dusver

gestaald in het dragen van haar leed, ze had met opgericht hoofd den last ontvangen, dien God haar gaf. Maar nu lag alles in haar murw en bloedend-open door de woorden van haar kind, dat toch ook het zijne was. Het kind, dat wachtte op zijn vader — O, zou de roep van het kinderhart hem nooit bereiken? Zou hij nooit de vreugd oproepen in Jannemans oogen, omdat hij nu ook een vader had, die hem van school haalde, van wien hij aan de vriendjes kon vertellen al wat er aan fiers en sterks denkbaar was? De vrouw in haar, die gekrenkt en verguisd was, week terug voor de moeder, die het leven van haar kind rijk wilde zien, rijk door de schatten, die de vader alleen er in kon brengen.

Maar de vadersnaam werd in Jan's leven een woord, waarbij een vleug van schaamte door hem heenging. Gewoonlijk leefde hij ver van de gedachten aan zijn vader, want in en buiten de school vond hij voedsel voor zijn bezigen geest en zelfs de schijnbaar-eentonige uren bij moeder waren vol van zijn geknutsel en overleggingen. Maar op den achtergrond van zijn denken stond de altijd-argwanende waakzaamheid op post en die greep naar elk woord, dat maar in de verte kon heenwijzen naar de blaam van leegte in zijn bestaan. Hij wist nu, dat zijn vader nog leefde en zijn moeder alleen gelaten had, en al waren hem verder geen bijzonderheden gezegd, een brandende smartelijkheid deed hem staan tegenover dien afwezigen vader, die de oorzaak was, dat de jongens soms even stiekem smoesden of gichelden bij een of ander gezegde. En die krenking van zijn gevoelige kindereer kon de zoon den vader niet vergeven.

Als een toeschouwster, waar men niet op let, had Annemie moeten bijwonen, hoe de kerk, wel langzaam, maar vast, met haar tucht Tjeerd's afval stap voor stap volgde. En toen eindelijk de laatste schakel, die nog bond, brak en ze zijn leven, dat haar hoonde, prijs gaf uit haar schutse, toen was het Annemie bij het eindelijke noemen van den naam, of vanuit alle kerkhoeken verholen oogen haar den smaad mede in de ziel schroeyden. Zij — de vrouw van dien man. Als een vreemde, vijandige klank was haar zijn naam geworden en tegelijk wist ze de vezelen van haar leven onlosmakelijk gevlochten

door het zijne. En niet alleen, dat hij deel bleef hebben aan haar leven, maar nog veel meer aan dat van Jan, die ook zijn kind was. Met al haar liefde, al haar zorg, kon ze de schaduw, die in Jan's bestaan hing, niet wegnemen, kon ze niet ongedaan maken het erfdeel, dat hij ook van den vader ontvangen had. Speurend ging haar waakzaamheid rond bij zijn ontwikkeling, of iets wees op de dwalingen, waarin de eer van zijn vader was ondergegaan. Maar hij leefde argeloos naast haar voort, tevreden met de rijkdommen, die zijn eigen fantasie en werklust hem vermochten te geven en alleen op den achtergrond bleef de donkere broeiende gedachte, die heenwees naar vader. De scheiding was te vroeg geweest dan dat hij zich vader nog duidelijk herinneren zou en Annemie had daar een vage vreugde om: als ze nu Tjeerd op straat tegenkwamen, was de schok alleen voor haar en bleef Jan's rust onberoerd; zijn gaan door de stad werd nu niet beloerd uit alle hoeken door mogelijke ontmoetingen met vader. De eerste jaren had Annemie nog wel eens gedacht, dat het Tjeerd te machtig zou worden, als hij het kind zag, maar nu lag ook die half-hoopvolle vrees dood in haar: hij had nooit meer naar den jongen omgekeken. Hoe kon het, vroeg ze zich soms af, hoe kon iemand zoo volkomen opgezogen worden door lusten, die hem overleverden in de macht van een ander zonder dat zijn betere zelf eens naar buiten brak in een daad van liefde?

Toen Jan in het opgroeien het leven met meer bewustheid onderging, kwamen voor Annemie de moeilijke oogenblikken. Hij liep rond met de vraag in zijn oogen en wilde tot haar niet komen. Dagenlang kon hij norsch en stuursch tegen haar zijn, vijandig soms, terwijl ze achter die uiterlijkheid zijn sidderende opstandigheid vermoedde, tegen alles en allen, tegen haar het meest, omdat zij het dichtst bij hem was. De disharmonie, waardoor kinderen van zijn leeftijd gekweld worden, vergrootte zich bij hem nog door de eenzijdigheid vol verzwegen leed, waarin hij was opgegroeid. Hij kon woest uitvallen soms, als zijn kameraden niet bij hem konden komen, omdat moeder zoo overhoopt zat in 't werk, als hij altijd maar uitnodigingen voor zijn moeder om eens bij de ouders van

zijn vrienden te komen, moest afslaan. Waarom moest het bij hen altijd zoo, waarom mocht hij niet evenveel genieten van gezelligheid en alle mooie dingen als andere jongens?

Annemie voelde, dat maar één ding hem in deze geslinderdheid aan haar binden kon: hem tot haar vertrouwde maken. Tot nu toe had ze gepoogd alle verdriet voor hem weg te effenen om daardoor zijn jeugd zooveel mogelijk gelijk te doen zijn aan die van andere kinderen; nu moest ze voor hem openen de sfeer, waarin ze zelf leefde, opdat hij zijn deel zou kunnen dragen. En op een avond, toen hij na een stroom van driftige verwijten aan haar gestild was, liet ze hem binnen in haar smartewoning en leidde hem naar het verleden. Al verroerde zich niets in zijn gezicht, ze voelde, hoe het verdriet in hem woedde. En haar hart kreunde om hem, maar ze kon niet anders meer, hij moest zijn last dragen, het was zijn erfdeel.

Toen haar stem eindelijk in een fluistering stierf, zaten ze een poos zwijgend. Annemie wachtte — wachtte op zijn daad tegenover de smart. Plotseling sloeg hij zijn oogen, zwaar van ongeschreide tranen, naar haar op en zei bruusk:

„Ik wil hier vandaan — later.”

Ze begreep hem meteen, hij moest er uit breken, de ban op zijn leven benauwde hem.

„Goed, mijn jongen,” suste ze, „we moeten maar eens praten.” Hij bleef een paar dagen in een stug verdriet zwijgend tegenover haar, toen voelde ze hem naderen in een aarzelend begrijpen. Voor het eerst raakte hij aan haar smart — moeder, die dat verdriet had gehad, die haar leven lang voor hem had gewerkt. En als hij nu weg ging —

„Vindt u 't erg naar, als ik wegga?” vroeg hij plotseling jongensachtig.

Een fel rood overblaste haar gezicht. O, als hij eens wist, hoe de laatste schamele vreugd in haar stierf bij de gedachte aan zijn vertrek. Maar ze vermande zich:

„Je bent alles voor mij, Jan. Ik leef voor jouw geluk. Maar dat beteekent ook, dat ik je moet laten gaan, als dat beter voor je is.”

„Maar u vindt het wel naar,” vorschte hij.

„Ja,” antwoordde ze zacht.

„Dan moet u meegaan. Wat doet u hier ook langer?”

Ze glimlachte droef.

„Wie weet, wat ik nog doe. Maar 't is nog niet zoo ver. Voorloopig moet je maar zorgen, een flink einddiploma te krijgen. Dan kunnen we weer verder zien.”

Zooals altijd haar zorgend denken om hém was geweest, zoo leefde nu zijn aandacht bij tijden om moeder. Er waren ook dagen, waarin hij te zeer geabsorbeerd werd door eigen toekomstplannen of waarin de onevenwichtigheid van zijn rijpend leven zich bot vierde in opstand tegen zijn lot, in drift en grauw tegenover haar, maar dan plotseling trad uit de duistere wringing van machten in hem de schuchtere liefde te voorschijn, die zich boog tot zijn moeder.

Wat Annemie in al deze jaren van eenzaam-gaan als vrouw had ontbeerd: de sterkende, toegewijde liefde van een man, dat schonk haar plots, gul en overdadig soms, haar zoon. En haar moede leven vlijde zich maar al te gaarne neer in deze koesterende bescherming. Totdat ineens een rap woord van hem over de dingen, die hij zou doen in de toekomst, haar weer opschrikte en haar weer strijdbaar zette op haar eenzamen post.

Elke dag, vol van de drukke aanwezigheid van haar jongen, werd haar nu een gave. In de eerste jaren van haar alleen-gaan was haar aandacht zoo uitsluitend geweest voor wat zij en het kind ontbeerden, dat er geen plaats bleef voor het bezig-zijn met de zegeningen. Ze ging haar leven in de vaste sleur van iemand, die God dient in kerkgaan, bidden en danken, zooals dat behoort, maar diep in haar hart beet de wrangheid tegenover God, die dit over haar liet komen. Maar nu naast haar openbloeiende de ziel van haar kind, begeerig naar de liefde van den Heiland, nu streek ook over haar hart de mildheid van Gods zegening en wischte uit haar weg de bittere gebetenheid tegen haar lot. Ze kon weer danken, ze had nog tranen en sidderend beleefde ze van iederen dag het broze geluk, dat haar plots kon ontgaan.

Want met de evenwichtigheid groeide in Jan de vastheid in het gaan naar zijn toekomst. Schoof voor schoof tastte hij den voorraad op, die hem straks dienen moest, totdat het huis van zijn leven vol werd en er opening moest komen —

Annemie zag zijn rijkdom toenemen, hoorde de vreugde van het bezit in den klank van zijn stem, wist zijn sterke, jonge oogen gericht naar het oogenblik, waarop de poort wijd voor hem zou openzwaaien —

Het oogenblik, dat haar opnieuw eenzaam zou maken, eenzaam zonder bitterheid, in een wijden weemoed om den ouderdom, die komt —

.

Nu was de ouderdom gekomen.

In het hofje lag de stilte van het uitgebloeide leven, en ofschoon Annemie de jongste was van de rij der schamel-ouden, die hier hun dagen uitsleten in hun knusse woninkjes, toch vond ze er de rust, waarin haar afgewerkte leven nog wat rekken kon. Toen Jan goed en wel een flinke positie had in Duitschland, kwam voor haar de eene ziekte na de andere als een inzinking op al die jaren van jaged werk en kroppend-vol eenzaam verdriet en eenzaam geluk. Ze kon tenslotte niet eens meer voor zichzelf den kost verdienen, waar ze 't vroeger voor 't kind mee had gedaan en na een ziekenhuis-periode had Jan haar bezorgd in dit hofje, waar ze net voldoende werk had aan haar eigen huishoudinkje en heel sober leven kon van een uit de inkoopsom teruggestort maandgeld met wat andere baten en steun van Jan.

Zooals het zand glijdt door een kinderhand, zoo vloeiden de dagen uit haar ijle leven weg. Dagen, die even zwaarte kregen door de kleine zorgjes van een plantje, dat begoten moest worden, een kleedje, dat te bleeken werd gelegd op het langwerpige, ingesloten stukje stadstuin — de glorie van het hofje. De oude vrouwtjes schuifelden langs haar ramen en gluurden naar binnen, boven haar hoofd, rechts en links, in andere kamers mummelden de gesprekjes. Ze wist, dat ze ook kwezelden langs háar leven, dat voor de meestal

ongetrouwd gebleven besjes vol was van een prikkelende geheimzinnigheid, die naar zonde riekte. Maar het deerde haar niet meer, de jaren waren voorbij, dat het leed in haar knauwde als een woedend dier, het had zich stil gelegd en was geworden tot een van de schakels, die ze niet meer missen kon in den keten van haar leven. Ze vroeg niet meer voor zichzelf, ze vroeg alleen nog voor Tjeerd en den jongen. Voor Tjeerd, omdat haar bidden hem nu vooral in den neergang der jaren niet los kon laten en voor den jongen, omdat ze altijd nog meer rijkdom voor hem stapelen wilde.

En dezen avond kwam hij naar huis. „Weihnachten“ en dan blijven in den vreemde — dat kon niet voor den jongen, die zoo langzamerhand wat Duitsch geënt werd. Daarom brak hij er uit — het was een dure reis, duur ook aan tijdverlies — maar hij moest naar zijn moeder. Het was voor haar geweest een dag, bevend-vol van vreugd der verwachting. De haastige, korte uren glipten zoo snel en ze had zooveel te doen. Haar broze, magere vingers, die vroeger zoo rap tipten aan het naaiwerk, tastten onzeker en stuntelig naar het beetje huiswerk, dat er beredderd moest worden. Maar glorieus in vermoeyenis zat ze nu aan de tafel en wachtte.

Het dunne, vlos-zachte haar lag in een krulligen, grijs-zilverigen val aan weerszijden langs haar voorhoofd, dat blank en hoog iets intelligents gaf aan het teere, stil-uitgeleefde gezichtje. De oogen zochten in mijmering vreugden uit voorbije jaren en zie, zij waren er in overvloed. Wat was haar leven altijd eigenlijk rijk geweest, wat had God haar steeds gezegend in het werken voor haar kind! Geen dag had het hun aan iets ontbroken, altijd was haar het werk toegeschikt en ze had Jan de opleiding kunnen geven, die hij graag wilde.

En nu — nu stond hij daar als een man, die zijn plaats heeft in het leven en zijn bescherming was rondom zijn moeder, die zonder zorgen haar dagen mocht uitdienen.

In dat stille oogenblik van verbeiden ging haar hart op in één lofzegging voor Gods aangezicht.

Ze was gereed.

.

Vanuit de roodig-feestelijke stadsdrukte trad Tjeerd aarzelend de schemerige poort van het hofje in. Waar zou ze wonen — hij wist het niet. Maar uit een deur in de poort kwam rap een vrouwtje en vroeg hem, waar hij wezen moest.

Hij noemde Annemie's naam.

Een moment draalde haar antwoord, vorschte haar blik snel langs hem heen, toen antwoordde ze vlug:

„De tweede poort door en dan de derde deur rechts.”

Hij dankte haar en groette. Haar blik bleef in zijn rug, toen hij het binnenplaatsje overstak, waar dreigend het donker gevaarte der monumentale pomp stond. Uit alle gangen en deuren, die open kierden, kwamen verdwaalde geuren van bereide Zondagsmaaltjes hem tegemoet; hier en daar vertwinkelde een theelichtje het schemerige leven daarbinnen.

Wonderlijk was zijn gaan hier door de kleine, verstorven rust van het hofje. En dat hij hier nu Annemie —

Weer aarzelde hij. Een deemoedige gebondenheid hield hem vast aan zijn schuld. Mocht hij na zooveel jaren nog weer in haar leven komen, mocht hij storing brengen in den vrede van haar ouderdom? Maar tegelijk stond de zekerheid in hem op: hij moest gaan — hij moest zijn schuld belijden — daarvan mocht hij zich door niets laten terughouden.

En terwijl hij de hand op den deurknop legde, rees uit zijn ziel een kreet op tot God.

Annemie zag bij het geluid aan de buitendeur met blijden schrik naar de klok achter haar. Nu al? Maar tegelijk stierf de vreugde over haar gezicht. Nee, dat kon nog niet. En bij den tik op de kamerdeur zei haar stem, omfloerst in even-teleurstelling: „Ja” —

Toch? Door de opengaande deur schemerde een mannenfiguur naar voren. Maar neen —

Toen zag ze 't en haar kleine, bleeke gezicht trok star. De smart van zoovele jaren omsloot een oogenblik haar hart als in doodskou.

„Annemie” —

Hij stond aan den anderen kant van de tafel: hulpeloos-groot en

deemoedig, maar tegelijk met de gloring van het blijde leven in zijn oogen.

„Annemie" — zijn stem trilde — „God heeft mij vergeven. Wil jij — kun jij mij vergeven?"

In de stilte viel zwaar dat eene woord: vergeven. Het bonsde door haar heen, het brak de koude, hooge smart in haar tot een oneindigen weedom. Vergeven. God heeft mij vergeven. Haar hart zei het hem na: God heeft mij vergeven. Ook haar — al waren haar zonden andere dan de zijne. Ze voelde zich plotseling naast hem staan: twee zondaars, die samen overstraald werden door de onverdiende gunste Gods. Samen. In een snellen flits zag ze hen samen op den trouwdag: bij zonnenschijn en orgelspel. En nu weer samen als kinderen van één Vader — in den avond van het leven — gehavend — gekneusd — maar ook gelouterd. Had God nog zooveel schatten voor haar bewaard, eer de zon onderging? En zij —

Haar ziel zonk neer in aanbidding. En terwijl ze de bevende handen naar hem uitstreckte, vond ze eindelijk voor hem het woord, dat hem weer opnam in haar leven:

„God heeft óns vergeven, Tjeerd. En zouden wij elkander dan niet vergeven?"

Toen staarde ze een oogenblik voor zich uit; het moederhart zocht in de vreugde den zoon, die deelen moest in den rijkdom — Heeling voor de wonde in zijn leven, zon inplaats van schaduw. Het overstelpte haar om haar kind en in een snik zei ze het den vader:

„O, Tjeerd, onze jongen" —

.

In de bank achter de diakenen zat hij — alleen.

Hij had openlijk in zijn leven God gesmaad, de vermaning van de kerk weggehoond, maar nu Christus zelf hem in ontfermende liefde had opgericht, nu mocht hij ook openlijk weer schutse zoeken bij Zijn gemeente. Hij mocht het — hij mocht het. Het was als een jubel in hem, die zich telkens weer losmaakte uit de huivering om zonde en schuld, uit de deemoedige gebrokenheid om zijn verloren leven. Er waren vele oogen op hem, maar hij wist alleen van den

blik van de moeder en den zoon. Die hield hem opgericht, waar hij anders misschien in verslagenheid was weggezonden. Want elk hunner gedachten bracht hem liefde toe, liefde en vertrouwen. En elk hunner gedachten leidde tot den Heiland, Die de Hand op hem had gelegd en gesproken: Gij zijt Mijn. — Daarom mocht hij straks staan en getuigen, dat Hij des Heeren was —

De dienst begon.

't Was Annemie, of alles in de kerk dien morgen een bijzonderen toon had; al dreef de zin haar soms voorbij, de woorden vulden toch haar hart met hun muziek. Straks — straks — dan was de ban weg uit zijn leven — dan bond God zelf zich weer aan Zijn beloften van den doop.

Ze zag op naar haar zoon. Zijn gezicht was stil, maar bleek en zijn blik dwaalde telkens om den vader. Het kind, dat zijn vader in de zonde verloren had en nu terugvond bij den Heiland. Ze dacht aan de zonde-vonnissen, die een voor een in haar hart gevallen waren, tot aan het laatste — het zware. En nu —

Het „Amen” sloot af.

Een huivering doorvoer haar.

Nu al? Nu zou hij daar staan — eenzaam in zijn zonde en schuld, maar ook als een schat dragend de vergeving. De zware heerlijkheid —

Tjeerd stond —

Hij stond voor Gods aangezicht —

En zijn hart ontving met een wijde aandacht elk woord van het formulier; hij voelde het in zich zinken — om te gedenken.

Totdat God hem riep om te getuigen.

Toen brak uit zijn binnenste als een kreet van smart en van jubel het overwinnende: „Ja” —

Er was een stilte van eerbied.

Annemie zat als gebonden, haar oogen niet van hem af. Een heilige jaloerschheid vervulde haar. Als je zoo Gods genade mag ontvangen —

In een wonderen flits van gedachten stond ze opeens jaren terug: het oogenblik, waarop hij daar ook gestaan had met zijn zoon in de

armen — voor den doop. En zij naast hem. De vader en de moeder, die het kind brachten tot het verbond.

En nu — In een sidderende ontroering tastte haar hand naar die van Jan. Nu waren zij samen, de moeder en de zoon, om den vader, die opnieuw mocht treden in het verbond. Nu droeg hij niet het jonge, ongerepte leven in zijn armen, maar hij had niets te brengen dan zijn eigen gehavend, verzondigd wezen.

En toch, was de juichende zekerheid in haar, voor God stond hij nu ongerept, gewasschen in het bloed van den Heiland, die Zijn schuld had weggedekt.

Als een nieuw geboren kindeke —

PAULUS

Verbijsterd lag hij voor U neergebogen
Toen hem de bliksem Uwer liefde sloeg.
Verblind zag met zijn ziel hij U in d' oogen
Toen Gij hem teeder om Zijn liefde vroeg.

Hij gaf zich zelf geheel aan U verloren,
Toen hij U in Uw schoonheid had aanschouwd;
En wist zich zalig tot Uw dienst verkoren.
Hoe bitter heeft hem toen zijn haat berouwd!

Hij had gezworen, dat Gij 't nooit zoudt winnen,
Uw weerloos volk vervolgd ten bloede toe,
Maar hem vervolgd' Uw onweerstaanbre minne,
Hij werd Uw buit: Gij waart zijn haten moe!

Hij wist zich zelf geheel aan U verloren
Met al de driften van zijn vurig bloed,
Dat staåg dit lied der liefd' U zou doen hooren;
Ik ben van U en Gij van mij voorgoed!

A. WAPENAAR.

JOHANNES

Hij was de liefst' U onder Uw genooten ;
Zijn stille geest, die kostlijk was voor God,
Doorpeilde 't diepst 't geheimnis hem ontsloten :
Dat Liefde was Uws levens hoogst gebod.

Zijn leven werd van Uwe Liefd' een teeken ;
Zijn zachte wezen ademd' in haar sfeer ;
De branding van den haat bleef op hem breken :
Zij hebben hem vervolgd, gelijk zijn Heer.

Op Patmos' rots om Uwentwil verbannen
Heeft hij den eindtriomf dier Liefd' aanschouwd,
Waartegen alle duivlen samenspannen :
Gij hebt haar schoone toekomst hem ontvouwd!

Hij zag den dag, waarop geen nacht zal dalen,
De Godsstad, die geen ondergang meer vreest,
En binnen haar — o, daar eens 't avondmalen —
De bruiloft Uwer Liefd', een eeuwig feest!

A. WAPENAAR.

TOEN HIJ HET VROEG

(Uit het Friesche volksleven)

DOOR

A. K. STRAATSMA

Het is van Hessel en Sjoukje, die samen dienden op een boerderij.
Hessel als melkknecht en Sjoukje als meid.

Twee brave menschen-kinderen, van wie hij de braafste was.

Een stoere figuur, breede schouders, 't hoofd een beetje voorover hangend . . . wat dom?

Als je dom bent, wanneer je niet paraat kunt antwoorden, wanneer je er tusschengenomen wordt en je merkt het niet, wanneer je kame-raad bij het werk telkens het zwaarste laat liggen en je zegt er niks van, dan was Hessel dom . . . erg dom.

Maar is het misschien ook dom als je zóó kunt „prakkezeeren” dat je de heele wereld om je heen vergeet en zulke diepe „prakke-zaties” hebt dat je d'r soms geen woorden voor kunt vinden?

Nou, zoo was Hessel, reken het nu maar zelf uit.

Sjoukje was heel anders, rap . . . ja dat is 't beste woord; zij was rap.

Rap met haar blauwe oogen, rap met haar mondje, rap met haar handen. En toch ook goed, als 't er op aan kwam.

Maar 't komt er in het leven niet altijd op aan en daarom merkte je die „goeieghed” van Sjoukje niet zoo alle dagen.

Ik moet er ook nog bij vertellen, dat Hessel wel tien jaren ouder was dan Sjoukje.

Ze werkten samen een deel van den dag.

's Zomers in de yester, ¹⁾ waarheen ze tegen melktijd de logge koeien hadden gedreven, de koeien en de vliegen.

Die laatste waren niet mee geïnviteerd, maar kwamen vanzelf.

En 's winters in den stal.

¹⁾ Afgeschoten gedeelte van een weiland, waar de koeien worden gemolken.

De zwaarste werkjes deed Hessel uit een zekere aangeboren hoffelijkheid: zij liet zich dat welgevallen en ze vonden elkaar — nu ja — wel aardig. Maar meer ook niet.

Ze waren beiden tevreden, ze werkten en spaarden. Ze kregen wat ze nodig hadden, maar echt gelukkig, van binnen echt gelukkig, dat waren ze niet. Ze zochten nog naar het geluk tenminste Sjoukje.

Als ze Zondagsmiddags met haar vriendinnen arm in arm wandelde, en ze hoorde van de „vaste verkeerig” of de trouwplannen van anderen, dan leek haar dat zoo wonder mooi een eigen huis en een man, die voor haar werken zou en al die dingen, die er dan in den regel nog bij komen als twee menschen gaan trouwen.

Na zoo'n wandeling met vriendinnen-ontboezemingen kwam ze dan thuis, stil-ontdaan, omdat het groote geluk voor haar niet weggelegd scheen.

Hessel zocht niet zoo erg meer.

Hij had het ook wel eens geprobeerd, hier en daar, toen hij nog jonger was. Maar de meisjes lachten hem uit; spoedig gaf hij het op en kocht tot troost voor z'n leege Zondagavonden 'n groote harmonica.

Als hij dan op een stillen Zondagavond op de bank — buiten — zat, met het gezicht op de weiden waar de koeien graasden, dan speelde hij.

Psalm 42, die nooit zoo mooi klinkt als op een harmonica en „Er ruischt langs de wolken” en „In 't groene dal.”

Z'n instrument tegen z'n hart gedrukt, met lange halen heen en weer, wat 'm een gevoel gaf of hij die mooie, innige bastonen zoo diep uit z'n hart wegtrok. 't Maakte week van binnen en toch gelukkig.

Was het leven soms niet mooi genoeg zoo, op 'n bank met een harmonica en voor je de eindelooze velden, waarboven de kieviten tuimelden?

Zoo liepen ze naast elkaar, Hessel en Sjoukje.

Toen zag Hessel het in eens, eere aan hem!

Het geluk lag vlak naast hem en hij had altijd in de verte gekeken.

't Ging zoo.

Op een herfstdag was hij bezig met een langen haak de slootkanten schoon te maken.

't Is een werk, dat meer vraagt van de handen dan van 't hoofd, zoodat het ruimschoots gelegenheid geeft om te „prakkezeeren”.

En toen, al prakkezeerende, toen zag-ie 't ineens.

„Te deksel!” — zei hij, en hij bleef met z'n haak in z'n handen stilstaan — „daar he'k nooit aan gedacht.

Sjoukje is alleen en ik ben alleen Sjoukje wil graag trouwen en ik wil ook wel trouwen. Ik en Sjoukje, dan is 't klaar.”

Toen hij thuis kwam om te middagmalen en hij Sjoukje bezig zag de melkbussen schoon te maken, kwam hij dadelijk met zijn voorstel voor den dag.

„Sjoukje, ik heb wat bedacht, ik word ouwer en jij hebt geen vrijer en je wordt ook ouwer.

We moesten het maar es probeeren.”

Erg politiek was 't van hem niet aangelegd.

Sjoukje voelde zich diep gekrenkt.

Ze richtte zich op in de houding van een koningin.

„Of-ie soms dacht dat ze verlegen was om een man en of-ie soms dacht dat ze ooit zoo'n suffert zou nemen”

En verder weet ik het niet allemaal meer, want Sjoukje was dit keer wel erg rap met haar mond.

Maar haar drift bekoelde in den loop van den dag. 't Was toch ook zoo heel gek niet wat hij gezegd had.

Hessel was een goeie jongen, een trouwe jongen, een werkezel, die nooit één cent verdeed.

Als ze met hem trouwde dan kwam het eigen huis en dat andere ook.

Ja, nee ja nee.

Wat er toen gebeurde vertel ik niet.

Er zijn menschen, die dat allemaal heel precies woord voor woord vertellen, maar dat is onbescheiden.

Zouden zij het prettig vinden als hun eerste liefdeswoorden en hun eerste kus zoo maar in de courant kwamen?

Een liefdesverklaring op klaarlichten dag bij de pomp, tusschen de melkbussen heeft in elk geval een solieden basis en in 't volgende voorjaar woonden Hessel en Sjoukje samen in een van de twee kleine huisjes, die bij de groote boerderij hoorden.

Nu was heteigen huisje er met de eigen meubeltjes en een eigen man. Nu nog het andere, dat in haar gedachten nog het allermooiste was en dat er toch zoo'n beetje bij hoorde.

Tenminste bij buurvrouw scheen dat er bij te hooren.

Die hadden zoo iets als een abonnement bij den ooievaar. 't Stomme dier kwam daar ieder jaar weer terug en leverde er een springlevend wezentje af.

Hij had er al een Afke gebracht en een Tjitske en een Eabele en een Klaske en een Pier en een Wobbele en een Atte en een Berend en een Japik.

Driemaal had Sjoukje zoo'n blijde inkomste meegemaakt, den laatsten keer met een jaloersch hart.

Denk ook eens aan, deur aan deur en dan de een alles en de ander niets.

En toen was 't bij haar gekomen.

Op een mooien najaarsmorgen deed de eersteling zijn intrede.

„Een zoon,” vertelde de dokter, die hem mee was komen brengen.

Sjoukje lag te schreien van blijdschap in de bedstede van de mooie kamer. Hessel moest z'n jongen in de handen nemen, toen-ie aangekleed was en stevig verpakt.

Hij spartelde wel wat tegen, maar de baker was onverbiddelijk.

Had je ooit gehoord van een vader, die zijn eerstgeborene niet graag op den arm nam?

Zoo duwde zij hem het spartelende, roode wezentje tusschen zijn handen en kijk, toen hij er maar eenmaal mee zat, toen kende hij het kunstje ook. Heel voorzichtig streek hij met zijn wijsvinger een paar malen over de gerimpelde wangetjes en informeerde: „Kinst heit wol, myn jonge? ¹⁾ Kinst dyn heit wol?”

¹⁾ Ken je je vader wel, m'n jongen?

Glunder lachend reikte hij daarna het vrachtje aan de baker over en tegen Sjoukje, die de heele geschiedenis, z'n eerste proeve van bekwaamheid, met lachende oogen had afgekeken zei hij: „'t Is een arigheid.”

Toen veegde hij met z'n rooien zakdoek z'n voorhoofd droog.

De tweede die de jonggeborene mocht bewonderen was de buurvrouw. Die zei: „dat-ie eigenlijk verkeerd was bezorgd, maar dat Sjoukje hem nou wel houden mocht, voor dezen keer.”

Over den naam waren ze het spoedig eens.

Het zou de oude familie-naam zijn, de naam van grootvader en vader: Hessel. Maar in tegenstelling met vader die natuurlijk greate ¹⁾ Hessel was, zou hij lytse ²⁾ Hessel heeten. Een naam, die met eere gedragen was en dien de kleine titulares weer met eere dragen zou.

Zoo leek het tenminste de eerste weken.

Hij dronk met voorbeeldigen ijver en de tijd daartoe was nog maar nauwelijks aangebroken of hij verraste moeder met z'n eersten glimlach.

Z'n doop onderging hij met een ernstig gezicht, zonder één geluidje te maken en als 't mogelijk was ging moeder elken dag nog meer van hem houden.

Al haar gedachten gingen naar het wiegje, dat in een hoek van de mooie kamer bleef staan.

De hoogtijden van den dag waren de oogenblikken dat ze hem op haar schoot kon nemen. Als ze naar hartelust naar al z'n beweginkjes kon zien, als ze tegen hem kon lachen en praten en al die teere, liefkoozende dingen kon zeggen, die iedere echte moeder vertelt aan het kind, dat op haar schoot ligt.

Hessel moest, bij zijn thuiskomst, eindelooze verhalen aanhooren over het wonderkind en wanneer hij, al was 't alleen maar voor de variatie, eens iets wilde vertellen over z'n werk of over de nieuwtjes, die hij gehoord had, dan luisterde Sjoukje zoo weinig belangstellend, dat hij maar heel spoedig z'n verhaal afbrak.

¹⁾ great = groot; ²⁾ lyts = klein.

Sjoukje maakte het werkelijk veel te erg. Het was geen kind meer. 't Was een afgodje en afgodjes zijn een gevaarlijk bezit.

Hessel voelde wel dat het met Sjoukje en d'r kind niet heelemaal in orde was, maar hij kon het niet precies zeggen waar 't in zat.

Had hij 't maar kunnen doen, dan was het ergste misschien niet gebeurd.

In 't begin van Februari kwam de groote verandering.

Hesseltje werd onrustig; Hesseltje werd bleek; hij hield op met lachen en drinken. Hij kreeg zoo'n ernstig-ouwemannetjes gezicht, of-ie ook al lag te prakkezeeren net als vader. Of-ie er tegen opzag om nog verder 't leven in te gaan en maar liever wilde terugkeeren.

Sjoukje had het wel gezien.

Nee, ze had het niet gezien! Onzin, daar was niets te zien. Elk kind ziet wel es bleek: 't kwam van de tandjes.

Ze wou al die bleekheid er wel afkussen.

Ze probeerde een paar dagen den vijand te negeeren en toen dat niet ging haalde ze de buurvrouw er bij.

Buurvrouw met haar negental was een mensch van ervaring.

Buurvrouw kwam en plantte zich in al haar goorheid en ruwheid naast de wieg.

Een groezelig-zwarte vinger van buurvrouw streek medelijdend langs de kinderwangetjes en 't leek Sjoukje haast heiligschennis.

En toen „'t kon van de tandjes komen" verzekerde buurvrouw, maar d'r konden ook stuipen achter zitten. Haar man's zuster had er verleden jaar een kind aan verloren; 't was precies op dezelfde manier begonnen.

„Je moet maar afwachten," meende ze ten slotte — dat was het veiligste advies — „maar 't is vanzelf, as je d'r maar een hebt kan je d'r ook maar één misse."

Ze liet Sjoukje in groote wanhoop achter.

Wat hadden die woorden haar een pijn gedaan, die zoo maar plompweg uitspraken den vreeselijken, vreeselijken angst van haar hart.

Wat zij had willen bedekken en voor geen schatten ter wereld,

zelfs voor Hessel niet had durven uitspreken, dat werd daar nu vlak naast de wieg zoo ruw weg gezegd.

Ze had geen hart, dat mensch met haar negen kinderen, die natuurlijk jaloersch was op hun welvaart en hun rustig geluk.

Toen Hessel thuis kwam, moest hij dadelijk den dokter gaan halen.

Waarom had-ie dat eigenlijk nog niet gedaan? Waarom was hij niet dadelijk om den dokter gevlogen?

Hij stond er nou bij te kijken alsof 't hem niks kon schelen dat z'n kind zoo ziek was.

Hessel verdroeg zwijgend deze onverdiende kastijding en ging om den dokter. Maar ook deze bondgenoot bracht geen uitkomst en op een morgen bleef Hesseltje dood in moeders armen.

Er kwamen nu heel droeve dagen in het huis van Hessel en Sjoukje. Het begraven van den kleinen doode, het opruimen van allerlei dat mee gedaan had in de korte geschiedenis van Hessels leven.

Ze droegen hun leed, de vereenzaamde vader en moeder, ieder naar eigen wijze. Hessel deed het stil en dapper.

Den morgen na de begrafenis stapte hij weer naar z'n werk, even rustig, even gewillig. Misschien het hoofd alleen nog wat meer naar voren gebogen.

Hij had z'n droefheid aanvaard, z'n kruis op zich genomen.

Zoover was Sjoukje nog niet; zij dacht er nog niet aan om haar kruis te dragen.

Ze meende dat Hessel er niet veel van zou voelen, als hij maar weer gewoon aan zijn werk kon gaan.

Ze vond het ontrouw aan haar gestorven kindje, als ze haar dagelijksche werk weer deed, inplaats van stil te zitten en aan hem te denken.

Zij kon niet besluiten om het wiegje weg te nemen. Dan kreeg het zoo iets onherroepelijks.

Dat beteekende: nu leg ik er mij bij neer, nu zet ik er een streep onder. En juist dat wilde ze niet.

Daarom liet ze het wiegje staan en als zij het allernoodzakelijkste

werk deed in haar keuken, met lustelooze gebaren en trage handen, keerde ze toch telkens even naar haar kamer terug.

Dan sloeg ze 't wiegekleed op en zocht wat ze niet kon vinden en schreide en zondigde tegen God.

Hoe meer ze toegaf, des te meer werd die leege wieg in haar hart de baas. De burens merkten het wel en fluisterden tegen elkaar: dat Sjoukje bezig was gek te worden; je zoudt het zien, daar draaide het op uit.

Hessel voelde ook wel dat het nu heelemaal den verkeerden kant opging. Dat doen van Sjoukje maakte hem angstig.

Is het niet verschrikkelijk als je 't nou zoo echt voelt van binnen hoe het is en je kunt het maar niet zeggen?

Want daar lag het aan, hij zei de dingen verkeerd. Daarom werd Sjoukje zoo boos en onbillijk, als hij 't maar even waagde op de leege wieg te zinspelen.

Als er maar iemand was, die hem helpen wilde om het beter te zeggen.

Als er maar hulp kwam!

Toen gebeurde het dat op den dag voor Kerstmis, bij buurvrouw het tiende kind geboren werd.

Voor Sjoukje een oorzaak van nieuwe, groote bitterheid en voor de burens zelf een aaneenschakeling van problemen.

Het probleem van den naam en — nog veel grooter — het probleem van de ligging. Op den zolder sliepen er vijf onder de pannen, in de bedstede sliepen er drie. Dat is acht. En nummer negen lag in de krib, boven in vader en moeder's bedstee.

Acht en één is negen. Alle negen hadden een plaatsje.

Maar nu nummer tien!?

In de wieg? Maar daar was geen wieg meer.

Kijk es hier: die wieg was bij nummer één niet nieuw geweest. Die wieg had negen kinderen gedragen in eer en deugd. Toen Japik er uitgegroeid was, hadden een paar van de broers haar geannexeerd.

Moeder had het gezien en gesnauwd en toen was 't haar door d'r

hoofd gegaan. De wieg had dienst gedaan als wagen en als schip en nu lag ze met uitgetrapten bodem op den mesthoop, achter het schapehok.

„Die smerige jongens” — zei moeder toen ze twee dagen voor Kerstmis eindelijk, na lang zoeken, de kapotgetrapte wieg ontdekte.

't Is niet erg secuur om pas twee dagen voor Kerstmis te gaan zoeken. Och ja, maar buurvrouw had het ook veel te druk om aan wiegen te denken.

Toen werd er een kist gevonden, met wat vodden opgevuld en . . .

Een kamer vol rommel, vol armoede, een kist en in die kist een kind met vodden en . . . , bijna Kerstmis.

Zeg het zoo maar es stil voor u zelf. Dat lijkt bijna op Kerstmis.

Hessel kon dat allemaal zoo in eens niet verwerken; er gebeurden ook zulke wonderlijke dingen vlak in z'n nabijheid.

Even — om 't hoekje — had hij bij de burens nummer tien zien liggen.

't Had hem zeer gedaan in z'n ziel, aan alle kanten.

Onbegrijpelijk was 't . . . hier tien . . . en bij hem geen één.

Hier een kind in een kist, op vodden, zoo arm, zoo arm, dat het niet eens een wieg had en bij hem thuis een mooie wieg en heelemaal geen kind . . . !

't Was wonderlijk . . . !

Dat arme kind hier, zou prachtig liggen in zijn wieg . . . Ja, maar Sjoukje . . . en 't ging toch niet aan om naar zoo'n vuile, slordige buurvrouw zoo'n mooie wieg te brengen.

Hij kwam thuis en hij vertelde er iets van.

En toen waagde hij het heel even, heel even, om iets te zeggen van dáár een kind en hier een wieg.

Ja, maar veel zei hij niet.

Sjoukje was weer erg rap met den mond . . . Hij begreep het ook wel. Hij knikte een paar malen alsof hij nu heelemaal overtuigd was.

Hij stopte z'n pijp, zette z'n voeten op de plaatstoof en begon over 't geval te „prakkezeeren”. 't Leven was toch diepzinnig.

Sjoukje prakkezeerde ook.

Hoe kwam-ie er bij dacht ze, hij was gek, de mooie wieg naar dat mensch; alsof 't niet schandelijk genoeg was de een tien en liet z'n tien opgroeien voor galg en rad en de ander moest z'n eenige kind missen.

Zoo waren Sjoukjes eerste gedachten.

En toen . . . want Sjoukje had ook nog een geweten en ze was goed, als 't er op aan kwam.

En kwam het er nu niet op aan?

Een arm, pasgeboren kind midden in den winter, in een kist met vodden. Alsof 't een jonge kat of een jonge hond was.

Misschien hoorde je morgenochtend dat het doodgegaan was van de kou. Ze moest er niet aan denken.

Angstig-huiverend stond ze op, ze liep naar de kamer, sloeg het wiegekleed op, keek in de leege wieg . . . en huiverde nog meer.

Nee, dat werd niet van haar gevraagd. Dat was bovenmenscheijk.

Ze zag haar mooie wieg al staan in buurvrouws kamer; in een paar weken vernield.

Nee . . . dat hoefde niet.

Ze sloeg het wiegekleed weer dicht; ging in de keuken op haar stoel zitten tegenover Hessel en zei, half om zich zelf gerust te stellen: „Nee Hessel, dat hoeft niet.”

Hessel keek verbaasd op, knikte een paar keer en begon weer te prakkezeeren.

Sjoukje prakkezeerde ook.

Buurvrouws kindje lag in een kistje op vodden.

De tekst van de kerstpreek, waarnaar ook Hessel zat te luisteren, den volgenden morgen was:

„en zij baarde haren eerstgeboren Zoon, en wond hem in doeken en legde hem neder in de kribbe, omdat voor hem geene plaats was in de herberg.”

Sjoukje was niet te bewegen geweest om mee te gaan, maar hij zat er en 't was geweldig.

Nu zag hij het klaar dat hij nog nooit iets van het Kerstevangelie had begrepen.

't Leek allemaal zoo precies op wat er vlak bij hem gebeurde.

Maria die voor haar kind geen wieg had, net als buurvrouw.

Natuurlijk was Maria een heel andere vrouw en dat kind een heel ander kind

Wat was die dominee vlug van morgen.

Hessel kon hem niet bijhouden.

Hem ontroerde diep die armoede van Jezus Christus, den Zoon van God, die ook geen wieg had.

Jammer dat het vandaag maar niet het allereerste Kerstfeest was. Dan wist hij wel wat hij deed.

Dan zou hij wachten tot het donker werd — de burens hoefden het niet te zien — en stikum de wieg van kleinen Hessel naar Jozef en Maria brengen.

Dat zou mooi wezen: Jezus in de wieg van lytse Hessel.

En als Jozef en Maria zouden vragen wanneer ze de wieg weer terug moesten brengen, dan zou hij heel grootmoedig zeggen dat het er niet op aan kwam, als ze d'r maar goed op wilden passen.

Voor Sjoukje vooral, want die was nogal „erg percies.”

Maar Sjoukje zou 't ook goed vinden, als 't voor Hem was.

Jammer, jammer, dat het zóó niet meer ging.

Of

Hessel prakkezeerde weer heel diep.

Tot zoover was 't hem alles helder, volkomen helder, maar daar zat nóg iets in z'n ziel, nog meer, nog een prachtige oplossing. Maar 't zat zoo diep, dat-ie het er niet uit kon denken.

De dominee zei amen en de kerk liep leeg.

Hessel wandelde naar huis en vond dat-ie nog nooit zoo'n mooie preek gehoord had. Hij moest er Sjoukje wat van vertellen.

Sjoukje had de koffie klaar; ze was erg vriendelijk. Ze vroeg naar de preek.

Ja, 't was heel mooi geweest. „Jonge-jonge, wat kon die dominee praten.”

Van Jozef en Maria en het kindeke Jezus . . . en er was geen wieg. Sjoukje verschoot een beetje van kleur, toen ze 't hoorde. Al weer die wieg. Ze had er den heelen morgen in haar eenzaamheid aan moeten denken.

En wat Hessel niet klaar kon krijgen, daar in de kerk, omdat het veel te diep zat, dat wist zij wel.

Was haar, onder 't werk, niet in eens te binnen geschoten dat bekende woord: „Zoo wie een van deze kleinen ontvangt in mijn naam, die ontvangt mij?”

Hessel had de eene helft van het geluk en Sjoukje de andere helft, als ze er nu maar toe te krijgen waren die stukken in elkaar te passen, dan was 't gebroken geluk weer heel.

Zwijgend dronken ze hun koffie en zijgend aten ze hun middageten.

Zwijgend zaten ze daarna, elk aan een kant van de tafel.

Maar toen het schemerdonker kwam en zoo rustig vertrouwend z'n armen om Hessel heen sloeg, toen kwam bij hem in eens de vrijmoedigheid.

„Sjoukje” — zei hij, de stilte verbrekend — „dat was toch wat met Maria en Jezus . . . !

Weet je wat ik van morgen dacht, in de kerk?

Ik dacht, as 't vandaag es gebeurde, dan moesten wij onze wieg aan Maria brengen”

Toen wachtte hij even en keek naar Sjoukje's mond of die

Maar Sjoukje's mond bleef gesloten; haar oogen vulden zich met tranen.

„En” — moedigde ze aan, toen de stilte bleef voortduren.

„Ja” — antwoordde Hessel — „ik dacht het zoo maar, dat zou mooi zijn. En eigenlijk is er nog meer, maar dat begrijp ik niet goed. Ik zit er den heelen middag al over te prakkezeeren.”

Hessel had zijn helft eerlijk gegeven; nu Sjoukje

Maar nu werd Sjoukje in eens goed, want nu kwam het er op aan.

Nu kwam het er op aan om Hessel te helpen en zich zelf en buurvrouws kindje en buurvrouw

„Ach jonge,” zei ze, „zal ik 't es zegge. Weet je wel dat er staat :

zoo wie een van deze kleinen ontvangt in mijn naam, die ontvangt mij?" Begrijp je niet, dat is hetzelfde op 't oogenblik, buurvrouws kindje en Jezus."

Ze schreide toen ze 't gezegd had; was het van verdriet of van geluk?

Hessel begreep het nog niet heelemaal, maar 't begon hem te schemeren.

Buurman en buurvrouw Jozef en Maria, dat was al te gek, maar ja, zoo was het toch eigenlijk

Sjoukje was de keuken al uitgelopen, naar de kamer en weer teruggekeerd.

„Wat denk je, Hessel, 't is bij buurvrouw zoo vuil, 't is zonde van 't mooie kleet; als we es een ander kleet over de wieg legden."

Een uur later lag nummer 10 in de wieg van lytse Hessel.

SCHAATSTOCHT

aan Guus

Zeg meisje, zullen wij rijden gaan? ?
M'n vraag is toch niet zoo'n wonder?
Vooruit, ja, blijf niet aan de wallekant staan!
Ik bind je schaatsen wel onder.
Wacht even, een knoop, zoo, zitten ze goed?
Je lacht, in je oogen schuilt overmoed.
Welaan, houd me vast, m'n hand in je zij.
We gaan in het schoon, daar zwieren wij
over de glimmende gladde baan.

Zeg meisje, hoe gaat het? Gaat het goed?
Ik zie in je oogen een warmen gloed.
We vliegen als 'n vogel, de wind in de rug
En we hoeven nog lang niet, nog lang niet terug.
Zeg meisje, ben je ooit eêr van je leven
Zoo snel en zoo vast over 't ijs gedreven?

Zie achter je, ver, ligt de grauwe stad.
En voor ons de sneeuwwitte velden.
't Is net of een vriendelijke oude bard
ons een wondermooi sprookje vertelde,
van huisjes met witwollen kapjes op,
En 'n molen met dikke besuikerde kop.
Van een wereld zoo blank als een zwanehals,
En een heks in een hutje, zwart en valsch.
Van een meisje dat dapper uit schaatsen ging
En een jongen die h'r vlug in z'n armen ving.
Een sprookje vol schaterend zonnelicht
Met een slot als een schuimend lentegedicht.

Zeg meisje, hoe gaat het? Gaat het goed?
Ik zie in je oogen een blijden gloed

We vliegen als 'n vogel, de wind in de rug
. . . . Maar meisje, nu moeten we eind'lijk terug.

De zon is al weg, de avond valt snel
En de felle wind hebben we tegen.
Zeg meisje, je bent toch niet moe, is 't wel?
Ik breng je op veilige wegen.
Vooruit, daar gaan we, is alles goed?
Ik zie in je oogen een sterken gloed.
Zet stevig je handen in m'n zij,
Ik houd ze vast, zoo rijden wij
achterelkaar, ik ga voorop
tegen de wind en de duisternis op.

Gebogen gaan we op in de wind.
Je bent toch niet bang, m'n blonde kind?
Je houdt me toch stevig vast in m'n zij?
God waakt in de hemel over ons bēi.
Daar gaan we, ginds gloort het bleeke licht
van de stad, en het zilveren maangezicht
lacht boven die hooge heg.
Je bent toch niet moe, zeg meisje, zeg?

Hier is de wereld al meer bekend,
Houd even nog vol, de tocht loopt ten end.
Zoo, kom nu maar naast me, kom in m'n arm,
Je handen zijn koud, maar je lippen zijn warm.
Zeg, durf je nog eens zóó met me te gaan?
Je oogen zien mij vertrouwend aan.
Je zegt me je wilt; zóó, meisje, is 't goed.
Je lacht, en je lach is vol blijde moed.
Zóó zullen wij samen door 't leven gaan
En God zal ons zegenend gadeslaan.

JAN H. DE GROOT.

HET PORTRET IN DE SCHILDERKUNST

DOOR

HERMAN HANA

Er was eens, in den ouden tijd, in het land van de oude Grieken, een jong meisje dat in het licht van de rijzende maan met haar verloofde toefde op een bankje bij haar huis. Zij waren beiden bedroefd, want het gold een afscheid, misschien voor langen tijd, ja misschien zelfs voor immer. De jonge man zou namelijk den volgenden morgen op reis gaan; — op een verren tocht die vol gevaren was.

En het meisje peinsde er over hoe eenzaam ze zijn zou, en hoe haren verloofde, behalve levensgevaar, ook liefdesgevaar kon dreigen op zijn reis. En zij zon op iets, waardoor de herinnering aan de dagen toen hij nog bij haar was, en ook haar geloof aan zijn trouw en de verwachting van zijn behouden terugkeer iets meer dan enkel ijle gedachte kon worden; — iets werkelijks, dat, mocht het zijn, hen ondanks de scheiding toch bijeenhield en aldus hem en haar tezamen, beveiligde; — hem tegen zooveel dat zij vreesde, h  ar tegen de koude, leege eenzaamheid.

En toen zag zij, op den muur die naast hem was, zijn beeld. Het was een schaduw, die verglijden zou zooals dit afscheid vergleed om alleen de herinnering achter te laten, tenzij . . . ze tenminste deze schaduw mocht kunnen vasthouden.

Die schaduw was zwart op den witten muur. Zwart als het stukje houtskool bij haar voet, een stukje kool daar neergevallen bij het reinigen van een komfoor. En meteen wist zij toen wat zij doen moest. Ze zei: „Zit nu eens even heel stil.” En toen trok zij den omtrek van zijn schaduw met dat houtskool na.

Haar wensch was nu vervuld, want zij zou nu voortaan meer dan enkel een gedachte hebben om haar te troosten; zij zou bij hem kunnen zitten op dat bankje, en zij zou, daardoor, als door een magische macht, hem ook aan haar verknocht houden; — misschien zelfs hem tegen levensgevaar behoeden.

I. Oud-Egyptisch portret

II. Jan van Eyck — Portret van jonge vrouw

Gij glimlacht om dat kinderlijk bijgeloof, — maar gij moet met zulk lachen voorzichtig zijn, want iets van wat dat jonge meisje daar deed en dacht in dien overouden tijd, — wordt ook nog door ons gedaan en gedacht; — door u, door mij, en door ons allen, in onzen verlovingstijd.

Het is waar, in den regel teekenen we elkaar niet uit in die dagen; maar er komen toch wél, in den regel, portretten aan te pas. En bij zoo'n portret-schenking, hetzij alleen van het meisje, hetzij van weerskanten, kijken dikwijls de ouders, als zij er van hooren, nog ernstiger dan de jongelui.

En als dan een meisje tegen haar moeder zegt: „Och, hij vroeg het zoo aardig, en het is toch immers maar een stukje papier,” — wel; dan lacht gij niet als gij vervolgens die moeder hoort antwoorden: „Neen kind, met zoo'n portret geef je een jongen meer dan een stukje papier. Je geeft hem houvast op je. Hij kan er zich op beroepen als

je van gedachte verandert en het komt niet te pas dat de eerste de beste met jouw portret in z'n zak loopt."

En toch heeft dat meisje grooter gelijk dan zij zichzelf bekennen wil als zij, om zich te verdedigen, haar portret een simpel stukje papier noemt. Maar dat wij, — gij en ik, — niettemin, en zonder een zweem van een glimlach, die moeder gelijk geven, dat beteekent: dat er diep in ons nog iets leeft van dat oude bijgeloof, dat aan het bezit van iemands portret een magische macht over zijn persoon toeschreef.

Ik erken: er is van dat bijgeloof, in direkten of bewusten zin, maar weinig meer over; doch aan den anderen kant kon dat onschuldig gebruik van het geven of ruilen van portretten door ons niet zoo ernstig worden beschouwd, als er van dat bijgeloof heelemaal niets meer over was. Trouwens: de jongelui zelf gelooven er nog altijd tamelijk veel van. Herinner het u maar.

En herinner u tevens, hoe we indertijd, toen de „ex-keizer" nog Keizer was, zoo nu en dan in onze krant lazen dat de een of ander was gevangen gezet wegens Majesteitsschennis, omdat hij in een stations-wachtkamer of soortgelijk lokaal: een daar hangend portret van den Keizer met het gezicht tegen den muur had gekeerd.

Die Keizer voelde zich dus benadeeld, en met name geschonden in zijne Majesteit, door een ongewenschte behandeling van een stuk papier, ver van hem vandaan.

Zoo zijn er, ook, veel oude menschen die weigeren zich te laten portretteeren omdat zij gelooven dat zij dan spoedig zullen sterven, — alsof er iets van henzelf, iets van hun levenskracht af zou moeten voor dat portret, zoodat zij dan voor zichzelf te weinig zouden overhouden.

Ook, daartegenover, leeft er nog een rest van het geloof dat men, door een portret, invloed kan uitoefenen op den bezitter of op den beschouwer.

Want dat zenuwachtige menschen, en kinderen, niet alleen in een kamer durven zijn waar een portret hangt dat den beschouwer aanziet met een blik die hem volgt, waar hij ook gaat of staat, weet iedereen.

III. Hans Memling
Portret Marten van Nieuwenhoven

Kort en goed, — gij beseft nu wel dat er in en om de portretkunst nog altijd iets geheimzinnigs, iets tooverachtigs leeft; iets dat wij elk oogenblik, zonder eenige moeite zelfs, kunnen wegredeneeren, maar dat ook elk oogenblik waarop we het niet wegredeneeren, weer aanwezig blijkt

Het is iets dat, evenals trouwens de portretkunst zelve, ten nauwste samenhangt met de menschelijke persoonlijkheid, en met de persoonlijke bewustheid.

Uit dit laatste zou dan moeten volgen, zoo dunkt u, dat overal in de geschiedenis, waar de menschelijke persoonlijkheid in

eere is, ook de portretkunst moet bloeien, en omgekeerd. Welnu, dit is ook zoo.

Het priesterlijk geregeerde oud-Egypte, en ook de priesterlijk of kerkelijk ge-oriënteerde middeleeuwen geven aan den mensch als persoon of individu te weinig speelruimte om het te laten komen tot een portretkunst welke dien naam verdient, — behalve dan op het laatst, als de geest die het tijdperk beheerscht, verandert.

Gij behoeft het Egyptisch portret van afbeelding I niet lang te beschouwen om in te zien dat hierbij van een „portret” slechts ternauwernood kan gesproken worden. Wat wij bij eersten oogopslag onderscheiden in dezen scheef-geteekenden kop, dat is ook almeteen alles wat er in te onderscheiden valt. Er is iets ranks, en iets lief-talligs ook wel, in het geheel: de fijne, gevoelig gevormde schouder, de sierlijke en toch sterke, iets naar voren neigende hals, de fiere,

maar innemende houding van het hoofd. De gelaatstrekken: wenkbrauwen, neus en mond zijn rijk krachtig en edel tevens, al is dan de kin wat zwak. De oogen mogen zielvol genoemd worden, al kan men hier toch niet van een bezielden blik spreken. De neus is fijn en de mond met groote gevoeligheid gemodelleerd. Maar toch blijft dit portret, bij al zijn stelligheid, te vaag. Het is alles van een te algemeene, recept-achtige opvatting. Het is alsof de schilder zegt: men schildere: wenkbrauwbogen, boven-oogleden, onder-oogleden, neus en lippen, om een portret te maken. Het is een portret als een optelsom, of als een inventaris. Dat die inventaris uit liefelijke, althans aantrekkelijke onderdeelen bestaat, en dat de schilder ons dit weet te kennen te geven, het zegt ons veel aangaande model en schilder beiden, maar het zegt ons niet genoeg. Het zegt ons nog maar juist genoeg, om ons hart naar dien verren tijd te trekken en onze naar een vollediger beeld verlangende belangstelling onbevredigd te laten.

Vergelijken wij met dat Egyptisch portret, het „Portret van een jonge vrouw”, — van afbeelding II, — door Jan van Eyck, die tijdens het einde der Middeneeuwen, omstreeks 1400 leefde, dan constateeren wij een groot verschil. Hier is niets in den vage gelaten. Wel heeft deze voorstelling nog iets plats, iets weinig ruimtelijks, alsof wij met een relief te doen hebben, dat dan in fijn hout of ivoor kon gesneden zijn. Ook is dit portret, hoewel geschilderd, eerder een gepenseelde teekening te noemen. Maar het is met dat al een zeer complete, zeer gevoelige, uiterst conscientieuze teekening, die ons, in sterke tegenstelling met het ranke, bevallige Egyptische meisje, een plompe Vlaamsche of Hollandsche vrouw vertoont. Wenkbrauwen heeft ze niet, de blik is dom, de neus is een manneneus en de slappe mond is scheef. De handen echter zijn fijn en vrouwelijk, en de schilder heeft, door zijn liefdevolle toewijding, dit opzichzelf vermoedelijk onbelangwekkend vrouwtje met een zachte, stille vroomheid overtoegen; een on-aardsche gemoedshouding die, daar gelaten of zij eigen was aan dit plompe vrouwtje, bij uitstek den grooten Meester Jan van Eyck tipeert.

IV. Jacob Martenz — Musiceerende jonge vrouw

Wij staan hier, tegenover deze nauwelijks ontloken portretkunst, almeteen voor het wonder dat de liefdevolle vormverzorging, de meesterlijke teekening, en de rustige wezens-innigheid die Van Eyck's werken eigen is, nooit wordt overtroffen. Deze kunst leeft, zooals een bloem leeft, die opengaat. Wat haar schoonheid nog mist aan stralende kracht, dat vergoedt zij aan prille ongereptheid.

Gij moet me maar toestaan dat ik u over dit kleine plaatje uitvoerig bezighoud, want het is misschien de meest boeiende tijd van de schilderkunst, waarmee we nu in contact zijn.

Nog maar heel kort tevoren, namelijk, houdt zich de schilderkunst nagenoeg uitsluitend aan het gewijde of Hemelsch onderwerp. En ook Jan van Eyck heeft nog uitgeblonken in het schilderen van altaarstukken en heilige figuren.

Maar de tijd kentert; drie geslachten na Van Eyck's leven trad de Reformatie in, de Reformatie, die als punt I van haar program de gewetensvrijheid had.

Dat dringen naar gewetensvrijheid nu, wat beteekent dat? Het beteekent: dat de eigen persoonlijkheid haar bestaansrecht en haar eigen aansprakelijkheid opeischt.

Welnu: daar is aan vast: belangstelling voor de persoonlijke verschijning, en die belangstelling vindt ook uitteraard haar weerspiegeling in de kunst. En zoo wendt dan reeds Meester Van Eyck, door dienzelfden drang bezielde en door den opdrachtgever geleid, zijn aan het Hemelsche gewende en van het Hemelsche vervulde aandacht naar de gestalten en de aangezichten zijner aardsche medemenschen, met het resultaat: dat de portretten die hij schildert, nog een glimp van dat Hemelsche erlangen, dat nu eenmaal de ziele sfeer van den Meester is.

En nu, apropos van dien geheimzinnigen band, die den geportretteerde min of meer aan zijn portret zou binden? Wel, gij zult dien band aan dit voorbeeld moeten erkennen, als gij u indenkt, hoe dit plompe vrouwtje, dat ik, — gezien dien mond en dien neus, — van loslippigheid en zelfs van, bijwijlen, rare praat heb te verdenken, — hoe dit vrouwtje, met dat geestelijk ideaal van haarzelf elken dag

V. Jac. Corn. van Oostanen — Aug. van Teylingen

voor oogen, daarvan de verheffende macht heeft moeten ervaren.

Daar komt nog bij: zooals Van Eyck zijn aandacht keerde, zoo keerde zich ook de hare; want ook zij was er aan gewend, dat een schilderij iets Hemelsch verbeeldde en zoo zou het haar eerder inspanning gekost hebben om een schilderij als iets aardsch of gewoons te beschouwen, dan dat het voor haar een inspanning was om zichzelf, geschilderd, in dat Hemelsch licht te zien.

Wij krijgen dan ook den indruk, bij het genieten der edele portretkunst van dien boeienden tijd, dat het bestellen evenzeer als het schilderen van zoo'n portret een daad van vroomheid was. Veel mannen zijn erbij, die, — hoewel men ze ook nog wel op iets anders mag aanzien — toch geschilderd zijn in devote houding, met gevouwen of tegen elkander gelegde handen, zooals de jonge man in afbeelding III, met zijn verzonken, schouwenden, bovenaardschen blik.

De kerk bracht, tot dan, de „leering”, — de kunst bracht, in die kerk, het voor-„beeld”. En gij weet: „Leeringen wekken, — voorbeelden trekken”. En waar zoo'n voor-beeld het eigen beeld is, daar is dan tevens een steunende, sterkende binding tusschen den geportretteerde en zijn portret.

Het portret van Marten van Nieuwenhoven, in afbeelding III, geschilderd door den grooten Meester Hans Memlinc in den jare 1487, is dus eveneens een treffend voorbeeld van vrome portretkunst.

We zijn hiermee alweer 'n zestig jaar verder, en de inmiddels tot ontwikkeling gekomen boekdrukkunst heeft den geportretteerde, — een welgesteld en ontwikkeld man, die een tiental jaren later Burgemeester van Brugge werd, — het bezit van een bijbel mogelijk gemaakt.

De musicerende jonge vrouw, door Jacob Martenz, in afbeelding IV, is ongeveer uit denzelfden tijd. In gratie van houding en lichaamsbouw staat deze jonge vrouw heel wat dichter bij het „Egyptisch meisje”, dan de jonge vrouw door Van Eyck. Ook geeft dit portret ons een veel sterker werkelijkheids-indruk; de schildering van de

VI. Jac. Corn. van Oostanen — Judoca van Egmont van der Nieuburgh

zeer rijke kleedij, en vooral van den ruimen plooienvall der zijden mouwen is trouwens, als werkelijkheids-nabootsing, niet te overtreffen.

Maar beschouwen we de handen, het naakt van het décolleté en vooral ook het kopje, dan doet ons dat alles eerder aan een ivoren of ook porceleinen beeldje denken dan aan een jonge vrouw van vleesch en bloed. Met het ivoren beeldje deelt het de gevoelige lijn en de gepolijste vorm-verfijning, — ik wijs u op de vingers aan den rechterkant van het beeld, — en ook het kopje, dat als porceleinen vrouwekopje inderdaad voortreffelijk zou mogen heeten, is ten uiterste verfijnd.

Maar als we dan opmerken hoe die wenkbrauwen daar als een paar weliswaar gevoelige penseelstreken, maar juist daardoor desteminder als menschelijke wenkbrauwen neergeschreven staan, en hoe de scheiding van het haar zelfs hinderlijk onnatuurlijk aandoet, dan gevoelen we dat deze Meester, in zijn genre, een soort van volmaaktheid in coquette, popperige sierlijkheid bereikt heeft; een soort van volmaaktheid die echter tevens, ondanks de losheid van de pose, de verstarring nabij komt. Gij kunt, bovendien, den indruk hebben dat het kopje als het ware afzonderlijk gemodelleerd en daarna op den hals gelijmd is. Deze bijkomstigheit komt echter niet ten laste van Jakob Martens. Het is de starre hoofdtooi en met name de eng aangesnoerde keelband van het strakke mutsje die dit effect veroorzaakt.

En als wij ons afvragen, welke invloed er van dit, haar portret, naar die jonge vrouw moet zijn uitgegaan, dan komen wij tot de onderstelling dat zij, door dat beeld, tot een soort van vereering van haar aardsche verschijning werd opgewekt. „Beeldendienst.”

Vergelijkt gij met dit portret de beide statige, stroeve figuren van de afbeeldingen V en VI, — geschilderd in 1511, dat is al zoowat een eeuw na Van Eyck, door den Meester Jacob van Oostsanen, dan ontwaart gij ook hier, naast de zeer te waardeeren stof-nabootsing der kleedij, — bijvoorbeeld in de doorschijnende plooiën van de muts der vrouw, — toch in deze gelaatstrekken ook weer iets van dat beeld-achtige dat, in een drang naar zuivere vorm-nabootsing, aan het leven voorbijstreeft.

VII. P. Rubens — Carmelieter monnik c.a. 1610

En dat die drang naar vorm-verstelliging den schilder tot een overdrijving verleidt die aan het leven afbreuk doet, dat ziet gij bij voorbeeld aan de hand die het rolletje vasthoudt. Gij moet dat eens probeeren, zoo'n teer en kreukbaar voorwerp met zulke houderig stijve vingers vast te houden. Gij zult het niet kunnen. Eenzelfde bezwaar heb ik tegen den hals der vrouw, die door den schilder „ge-idealiseerd” is tot de gladde gaafheid van een albasten zuil.

Summa summarum: Wij staan hier tegenover een eerbiedwekkend meesterschap over den vorm, meesterschap dat toch, om zoo te zeggen, in zichzelf begint vast te loopen en een verfrissing behoeft die als een bevrijdende vernieuwing zal werken.

Men trachtte, in die jaren, door een strenge „vormelijkheid” de geestelijk hooge houding te bewaren, die echter niet langer strookte met de verheimelijkte innerlijke gezindheid, welke zich meer en meer op „de aarde en hare volheid” richtte.

Welnu, omsteeks het jaar 1600 sloeg in de noordelijke landen de evenaar door naar den aardschen of wereldschen kant. Het menschelijk hart koos partij voor de menschelijke vrijheid, en de tweede kentering, die thans intrad, kenmerkte zich doordat de blik, reeds tijdens de eerste kentering van den Hemel weg, naar de aarde en naar den mensch gericht, opnieuw naar Hemelsche geneugten speurt, doch ditmaal zonder zich omhoog te heffen.

Deze tijd heeft den heel leelijken naam van Hoog-Renaissance, een naam dien ik kan trachten te vertalen door: volle wedergeboorte of: wedergeboorte-feest.

Hoe dat zij: die naam van wedergeboorte is in zooverre goed gekozen, dat zij inderdaad een uitbundige bejubeling der vrije persoonlijkheid betreft, maar zij betreft daardoor tevens, en wel nadrukkelijk, een wedergeboorte naar het wereldsche en naar den vleeze. Het is het wereldsche en het vleeschelijke dat nu nagejaagd gaat worden. Sommigen werpen het masker der vroomheid en het harnas der strenge vormelijkheden weg, bij anderen komen deze zoo los te zitten dat zij de bewegings-vrijheid niet belemmeren.

VIII. Louis le Nain — Twee meisjes

En het is in het zuiden, dat ten dezen vooraangaat, vooral de géniale Schilder Rubens die zijn schilderijen tot ware zwelgfeestijnen maakt van vleesch en kleur. Men roept om Natuur!, Natuur!, en Rubens belichaamt dien roep in zijn schilderijen van naakten harts-tocht en lokkende lichaamsweelde.

De heidensche zoowel als de Christelijke mythen en geschied-verhalen strekken hem gelijkelijk tot houvasten voor zijn overweldigend wulpsche fantasie.

Zelfs de penseelvoering erlangt haar deel en doel aan die losheid en smeugheid die van nu aan de levenshouding kenmerkt. De levenshouding van de losse en los-böllige schildersbent onzer wijd en zijd vermaarde Gouden Eeuw! Maar gij zoudt zéér eenzijdig kijken als gij daar alleen de schilders, of ook alleen de kunstenaars op zoudt aanzien.

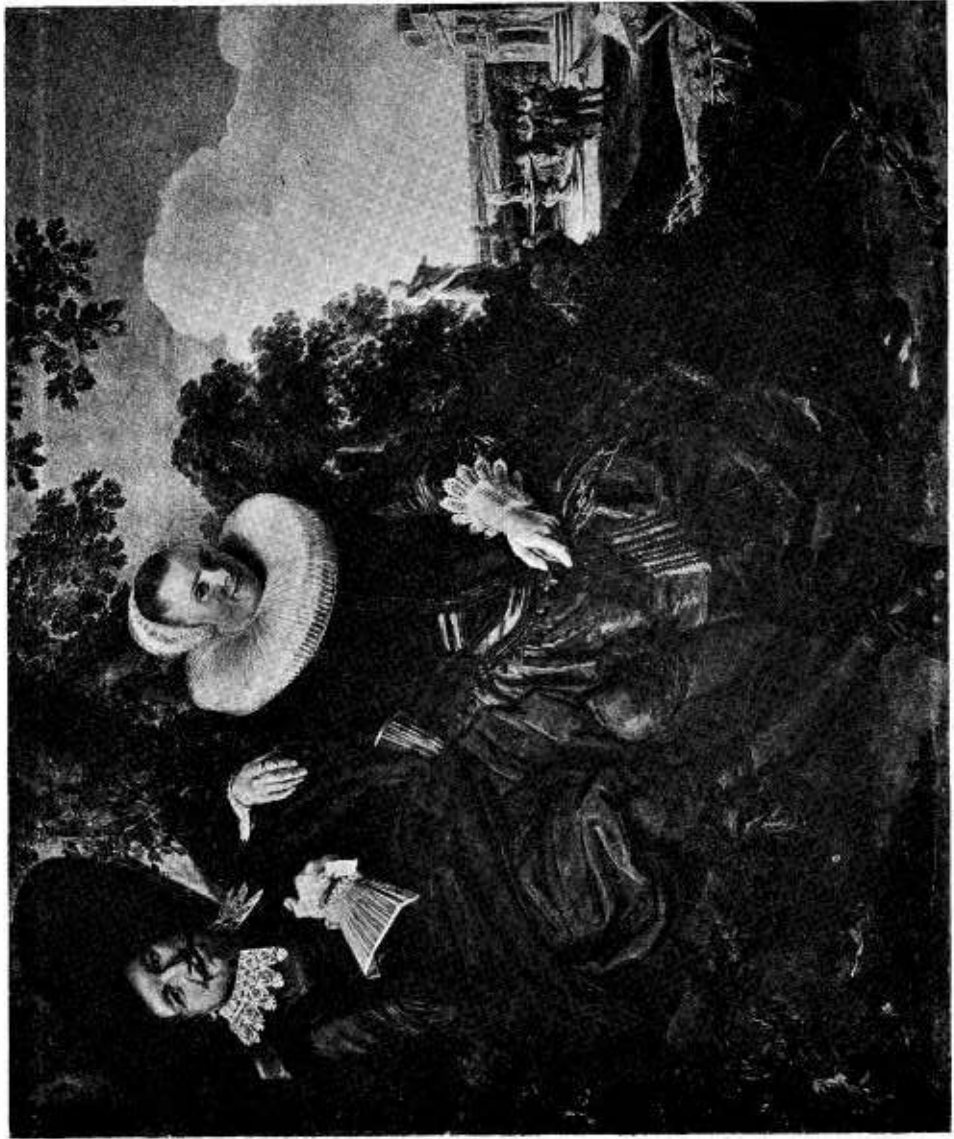
Als ik u nu echter als voorbeeld van Rubens' portretkunst, met dezen monnik van afbeelding VII aankom, dan kunt gij een oogenblik denken dat van die kenmerkende levens-verandering toch hierin niets blijkt.

Maar als gij dezen monnik, die toch tot levenstaak het „biddend opzien” heeft, eens even vergelijkt met de inderdaad vrome figuur van afbeelding III, dan ziet gij toch zelf wel, dat zich de vroomheid bij den monnik, althans bij zijn portret, beperkt tot het vroom handgebaar; het hoofd wendt hij terzijde, en den blik, die daardoor iets van den blik eener coquette krijgt, — dien blik wendt hij nog verder.

Als gij de handen en de pij bedekt, dan houdt gij over: een kloeken, wereld-wijzen kop met een zinnelijken neus en mond. Om te ontwaren dat gij met eenen „man Gods” te doen hebt, hebt gij noodig er die handen en die pij bij te zien.

Beschouwen we nu vervolgens de schildering, dan zien we ook deze even onverholen van zichzelf getuigen als deze kop dat doet.

Vooreerst dan, is de verf er hier opgebracht door een man die er niet bang voor is. En dat waren zijn voorgangers, en met name de schilders van de voorafgaande voorbeelden, wèl. De blijkbaar door hen gehuldigde leer, dat men schilderen moet met zoo weinig mogelijk

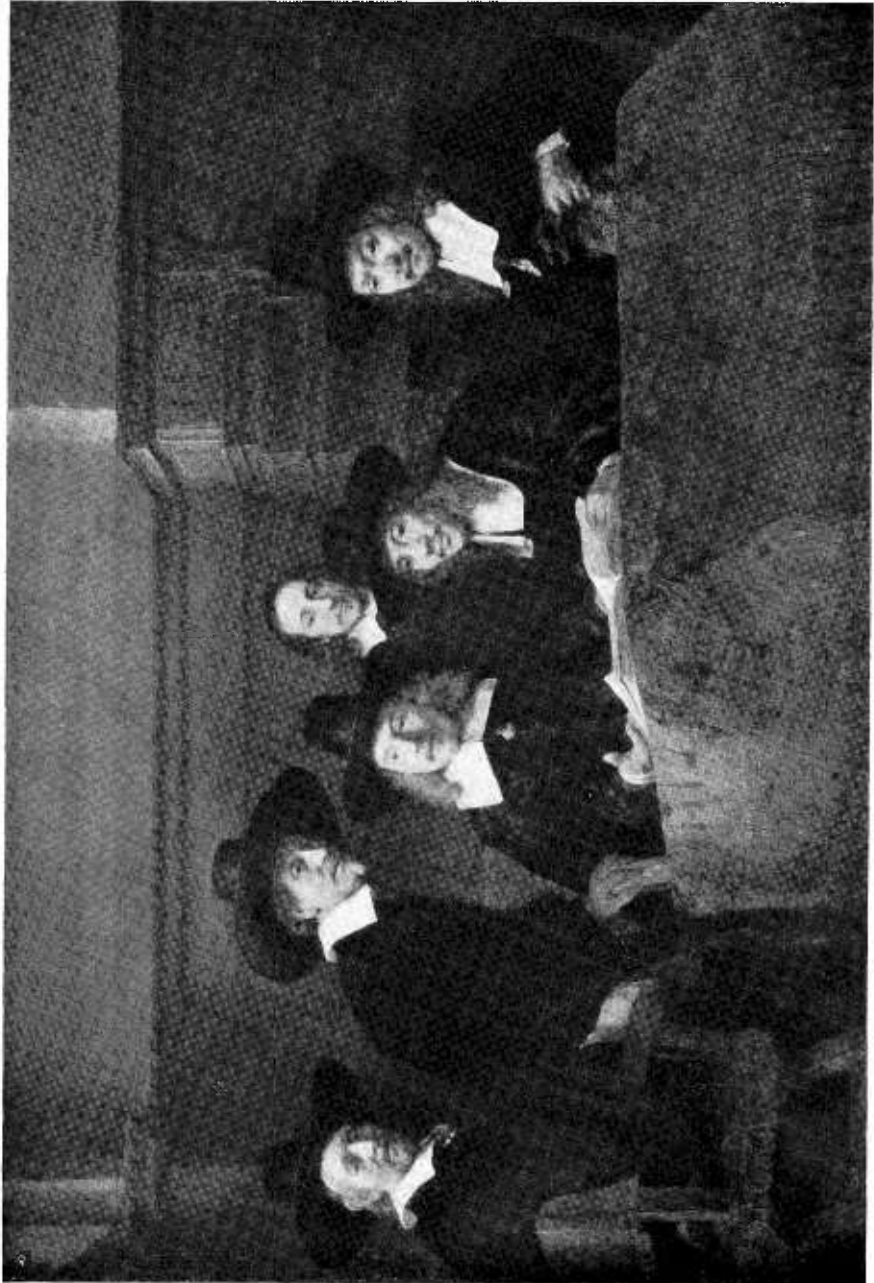
IX. Frans Hals — De Schilder met zijn Vrouw

verf, en dat er van het feit dat een schilderij geschilderd is, — met verf en penseelen geschilderd is, — zoo weinig mogelijk blijken mag, — die leer heeft Rubens losgelaten. Hij lacht er om. Gij kunt de penseelstreek overal, en in het bijzonder om den mond heen, maar ook in het haar, en nog sterker in het kraag- of kappedeelte voor de keel, duidelijk herkennen. En wie nu denken mocht, dat daardoor de levendheid van het portret geschaad zou kunnen worden, die kan zich bekeeren aan de, naast dézen kop, bleek en schimmig aandoende afbeeldingen van zijn voorgangers.

Ook valt er, in den schildertrant, nog een andere hoogst waardeerbare karaktertrek op te merken. Gij kunt dien, om te beginnen, het duidelijkst waarnemen aan de begrenzing of contour van het voorhoofd tegen den achtergrond. Gij ziet daar duidelijk een soort van verdubbeling, en daardoor vervaging, van de afscheidingslijn of begrenzing. Van dezen houvast uit, met uw aandacht langs de verdere contour omlaagglijdend, bemerkt gij dat deze begrenzing, hoewel nergens meer verdubbeld, toch overal een zekere vaagheid, een zekere zachtheid behoudt, — ook verder omlaag langs den pij-kraag, en als gij nu vervolgens de omtrekken der handen bekijkt, . . . kortom, wáár gij het ook zoeken wilt, nergens zult gij die gepolijst ivoren hardheid ontwaren van het décolleté van afbeelding IV, maar overal, vooral naar de omtrekken van het beeld, vloeiend verloopende rondingen die het ruimtelijke, en daarmee het levende van de voorstelling steunen.

In nog sterker mate treft u de karakteristiek van den lossen, eerlijken, naar 't impressionisme tenderenden schildertrant der zeventiend'eeuwers, in afbeelding VIII, — een paar volks- of althans burgerkinderen, geschilderd door Rubens' Franschen tijdgenoot: Louis le Nain.

Bekijk, bij het staande meisje, dien kraag, mouw en afhangenden onderarm aan den lichtkant eens, en betrap er u nu eens op dat gij, al kijkende naar die luchtig-habiele penseeltoetsen, in gedachte aan 't meeschilderen zijt. Vergelijk de behandeling van de kleding, bij

X. Rembrandt — De Staalmeesters

voorbeeld, met de behandeling der kleeding van de statige vrouw van afbeelding VI, en ook de manier waarop hier, zoowel als daar, de gelaatstrekken en „het vleesch” behandeld zijn. Ik erken: er is bij VIII, naast VII, eensdeels iets van een verlies aan volledigheid te constateeren. Trouwens, le Nain is geen Rubens. Maar is er hier minder léven dan bij — bij voorbeeld, VI?

Frans Hals, — tijdgenoot, eveneens, van Rubens, — Frans Hals met z'n jonge vrouw hebben we, in afbeelding IX, op z'n Zondags. Ik bedoel niet alleen hun feestelijk ponteficaal, maar ook, in dit uiterst uitvoerig bewerkt schilderij, zijn schildertrant, die heel wat robuuster is op andere werken. Toch is de houding los en ongedwongen, en, zoowaar, een glimlach op beider gelaat. Daar is hij een Meester in, zoogoed als hij een Meester is in het, met juist de enkele penseelstreken die noodig zijn, illusie wekken van de stof — van het grof gewaad tot de teerste zijde of fijnste kant. Maar hij is hier, in dit jeugdwerk, zooals gezegd uitvoeriger dan we van hem gewend zijn.

Intusschen: in feestkleedij op een berm te gaan zitten, en dat niet alleen, maar zoo, in strijd met alle gebruik op een schilderij te verschijnen, daar had je vóór 1600 niet aan hoeven denken. En dan die lach, waarvan Hals het geheim heeft in alle gradaties van oolijken blik tot luiden schater toe. En altijd, in klinkklaar naspeurbare schildering, zonder een zweem van geforceerdheid of onnatuur. Tintelend van leven en van levensvreugde.

Frans Hals is daarin door niemand ooit ge-evenaard en . . . zelfs door de fotografie niet overtroffen.

Ja, als gij, in de portretkunst, een tegenstelling waardeeren wilt, dan kunt gij genieten van de tegenstelling: Van Eyck, — Frans Hals. De tegenstelling, bij beiden even natuurlijk en even spontaan en oprecht: van aan de aarde onttoegen vroomheid en van gezond en argeloos plezier.

Afbeelding X, vervolgens, — „de Staalmeesters” van den grooten Rembrandt, — kunt gij met niet genoeg eerbied beschouwen. Een

XI. B. v. d. Helst — Schuttersmaaltijd

eerbied, die u noch door die struische koppen, noch door den struischen, eenvoudigen kerel die Rembrandt zelve was, wordt afgevergd; — maar uw eerbied kan niet groot genoeg zijn voor dat volmaakte kunstenaarschap dat Rembrandt's uitverkoren deel was. Zooals Frans Hals het vluchtig vliedervleugel-teer geheim van den lach in zijn monumentale kunst gevangen hield, zoo is Rembrandt de ongevenaarde Meester van dat nog zooveel teerder geheim: Het Licht.

Wij kunnen het, zonder de minste profanatie, in absoluut gewone woorden zeggen: de licht- en donker-verdeeling zóó af te wegen of te kiezen, dat de belangrijkste deelen van de compositie het sterkste spreken en de rest af te toonen naar de mate van haar bijkomstigheid, . . . en vervolgens dit alles zóó te schilderen, dat het licht zelf als het ware zichtbaar wordt als een lichtende sfeer die van de personen of van de voorwerpen schijnt uit te stralen.

Gij kunt dit hier, aan die koppen — vooral de middenste — met hun simpele kragen, aan het boek en aan de handen zien.

Wat voorts deze portretkoppen zelve betreft: het zijn meesterwerken van dóórdringende karakter-interpretatie of psychologie.

En let gij nu vervolgens op den schildertrant, dan zult gij nog door iets anders getroffen worden.

Het meest verzorgd zijn, zooals ge ziet, de hoofdzaken: de koppen met de kragen, — ook de hoeden, — en de handen en het boek. In lossen, breeder, en ook vager trant is het zware tafeltapijt, de stoel, en de lambriseering met schoorsteen-betimmering geschilderd. En als gij die rationeele behandelingswijze, die op een verfijnde manier met de werking van ons natuurlijk gezichtsvermogen of nog liever: aandachtsvermogen strookt, — als gij die behandelingswijze vergelijkt met de vermoeiende, de aandacht van de wijs brengende behandelingswijze, door Memlinc toegepast blijktens afbeelding III, waar de van licht en donker wemelende achtergrond en trouwens de gansche omgeving van den geportretteerde tot in het alleruiterste verzorgd is, dan moeten wij aan Rembrandt verreweg den voorrang toekennen in dit opzicht van rust-ademende natuurlijkheid.

Ten slotte, waar ik misschien mee had moeten beginnen, tipeert

XII. Barth. van der Helst — Portret van een predikant

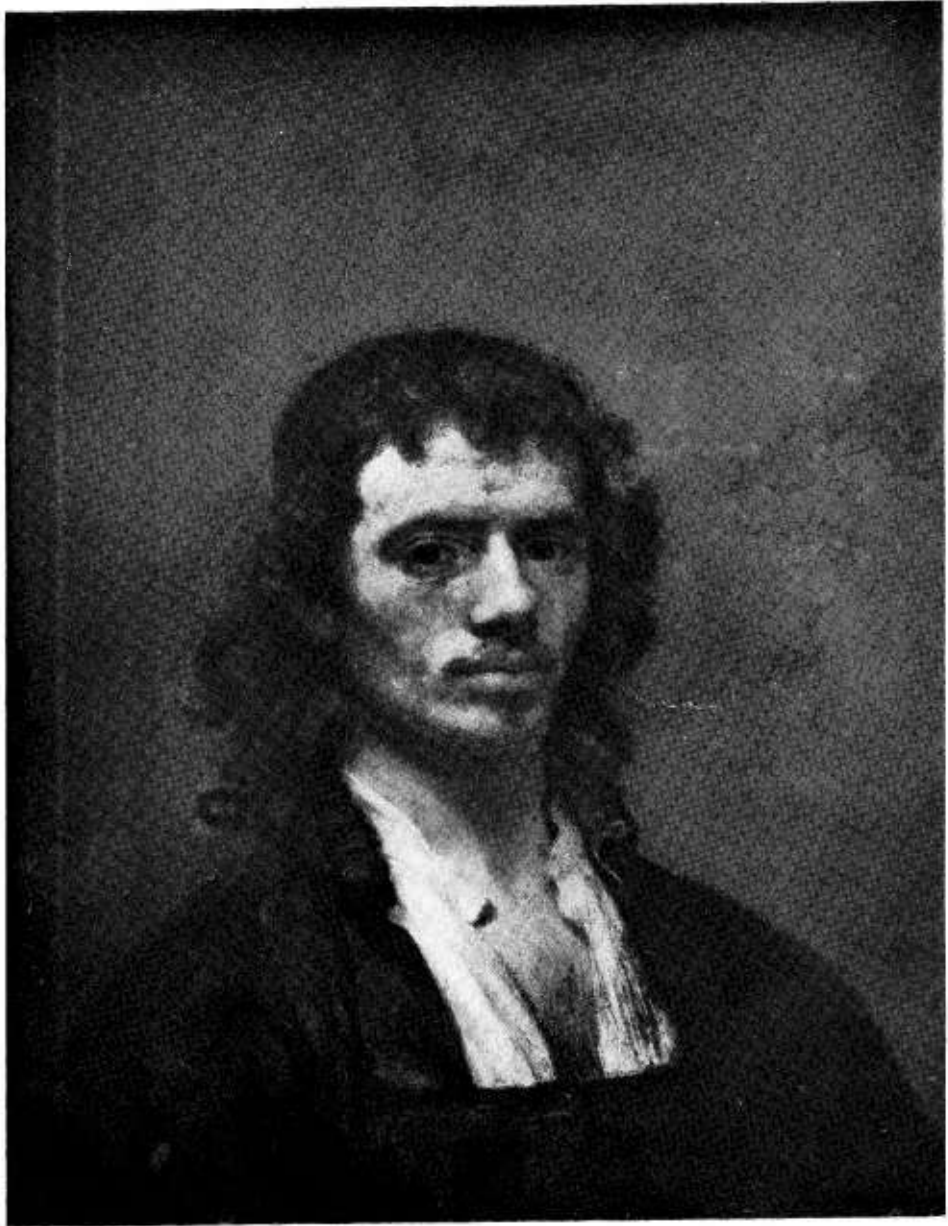
het den tijd, dat zulke portret-groepen als de staalmeesters, in de kunst verschijnen. Het verschijnen van deze portret-groepen symboliseert het maatschappelijk saamhorigheids-besef, — een onderlinge toenadering die wij in de portretkunst van de voorafgaande eeuw ten eenenmale missen, en die de vrije samenwerking beeldt van vrije mannen; de gelukkigste vorm van een ongedwongen en vooral on-vórmelijk individualisme.

Rembrandt's tijdgenoot en, maatschappelijk, veel succesvoller concurrent: Bartholomeus van der Helst, gaat, — met zijn recordgetal van vijf en twintig levensgrootte figuren op zijn beroemden „Schuttersmaaltijd”, afbeelding XI, — nog een stap verder dan Rembrandt zelfs in zijn Nachtwacht deed.

Als we bij het zien van deze warrelige licht- en donker- verdeeling aan Rembrandt denken, dan blijft er, in dat opzicht, van Van der Helst niet veel over, — maar als we probeeren na te gaan wat er aan vast is om de vijf en twintig figuren van zoo'n kakelbonte bent zoo ongedwongen tot een feestelijke groep van stuk voor stuk goed gelijkende portretten bijeen te schikken, dan kunnen wij aan Van der Helst onze bewondering niet onthouden.

Geloof vrij, dat dit gansche arrangement, of, met 'n tooneelwoord: deze regie, de regie van Van der Helst is! Dat Van der Helst zich heeft ingeleefd in de gansche situatie, en dat hij het is die, door de macht van zijn scheppende schilders-fantasie, deze schilderachtige groepeerings geformeerd heeft. Het is waar: Rembrandt, en ook Frans Hals, deden zoiets nóg schilderachtiger, en toch ook rustiger, grootscher. Maar zooals Van der Helst hier geslaagd is, kan misschien alleen een heel knap filmregisseur het . . . hem ná-doen.

Intusschen, omdat op deze kleine reproductie van de eigenlijke portretkunst van Van der Helst maar weinig te zien komt, geef ik u hierbij, — in afbeelding XII, een afzonderlijk portret van zijne hand. Het is het „portret van een predikant”, levendig en kloek van expressie; en we hebben hierbij gelegenheid om zijn groote knapheid en onverdroten toewijding te erkennen.

XIII. Carel Fabricius — Zelfportret

Tevens echter, — kunt gij hieraan nu eens op uw gemak constateeren waar het hem in zit dat, ondanks die door zijn oppervlakkige cliëntèle boven Rembrandt geschatte bekwaamheden, — toch Van der Helst bij de kenners hoogstens een tweede-rangsmeeester heet.

Vooreerst heeft hij weer, ondanks Rembrandt's geniale voorbeeld, elken centimeter van dit beeld met eenzelfde nadrukkelijkheid gepenseeld. Weliswaar knap gepenseeld, — dien bijbel bijvoorbeeld, en dien kraag, en dien als 't ware haartje voor haartje geschilderden baard, — maar hij heeft niet dat leven bereikt, dat, in de koppen der „Staalmeesters" bijvoorbeeld, trilt in elken vezel van zoo'n stoeren kop.

Vergelijk ook die hand, die op de stoel-leuning rust, met de handen der „Staalmeesters". Dan ziet gij immers wel, dat deze hand geschilderd is volgens een recept, volgens een weloverlegde manier, en niet spontaan, niet per levende, ge-inspireerde schilders-vizie? Wij zouden in onze dagen, zoo'n hand „academisch" noemen; en we zouden daarvoor óók kunnen zeggen: schoolsch; teekenmeesterachtig. De zelfgenoegzaam-vakmatige manier, bijvoorbeeld, waarop daar die glansen of glimlichten op die vingers en op den duimtop gezet zijn, — die manier is knap, maar saai.

En als gij dan hierna plompverloren, — in afbeelding XIII, — dat onvolprezen zelfportret van Rembrandt's leerling Carel Fabricius voor u ziet, dan zegt gij: „Van der Helst moge dan een knap regisseur zijn, en zelfs, wat de oppervlakkige gelijkenis aangaat, een knap portrettist, maar vergeleken met zóó'n concurrent, — zoo'n räs-schilder, is Van der Helst toch eigenlijk slechts 'n verver".

Nu, dat is dan precies wat ook ik in dit verband had willen zeggen, want ik voel dat ik hier voor mij heb een van de sterkste getuigenissen van het levensgeheim der kunst.

Het is nimmer de taak van den portrettist letterlijk na te maken wat hij ziet. Dit kan nu eenmaal niet, want wat hij ziet is een levend mensch en het namaaksel daarvan is uitteraard iets doods.

XIV. Ferd. Bol — Jongensportret

Wat echter de groote kunstenaar doet, en wat Fabricius hier gedaan heeft, zooals zelfs nog blijkt uit deze verzwakte en kleurlooze afbeelding van zijn meesterlijk zelfportret, dat is: dat hij zijn verven zóó op het doek heeft aangebracht, dat daar ontstaan is een schilderij dat leeft in vorm en kleur, zooals een mensch leeft in vleesch en bloed.

Dat een mensch zich beweegt, ziet, spreekt enzoovoort, en zoo'n schilderij niet, dat maakt niet zooveel verschil als gij denkt, want met alle dingen die een mensch doet en doen kân, getuigt hij eenvoudigweg van zijn bestaan, zijn leven en zijn karakter.

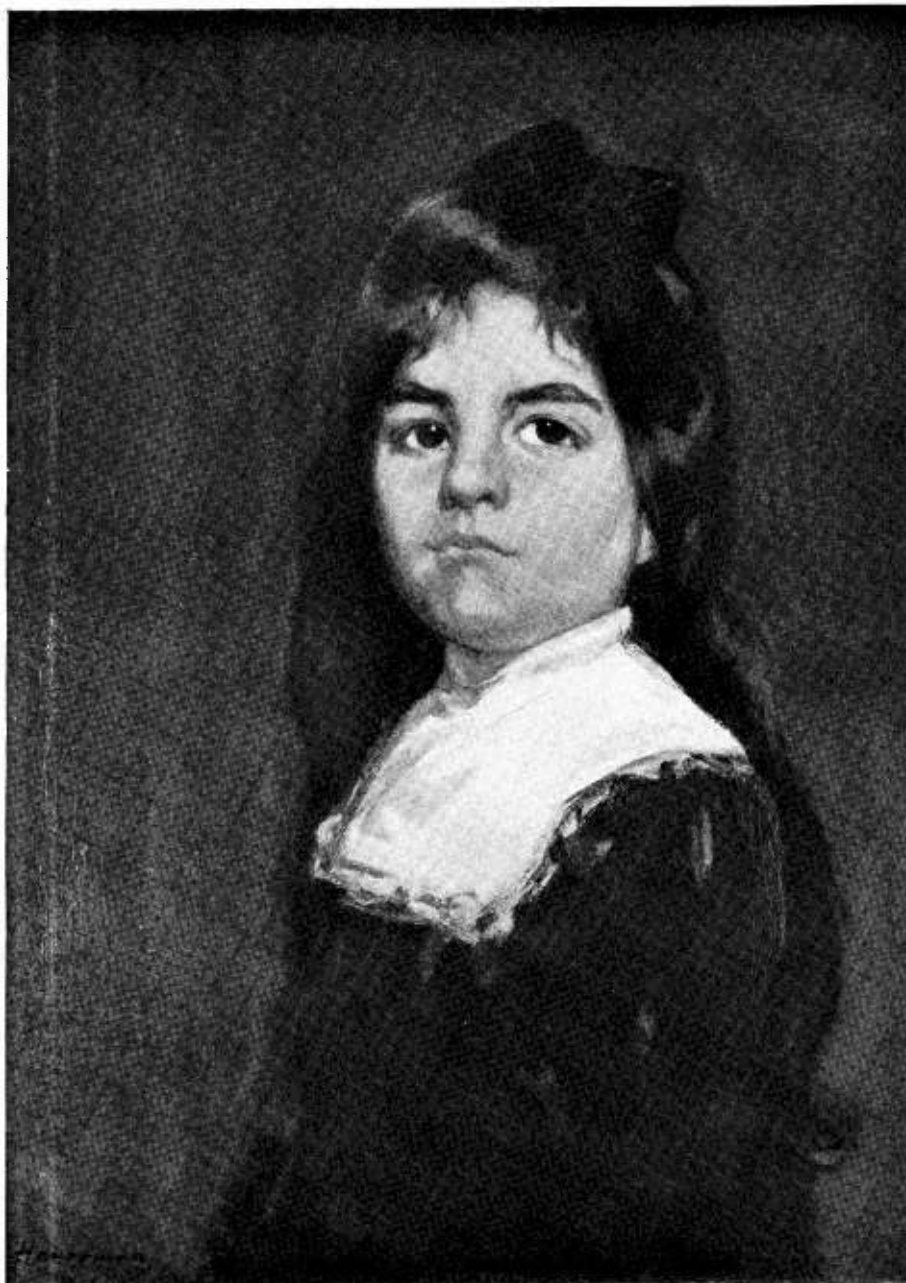
Welnu: dit alles doet dit schilderij eveneens, en het doet dit in zoo sterke mate, dat de kracht, waarmee het van zichzelf en vooral van zijnen maker of schepper getuigt, een veel sterker kracht is, dan waarmee de meeste menschen ooit van zichzelf of ook van hunnen Maker of Schepper getuigen kúnnen.

Wel zeer in tegenstelling met Van der Helst in zijnen „Predikant”, in welk portret alles er even stellig en precies geweten uitziet, schildert Fabricius meer in den vage, alsof hij het niet allemaal zoo stellig en zeker weet. Hij volstaat met indrukken, of „impressies”, en men noemt zulk werk dan ook wel „impressionisme”. Dit is een schildertrant waaraan, onder de zeventiend' eeuwers, alleen de grootsten en sterksten, zooals: Rembrandt, Frans Hals en Fabricius, zich gewaagd hebben; een schildertrant, waaraan eerst anderhalve eeuw later de Nederlandsche schilderkunst weer aansluit.

Kijkt gij bijvoorbeeld naar dat kinderportret van Ferdinand Bol, — afbeelding XIV, dan vindt gij dáárin weer den zeer uitvoerigen, alles tot op den vezel weergevenden trant waarin alle tweederangs-zeventiend' eeuwers hebben gewerkt.

Bol probeert hierin blijkbaar, zijn grooten leermeester Rembrandt na te volgen; doch dit lukt hem slechts heel uit de verte. Wel slaagt hij er in, dat zijden buisje of jasje van dat aardige jongentje zeer „natuurgetrouw”, en ook wel verbazend „knap”, na te bootsen.

Al die oorlogs-attributen, daar in dien hoek van dat arsenaal, waar zoo'n kind vermoedelijk dolgraag „echt” soldaatje speelt, representeert

XV. Hend. Joh. Haverman — Davida (meisjesportret)

een romantiek die niet tot haar recht komt, doordat Bol niet, als Rembrandt, het geheim verstaat van de lichtwerkingen en vormvervagingen, die zoo'n hoek interessant moeten maken.

Fabricius is in dien enkelen kop, zonder eenigerlei romantische entouraadje, veel romantischer dan Bol met al zijn krijgshaftige toevoegingen.

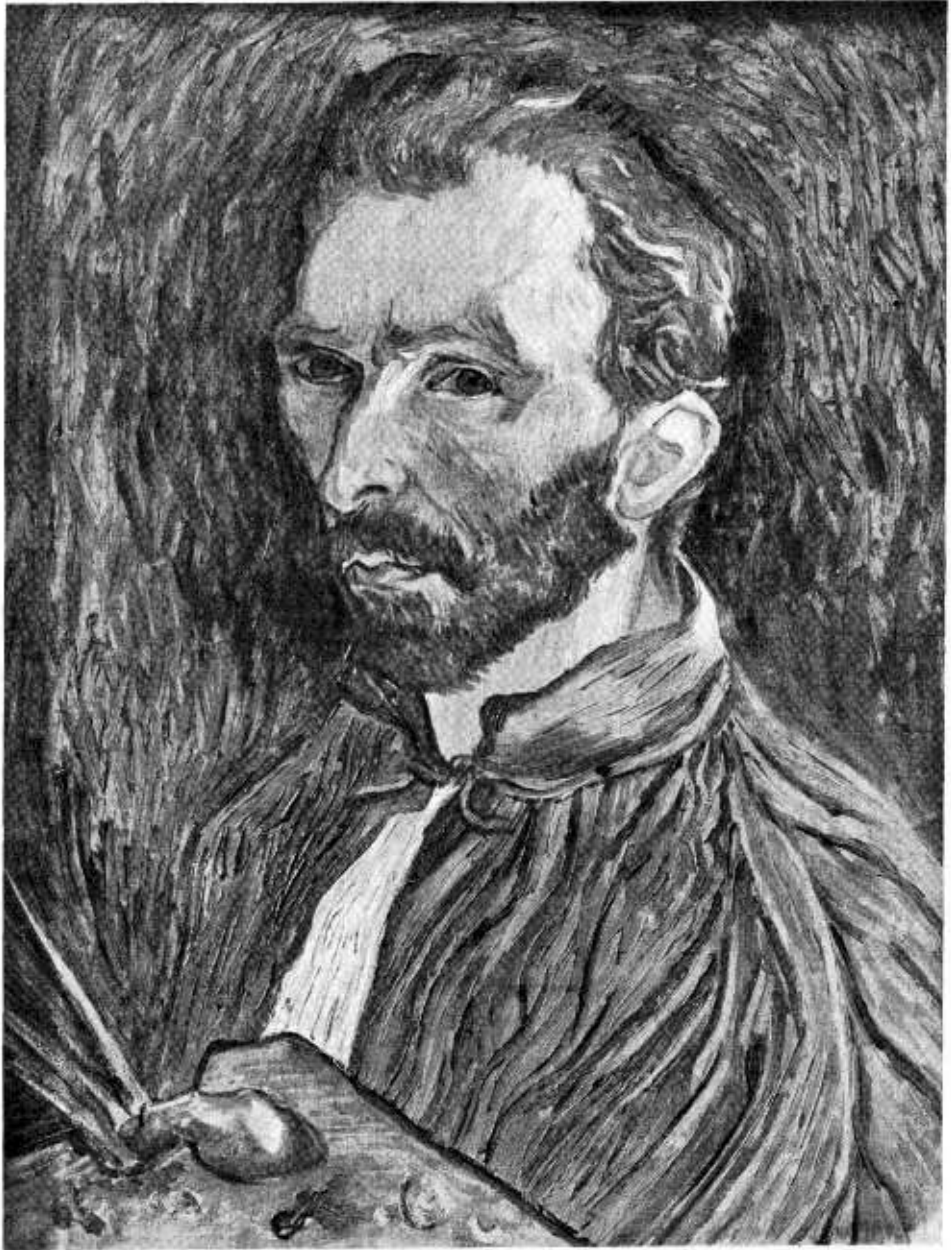
Hoe dat zij, aan afbeelding XV — meisjesportret van Haverman, — kunt gij konstateeren dat onze eigen tijd tenslotte weer aansluit bij Fabricius, Hals, en andere sterke zeventiend' eeuwers.

Ik wil dit levende, en zeer bekoorlijke werk van Haverman daarom nog niet gelijkwaardig noemen met de werken dier groote meesters. Haverman was een onzer beste portret-schilders, maar de portretkunst, in het algemeen, is, sinds onze zeventiende eeuw, zoowel in kwantiteit als in kwaliteit, en wel vooral in kwantiteit, sterk teruggelopen.

En dat komt nooit meer terug. Die uitbundige levenslust, samengaan met die overdadige belangstelling in de eigen verschijning, bestaat niet meer. Wij leggen het kalmer aan; — dat wil tenminste zeggen: op het stuk van feest- en drink-gelagen en op het stuk van feestkleedij, die wij alleen bij historische optochten en maskerade-vermaak nog tot een dergelijke fantastische uitbundigheid opstuwen.

Aan het beroemde zelfportret van den grooten Van Gogh, — afbeelding XVI, kunt gij trouwens ervaren dat de pioniers onder de schilders, — en daar wil ik mee zeggen: dat de schilders die voor onzen tijd zijn wat de grootsten der zeventiend' eeuwers waren voor den hunnen, — dat deze pioniers gekomen zijn tot een schildertrant die den gewonen man van onze dagen nog wel behagen kan als belangwekkende nieuwigheid, maar die hem niet behagen kan als de trant waarin hij zijn eigen portret geschilderd wil zien.

Ik wil daar niet mee zeggen dat alle moderne portretschilders kunnen schilderen, zooals Van Gogh dat kon. Ook niet, dat hun werk met Van Gogh's werk in beginsel overeenstemt, maar wel wil ik staande houden dat voor den modernen schilder de letterlijke ge-

XVI. Vincent van Gogh — Zelfportret

lijkenis bijzaak geworden is, en afbeelding XVII kan u toonen hoever de afwijking van de letterlijke gelijkenis dikwijls gaat.

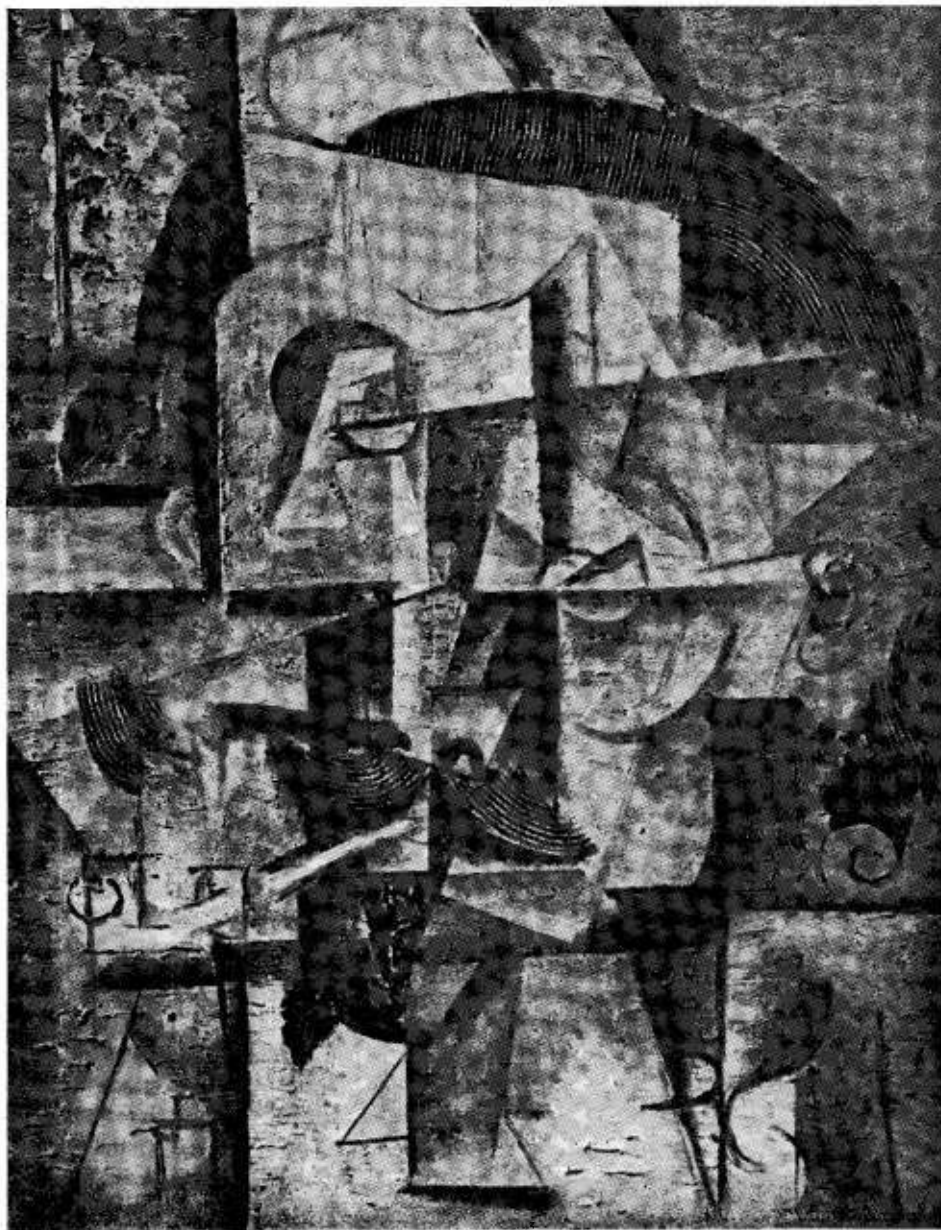
Ik voor mij acht dat zelfportret van Van Gogh een eerbiedwaardig meesterwerk, dat niet alleen in de gelaatstrekken, hoewel misteekend, doch ook in elken penseelstreek een sterk levend getuigenis is van zijn maker. Dit portret is een schepping, waarin beide: de worsteling en de overwinning, in gelijke mate tot uiting komen. Die het onbevangen en aandachtig, als het ware medeschilderend en medeworstelend beschouwt, die heeft daardoor contact met een kinderlijke heldenziel. En hij heeft tevens contact met een schilder, die in zijne werken, zooals ook in zijn leven, met elke conventie, met elke gebruikelijke vormelijkheid heeft leeren breken.

Maar wij staan, met dat al, in een nieuwe kentering des tijds; een kentering die ons verrast met een portretkunst, welke voor de overgrootte meerderheid der beschouwers en opdrachtgevers, — het einde beteekent.

Daar valt mee samen, dat onze belangstelling voor ons eigen uiterlijk niet meer te vergelijken is met de belangstelling, die de zeventiend' eeuw voor het zijne had.

Onze tijd streeft naar andere waarden en zij heeft andere idealen.

En als wij nu terugzien op de verschillende markante uitingen waarvan deze beschouwing ons een vluchtig overzicht geboden heeft, dan erkennen wij dat de mensch, en in het bijzonder de schilder, door de ontwikkeling zijner persoonlijke bewustheid en zijner persoonlijke gewetens- en bewegingsvrijheid, zich uit de middeleeuwsche gebonden vroomheid heeft losgemaakt om daarna, in Rembrandt's en Fabricius' tijd, door de onbedwongen vrijheid heen, tot de vrome gebondenheid te stijgen die hare afspiegeling vindt in de eerbiedwekkende harmonieën der grootte zeventiend' eeuwers, — en om, ten slotte, ook dâar doorheen, zijne belangstelling te richten op universeele waarden, waardoor de belangstelling voor het eigen uiterlijk, en met haar, de portretschilderkunst, bezig is, te verdwijnen.

XVII. Picasso ~ De Dichter

KRIBBE EN KRUIS

DOOR

WILLEM EVERS

In de schommelende paardetram zat Lies den vallenden winteravond in te staren, door de wazige donkere landenverten, en haar oogen zochten onzichtbare dingen, die haar ziel voor zich verloren wist.

Mild was de zoelte van het zachte Decemberweer, die het half-open rammelende tramdeurtje binnenwoei. Begeerig snoof zij de lucht op; in haar weeke stemming, nu ze zijn huis naderde, bracht het herinneringen uit vreemde verten.

Een zomeravond met geur van kamperfoelie en een oud vertrouwd huis waarvoor een linde haar zoete roke spilde, bedwelmend zóó heerlijk, of er nergens meer iets te wenschen viel. Zijn arm om haar heen, ze voelde hem nog; zijn stem in haar oor, zij hoorde ze nog; zijn nabijheid van liefhebbenden jongen, o nee het werd te veel

Zij trok haar blik terug op de besloten intimiteit van de schokkende tram. Rechts voor-, en links achteraan de petroleumlampen, de eerste scheen naar buiten door rood, de tweede door groen glas. Zoo dorpsch, zoo rustig hier met de versleten rood-fluweelen randen der banken, en de weinige menschen. Zoo bekend, van vroeger jaren al. Heel de reis uit haar verre Geldersche stadje naar Rotterdam, daar de stad door, en op het Slagveld de oude tram naar Overschie, het huis na haar moeders dood ook haar thuis, waar haar schat, dus haar hart was, al bleef haar lichamelijk leven voortgaan binnen de bekende muren van het ouderlijke huis in Zutfen.

Moeders vriendin! Nu haar tweede moeder zou ze nooit ook in anderen zin moeder zeggen mogen?

Naast haar op de bank stond haar koffer, op haar schoot lag een bos stekelige hulst met mooi-roode bolletjes tusschen het donkere groen dat met haar mantelkleur vervloeiide. Het bracht altijd zoo iets feestelijks op deze dagen in de donkere kamers.

Zoo, daar was de bocht al. Stootend stommelde de tram er langs,

dat de hulstbolletjes heftig schudden. Hier verliet de weg de Schie, waarlangs hij van Rotterdam af liep. Gelukkig behoefden zij op het zijlijntje niet te wachten, want de andere tram stond er al klaar.

Lies' eerste teleurstelling, dat er niemand aan den trein had gestaan, was verdwenen. Zoo alleen te komen, én eigen gedachten onbeteugeld te kunnen laten reizen, scheen achteraf toch beter.

Vooraf in deze sfeer, zoo vól, zoo overvol van hem, háár jongen. Dat bleef hij, hoé geleerd hij ook aan de Rotterdamsche Hoogeschool geworden was. Dat bleef hij, al had hij dit jaar ook met nog zooveel nadruk volgehouden, dat hij nooit één met haar zou kunnen worden, omdat zijn overtuiging zich door de studie gewijzigd had. Het oude geloof van vader en moeder kon hij niet meer belijden, Hegel was zijn man En toch háár jongen! Hoe hield ze van hem!

Bij de volgende wisselplaats stond de tram stil. Rustig ging het leven hier. Toch in de verte lag de roerige stad. Overdag kon je hiervandaan de kranen en elevators van de havenbedrijven zien.

Bellend naderde de andere tram; schurend schoven de remmen los, zwaar trok het paard aan, en spoedig denderde het vehikel weer in den ouden sukkelgang voort.

Tot het eind moest zij mee. Daar strekte ze in prettig gevoel, dat de reis nu voorbij was, haar beenen, voor de wandeling door het dorp, de rustige straat langs, waar de lantarens al gloeiden, de hooge brug over, waaronder het Schiewater kalmpjes golfde nog enkele minuten en dan stond ze voor het huis, week van ontroering om al het bekende.

Zou ?

Mevrouw zelf opende. Haar omhelzing en moederlijke kus gaven Lies' wankele ziel steun. Het was zoo innig-goed hier. En het praten ontspande haar na het urenlang met zichzelf met Ben bezig zijn.

In de gezellige kamer liet ze zich willig in een gemakkelijken stoel neerzetten voor het erkerraam. Aan den anderen kant van het kleine tafeltje ging mevrouw zitten.

— „Het speet mij zoo, dat ik je alleen moest laten komen. Ik was van plan je te gaan halen van Maas. Maar laat ik nu juist bezoek

krijgen van een oude schoolvriendin, die met de Kerstdagen in Schiedam gelogeerd is Ze bleef zóó lang, dat het te laat werd Ben had geen tijd, die is vanmorgen vroeg al weg gegaan een vriend van hem gaat zich verloven en Vader moest gister voor een dringende zaak naar het buitenland. Waarschijnlijk komt hij pas na Kerstmis terug”

— „Hoe akelig voor u!”

Voelde zij het als een verademing, of als een teleurstelling, dat Ben er niet was? Zij gaf zich geen rekenschap, liet zich warm in deze rustige sfeer zinken o, nu maar niet denken!

— „Och, zóó erg is het niet!”

Verwonderd keek ze mevrouw aan, dan, bang voor den schijn dat zij nieuwsgierig in een anders leven zou willen zien, liet ze haar blik weer door de volle kamer dwalen langs de schilderijen, de stoelen, de theetafel, het ouderwets groote buffet.

. . . . Maar in haar herinnering schoof plotseling de brief van Ben voor haar oogen, de noodlotsbrief: „. . . . ik wil er jou niet aan wagen. 't Is niet goed, als je geestelijk niet één bent, tóch met elkaar te willen gaan. Dan leef je langs elkaar heen. Zoo is het bij mijn ouders en dat wil ik niet”

Mevrouw praatte alweer door.

— „Heerlijk, dat je gekomen bent. Dan heb ik tenminste wat gezelschap van een oudere. Want Ben is geloof ik van plan, om met Kerstmis heelemaal weg te blijven”

Een donkere blos toog over Lies' gelaat Was het dan tóch niet waar, dat Liefde alles zou overwinnen? Joeg zij door haar komst hier, Ben weg? En dat, terwijl zij nog gehoopt had: met mijn grooten schat van liefde ga ik hem tegemoet, en dan moet het goed komen

Was het dan tóch verloren?

De kinderen, uit school, brachten afleiding.

Ze vlogen op Lies af, vergaten moeders vraag, waarom ze zoo laat kwamen, te beantwoorden.

— „Dag tante Lies,” jubelde Tootje, nog in haar blauwe manteltje, en met de zwarte muts op.

Een paar groote tranen — Lies kón ze niet houden — vloeiden gelukkig weg in het bont van Tootjes manteltje bij de omhelzing . . . „tante” Lies . . . zou het ooit „zùs” worden?

- „Wat word jij groot, Jaap!” bewonderde zij . . . O, afleiding!
- „Ik ben ook al negen!” kwam Jaap trotsch.
- „Wij hebben vacantie tot vijf Januari!” riep Tootje.
- „Wel, kind, wat een tijd!”
- „Piet en Willy hebben nog langer!” deed Jaap minachtend.
- „Maar die gaan ook op de H. B. S., hé? Waar zijn die eigenlijk?”
- „Willy is naar een vriendin in de stad, en Piet is met zijn klas naar het museum,” antwoordde mevrouw. „Ze zullen wel zóó thuis komen . . . Jongens, doen jullie je goed af?”

— „O,” ze schoot op uit haar gemakkelijke houding. „Mijn aardappelen staan op . . . Ik moet eens even kijken.”

Glimlachend, over al haar weemoed heen, zag Lies haar na. Ze deed nog steeds alles zelf, wist Lies. Dat was haar trots. Slechts had ze hulp van een jong dagmeisje, maar dat zou om vier uur wel vertrokken zijn.

Alleen nu weer, sloot ze haar oogen. Even bezinnen! Zij Ben hier weggejaagd gedurende deze dagen.

Was de kloof al zoo diep tusschen hen, dat al haar liefde de scheur niet meer kon heelen? Want als Ben haar ontliep beduidde dat: hij wist de scheiding noodig. En over enkele dagen Kerstfeest! Het zou hun verlovingsfeest zijn geweest . . . nù zat zij hier en Ben was weg; zij nam zijn plaats in.

Zou ze maar weer kalm heengaan, morgen iets verzinnen? O, maar ze had moederlijken steun zoo noodig!

En alleen weer naar Zutfen terug . . . de kamers in, waar de herinneringen hingen aan alles wat ze deze laatste maanden doorworsteld had om hém. Ze kón het niet. Een gebed zonder woorden verliet haar ziel, om hulp, om licht! De klok van de Roomsche kerk begon te luiden, roepend . . .

Er heerschte den vooravond van Kerstmis een vroolijke stemming

op de studentensoos. Morgen zou Kees zich verloven. Zijn vrijgezellenleven werd met scherts en zang uitvaart gedaan. Wie maar mee wilde fuiven was welkom.

Bolle Bob zat voor de piano en hamerde er de leutigste liedjes uit. De anderen stonden of zaten verspreid in groepjes, zongen en lachten en kletsten en taptten moppen, of debatteerden heftig. De levensjolijt sloeg er aan alle kanten uit.

Ben deed mee; zijn scherpe geest flitste naar iedere zijde zijn schitterende vernuften uit, een spel, dat zijn zoekende innerlijk voor elkeen maskeerde.

Hajo! Wat hielp het zware denken! Vroolijk zijn! Leven! Wijn en gezang! En lachen over alle narigheid heen. Kees uitfuiven van hun gezellige club, Kees, die morgen zijn andere leven in zou gaan, en in het voorjaar trouwen zou, na zijn doctoraal.

Ha! De stemming moest veel wilder worden. Vooruit! Hij zou ze eens opzweepen met een vurigen toast op Kees!

Recht overeind stond hij, en hief zijn gevulde glas. Zijn groepje juichte om stilte. Het rumoer verzachtte, Bob draaide zijn blozend gezicht van het klavier af.

— „Amice Kees!” De herrie dreef murmelend heen. „Nu wij als je vrienden met je staan aan den vooravond van je nieuwen levensstaat, zij het mij vergund, den blik terug te slaan naar de voorbij gevloten jaren, dat wij je als onzen braven Kees in het corps mochten bezitten”

Hij zette zijn glas neer.

„Deze muren kunnen getuigen van je vriendschap voor ons allen, van je bereidheid om met ons de lasten en lusten van het studentendom te dragen.

Als ik terugzie naar die jaren, dan komen mij tooneelen voor den geest onvergetelijk Dan zie ik ons samen hier als groenen binnenkomen, en hoor ik nog jouw brutale antwoorden tegen de lui, die dachten ons te kunnen negeren. Dan zie ik je temidden van een troep lui op je verjaardag, ons hier gul tracteeren. Allen weten we nog van de verrassing, dat je hier toen voor kaarsver-

lichting had gezorgd . . . hoe maakte je daarmee ineens sfeer! . . ."

. . . „Weer kaarsen halen!" werd er geroepen.

„En een kerstboom!"

Dreunend overstemde Ben: „Ik drink op je gezondheid . . . dat is het eerste deel van mijn toespraak . . . de rest komt straks . . . En wij drinken allen mee! Daar gaat-ie!"

Een gebrul brak los. Sommigen zongen het Integer, anderen begonnen met Io vivat, een enkele waagde nu reeds Crambambouli. De glazen gingen omhoog. Men dronk ad fundum.

Een paar jongeren werden uitgestuurd om kaarsen.

Eén draaide al bij voorbaat het licht uit, waarop een hevig tumult losbrak. In het donker betrommelde Bob met vaste vingers de toetsen.

Schimmig rezen de vage vormen van mensen en dingen langzaam uit het duister op. Even voelde Ben iets van verlangen naar het mysterie . . . Kerstnacht . . . o, nu met Lies samen ergens naar een kerk te kunnen gaan! Het bekoorde als een jongensdroom, die nimmer waarheid worden zou.

Zijn drukke stemming sloeg even geheel om tot peinzend zwijgen.

En toen de kaarsen kwamen, en het fantastische licht de jongensgelaten schemerig bescheen, werd zijn ontroering sterk. Waarom? Waar vandaan? Het wonder van den Kerstnacht, dat hem geen wonder meer was? Of Lies, die nu bij zijn moeder zou zitten . . . Lies, die hij liefhad . . . O nee, wèg die Jezusgeboorte . . . Voor het abstracte denken was dat geen wonder . . . en voor hém bracht de Kribbe de scheiding tusschen Lies en hem, onafwendbaar.

Maar vergeefs worstelde hij tegen. Kom, dan maar weer vroolijk zijn en wijn drinken en lachen!

Zij vroegen daar al om het vervolg van zijn speech . . .

Hij stond op, liep naar de piano, pakte Bob lachend bij de schouders en hief hem van het krukje af.

— „Kameraads! Het tweede gedeelte zal muzikaal zijn."

Uit de veelheid der verzen die zich aan hem opdrongen, koos hij, terwijl zijn handen reeds de accoorden aansloegen en een melodie zochten: Du bist die Ruh . . . van Schubert.

Was dät niet toepasselijk op Kees èn èn op hem

Kehr ein bei mir, und schliesze du still hinter dir die Pforten zu. ¹⁾

O, kòn hij, als Kees, ook maar inkeeren tot den vrede van die schoonste liefde die de aarde kent. Het had morgen ook zijn verlovings kunnen zijn.

Hij zong, en ze luisterden, want de luidruchtigheid moest even rusten. En het kaarsenlicht weefde stilte.

Maar toen na de laatste pianoklanken de aandacht weer ontspande, vlamde de feeststemming hoger op.

Bens glas werd weer volgeschonken, en hij schroefde zich op voor het derde deel van zijn speech, waarin hij de toekomst voor Kees zonnig schilderde men onderbrak hem door hoera's, ten slotte dronken zij op bijna elken zin, dien Ben er uitgooiden.

En aan het eind barstte het gejuich uit, Kees ging omhoog, Bob sloeg een vrolijke wijs uit de piano Ben ging de kamer uit . . . , toen op de gang vloog door zijn licht benevelde hersens de gedachte naar huis te gaan, hier niet langer te blijven.

Ze waren wel van plan geweest, dezen nacht een tocht te maken naar Utrecht in de auto van Dirk, om daar morgen enkele vrienden te bezoeken maar allo hèm zouden ze niet missen. Snel! Voor zij hem terughielden

Buiten sloeg de frissche wind hem koel in zijn warme gezicht. Een regenlucht liet enkele sterren door. Even ontnuchterd uit de herrie, bleef hij op den kalmen Singel staan kijken. Vaag, op den achtergrond van zijn gedachten, besloot hij, dat het al na middernacht moest zijn: de klok van den Remonstrantschen-kerktoren was niet meer verlicht

Uit de garage in een zijstraat, haalde hij zijn motorfiets, trapte aan o wacht, zijn motorpak nog

Toen reed hij op den daverenden motor in een vaart de leege stad door. Even later scheerde hij langs de Schie. Om hem gierde de snelle wind, boven hem schoven de wolken langs een lichte hemelplek, die de maan deed vermoeden.

¹⁾ Kom bij mij binnen, en sluit stil achter u de poorten toe.

Kerstmacht! O, hij k n er niet meer aan gelooven. Jezus: een idee! Het soesde in zijn hersens. Was hij dronken? Het licht van zijn lamp schoof een rechte lichtstreep over den weg Wat ging hij doen? Lies was toch thuis? Lies, die hij ontloopen wilde, want Christus, Wien dit feest gold, bracht scheiding.

Regelmatig roffelde de motor de stilte aan stukken de boomen en palen flitsten voorbij de huizen schoven langs hem weg.

H , wat een menschen hier nog in de dorpsstraat. Hij matigde oogenblikkelijk zijn vaart Wat?

Ach ja, ze gingen naar de Roomsche kerk „kindje wiegen,“ dwaas gedoe.

Daar het huis het hekje stond open hij remde te weinig daarna te plotseling het achterwiel slipte, pijnlijk hard voelde hij zich tegen den grond slaan. De motor ronkte ergens ongestoord verder. Ben probeerde op te staan, maar een stekende pijn ontlokte hem een plotselingen kreet, toen versufte alles in zijn dronken hersens tot een vage doezeling

Kerstmacht, peinsde Lies, terwijl ze zat bij Bens bed.

Kerstmorgen, zou het al bijna zijn. Jezus geboren!

Op het tafeltje rekte een kaars haar vlamvend tongetje omhoog. Troostend was dit kalme licht na den schrik van zoo straks.

Zij had wakker gelegen, snikkend gebeden om een oplossing te mogen vinden, gesmeekt of Ben mocht komen morgen of overmorgen, op Kerstmis en haar spreken van zijn hervonden geloof in het Wonder van Bethlehem.

Toen al uit de verte had ze een motor hooren naderen. In het begin van den avond waren er meer langs gekomen, had zij telkens zoo lang liggen luisteren, tot het geronk verstierf in den nacht Nu ging dat spelletje niet, want de schrik zat haar n g in het lijf ze hoorde plotseling een slag, toen gedempter den motorklop en even later zacht een kreet. Hoe ze opgevlogen was, en zich inderhaast gekleed ze wist alles niet precies meer met enkele mannen, die op hun weg kerkwaarts langs

waren gekomen, had ze Ben naar boven gebracht. Het was haar, of ze al had geweten, dat hij het moest zijn, zoo kalm had ze zich getoond, zoo onverbaasd. Alleen ongerust . . . zou het heel erg met haar jongen wezen? En voor de mannen schaamde ze zich, toen ze de dranklucht bij hem had geroken . . . wat zouden die lui nu denken . . . zooveel mogelijk had ze het voor hen trachten te bedekken, door zelf hem bij de armen te dragen, zijn zwaar hoofd tegen haar borst.

Mevrouw scheen den schrik nog niet te boven; gelukkig had ze haar met zoete praatjes naar bed gekregen: zij zou wel waken . . . En Tootje, de eenige van het viertal, die wakker geworden, kwam kijken, had ze vlug gezegd, dat er een klein ongelukje was gebeurd en Tootje maar weer gauw moest gaan slapen, want morgen zou alles beter zijn . . .

Morgen! . . . De dokter had zoo pas gezegd, dat het, hoewel niet ernstig, toch vrij lang zou duren, eer het gekwetste linkerbeen weer hersteld en de hoofdwonde genezen zou zijn.

Nu had ze dan haar gebed verhoord gekregen, anders wel, maar hij wàs er dan, haar jongen.

Rustig lag hij nu te slapen, en haar liefde ging onzichtbaar zorgend om hem heen.

Een innig dankbaar gevoel doorstroomde haar, dat zij hem hier bij zich had. Wat konden alle booze gedachten uit die vreemde geleerde wereld beginnen tegen hem, wanneer haar liefde over hem waakte?

Had hij haar herkend zoo straks, toen hij tot bewustzijn komend, even zijn grijze oogen opende? En betekende het loome gebaar van zijn arm toen, dat hij haar af wilde weren?

Maar God had hem nu immers naar haar toegevoerd? Niettegenstaande zijn pijn, was zij bijna blij, dat hij hier nu zoo hulpeloos lag, onder haar hoede. Haar waakuren werden vol van gebed om behoud voor zijn ziel en zijn lichaam. —

Vroeg in den donkeren morgen kwam mevrouw haar aflossen. Zij

kon dan nog enkele uren naar bed. Wonderlijk rustig sliep zij zou nu alles goed komen?

Lies had Willy beloofd, met haar in de stad ter kerk te gaan. Van de ziekenkamer kwamen goede berichten: het kón dus.

Dominee gaf een eigenaardige Kerstpreek; dit thema: Maria kreeg haar Zoon van God, maar moest Hem afstaan, offeren; Hij kwam voor de menschheid. En Hijzelf bracht dat offer later tot rijke vervulling. Maria moest Hem geven, en Hij gaf zichzelf weer, maar anders, ook aan Maria.

Uit de volle kerk in de roezige stadsdrukte met vertoon van roode hulst en kerstboomen in de etalages, overdacht Lies het gehoorde, dat een nieuwe gedachte over het Kerstmysterie in haar ziel had doen geboren worden.

Maria als moeder wilde zich geven aan haar kind; Maria als zondares zou zich moeten leeren geven aan Christus, haar Heiland, nadat zij Hem, als kind geofferd had.

Zoo zij huiverde voor de toepassing aan haarzelf zou zij Ben moeten loslaten dat was het natuurlijke en zich aan Jezus geven Of zouden zij samen, Ben en zij, op dit Kerstfeest verenigd zich aan den geboren Redder kunnen overgeven?

Willy's jongemeisjesgepraat belette haar verder gepeins, hoewel haar ziel in verborgen diepten aan deze vragen werken bleef.

Op den terugweg snelden haar gedachten reeds vooruit, naar Ben. Hij was wakker, had haar te spreken gevraagd Zij ijlde naar hem toe, vol hoop.

— „Je hebt misschien gedacht, Lies, dat dit ongeluk mij in den trant der oude Zondagsschoolboekjes, zoo maar pardoes „bekeerd” zou hebben”

Hoe ontrustte haar deze toon! Hoe voelde ze zich alles ontzinken!

„Maar dan moet ik je eerlijk zeggen, dat mijn overtuiging door zoo iets in 't minst niet verandert.”

Pijnlijk vertrok zijn mond, terwijl hij zich even wat meer naar haar toewendde.

Zij boog het hoofd, dat hij de tranen niet zou zien zij wilde sterk blijven, haar jongen aanhooren.

„Ik kan niet meer gelooven in alles, waar jij je zaligheid in vindt Lies, geef mij je hand zóó Je weet, hoeveel ik van je houd Ook dat is niet veranderd, dat is misschien nog gegroeid Maar toch, het kàn niet En jij van jouw standpunt zult ook moeten zeggen: het måg niet Dåt wilde ik je zeggen, want je zoudt je anders misschien met ijdele hoop paaien” Hij zuchtte diep, om dit onafwendbare zijn hand trilde in de hare hij drukte ze nog even vast, trok de zijne toen terug

„En laat mij nu maar alleen Nog één ding: wij blijven vrienden, hè”

Zij stond op, zonder woorden Toen hartstochtelijk vatte zij zijn hoofd, kuste hem, onstuimig

— „Jij blijft mijn jøngen” gesmoord fluisterde zij het. Dan, tot besef komend, wat zij deed, vluchtte ze, weg, naar haar eigen kamer.

O, God, was dit haar Kerstfeest?

Ze staarde naar buiten, den zonnigen weg over. Het leek wel lente, zoo zacht was de atmosfeer. Vanmorgen had ze dat als symbool van rijke beloften gevoeld, nu zag zij het als een bespotting. Het scheen wel of alles tegen haar samenspande: nu kwam de preek haar in gedachten was die speciaal voor hãar gemaakt?

Maria. Zij ook? Offeren. Dit? Zou ze ooit kunnen? Dan: haar geloof loslaten? 't Kon niet, het zat met haar diepste wezen vergroeid. Jezus — haar Redder. O waarom, waarom niet de zijne?

Toen voelde zij een hand op haar schouder. Móèder! Mevrouw

— „Kind ik heb gehoord van Ben, wat er tusschen jullie is Hij vroeg mij, eens even naar jou te gaan: hij was ongerust”

Tranen en bedwongen snikken, die eenige verlichting brachten.

— „Lies 't is hard, voor mij ook 't overrompelt mij en tóch 't kan niet anders Maar hij is nog jong, kind wie wéét!”

Mevrouw zocht naar meer troost. Ze vond niet Lag alles

hopeloos uit elkaar? Haar man kerksch en dogmatisch . . . zij anders, bezwaard en verslagen over de kerkelijke verdeeldheid . . . nu Lies en Ben, gescheiden, nõg dieper. Hoe droef, hoe oneindig droef . . .

Maar was zij dan voor niets een tweede moeder voor dit kind? . . .

— „Lies, zullen wij samen bidden?“ Een doffe knik, toch met dankbaarheid.

Woorden vond ze eerst niet, maar toen . . . of ze ingeving kreeg, worstelde zich het gebed los uit haar ziel, die den gang naar Bethlehem was gegaan, waar de geboren Koning der menschen ook voor hen wel troost en uitkomst zou weten. Bij de Kribbe ontmoette zij al haar gelieven . . . alleen Ben ontbrak, haar oudste, voor wien zij toch al zõd veel had gesmeekt . . . Moest ze hem loslaten, voor altijd? Kon God zoo'n tragiek toelaten? Haar gebed werd het meest een vraag om hem ook, hem ook te brengen bij Jezus.

Reeds den dag na Kerstmis vertrok Lies. Op haar uitdrukkelijk verlangen ging ze alleen.

De paardetram rammelde schokkend door den donzigen mist van den laten morgen. Alle heerlijkheid leek wel gevloten, alles leek grauw en akelig.

Toch, heel diep in haar hart, waar het zwaard door was gegaan, glom een kleine vonk van Godsvrede, profetie van een eens stralende Kerstzon?

En naar haar oude stille huis bij Vader nam zij mee terug de onnoodige schatten van haar liefde, om die te gaan brengen aan den Man van smarten, die ook haar smart had gedragen, en misschien eens zou omzetten in den jubel der eeuwige verlossing, ook voor haar jongen.

Rotterdam, Dec. 1926.

DE WOLKENWAGEN

DOOR

JOH. P. RUYSS

Toen zij zes jaar getrouwd waren, werd Samuel geboren. Na den doop kwam oom Samuel, die handelde in sajet en aanverwante artikelen, de ouders gelukwenschen.

In de huiskamer, achter 't winkeltje, waren niet vele menschen bijeen. Er werd dan ook met de koffie gewacht op den Peet-oom, die vanwege zijn ambt als ouderling, iets later binnenkwam en aanstonds op de moeder toestapte, die het kind even overgaf aan de baker.

— Jacoba, de Heere bevestigte Zijn verbondsbelofte aan dit kind, dat van Hem afgebeden is. Hij doet nooit half werk — dat zal in de eeuwigheid openbaar worden.

— Dank u, oom — zei z'n nicht aangedaan.

— En jij ook — Sytze, wendde hij zich tot den langen, mageren vader — dat je als opvoeder zelf kind mag blijven in de leerschool bij onzen Vader.

Daarna groette hij de anderen en, zich zettend in den grooten rieten leunstoel, snoof hij behaaglijk den geur van versche koffie op.

Zijn kleine oogen glinsterden toen hij naar den kleinen jongen zag, die, rustend in den arm van de baker, met z'n groote blauwe oogen den kleinen man verwonderd aanzag.

— Als-t-ie groot is, hè, teemde de vrouw — dan mag-t-ie met oom Samejel mee, met 't wagentje. — Is-t-ie niet zoet geweest in de kerk, oom Samejel?

— Kopje koffie, oom? vroeg Coba.

— Graag, kind, zei hij.

Ze schoof er een snee krentenbrood met boter bij en Sytze rekte z'n mageren arm om het zakje sigaren van de linnenkast te halen.

Het werd gezellig in het kamertje. Langzamerhand ging het gesprek van het geestelijke op het maatschappelijke over, schonk Coba zwijgend uit het kristallen karafje-met-stop voor de mannen de

kinderservies-achtige wijnglaasjes vol, waarna zij in het aangrenzend kabinet het kind liet drinken.

Het regelmatig stemmengegons uit de huiskamer en de Zondag-avondsche rust in de schemerstille straat, stemden haar, na alle zegeningen van dezen dag, tevreden en gelukkig.

Soms sloot ze haar oogen en poogde aan niets meer te denken dan aan haar geluk, dat het kind, onverpoosd en bijna gulzig, dronk en dat zij het zelf mocht voeden met haar eigen levenskracht.

Later in den avond waren zij beiden alleen met den kleinen Samuel. Besluiteloos hield hij het briefje van tien, hem door oom Samuel gegeven, als eerste begin voor studiegeld, tusschen de vingers.

— Je moet het morgen maar op de Spaarbank zetten, alvast — zei ze.

— Dat is goed, beaamde hij, als altijd, weinig van woorden.

De eerste levensjaren bracht Samuel grootendeels door in de achterkamer, en als de zon scheen, op het plaatsje.

Toen hij twee jaar was, en hij, later dan andere kinderen, de kamer door waggelde, werd de wereld-van-de-winkel een openbaring voor hem.

Zijn eerste weifelende stap over den netjes bruin geverfden drempel, zich zijdelings vastklampend aan een berg opeengestapelde klompen, gaf hem een ongekend en nauwelijks te verzwelgen gevoel van weelde en ongebondenheid. In die dagen werd, minder dan anders, zijn graag gezochte vrijheid geknot; immers, zijn moeder kreeg voor de tweede maal een kindje, dat echter al spoedig, magertjes en bijna onvoldragen, zijn grafje inging.

Binnenshuis bleef z'n vrijheid schier onbeperkt, daar moeder van dien tijd af begon te sukkelen, waardoor vader nog meer vermagerde, zoodat de kleine jongen, inmiddels vijf jaar geworden, eenmaal een oude vrouw, die hij altijd reeds had gemedend, in den winkel hoorde zeggen, dat vader met „den dood in z'n schoenen liep.”

Alle vreugde was dien dag uit Samuel geweken voor deze ontzettende mededeeling.

Samuel was bang voor den dood. Aan den overkant was pasgeleden de Vader van Riesje doodgegaan. Op den begrafenisdag had hij stilletjes, in het kamertje achter het neergelaten rolgordijn, gegluurd naar den lijkwagen en naar de kist.

Want hij had duidelijk gehoord op straat, dat er een groote kist gekomen was. *En die kist moest door het raam.* Dagen lang had-ie geprobeerd te begrijpen, wat doodgaan was.

Wel is waar had-ie een vaag besef van naar den hemel gaan, doch niet alle menschen gingen naar den hemel, wist hij.

En twee straten verder, waar Tamme, de gekke schilleboer, woonde met zijn ezel, daar was de hel. De muur zag er heelemaal zwarterig van en onderaan waren kleine luikjes met zwarte tralies er voor *en daar kwam soms rook uit.*

Hij liep er altijd op een drafje voorbij, terwijl z'n hartje bonsde.

Met niemand dorst hij er over te spreken, ook niet met oom Samuel, die altijd mooi vertelde van den Heere Jezus en van de kindrisrels in de woestijn.

Nog dagen lang had hij, na het opgevangen woord van de oude vrouw, schuw naar vader opgezien, als deze, vermoeid van 't afloopen der buitenklanten, met zijn wagentje thuiskwam. Dan had hij met eenige ontzetting gekeken naar de vetleeren bottines, waar de dood reeds moest inzitten.

Maar toen vader gewoon bleef leven, verslapte z'n vrees allengs.

En weer als vroeger kon hij uren neuriën, vreemde, ongekende wijsjes, geheel alleen op het plaatsje, turend naar de voortschuivende wolken.

Zoo spoedig er iemand aankwam, hield dat zingen op, was de sfeer verstoord.

De school maakte een eind aan dit droom-leventje en bracht hem weinig vreugde.

Zoo nu en dan eens had hij een vriendje, doch deze lieten hem al spoedig in den steek. Hij voelde niets voor gewaagde streken en had er ook de kracht niet voor. De grootere jongens zagen nauwelijks naar het kleine, magere ventje om; ook de onderwijzers sloegen

weinig acht op hem. Hij leerde middelmatig, was nogal eens verstrooid, behalve bij de bijbellen. Dat was z'n liefste uurtje. Dan luisterde hij, en verwerkte ieder verhaal nog dagen lang. Hij wist nu ook, dat het de hel niet was, daar in de Langestraat — het was een bokkum-rookerij — maar toch, als hij er langs liep, dacht hij nog vaak met iets van de oude vrees in z'n oogen terug aan den angst van vroeger. Nu werd hij sinds maanden gekweld door het woord *eeuwig*. Een jongen uit de klas had op een keer zoo maar aan den meester gevraagd wat *eeuwig* was en hoelang.

Ademloos had-ie 't antwoord afgewacht.

— Dat zal je misschien later beter begrijpen, Anton, had de meester gezegd. — Maar de *eeuwigheid*, *daar is geen begin en geen eind aan*. En nu gaan we weer verder.

Hij had tóch willen vatten — dat vreeselijke, dat ontzettende, *zonder begin en zonder eind*.

Nu eens dacht hij aan een cirkel en draaide in gedachten al maar rond; dan weer een oogenblik verzoend met de gedachte *zonder begin*, ontzette hem het *zonder eind*, nooit, nooit zou er een eind aan komen, in geen duizend, geen millioen jaren — en in gedachte aan de hel, brak hem het klamme angstzweet uit.

Eens, toen hij ziek was, wat 's winters nogal vaak gebeurde, zat oom Samuel in 't schemerduister aan zijn bed. Het liep tegen Kerstmis en Samuel zou spoedig tien jaar worden.

Oom vond z'n pupil wat erg stil en vorschte voorzichtig naar de oorzaak. Hij hield van het kereltje en had altijd 't gevoel, van de geboorte af, dat hij hem zou moeten beschermen, zoo lang hij 't zou kunnen doen. 't Was maar een zwak ventje, maar d'er zat wel leven in hem. D'er zat een zaadje van Koning Jezus in dat hartje. Dat had hij al meer mogen opmerken.

Wie weet, wat al vragen achter dat voorhoofdje woelden! Hij had z'n versnaperingen al neergelegd op het nachtkastje, maar de jongen had niet als anders, het zakje opengemaakt; alleen maar gezegd: — Dank u, oom.

— En verlang je nog niet naar school? vroeg hij.

— Soms wel — Meester De Jonge kan mooi vertellen

— Uit den Bijbel?

Samuel knikte. — Alleen van de eeuwigheid wist-ie niet veel, flapte hij er plots uit, meteen hoogrood kleurend.

Toen oom Samuel hem alleen maar vragend bleef aanzien, als had hij niet recht nog begrepen, waar het om ging, verklaarde hij nader:

— Anton de Ruiters vroeg op een keer wat of eeuwig was en hoe lang. En toen zei de meester dat eeuwig zonder begin en zonder eind was — anders niks

Er viel even een stilte, voor oom antwoordde.

— Ja, beste jongen — dat is ook heusch niet zoo gemakkelijk. Je weet toch wel, dat de Heere God ons den weg naar den hemel héél duidelijk heeft bekend gemaakt in Zijn Woord? Daar moeten we altijd aan vasthouden. En niet de angst voor de hel moet ons naar den Heere Jezus brengen — maar 't verlangen naar den hemel, waar alleen maar heerlijkheid is. Paarlen poorten en straten van goud en heelemaal geen ziekte en verdriet meer. Daar moet je maar veel aan denken als je van die moeilijke vragen hebt — want het is nooit goed om je te verdiepen in de dingen waarvan 't God goedgegacht heeft ons niet veel van te openbaren

— Toch denk-ie wel es aan die dingen, weifelde Samuel nog.
— Vroeger dacht ik ook altijd dat er ergens toch een eind aan de wereld was — as je aldoor maar rechtdoor liep. Ik dacht dat er op 't lest een schutting zou staan en as je der over heen keek, dat je dan niks meer zou zien.

Oom Samuel lachte.

— Je ben me der eentje.

— De aarde is rond, overlegde Samuel — en toch loopen de menschen die onder ons wonen niet met 'er hoofd naar beneden. Dat begrijp ik soms ook niet. En as je toch dwars door de aarde heen graaft, moest je toch aan den anderen kant er uit komen?

— Jij ben net goed om te studeeren — zei oom Samuel, — dan kan je je hart ophalen aan de wetenschap. Als je maar altijd zóó eenvoudig blijft, dat 't Woord een lamp voor je voet blijft, jongen

— want de meeste geleerden gebruiken wel zoeklichten, maar ze loopen de waarheid die vlak bij is toch voorbij

Wat zou je willen worden? Heb-ie daar al es over nagedacht?

— Eerst dacht ik altijd dominee, maar als dat te duur is, dan meester.

— Z66 — zei oom Samuel.

Er viel weer een stilte in het kamertje, waarin de zieke jongen het bijna benauwd kreeg.

Doch oom Samuel was opeens in gedachten verzonken. Hij zat kleintjes in den grooten rieten leunstoel, het hoofd rustend op de hand — terwijl hij den schemerigen avond in tuurde. In gedachten zag hij den kleinen Samuel, na jaren van hard studeeren, op den kansel — een lange, ietwat bleeke, magere gestalte, maar met vurige, geestige oogen en een heldere, levende stem. En hij, oom Samuel, oud en grijs, onder den preekstoel, stil en dankbaar, maar toch ook een beetje trotsch, luisterend naar z'n peet-kind, naar den kleinen Samuel, nu een dienaar in Gods koninkrijk!

Hij zag een volle, stampvolle kerk, en de schare aandachtig luisterend naar den jongen predikant.

— Dat is te veel, Heere, mompelde hij, — verlos mij maar van m'n hoogmoed

— Kom, beste jongen — je oom gaat weer naar huis. Doe maar goed je best, dat we nog es mogen beleven, dat je bij het christelijk onderwijs komt — en verder beterschap, hoor —

In de huiskamer bleef hij nog even dralen bij Coba. Haar kleine gezicht was bleek en hoekig.

— Je gaat er niet op vooruit, kind, zei hij.

— Als de Heere me nog maar spaart voor Samuel — zei ze, en in haar stem was meer onzekerheid dan hij wenschte.

— Samuel is zwak en heeft veel verzorging noodig — vervolgde ze. — En Sytze is oud voor z'n tijd. Wij hebben veel tegenspoed in ons huwelijk, oom.

— Dien de Heere liefheeft, kastijdt Hij — zei oom Samuel

langzaam. — Als er maar veel verlangen naar den hemel mag wezen, Coba En God zal zorgen Wij kunnen Hem toch niet voorrekenen

— Nee zei ze zacht.

— Nou, gedag — Groet je man van me

Samuel hoorde de winkel deur klingelen en rekte zich om nog even de schim van z'n oom te zien. Hij zag hem gaan, klein en gebogen, door de schemerige straat. —

Toen Samuel twaalf jaar oud was kwam zijn vader op een warmen zomermiddag vroeger thuis dan anders. Hij moest het opgeven. Jaren had hij reeds gevochten tegen een onoverwinnelijken vijand, en nu waren zijn krachten op en bood hij niet langer weerstand.

Met een strak gezicht van innerlijke spanning had Samuel aan zijn sterfbed gestaan, met moeder en oom Samuel.

Duidelijk had hij vader hooren zeggen: — Op u, o Heere, betrouw ik, laat mij niet beschaamd worden in eeuwigheid.

Toen hij den stervende groette en diens magere hand de zijne nog krachtiger dan anders omknelde, had vader hem aangezien:

— Zorg voor je moeder, Samuel.

Stom, met omfloerste oogen en trillenden mond had hij geknikt.

Zoo was vader gestorven.

Rillend van angst en koorts had Samuel 's nachts zijn bed doorwoeld, toen hij moeder hoorde opstaan en naar de sterfkamer gaan.

Hij hoorde haar klagen — haar zachte stem bewogen door de verscheurdheid.

Rauw voelde Samuel de pijn. Hij had het gevoel van te willen sterven — weg te moeten van deze ellende, die hij niet kon dragen.

Een jaar lang hielp hij na schooltijd moeder in den winkel, deed boodschappen en zijn gewilligheid en weinige woorden waren haar tot troost.

Oom Samuel zag, dat het zaakje verliep — doch zweeg, omdat hij Coba's dood niet wilde verhaasten.

Het was een stil, moeilijk jaar.

Samuel bereidde zich voor op het toelatingsexamen voor de kweek-school.

Toen een jaar na vaders dood, ook moeder hem volgde, werd Samuel ziek en ijde in langdurige koorts. In terugkeerend bewust-zijn, zag hij oom Samuel aan zijn bed zitten.

Hij herkende hem aan zijn gezicht en aan zijn houding, want zijn haren waren vergrijsd.

— Is moeder al begraven? vroeg hij.

Oom Samuel knikte. — Zij is bij onzen Heiland en God heeft mij hier gelaten om voor je te zorgen, m'n jongen.

Samuel huilde zachtjes en hoorde nauwelijks wat oom zei. Hij verlangde alleen maar naar zijn moeder. —

Oom Samuel was altijd een eenzelve man geweest; vroeg weduw-naar hertrouwde hij niet. Er waren geen kinderen en hij begeerde in den geest te leven.

Driemaal per week kwam een vrouw zijn huisje schoonmaken — zij zorgde tegelijkertijd zoo'n beetje voor het eten. Nu Samuel als wees overbleef, stond oom Samuel voor een moeilijke vraag. Wat moest hij doen? Het zaakje verkoopen en den jongen bij hem in huis nemen? Hij werd zelf ook een dagje ouder — en de buitenklanten werden hem zwaarder.

Na een paar dagen was zijn besluit genomen.

Hij zou zelf in het zaakje trekken en zijn huisje, dat toch te klein was, verkoopen. Hij kon het winkeltje met zijn handel uitbreiden en wat minder den boer opgaan. Het was voor den jongen toch ook niets gedaan zoo alleen thuis te komen — en bovendien kon Samuel in z'n vrijen tijd meehelpen, dan deed hij ook iets voor den kost.

Onbewogen hoorde de jongen zijn besluit aan — het was hem om 't even. De dokter zei dat het nog wel even kon aanloopen, eer Samuel beter zou zijn — gelukkig maar, dat het juist in de vacantie viel.

De eerste dagen lag hij te luisteren naar het transport van oom Samuel's inventaris.

Er werd gesjouwd en getimmerd, zoodat hij een enkel oogenblik zelfs nieuwsgierig werd.

Toen hij na veertien dagen beneden kwam, bleek en met slappe knieën, leek het hem, alsof hij in een ander huis op visite was.

De winkel was ingeruimd, aan den eenen kant moeders spulletjes — en achter de andere toonbank stonden oom Samuel's hooge bruine kasten, met de vele laden waarin de knotten sajete, soort bij soort, lagen gerangschikt.

De verandering bleek een verbetering — de oude klanten kwamen weer terug — en oom Samuel had het druk, zoodat ook hier de vrouw, die hem vroeger hielp, driemaal per week bleef komen.

Samuel vond het een stuursch mensch, hij kon moeilijk aan haar wennen.

Doch langzaam-aan raakte hij aan de nieuwe verhoudingen gewoon, alleen de ietwat ouwelijke trek in z'n bleek gezicht was nog wat verscherpt.

Dien eersten winter ontwaakte z'n leeslust. Met koortsachtige haast verslond hij het eene boek na het andere. Hij had in de stoomtram z'n eigen hoekje — men zag hem er 's morgens en 's avonds zitten — gebogen over een boek. Reisverhalen, spannende jongensboeken, historische romans — hij las alles door elkaar, totdat een paar minder goede cijfers hem tot de werkelijkheid terugriepen.

Dienzelfden avond zinspeelde ook oom Samuel op zijn weinige hulp, in de laatste weken, en weet het voorloopig aan het vele huiswerk.

Doch Samuel kleurde hoogrood en beterde zijn leven.

De jaren, die nu volgden, geleken wonderlijk veel op elkaar.

Samuel leerde vlijtig — en oom Samuel vergenoegde zich in zijn zaakje, dat langzamerhand een klein warenhuisje was geworden, waar men alles kon koopen, behalve datgene, wat men direct noodig had. Er was maar één onprettige, doch niettemin onontkoombaar-noodzakelijke dag in Samuel's bestaan, en dat was de Zaterdag.

Hoorde hij z'n medescholieren zuchten van verlichting slaken bij

't naderen van den laatsten werkdag — voor hem zelf beteekende het een langzaam aankruipende beklemming.

In deze jaren groeide hij hard; hij werd een lange, ietwat sluike jongen met een beetje onwilligen haardos, in zijn blik iets kinderlijkschuws — terwijl z'n stem doorgaans onzeker was.

Hij had een grooten afkeer van praten met de menschen, zooals eenmaal zijn vader.

's Zaterdagmiddags moest hij de buitenklanten bedienen en bovendien den geheelen avond helpen in den winkel.

Oom Samuel zou er geen vreemde in geduld hebben — bovendien was dit te kostbaar, want Samuel moest ook fatsoenlijk gekleed gaan, en ontving een behoorlijk zakgeld, waarvan hij vóór alles boeken kocht.

Samuel wist, dat zijn oom goed voor hem was — en droeg zijn leed gelaten. Doch elk jaar, dat hij ouder werd, groeide de kwelling.

De middag ging nog — maar de avond was zwaar.

Hij wilde niet stug zijn, niet onvriendelijk lijken, doch telkens weer kwamen er vrouwen die hem kwelden met langzaam tergend vragenspel. De meesten hadden hem jong gekend en bleven familiaar doen, vroegen bij voorkeur als er vreemden in den winkel waren, naar zijn school, naar de stad, naar z'n gezondheid, of-ie nog geen meissie had, en wanneer-ie nou meester zou zijn — om van hun diep-meeleven getuigenis te geven.

Zaterdagavondswéette Samuel. Ontelbare keeren wischte hij met z'n zakdoek het voorhoofd, heel z'n lichaam voelde-ie klammig broeien. Hij zegende het oogenblik van sluiten — doorgaans niet voor halftwaalf, als er plakkers waren. Dan zette oom Samuel koffie en telden zij samen, in de achterkamer, onder het suizende gaslicht, de centen. Samuel ontving zijn zakgeld, oom maakte partjes en potjes — en na 't opruimen van den winkel viel Samuel dood-vermoeid op bed, om 's Zondagsmorgens loom op te staan, want oom Samuel was een getrouw kerkganger, en hield er niet van om, als andere zakenmenschen, den sabbat op bed te vieren.

Op school leefde hij zijn eigen leventje. Alle intriges gingen buiten hem om — al werd hij door velen gewaardeerd om zijn oprechten ernst.

Bovendien groeide hij spoediger dan andere jongens boven z'n leeshonger uit en begon hij reeds spoedig smaak te krijgen in goede boeken. Naarmate hij meerder romans begon te lezen ging zijn belangstelling meer en meer uit naar beschouwende literatuur, en kreeg de essay zijn voorliefde.

Hij werd heel zuinig op zijn boeken, zelfs Coster's Marginalia werd, hoe vaak ook ter hand genomen, keer op keer weggeborgen in het cartonnen doosje waarin de boekhandelaar het hem had geleverd.

Eigenlijk ging de wereld nu pas goed voor hem open. Hij proefde de geesten en voelde hun strijd mee — soms een heel eind.

Hij begon alles met andere oogen te bezien — ook hun huisje, hun dorp, hun dominee en hun kerk.

Soms vond hij alles klein, onnoemelijk klein, vergeleken bij het heelal.

Hij dacht: de menschen maken zich druk om nietigheden — waarom kijken ze niet naar boven?

De hemel is wijd.

In de schoolclub werd zijn medewerking gewaardeerd. Het was eigenlijk niets voor hem, zich te moeten geven in den vrijen omgang — hij transpireerde doorgaans geweldig als hij een lezing moest houden en er vragen werden gesteld.

Van vlotte beantwoording was geen sprake; hortend en stotend, niettemin omzichtig zoekend naar het juiste woord liet hij zijn gedachten vrij.

Eens had hij het dubbel benauwd gehad, toen hij bemerkte dat een paar meisjes om hem lachten. Hij bloosde verlegen en voelde zich ellendig.

Over 't algemeen sprak hij weinig met meisjes. — Ze deden, de ernstigen uitgezonderd, meestal familiaar en noemden hem Sam. Ze maakten grappen over hem, omdat hij altijd bleu was — maar die

hem beter kenden, zagen, soms onbewust, tegen hem op, omdat ze hem geestelijk hun meerdere wisten.

Wie met hem in een ernstig gesprek raakte, wist, dat het zijn verlangen was om den kinderen van Jezus te vertellen.

— Bijbelsche geschiedenis is m'n voornaamste vak, zei hij eenvoudig. Ook oom Samuel wist dat, al spraken zij minder dan vroeger over het geestelijk leven.

Samuel bleef zijn oom waardeeren — keek over den kleinen mensch heen naar zijn wezenlijke grootheid.

Hij getroostte zich, dat wanneer hij eenmaal onderwijzer zou zijn, oom wel zou inzien, dat het op den duur niet aanging voor hem, achter de toonbank te staan, en behandeld te worden als de kleine Samuel.

De zomer was al weer vergleden in den herfst.

Het werd de laatste winter op school. Samuel verheugde zich op het najaar. Geen seizoen gaf hem zoo'n diep verlangen en ongekende stille vreugde als de herfst.

Als hij 's morgens naar de tram liep snoof hij den koelen wind op, — de dagen werden ijler en de zon, die nog overvloedig goud strooide over het land, gaf aan Samuel vaak het weemoedig gevoel van vervloeiende kracht, maar de avonden waren hem 't liefst. In de stad groeide de schemer reeds vroeg en soms voelde hij een onbestemd verlangen liefde te geven, dat vaak zoo hevig werd dat 't hem lichamelijk pijn gaf.

Op een avond, toen de tram reeds in beweging was, hoorde hij dat iemand hard achter den laatsten wagon aanliep — hij zag den conducteur z'n arm uitsteken, en even later stapte, hijgend en met een roode kleur een meisje binnen.

Ze nam tegenover hem plaats — en antwoordde niet op z'n goedig lachje — kwam eerst heel langzaam op adem.

Samuel pijnigde z'n hersens waar hij haar meer had gezien — ze kwam hem zoo verrassend bekend voor, dat hij zich telkens betrapte in haar oogen te zien, die nu een enkele maal vroolijk in de zijne blikten.

Ze moest nog jong zijn, dacht hij.

Hij schatte haar negentien.

Even voor hem wipte ze de tram uit en liep op een holletje den tegenover gelegen weg in, dien hij ging.

Hij was dien avond bijzonder opgeruimd.

Den volgenden dag kwam ze vroeger en nam weer haar plaats van gisteren in.

— Beter opgepast, zei ze lachend.

Hij bloosde.

— Ja

Wat later, zich plotseling vermannend, vroeg-ie, of ze al lang op 't dorp woonde, toen vernam hij dat haar familie eerst een maand geleden uit het Noorden hier heen was gekomen.

Voor de rest bleef de zaak hem duister. Hij was eigenlijk blij, dat ze niet méér losliet en hij zich ontslagen voelde van den plicht om van zijn eigen omgeving te vertellen.

Doch als vanzelfsprekend namen zij elken avond hun oude plaats in, en toen zij hem eenmaal aantrof, verdiept in z'n lectuur, was een nieuw aanknoopingspunt gevonden.

Nu volgden er glanzende dagen voor Samuel. Heel zijn eenvoudig, bijna armelijk bestaan, werd opeens onzegbaar verrijkt door dit kostbaar halfuurtje, in een oude bonkend-schommelende stoomtram. — De ongezellige kale coupé werd een veilig plekje, waarin zij zich, ieder in z'n hoekje, behaaglijk nestelden.

Een enkelen keer gebeurde 't, dat een ander haar plaats innam; dan stond Samuel resoluut op en ging ergens anders zitten. Zij moest dan even naar hem zoeken, en bloosde wel eens om hun ondeugend kinderspel.

Een keer, toen zij niet was gekomen, had hij zich ellendig gevoeld — hij kon thuis geen eten door z'n keel krijgen — z'n hoofd bonsde, zoodat hij, tegen z'n gewoonte, 's avonds nog uitging, en als werktuiglijk in de buurt van de tramhalte begon te zoeken naar haar huis. Ze kenden elkaar nu een maand en nóg wisten ze elkaars namen niet — het was al te dwaas — en hij nam zich voor zich

morgen, als zij er weer zou zijn, moedig te gedragen, dat mocht zoo niet langer. Eerst na drie dagen, die voor Samuel een lange, lange marteling waren geweest, stapte ze lachend de tram binnen.

Hij werd beurtelings bleek en rood.

— Waar ben je zoo lang gebleven? vroeg-ie bijna norsch, heimelijk toch nog hopen, dat ze ziek geweest was.

Ze lachte en zei nog niets.

— Ik heb je wel gezien, gisteravond — plaagde ze toen.

— Mij ?

— Ja — jongentje ik heb je gezien, aan den overkant toen ik even voor 't raam zat.

Hij wist zich verloren.

— Ik weet niet eens je naam, zei hij.

Ze had opeens medelijden met hem, zooals hij daar zat; z'n magere hoofd half weggedoken in den altijd opstaanden versleten fluweelen jaskraag — hij was misschien wel erg arm!

Ze vond hem lief — hij was haar lichtpunt in deze saaie grauwe winterdagen, nu ze op dat dorp was terechtgekomen, na pa's achteruitgang.

Hij moest een heel goede jongen zijn, dacht ze vaak. Hij had in angst gezeten, voor haar — dat wist ze sinds gisteravond, toen ze z'n lange, schriële gestalte aan den overkant had gezien, dralend, en zoekend.

Ze boog licht tot hem over.

— Ik heet Tine de Vries, ben je nu tevreden?

— Tevreden tevreden moet ik daarmee tevreden zijn?

Ze keek hem aan, en zag den gloed in z'n oogen.

— Zeg, Tine ? hoorde ze z'n stem vragen.

Ze draalde nog.

Toen verslaptte hij opeens en zag stroef naar buiten, waar de regen drensde. Boven hen flakkerde het half-aan-gloeiende gaskousje.

Schokkend en rammelend schoof de tram voort. —

Den volgenden dag was het weer goed. Alleen spraken ze er niet

meer over. Ze noemden elkaar zoo nu en dan bij den naam, en het scheen Samuel zelfs alsof hun verhouding verdiept was.

Met Sint-Nicolaas zond hij haar een keurbundeltje verzen van Alice Nahon. Ze bedankte hem er vriendelijk voor.

— Dat is voor jou — zei ze eenvoudig en gaf hem een eversharp-potlood.

— Dank je, Tine, zei hij warm.

Toen, op een kouden, triestigen Zaterdagavond is het gebeurd. Er schoolden wat zeurige vrouwen bij de toonbank.

Oom Samuel was niet erg op dreef. Hij was langzaam vanavond, zoodat aller aandacht zich op Samuel saamtrok.

Het liep tegen tien en hij was moe.

Toen de winkelbel weer klingelde en een koude tochtstroom van binnen woei, schrok Samuel.

Hij bleef even als verlamd staan, toen hij, achter een oude dame, die eerst was binnengestapt — Tine zag staan, met denzelfden schrik in haar oogen.

Hij telde de menschen — ze zouden lang moeten wachten.

Als werktuiglijk keek hij naar de deur achter zich. Hij wilde vluchten — zag opeens den winkel en de menschen door een waas.

Z'n nagels klauwden diep in de handpalmen — hij moest doorzetten, 't was laf — eenmaal zou ze 't tòch moeten weten.

Z'n gezicht trok langzamerhand wit, hij deed kort-af, en had moeite z'n hoofd bij 't werk te houden.

Totdat hij zich vergiste en een pakje zeepoeder aanreikte aan de vrouw, die om soda gevraagd had.

Ze stootten elkaar grijnzend aan.

— Samuel is een verstrooide prefester lachte er een.

— Hij denk zeker aan z'n meissie vergoelijkte een ander.

— Nog iets anders? z'n stem klonk bijna koud en bevelend nu.

Oom Samuel ging met het schoteltje rond, dat 's Zaterdags, als reclame, steeds werd bijgevuld met extra sterke pepermint.

Samuel zag, hoe ook Tine en haar moeder er een namen, volgde met

spanning de beurten der klanten, hoopte, dat hij Tine niet zou helpen.

Doch het liep anders.

Oom Samuel liep even naar achter en de oudere dame stapte op zijn toonbank toe.

— En u?

Hij zag Tine niet aan, voelde zich nu ongewoon kalm worden. Als hij alles verloren had, — maar dat kòn niet! Bij 't weggaan hoorde hij alleen Tine's onzekereren groet en ving haar vluchtigen blik op, die hem niets zei.

Een paar dagen nadat Samuel geslaagd was verloofden zij zich. Van 't eerste oogenblik af, dat Samuel het groote huis binnentrad, voelde hij, dat hij geduld werd. Terwille van Tine — terwille van den algeheelen achteruitgang. De sfeer was er zeer drukkend; als eenmaal de deur achter hen toesloot, verruimde hij.

Dan leefde Tine voor hèm. Zijn liefde voor de natuur verdiepte.

Als zij samen langs de wegen gingen, en de wind wolkenkrabbers bouwde, dan groeide zijn fantasie en zijn aandacht voor den wijden Hollandschen wolkenhemel scheen niet te verzadigen.

Reeds spoedig werd hem een tijdelijke betrekking aangeboden in hun eigen plaats.

Hij kreeg de eerste klas en voelde zich rijk en gelukkig.

's Morgens om halfzeven stond hij op, om zich op de bijbellen voor te bereiden.

Hij bad dikwijls om eenvoud.

En de kinderen luisterden — ze vertelden het 's avonds thuis, de kleurige wondere verhalen uit het oude Testament — en van den Heiland.

Tegen Paschen zongen hun teere ijle stemmetjes de oude bekende woorden en toen Hemelvaartsdag naderde, leerde hij hun: *Op een lichten wolkenwagen.*

Dienzelfden morgen had hij van Jezus' Hemelvaart verteld.

Er joegen groote, zondoorlichte wolken voorbij, die zich aan den einder opkruiden.

Toen hij de kinderen zijn lievelingsversje hoorde zingen — ontroerde hij. Hij dacht vaak terug aan zijn eigen jeugd en dankte God, dat hij het geloof had behouden.

Zij hadden zich voorgenomen naar den Bondsdag te gaan, doch Samuel had kou gevat en moest dien Hemelvaartsdag 't bed houden.

's Middags las Tine hem wat voor, doch het vermoeide hem al spoedig.

De dokter, die den volgenden dag kwam, omdat de koorts bleef aanhouden, vermoedde overspanning; doch na 't onderzoek zag Samuel zijn gezicht verstrakken.

— Je moet een poosje naar buiten, m'n jongen, zei hij hartelijk.

— Heb ik dezelfde kwaal als m'n ouders, dokter? vroeg hij.

— Je moet 't nog maar niet te zwaar inzien. — Ik zal wel voor je schrijven naar 'n Sanatorium. Daar kunnen wonderen gebeuren.

— Dat kan hier ook, dokter, — meende oom Samuel. — God is aan tijd noch plaats gebonden — als wij maar *bidden*.

De dokter knikte.

— Wij mogen God niet verzoeken — 't is hier te koud en te vochtig voor Samuel.

Toen Samuel drie weken in het Sanatorium was, schreef Tine hem een kort briefje, dat haar ouders het beter vonden dat hun engagement verbroken werd. En dat zij het niet zonder strijd deed, maar dat het toch heusch beter was. — Zij konden toch goede vrienden blijven.

Dien ganschen dag was Samuel zeer verbitterd, en dien avond gaf hij veel bloed op.

Toen hij meer dan een jaar in het Sanatorium geweest was begon hij onzegbaar naar huis te verlangen.

De dokter had er geen bezwaar tegen, en Samuel begreep nu ten volle dat hij thuis wilde sterven.

Maar eerst nog moest hij, temidden van zijn oude vertrouwde dingen, zijn bloemen en zijn boeken, zijn uitzicht naar den wolken-

hemel, los komen van het leven en zich volkomen overgeven aan den Heiland. God gaf hem daartoe nog drie kostbare maanden. Toen vervaagden al zijn kostbaarheden.

Zelfs kon hij rustig kijken naar het pakje met cadeautjes, dat hij van Tine had terugontvangen, en dat boven op de plank lag, een beetje gescheurd, zoodat hij zelfs den inhoud gedeeltelijk kon zien.

Hij wees oom Samuel de boeken aan, die verscheurd moesten worden. Het waren er veel, meer dan de helft. Doch vrij, en onbemmerd werd het uitzicht door het venster naar den hemel.

Nu kon hij ook weer vrij spreken met oom Samuel.

En de kleine, gebogen man werd in deze dagen zelf de kleine Samuel, die luisterde, zooals Samuel vroeger gedaan had, als oom bij hem kwam, beneden in het kabinet.

Samuel was geen predikant geworden, hij had als onderwijzer maar heel kort van den Heiland kunnen vertellen aan de kinderen en het was oom Samuel vaak zwaar gevallen Gods weg te verstaan. God nam ook de glorie en den trots van zijn oude leven weg. Totdat hij leerde luisteren, hij die altijd zelf gesproken had.

Oom Samuel ontving kracht van God, om nog te danken voor de belangstelling, toen de kist in de aarde was gedaald.

Hij wees met zijn korten, mageren arm naar den hemel.

— Hij heeft het hier beneden niet gezocht, lieve menschen. Ik zelf heb jaren bij jaren gewroet, terwijl Samuel naar boven keek.

Hij hield van de wolken omdat het hem beneden vaak te benauwd werd. En het heeft Gode behaagd hem uit het aardsche leven, dat hem naar de vleeschelijke natuur nog vasthield, over te planten in Zijn hemelschen wijngaard, boven de wolken, bij zijn Heiland

Oom Samuel's stem stokte — z'n oogen werden verduisterd door tranen, doch over zijn bedroefd gezicht gleed een glimlach; want de zon kwam vrij van achter een groote, voortschuivende wolk, en verdreef de donkerheid uit Samuel's graf.

MARIA'S KAMP

DOOR

L. E.

Groot, sterk en eenzaam lag daar, in de 16de eeuw, het klooster Maria's kamp, in het Drenthsche veen, in het dingspel en kerspel van Rolde.

Het was gesticht ruim drie eeuwen geleden, in het jaar 1257, gesticht tot boetedoening der door den ban getroffen Drenthenaren!

De Drenthenaren waren opgestaan tegen hun wettigen heer, Otto II, bisschop van Utrecht, maar dat was het ergste niet geweest. En het ergste was ook niet geweest, dat zij hun wapens hadden opgenomen en zich in slagorde hadden geschaard tegenover de troepen van den Bisschop, in het Anensche veen, tusschen Coevorden en Gramsbergen, in Augustus 1227. Maar het ontzettende was geweest, dat zij hun Bisschop hadden gedood in dien slag; en niet alleen gedood, maar wreedaardig verminkt, en, dat zij het eerwaardige hoofd met de geschoren kruin met vele bijlslagen hadden doorkliefd! Het was een ontzettende dag geweest, die zomerdag van 1227, toen onder de stralende zon vele Stichtsche en Geldersche edelen hun dood vonden in het verraderlijke veen, en de woeste Drenthsche benden, zoowel mannen als vrouwen, rondwaarden om de verslagen vijanden af te maken en uit te plunderen. Zij waren horden van wilden geweest!

De bestraffing van zooveel wreedheid was niet uitgebleven. Er had weer veel bloed gevloeid aan beide zijden, want de Drenthenaren bleven zich verweren, maar eindelijk kwam men toch tot een vergelijk, en onder een der eischen van den Stichtschen bisschopszetel, die ingewilligd werden, was het stichten van een nonnenklooster van de Cistercienser orde. Daar, vanuit de kloosterruimten zouden gebeden opstijgen, dag en nacht, voor den troon des Allerhoogsten! want waar Christus werd aanbeden, moest het heidendom wijken!

Het was eerst opgericht geworden in de nabijheid van Coevorden,

maar het lag daar niet veilig; het land was laag, en overstroomde dikwijls, en de sterkte Coevorden was daarbij een brandpunt van strijd en onrust. De nonnen vroegen om een andere woonstee, en haar werd een andere plaats aangewezen, rustiger en veiliger, in het kerspel van Rolde, in het buurtschap Assen, ver verwijderd van de breede heirwegen.

Geheel vanuit Bentheim waren de zware steenblokken aangevoerd geworden, per kar, 's zomers, als de wegen begaanbaar waren, en de baksteen en hout waren uit Groningen gekomen, en het woud geveld, en zoo was het gebouw verrezen, temidden van het bosch, omgeven van grachten en muren. Van lieverlede was de stichting ook vermogend geworden, want de nonnen, die er wenschten opgenomen te worden, moesten zooveel inbrengen, dat zij haar eigen onderhoud konden bekostigen. De eene bracht tienden aan, de andere een boerenplaats, een derde een weiland, of een stuk veen; en zoo waren de bezittingen van Maria's kamp aangegroeid door de eeuwen heen.

Het klooster was altijd zeer in trek geweest, er waren tijden geweest, dat het te klein bleek te zijn voor de vele aanvragen, maar nu, op het einde der 16de eeuw was die bloeitijd voorbij, het getal der zusters was niet groot.

Nimmer had Margaretha van Eirthen, Abdisse van Maria's kamp, geweten, dat het leven zoo onzeker was! Zij was al zooveel jaren in het convent geweest, en sedert 1575 regeerde zij er als abdis, maar deze laatste jaren na 1594 vielen haar het zwaarst. Voor dien was het steeds oorlog geweest, eigenlijk zoolang zij het zich herinneren kon: en vooral na 1580 was de tijd spannend geweest, toen graaf Rennenberg Groningen en Drenthe aan den koning van Spanje had overgeleverd. Steeds was er na dien gestreden, ook om het bezit van Coevorden. Drenthe was een toonbeeld van strijd geweest: het vee was geroofd geworden; de velden geplunderd; pachten konden er niet opgebracht worden; de boeren konden geen tienden afstaan, daar waar zij zelf niets meer bezaten! Maar in 1594 was het tot een einde gekomen: prins Maurits had eindelijk Coevorden ontzet;

Groningen had zich aan de Staatschen overgegeven; en toen Spaansche benden nog vanuit zuidelijk gelegen plaatsen in Drenthe kwamen stroopen, had Prins Maurits o. a. Oldenzaal, Ootmarsum en Lingen veroverd in 1597, zoodat de Spanjaarden ook daaruit verdreven waren geworden. Ach ja, de zoozeer gevreesde legerbenden waren nu verdwenen; nu zou het weer goed worden!

Langzaam, de handen gevouwen in de wijde mouwen van haar wit habijt, schreed de Abdis haar binnenplaats op en neer; haar rimpelig gezicht in de witte kap, met de zwarte falie, had een bezorgden trek, en lusteloos bijna staarden haar oude oogen naar de klare Meilucht boven haar. Over den muur heen, kon zij de toppen der boomen zien, waarover reeds een groen waas zich uitspreidde; een frissche aardlucht woei af en toe haar tegen. Het was Mei, zonnige Mei!

Buiten de kloosterpoort, wist zij de arbeiders ijverig aan het werk op het land; de Drenthsche boeren kregen weer moed in het bebouwen van hun velden, nu sedert een paar jaar geen oorlog gewoed had binnen hun grenzen. Als het zoo bleef, zouden zij weer opbrengst ontvangen op hun arbeid! En wellicht zou dan ook het klooster de zijn toekomstige tienden van graan en vruchten weer binnen zien komen: Er was weinig geleverd de laatste jaren, het klooster had geld moeten opnemen, om de noodige etenswaren te kunnen koopen; de zusters moesten toch leven! Het was niet altijd onmacht geweest van de pachters, als zij het verschuldigde niet brachten. De vrouwe-Abdis wist het wel — er was ook onverschilligheid geweest, en ook heimelijke verwachting, dat het klooster niet zijn recht zou eischen. De vrouwe-Abdis zou zich wel stil houden: zij zou geen klacht indienen, een klacht zou de aandacht op zich doen trekken, en op het klooster!

In Drenthe hielden allen zich stil! Er was er geen, die sprak. Men ontzag elkander angstvallig! En niemand wist eigenlijk wat Drenthe hoopte of vreesde. Was het nu Spaansch- of Staatsgezind? Was het nu protestant geworden? Of was het Roomsche? Er was geen kerspel, dat zich uitsprak. De vroegere pastoors waren er nog allen;

zij werden stilzwijgend in hun bediening gelaten; maar een meening over hen, over hun leer werd niet geuit; zij waren Drenthsch zooals hun parochianen; niemand wilde de eerste zijn, die in zou grijpen, en verandering wilde brengen. Men wachtte en zweeg. De Abdis zweeg ook, maar achter haar getimpeld voorhoofd waren vele zorgen.

De zon op de stille binnenplaats deed haar goed; zij voelde zich warmer worden; hoe vredig was het er. Zij bleef staan, om te luisteren naar den zacht suizenden wind door de toppen der hooge boomen. Hoeveel jaren aaneen had zij de lente zien terugkomen in haar stille woonplaats!

Plotseling hief zij haar hoofd rechter op. Hoorde zij daar hoevengetrappel, op den zandweg, buiten de gracht? Snel getrappel als van dravende paarden, niet het zware treden van de ossen der boerenkarren? De poortwachter, bij de brug, had het blijkbaar ook gehoord, want hij snelde plotseling het binnenplein op.

„Ruiters, waarde Moeder, en zij komen hier recht op af.”

„Ruiters? welk soort ruiters? edellieden — of soldaten?”

De stem der Abdis was kortaf van de spanning; ach, zij hield niet van ruiters: zij waren altijd ongeluksboden in haar klooster.

„Het zijn, geloof ik, boden van den Stadhouder, Graaf Willem Lodewijk.”

„Boden van den Stadhouder? Welk besluit komen ze nu mededeelen?” Haar gelaat was bleeker dan voorheen.

„De Stadhouder moet nu in Groningen zijn,” viel de poortwachter in, „en er zijn er van Drenthe ook geroepen!

Ze zullen er van alles besloten hebben en misschien ook wel wat het klooster betreft!”

De Abdis gaf geen antwoord; zij trachtte haar gedachten te verzamelen.

„Als het werkelijk boden van den Stadhouder zijn,” zeide zij eindelijk, „en zij moeten mij spreken, laat hen dan binnen en wachten op het plein. Ik zal ze dan ontvangen in de zaal, waar ik zijn zal met de Keldersche en de sub-priorinne,” en langzaam wendde zij zich om, naar een zijdeur, die toegang gaf naar de gewelfde gang met gotische

bogen, die om het binnenplein heenliep. Nog even ving zij op gerucht aan de buitenpoort. De ruiters waren blijkbaar afgestapt.

„Zouden ze ons komen aanzeggen, om weg te gaan?” schoot het door haar heen, en haar knieën knikten. Wat zouden ze allen moeten beginnen? en haastiger dan tevoren liep zij de lange gang af naar het vertrek, waar zij de beide oudste nonnen, die de titels van Keldersche en sub-priorinne droegen, wist te vinden. Met haar drieën wilde zij de boden ontvangen, plechtig, zooals het paste aan de Abdisse van Maria's kamp.

Recht en statig, geleund tegen de hooge leuning van haar zetel, zat een oogenblik later de abdis, in haar gewelfde zaal, waar het zonlicht binnenviel door de kleine ruiten der hooge kruisvensters; aan haar eene zijde zat Lamme Avinge de keldersche, en aan den anderen kant Jaentien Haelewechs, de sub-priorinne, allen dochters van het eenzame, in zichzelf gekeerde Drenthe. Wat kwamen die andere Drenthen haar aanzeggen — als meesters — alsof zij niet allen gelijk waren in hun land, en gelijklijk stonden op hun rechten? Hadden niet altijd de Drenthen, in het openbaar, of heimelijk zich verzet tegen allen dwang, deze als onrecht aanvoelend?

De deur aan het uiteinde van de zaal werd opengeworpen, en twee ruiters met oranjesjerpen over hun wambuis traden naar binnen, de wijde flaphoeden diep afnemend voor de drie zwijgende, in zwart en wit gehulde vrouwengestalten. Met een lichte hoofdbuiging erkende de Abdis dezen groet.

De oudste der boden nam een vel papier uit zijn wambuis, en dit openvouwend, begon hij langzaam en duidelijk te lezen: „Wilhelm Ludwig, Graaf van Nassau-Catzenelnbogen, enz., Stadhouder over Friesland, Stad en Ommelanden van Groningen, enz. doen te weten:

Dat de Heeren Generale Staten, van de Vereenigde Nederlandsche Provincies beliefd heeft, ons te gelasten, om de Reformatie en Christelijke bestelling, van Kerken en Scholen in de Landschap Drenthe (die duslang, uit niet geringe ergernis van vele vrome en goedhartige lieden, verwijlt is), eerstesdaags bij de hand te nemen, gevende ons daartoe behoorlijk autorisatie, om zoodanig werk te

berechten, met raad en bijstand van eenige voorname personen, uit gedachte landschap, bij ons te verkiezen. Naar voorgaande communicatie en advies, van derwelke wij voor allen dingen noodig gevonden hebben, om alle pastoors, priesters, vicaressen, schoolmeesters en andere geestelijken, die duslang in den pausdom den kerkdienst in de Landschap Drenthe verzorgd hebben, te bevelen met dezen, dat zij zich nu dadelijk des kerkdienst onthouden zullen, en zich gans und gar, niet meer aannemen, noch onderwinden. Ook voorts, hare zaken daarnaar stellen, dat zij, binnen drie weken, de woningen en goederen van de pastoriën en kerken mogen ontruimen, en daarvan wegtrekken, en overleveren aan de kerkvoogden en de oudsten van den kerspel. Dan zullen wij, ter eerster bekwamer gelegenheid, gemelde pastoren en geestelijken een dag en plaats bestemmen, alwaar diegenen, die geneigd mochten zijn, zich tot de reine bekentenis en leer des Evangelies te begeven, zullen verschijnen, om gehoord, en op hare gaven, leven en geschiktheid gelet te worden. En zullen wij degenen, die tot bekentenis der waarheid van harte geneigd, en tot den Gereformeerden kerkdienst bekwaam zullen bevonden worden, daartoe in eenige kerspelen van Drenthe nieuwe beroeping verleen, en benefens andere gereformeerde gebruiken. Des in oorkonde hebben wij deze geteekend, en ons zegel daarnevens op het spatium laten drukken. Gedaan te Groningen, den 10den Mei 1598."

Zonder haperen had de lezer zijn taak volbracht, en vouwde toen langzaam het bevelschrift weder toe. De Abdis staarde roerloos voor zich uit; toen — in de stilte, weerklonk eensklaps haar stem kortaf:

„Waarom wordt ons dit voorgelezen? Wij zijn hier geen parochie; wij hebben hier geen pastorale goederen."

„U herbergt dikwijls een priester, waarde moeder, die dienst doet in de kapel; deze dienst moet gestaakt worden. Het pausdom zal in de Landschap Drenthe niet meer geduld worden," de bode sprak dreigend.

„We hebben geen prior meer hier," legde de Abdis gelaten uit: „de laatste heeft ons verlaten, en zijn huis is leeg, het is onbewoond."

Zij sprak bijna klagend, alsof zij deernis wilde opwekken, „wij hebben hier geen priesters.”

„Wellicht niet op dit oogenblik, maar zij komen hier anders dikwijls genoeg. Dit moet nu uit zijn! Als u later het rechte woord wilt hooren, zult gij naar Rolde moeten gaan; daar ligt uw kerspelkerk.”

„Rolde?!” Even gloeiden de doffe oogen op, maar dadelijk weer werd het gelaat zonder uitdrukking. Rolde? daar stond een pastoor, die de gereformeerde beginselen beleed! Dat was er een, die zeker nu gehandhaafd zou worden bij besluit van de nieuwe regeering. De pastoor van Rolde? Zij zou hem nimmer willen hooren! Maar zij zou haar gedachten niet verraden: „Rolde is een heel eind van hier,” zeide zij onverschillig, alsof zij er ooit over denken zou, om uit eigen beweging buiten haar klooster te treden!

„Een heel eind van hier? Een uur slechts! En als gij en uw nonnen den boerenwagen neemt, gaat het gemakkelijk genoeg; de weg is goed in den zomer. Maar hoe het ook zij, Vrouwe, het is u verboden, om priesters dienst te laten doen in uwe kapel, of waar ook, hier in het klooster. Verzet u niet tegen den wil der Staten Generaal, anders zult gij en de anderen Maria's kamp moeten verlaten.”

De spreker nam zijn hoed, dien hij op een zetel had geworpen, weder op, en met een lichte buiging, gevolgd door zijn makker, verliet hij de zaal. Hij had haast; zijn bevelschrift moest hij nog in verscheidene andere kerspelen voorlezen en overreiken.

Toen de zware eikenhouten deur in de ijzeren klink was dichtgevallen, en het geluid der dreunende stappen weggestorven was, zagen de vrouwen elkander aan.

„Zij zeiden er nog niets van, dat het klooster opgeheven zou worden,” fluisterde zuster Lamme, „zouden ze ons hier laten?”

„In al de andere provincies zijn ze reeds ontruimd en leeggehaald, 't zal hier ook wel gebeuren, nu ze eenmaal beginnen op te treden.” Zuster Jeantien's oogen stonden groot van ontroering. „En wat dan?”

De Abdis haalde even de schouders op; op het oogenblik behoefde zij daar niet aan te denken! Maar hoe moest het gaan met den dienst

in de kapel? Ach, er waren dagen genoeg voorbijgegaan, dat er geen mis gelezen was geworden. Maar dikwijls toch was er ook een priester gekomen, die zijn dienst gedaan had, en die de kelk weer opgeheven had voor het altaar!

Het was nog nimmer verboden geworden, zooals thans. Niemand had ooit krachtdadig ingegrepen! „Pastoor Wessels zou over een week hier komen,” prevelde zij voor zich uit. „Zou hij den dienst toch doen?”

„Om 's hemels wil!” riep zuster Lamme ontzet uit: „u denkt daar toch niet aan, waarde Moeder? U heeft toch gehoord, dat het klooster dadelijk ontruimd zou worden, als er dienst werd gedaan!” Zij legde haar krachtige hand op den arm der Abdis, „we moeten alles doen, om dat te voorkomen. Zij zullen het klooster zeker in 't oog houden.”

„We moeten ons zoo stil mogelijk houden,” viel zuster Jaentien smeekend bij, met een ontstelden blik naar het ondoorgrondelijke gelaat van haar Overste. „Als er hier heelemaal niets gebeurt, dan zullen ze ons vergeten.”

„Vergeten! Ja, ze zullen ons, gij, zuster Lamme en Jaentien, en mij spoedig genoeg vergeten, maar niet het klooster en niet zijn bezittingen! Denkt niet, dat er niets gebeuren zal!”

Zij stond op, de Abdis, een verbitterde uitdrukking in haar oogen. Zuster Lamme zag dwingend naar haar op:

„Maar hoe stiller wij ons houden, hoe beter het zal zijn,” trachtte zij te overtuigen. „Het zou toch te erg zijn, als wij het over ons zelf heen haalden al die rampen, ze moeten ons niets kunnen verwijten; en dan blijven we misschien.”

Zij zag de zaal eens rond; op den steenen vloer, tegen de gewitte muren met de eikenhouten betimmeringen scheen de vroolijke Meizon; onder de hooge schouw lag het hout niet meer opgestapeld; het werd nu zomer; er was geen vuur meer noodig; blank was het ijzer geschuurd van de haardplaat. Hoe goed kende zij het alles hier! En hoe ijverig beheerde zij — de Keldersche — de voorraden van het klooster!

„Wees voorzichtig, waarde moeder,” ook zuster Jaentien drong aan: „we leven hier als schapen onder de wolven! En wij kunnen het toch niet helpen, dat zij ons onze herders hebben afgenomen! Wij zijn weerloos! Wij kunnen alleen zwijgen en lijden.”

„Het is een onrecht, dat zij ons aandoen,” de stem van de Abdis was vol bitterheid. „Hier, in Maria's kamp hebben meer dan drie eeuwen de zusters gewoond, en is er dienst geweest in de kapel, en zijn de gebeden opgestegen! Niemand hebben wij ooit kwaad gedaan. En nu komen zij, en verbieden dat alles! Maar wij zijn de oudsten; wij hebben de oudste rechten!”

„O ja, onrecht is het zeker,” de Keldersche bleef volkomen kalm; „er is nooit anders dan onrecht in de wereld! Wat hebben de boeren geen onrecht geleden met al die oorlogen! En geen partij die beter was: De Spaanschen roofden, maar de Staatschen roofden ook. Wij lijdten hier allemaal in Drenthe. We kunnen ons niet verweren; we zijn te zwak; we moeten afwachten.”

„En niets doen, dat kwaad bloed zou kunnen zetten,” viel zuster Jaentien ijverig in.

„Wachten en niets doen! we hebben nooit anders gedaan!” de oogen der waarde Moeder schoten vuur. „Het zou beter zijn, als we sterven konden voor onze zaak!”

De anderen staarden haar verbijsterd aan; zóó hadden zij haar nog nooit gezien.

„Misschien wel,” viel eindelijk zuster Jaentien in, „maar zij zullen ons den dood niet aandoen! Zij zullen ons verbannen, uit Maria's kamp; het veen in. Ik zou niet weten, waarheen ik gaan moest; ik heb geen familie meer; al mijn broeders en zusters zijn gestorven, en ik ken hun kinderen nauwelijks: zij hebben vele verliezen geleden in deze oorlogstijden; en zij zouden mij niet graag zien komen in dezen duren tijd. Waar zou ik dan heen moeten gaan?” Haar stem klonk verwijtend; zij vond de Abdis zeer onredelijk. Wat had die te praten van zich te verweren, en te sterven, terwijl zijzelf toch werkelijk niet alleen in 't spel was, maar zooveel anderen door haar onstuimigheid zou meeslepen!

„Verweer zou niets dan ellende brengen over ons allen,” zeide zij streng en nadrukkelijk.

De Abdis antwoordde niet meer; haar bleeke handen, die zich even gebald hadden in de spanning van het oogenblik, hingen weer krachteloos langs haar wit habijt, en in haar oogen was de gloed verdoft. Wat baatte al haar spreken. Zij stond toch alleen. De Keldersche en de sub-priorinne hadden gelijk, er viel niets tegen haar meeningen in te brengen. Een priester toelaten, zou roekeloos zijn, en de zusters zouden in 't ongeluk gestort worden. Maar o de pijn, die het haar deed! de pijn, dat zij geen van allen met haar weenden over het ongebruikte altaar en den ledigen tabernakel in haar stille kapel!

Er was geen verweer in de Landschap Drenthe; geleidelijk werden de pastoriën ontruimd; de kerken gesloten; alleen in Ruinen was de dienstdoende priester opstandig. In de 32 kerspelen echter waren slechts twee pastoors, die zich dadelijk gereformeerd van beginselen verklaarden: en later traden er nog enkelen toe, maar meer was het ook niet, en uit de andere provincies moesten de noodige krachten beroepen worden. De bewoners zagen hen rustig komen, en schaarden zich gewillig om den preekstoel in de leeggehaalde kerken, waar alleen de banken waren gebleven. Onder witsel waren de muurschilderingen verdwenen, het altaar was afgebroken, de beelden eveneens.

Het beroepen was nog niet zoo vlug gegaan; er waren maanden verlopen, dat alle kerkdiensten stil hadden gelegen. Ook in Maria's kamp was geen priester meer gekomen. In het optreden der huidige regeering was iets onverzettelijks, dat tot voorzichtigheid dwong. Had zij niet den ongehoorzamen pastoor te Ruinen met geweld uit de pastorie verwijderd?

„Ziet u nu wel!” vermaande zuster Lamme tegen de Abdis: „het baat niets, om tegenstand te bieden. Als er hier dienst was geweest, dan hadden zij den priester er uit gesleurd, en wij er bij! En wat dan! En nu hooren wij nog niets!”

De Abdis antwoordde niet. Wat moest zij hierop antwoorden?

Had zuster Lamme niet gelijk? Waren zij nog niet allen rustig bijeen? Af en toe werd er wel gemompeld, dat ook het klooster zou opgeheven worden, evenals het stift Dieninge, in het Zuiden van Drenthe, maar meer dan een gerucht was het toch niet. Maar echt, onwankelbaar gelooven in een onverstoorde toekomst dat deed de abdis niet. Er zóu verandering komen, zij wist het maar al te goed, al waren nu zomer en najaar rustig heen gegleden, en al had de Keldersche ijverig toegezien op het vullen van haar kelders en zolders.

December was donker en koud, dat was ieder jaar zoo geweest, maar als een lichtende ster had er altijd geblonken de gedachte aan het komende kerstfeest. Zou zij dit jaar de nachtmis vieren? Het zingen der metten in den vroegen morgen van elken dag was reeds lang afgeschaft; men vreesde, dat dit voor een dienst zou worden aangezien; en Roomsche gebruiken — hoe dan ook — waren verboden. In de kapel kwam zelden meer iemand. Waartoe ook? De tabernakel was leeg; de Godslamp gaf geen schijnsel meer, het immer brandende lichtje was gedoofd.

Maar in den Kerstnacht wilde de Abdis nog eens de mis vieren met hen allen, en een priester moëst komen, om de kelk en de hostie op te heffen. Nog eenmaal het alles te hebben zoo als vroeger, toen zij allen te zamen kwamen en hun liederen zongen ter eere van den geboren Heiland!

Toen echter de 24ste aanbrak, toen wist zij dat er geen geestelijke zou staan voor het altaar; niemand waagde het om te komen, en, zij had ook niemand gevonden, dien zij vertrouwen kon, om het verblijf van een priester te zoeken en dezen te verzoeken om naar Maria's kamp den tocht te ondernemen. De sub-priorinne en de Keldersche hadden er zich krachtig tegen verzet en al haar plannen gedwarsboomd; zij hadden ze alle afgekeurd, en voor onuitvoerbaar verklaard. Zij had er zich bij neergelegd, gelaten, maar te zamen zouden zij zingen in de kapel in den heiligen nacht! Dáaraan hield zij vast.

„Als zij het klooster maar niet beloeren vanuit het bosch,” waarschuwde zuster Lamme, „en als zij het schijnsel maar niet zien der kaarsen in de kapel!”

„En als zij ons maar niet hooren! De nacht is zoo stil.”

„Als ze binnen willen komen, moeten ze toch aan de poort kloppen, en dan hebben we tijd te over om de kapel te verlaten,” besliste de Abdis krachtig; haar gelaat was onverzettelijk; het tegenspreken harer minderen viel haar op; haar gezag werd den laatsten tijd weinig meer geteld. De spanning en de vrees hadden vele scheidsmuren doen wegvallen, als zij — weerlooze vrouwen — te zamen zaten en fluisterend de toekomst bespraken! De regels van het stilzwijgen waren dikwijls gebroken geworden als een spannend bericht hen bereikt had. De Abdis had haar teugels weleens laten vieren en zij was nu niet meer bij machte, om deze vaster aan te trekken!

Maar nu, nu stond zij toch op haar gezag: In den vroegen morgen van Kerstdag zouden zij te zamen komen, in de kapel.

In de duistere steenen gang, waar een lantaarn in een nis een lichtcirkel wierp, schreden een voor een de zwijgende nonnengestalten naar de kerk. Zoo weinig zusters waren er nog maar: Zes ingezegende zusters en drie werkzusters: Vooraan gingen de Abdis met de sub-priorinne en de Keldersche. Een kille mufte lucht sloeg hun tegen vanuit de groote, holle leegte der kapel; dicht bij het altaar brandden een paar vetkaarsen ter verlichting in den donkeren nacht; zij gaven nauwelijks schijnsel, en verder in het ruim hing de duisternis. De in lood gevatten ruitjes waren bevroren, en daar waar een enkel plekje onberoerd was gebleven, was hier en daar een flonkerende ster zichtbaar aan den donkeren winterhemel.

De abdis zank op haar knieën, voor haar zetel, de oogen star gevestigd op het altaar. Maar het was leeg; onberoerd lag het altaarkleed. Hoe anders dan vroeger! hoe anders!

„Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison,” begon weifelend en beverig het kleine koor te zingen. „Heer ontferm U onzer!” Het klonk zwak en soms nauw hoorbaar. Sommige der vrouwen wierpen bange blikken naar de donkere ruimte der gewelven. Zouden ze overvallen worden? Zouden hunne stemmen doorklinken tot buiten, tot over de kloostergracht?

„Heer, ontferm U onzer!” Alleen de Abdis bad met heel haar ziel;

en zij bad om de groote verlatenheid, waarin zij zich bevond, en om den ondergang van haar kerk! Verstrooid waren de schapen, de herders waren verdreven, en niets meer zou er van den schaapsstal overblijven! „Heer, ontferm U!” De herders hadden hun plicht niet gedaan; — de Abdis wist het maar al te goed — zij hadden geld en goed gezocht, en de zielen vergeten; en zij hadden maar al te dikwijls een zondige levenswijze gehad, en ergernissen gegeven zonder tal. Was het ook niet bekend, dat de pastoor van Ruinen, die nu zoo heldhaftig zijn standplaats verdedigde, eigenlijk een ergerlijk leven leidde? En waren er niet velen zoo? Nu had God de ontrouwe dienaren geslagen; zij waren verdreven.

En hier in het klooster zelf? Was daar ook niet de wereld binnengedrongen? Zoovele jaren reeds hadden de kloosterlingen geweten, dat er verandering zou komen in hun leven. Twintig jaar, en langer nog, geleden, waren reeds talloze kloosters opgeheven geworden in de andere provincies, men wist daar nauwelijks meer wat een klooster beteekende — en de onrust daarover was overheerschend geworden in Maria's kamp. De zusters peinsden nu slechts over hun aardsche toekomst; of haar ook een jaargeld zou worden uitgekeerd, en waarheen zij zouden gaan; of hoe zij handelen moesten om in Maria's kamp te blijven, zooals de Keldersche! Maar aan een opgaan in hemelsche overdenkingen, dat was vergeten! En tóch, daarvoor waren zij immers bijeen?

„Gloria in excelsis Deo,

Et in terra pax hominibus bonae voluntatis”

zette het koortje den Engelenzang in. Maar het waren geen jubelende klanken zooals het behoorde; en het orgel zweeg ook. Niemand, die het durfde te bespelen uit vrees aandacht te trekken; niemand, die durfde juichend haar stem te verheffen! Er was slechts vrees en kleinmoedigheid.

De Abdis luisterde zwijgend toe; haar gerimpeld gelaat had een vermoeiden trek. Hoe anders was het, dan zij het zich had voorgesteld! Hoe eenzaam voelde zij zich! Hoe koud was het in de kapel. In de vorige jaren was dit nimmer tot haar doorgedrongen.

Hoe jubelend hadden zij allen toen de geboorte van den Heiland bezongen:

Laudamus te,
Benedicimus te,
Adoramus te, ¹⁾

Nu werd het bijna fluisterend uitgesproken; soms kon zij het nauwelijks verstaan. Maar zij kende de woorden te goed, om niet te weten, wat er gezongen werd. En nu wist zij ook, dat de smeekbede volgde:

Agnus Dei, Filius Patris,
Qui tollis peccata mundi,
Miserere nobis. ²⁾

Zij vouwde de oude handen: „ontferm U onzer!” en altijd weer: „ontferm U onzer!” als een bange zucht gingen deze woorden door de groote stilte! Naast haar klonk een gesmoorde snik; zij zag even ter zijde. „Zuster Jeantien,” dacht zij, en een gevoel van mededoogen sloeg in haar op. Arme zuster Jeantien, die zoo de toekomst vreesde, omdat zij niemand had, om heen te gaan. Ach, het leven was te zwaar, voor haar allen, arme, verlaten vrouwen, zij hadden niemand, die hun recht deed. God alleen kon uitkomst geven, zij waren als schapen onder de wolven! Miservere nobis.

Toen de zangen gezongen waren en de gebeden gebeden, toen schreed de kleine stoet weder uit de kapel, met gebogen hoofden en gevouwen handen. Zorgvuldig doofde de Keldersche de walmende vetkaarsen en bracht ze terug bij haar kleinen voorraad in het klooster; kaarsen waren duur en zeldzaam! En toen de grauwe wintermorgen aanbrak, en het flauwe daglicht doordrong door de kleine ruiten der kerkraden, lag daar het ruim verlaten als altijd.

Wederom werd het een wachten, maandenlang! Snel werd er niet gehandeld in de Landschap Drenthe! Eindelijk, toen alle kerspelen ge-reformeerd waren geworden, werden de kloosters

¹⁾ Wij loven u, wij zegenen u, wij bidden u aan.

²⁾ Lam Gods, Zoon des Vaders, Die de zonden der wereld draagt, ontferm U onzer.

Dieninge en Maria's kamp in behandeling genomen. Wel was de belangstelling altijd groot geweest voor deze stichtingen, en het feit, dat de bezittingen van Maria's kamp door zwak beheer dreigden verloren te gaan, werkte er toe mede, om in te grijpen. Het was bekend, dat de Abdis af en toe geld opnam, op de eigendommen van het klooster, om zichzelf en de nonnen van het noodigste te voorzien, want krachtig optreden tegen nalatige of onwillige pachters dat deed zij niet; zij voelde zich machteloos en verweerde zich niet; maar zoodoende brokkelde langzamerhand het waardevolle goed geheel af. De Staten van de Landschap Drenthe konden zulks niet gedoogen. Particulieren kwamen op deze wijze goedkoop aan kostbare panden; en de gemeenschap behoorde er van zijn voordeel te hebben. Deze goederen, eenmaal voor godsdienstige doeleinden bijeengebracht, zouden „ad pios usus” gebruikt worden. De bewoonsters der beide conventen zouden een jaargeld genieten tot aan haar dood, maar de overige inkomsten zouden bestemd worden om predikanten, schoolmeesters en kosters te steunen.

En het klooster Maria's kamp zelf — de statige gebouwen met de ruime kapel, liggende binnen de breede grachten, liggende daar sterk en rustig in het bosch, ver van het gewoel van de wereld — het klooster werd aangewezen, om dienst te doen voor de vergaderingen van het college van Drost en Gedeputeerden!

Veelal waren de Staten bijeengekomen te Rolde, in de open lucht, in het Grollerbroek, maar nu zagen zij om naar een hecht gebouw, en het klooster in het buurtschap Assen, onder Rolde, bood alle voordeelen aan.

Langzaam, heel langzaam kwamen deze besluiten tot stand. In 1601 verscheen de nieuwe rentmeester aan de kloosterpoort, en betrok de woning, die hem was toegewezen, de Abdis en de zusters bleven den vleugel, dien zij bewoonden, bezetten.

De nieuwe rentmeester was een bescheiden figuur; hij viel de kleine vrouwenschaar niet lastig, en zij trokken zoo weinig mogelijk de aandacht, zij bleven verborgen achter hun zware muren. Maar nu minder dan ooit hielden zij dienst in de kapel. Zij zongen er niet

meer. Het was er ook zoo anders en verlaten nu. Nu was ook het altaar weggenomen; en de beelden, die tegen de zuilen stonden, waren eveneens verdwenen; het was één groote, kille ruimte geworden; niemand, die het gebruikte, want Assen was geen kerspel; er werd geen predikant beroepen. De Abdis kwam er bijkans niet meer; zij kon die verwoesting bijna niet aanzien; en zuster Jaentien was ouder geworden van verdriet en zorg. Maar zuster Lamme hield moedig het hoofd omhoog.

„We moeten het niet opgeven,” zeide zij vol vertrouwen, „wie weet, of wij hier nog niet mogen blijven! We nemen zoo weinig plaats in. God zal voor ons zorgen.”

„Als ik maar sterven mag in mijn eigen cel,” en zuster Jaentien vouwde krampachtig de witte vingers in elkaar. Zooveel jaren had zij hier gewoond! o! zij kon de wereld niet weer in, en wonen onder een vreemd dak, bij vreemde menschen!

In het begin van 1602 werd aan de zusters van Maria's kamp bekend gemaakt, hoe groot haar jaarwedden zouden zijn. Zij waren niet belangrijk! De inkomsten van het klooster gedoogden niet meer, maar zoodra de geldelijke zaken later geregeld waren, en indien door versterf posten openkwamen, zouden deze uitkeeringen stijgen. De Abdis kreeg jaarlijks f 100, de Keldersche f 65, en zoo wisselde het tusschen f 100 en f 50.

Het was inderdaad niet veel, maar daar was nu eenmaal niets aan te doen; en ten slotte was een vaste uitbetaling in baar geld, in een tijd, waar geld zoo schaars kon zijn, toch een zekere weelde! Er waren zusters, die er zich vermogend door voelden, en wier bloedverwanten haar gaarne wilden huisvesten. Langzamerhand werd hun getal kleiner, in Maria's kamp. Het had geen zin meer, om daar bij elkaar te blijven.

„Maar ik blijf!” er was bijna een dreiging in de stem van zuster Jaentien.

Zuster Lamme had vriendschap met den nieuwen rentmeester gesloten; zij had hem vele uitleggingen verschaft over de inkomsten, hij was de oude vrouwen genegen geworden; zij deden geen kwaad,

en als hij in de bedroefde oogen van zuster Jaentien blikte, dan klom zijn medelijden. De Drost en de Gedeputeerden hadden toch niet dadelijk het gansche klooster noodig. Voor dat handjevol oude vrouwen kon nog wel een plaatsje bewaard blijven.

En waar zouden zij heen moeten gaan? Als zij buiten de poort zouden worden gedreven, desnoods met geweld — waarheen zouden zij zich dan begeven? Zuster Lamme had krijgslustig verklaard, dat zij te paard of per kar verder gebracht zou moeten worden, want, dat zijzelf geen voet zou verzetten. En waarheen zou men haar dan voeren? Midden in het bosch? Of in het veen? De Heeren Staten moeten het maar weten! Zij wist het niet!

Maar de Heeren Staten wisten het ook niet! Zij konden die eerwaardige vrouwen toch niet als bedelaressen aan de poort zetten van haar eigen woning! Zij behoorden tot de aanzienlijke geslachten van Drenthe! En toen — om alle moeilijkheden te vermijden, werd in 1603 het besluit uitgevaardigd, dat de zusters van Maria's kamp, die er wenschten te blijven, er mochten wonen tot aan haar dood, maar, dat zij geen nieuwe medebewoonsters in haar midden mochten opnemen.

„Ik heb het altijd wel gezegd,” zeide zuster Lamme met stralende oogen. „Zuster Jaentien maakte zich veel te veel zorgen! God zou ons verhooren.”

Over het vermagerde gelaat van de Abdis was even een gelukkige uitdrukking gegleden. O! het was goed om te weten, dat zij blijven konden tot het einde, en, dat zij tot het laatste toe zou wonen onder dit vertrouwde dak! Zij wilde de vreugde van zuster Lamme niet storen. En haar paste ook niet anders dan dankbaarheid over deze ongedachte uitkomst!

Maar diep in haar hart was de schrijnende smart over haar kerk. Die zou zij nimmer terugzien zooals vroeger. De plaats was woest en ledig geworden.

Toen langzamerhand al de kloosterlingen van Maria's kamp gestorven waren, toen kwamen Drost en Gedeputeerden geheel in het

bezit der hechte en schoone gebouwen. Het buurtschap Assen werd, door die vestiging der regeering, het middelpunt van de Landschap. Meerdere huizen verrezen er, en het getal der bewoners klom. Het klooster werd van lieverlede vergeten, de naam Maria's kamp verdween, en Assen nam toe in bloei en aanzien, om eindelijk tot hoofdplaats der provincie te worden geheven.

DE HERDERSPSALM

Noord-Oostelijk van Jerusalem stroomt tusschen machtige rotsgevaarten de kleine rivier Ain Farah.

Hier werd het meerendeel der fotografieën genomen, welke op bl. 132—144 staan afgebeeld. De Arabische schaapherders met hunne kudden werden daarvoor niet speciaal opgesteld, maar gefotografeerd in hun leven van allen dag.

De vallei is ingesloten door loodrechte rotsen, honderden voeten hoog, met rotspunten, die, als torens, geweldig hoog uitsteken.

Alles is dor en droog, met uitzondering van de oevers van het riviertje, welke begroeid zijn met gras en liefelijk bloeiende kruiden.

Boven ons, aan de voorzijde der rotsen, en bereikbaar langs kronkelpaden, ontwaren we natuurlijke hollen, de nachtelijke verblijfplaatsen der herders.

In den vroegen ochtend roepen de herders hunne kudden bijeen en leiden ze naar de toppen der heuvelen, waar het droge gras, hoe dor het ook schijnt, uitnemende weiden verschaft.

Na den middag houden de kudden op met grazen. Ze dringen opeen, voor hun koppen schaduw zoekend in de schaduw van een ander. Nu leidt de herder ze terug in de vallei. Hij ziet vooruit elke behoefte, en de Psalmist zegt:

„DE HEER IS MIJN HERDER, MIJ ZAL NIETS ONTBREKEN”.

Op een der weiden wordt halt gehouden. De schapen grazen niet, maar gaan liggen om te rusten en af te koelen, voor ze worden gedrenkt.

„HIJ DOET MIJ NEDERLIGGEN IN GRAZIGE WEIDEN”.

De kleine beek loopt tusschen rotsblokken, waar ze, in snelle beweging, tal van stroomversnellingen vormt. Maar even verder, waar de bedding zich verwijdt, en de wateren kalm en rustig vlieten, zijn veilige drinkplaatsen, zelfs voor de kleinste lammeren.

„HIJ VOERT MIJ ZACHTKENS AAN ZEER STILLE WATEREN”.

De schapen versmachten van dorst, want ze drinken slechts eenmaal in de 24 uren; ze hijgen naar adem, maar hier is lafenis.

„HIJ VERKWIKT MIJNE ZIEL”.

Nadat alle schapen zijn gedrenkt rusten ze uit in de schaduw van een rots, en wanneer de koele avondwind blaast, leidt de herder ze terug naar de weide. De paden der vallei zijn steil en verraderlijk, maar de herder vermijdt zooveel mogelijk gevaarlijke plaatsen. Langs de afgronden zijn lage muren aangebracht en van losse steenen is een weg dwars door de rivier gelegd. Zulk een voorzorg heeft de Psalmist voor oogen, als hij zegt:

„HIJ LEIDT MIJ IN HET SPOOR DER GERECHTIGHEID”.

Als de avond daalt, moet de herder uitzien naar een nachtverblijf. Langs den weg loert menig wild dier, wachtend op de kans, zich een avondmaal te verschaffen. De herder blaast op zijn fluit als hij de schapen voorgaat, en de kudde volgt in een lange, smalle rij. Schapen zijn angstige dieren, en als we ze zien, dicht opeengedrongen, den herder op de hielen volgend, dan wordt ons ten volle duidelijk het woord van den Psalmist:

„AL GING IK OOK DOOR EEN DAL DER SCHADUWE DES DOODS,
IK ZAL GEEN KWAAD VREEZEN, WANT GIJ ZIJT MET MIJ”.

't Is nu geheel donker geworden, en de herder is niet duidelijk meer te onderscheiden; met zijn zwaren staf of zijn lichter stok slaat hij telkens tegen de rotsen; het geluid weerklinkt door de vallei en de schapen zijn gerustgesteld. Hierop doelende zingt de Psalmist:

„UW STOK EN UW STAF, DIE VERTROOSTEN MIJ”.

Nadat hij de spelonk heeft bereikt, sluit de herder den ingang af met doorntakken. Hij ontsteekt een klein vuur, bij welks licht hij zijn avondmaal gebruikt, en de kudde voorziet hij van graan, ter aanvulling van het dagelijksch voedsel op de bergen. Toen David als herder zijn kudde op deze wijze voedde, zal hij dikwijls hebben opgemerkt dat de schapen werden bespied door woeste roofdieren, maar die geen gelegenheid vonden zijn kudde kwaad te doen. Daarom vlecht de Psalmist in zijn lied deze woorden in:

„GIJ RICHT DE TAFEL TOE VOOR MIJN AANGEZICHT,
TEGENOVER MIJNE TEGENPARTIJERS”.

De morgen breekt aan. Een schaap heeft mogelijk den vorigen

dag een verwonding opgelopen, of een lam is afgemat van de door-
gestane zonnehitte. De Arabische herder, die een sterk geloof heeft
in de geneeskracht van olijf-olie, zalft uit een hoorn de slachtoffers.
De Psalmdichter roept uit:

„Gij MAAKT MIJN HOOFD VET MET OLIE”.

De herder gaat ditmaal een der hoogste toppen beklimmen om
weide te zoeken. Het is te ver om naar de beek terug te gaan,
maar hij weet een put, gevuld met koel regenwater. Hieruit voorziet
hij, door middel van een lang touw en een lederen emmer, voor dit
doel meegenomen, de schapen van water. Hij ledigt den emmer in
een steenen trog of een groot rond bekken, in de rots uitgehouwen.
Hij laat het water overvloediger vloeien dan de schapen kunnen
drinken, zoodat de drinkbak overloopt. De Psalmist schrijft:

„MIJN BEKER IS OVERVLOEIENDE”.

Als hij voor den nacht naar de vallei terugkeert, wordt een lam
kreupel. De herder neemt het op zijn schouders en draagt het
teederlijk naar de schaapskooi, en verzorgt het zoo goed hij kan.
Aan zulk een vriendelijke natuur wordt gedacht bij de verzekering:

„IMMERS ZULLEN MIJ HET GOEDE EN DE WELDADIGHEID
VOLGEN AL DE DAGEN MIJNS LEVENS”.

Als we na ons bezoek aan Ain Farah terugkeeren over den Olijf-
berg, en de kruin bereikt hebben, doemt Jerusalem voor ons op.

De jonge David moet, als hij met zijns vaders kudde naar Beth-
lehem terugkeerde, Jerusalem dikwijls van deze hoogte hebben ge-
zien. En terwijl hij in latere jaren zijn Psalm dichtte, aanschouwde
hij wellicht in den geest de stad, verrijkt met den schoonen tempel,
dien hij zich lang had voorgesteld, en waarvan hij den bouw had
opgedragen aan zijn zoon Salomo. Zoo eindigt hij zijn psalm met
deze woorden:

„EN IK ZAL IN HET HUIS DES HEEREN BLIJVEN
IN LENGTE VAN DAGEN”.

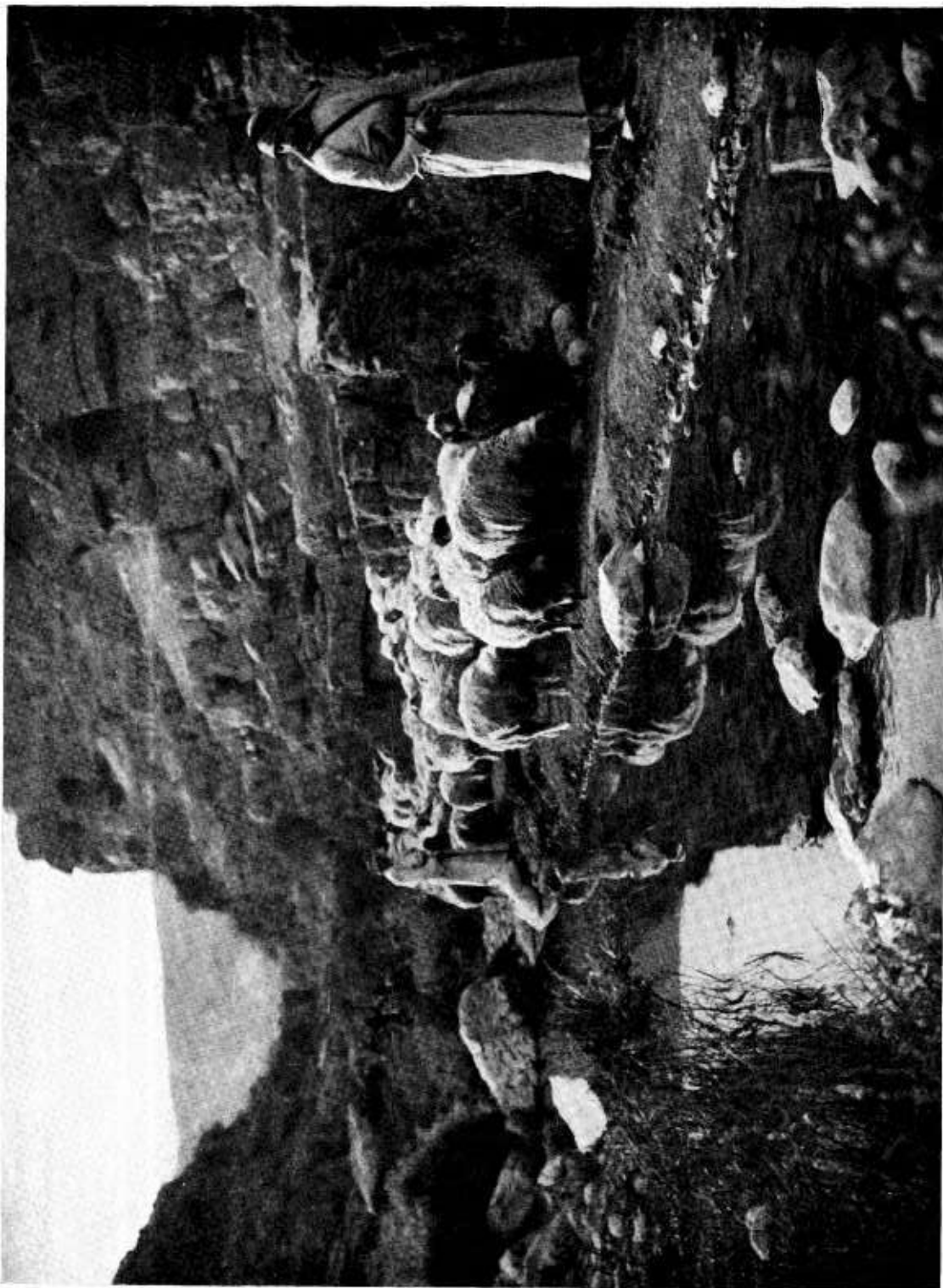
Overgenomen uit „Among the Bethlehem shepherds” door John D. Whiting.

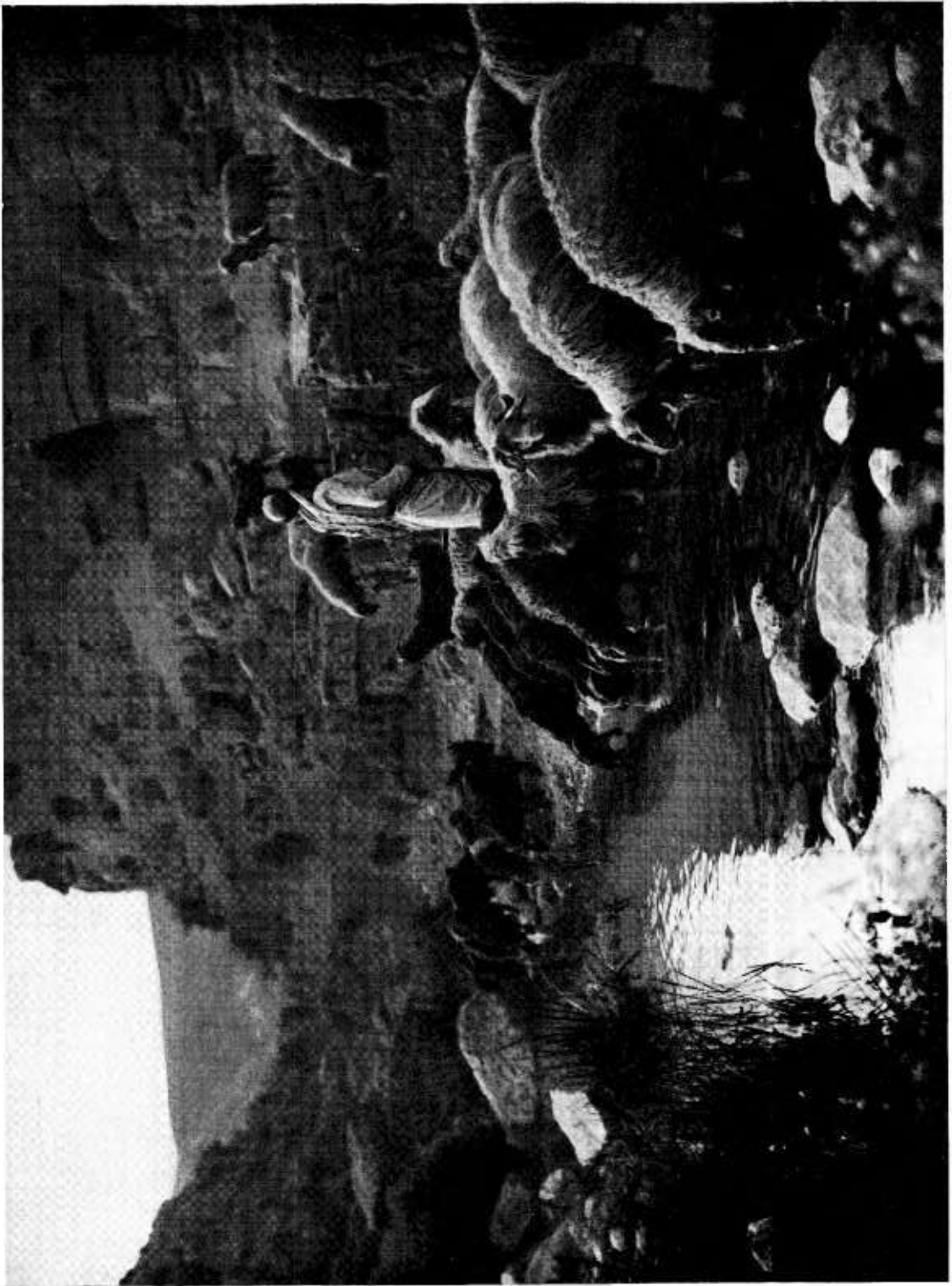
DE HEER IS MIJN HERDER, MIJ ZAL NIETS ONTBREKEN

HIJ DOET MIJ NEDERLIGGEN IN GRAZICE WEIDEN

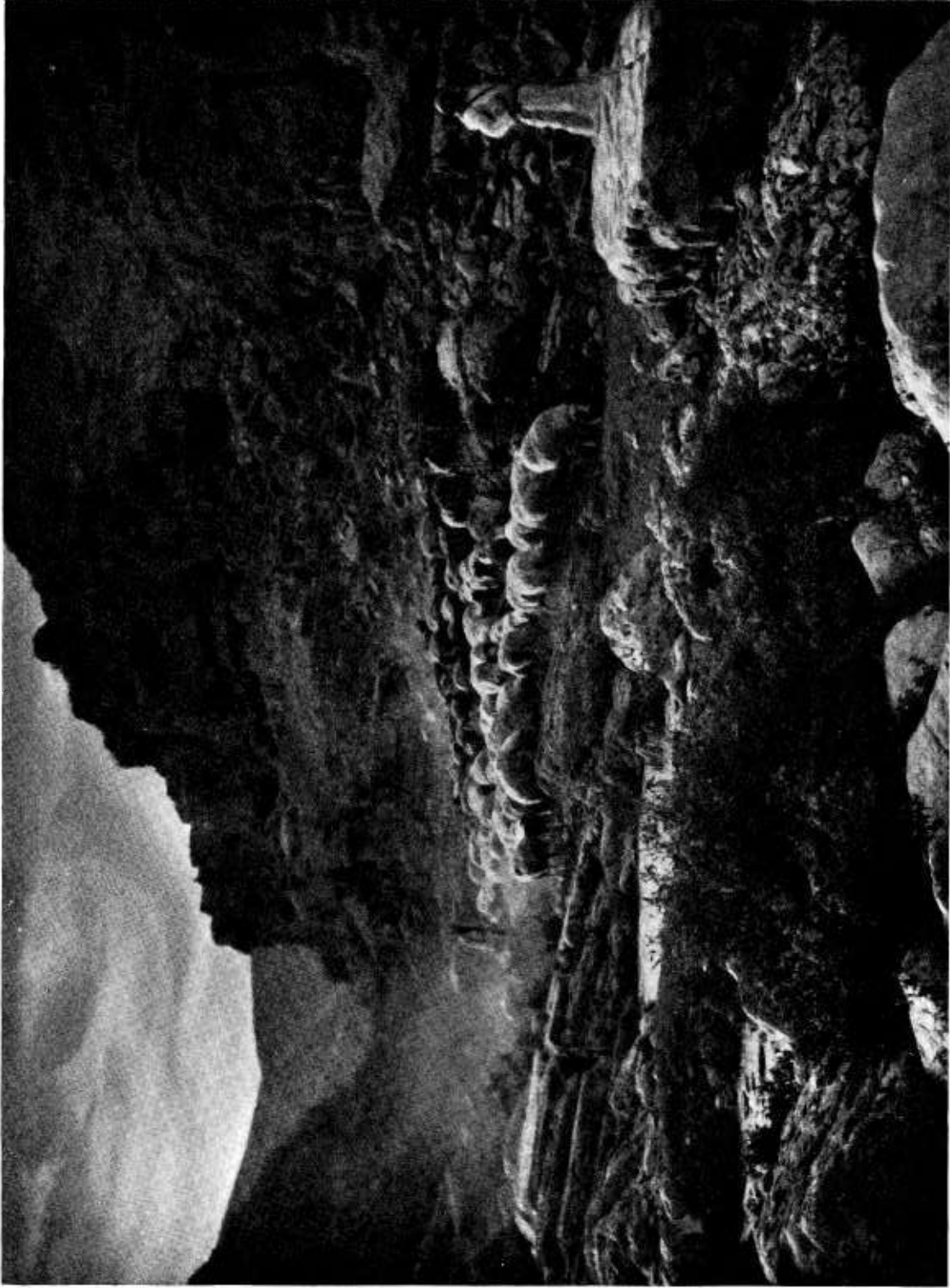
HIJ VOERT MIJ ZACHTKENS AAN ZEER STILLE WATEREN

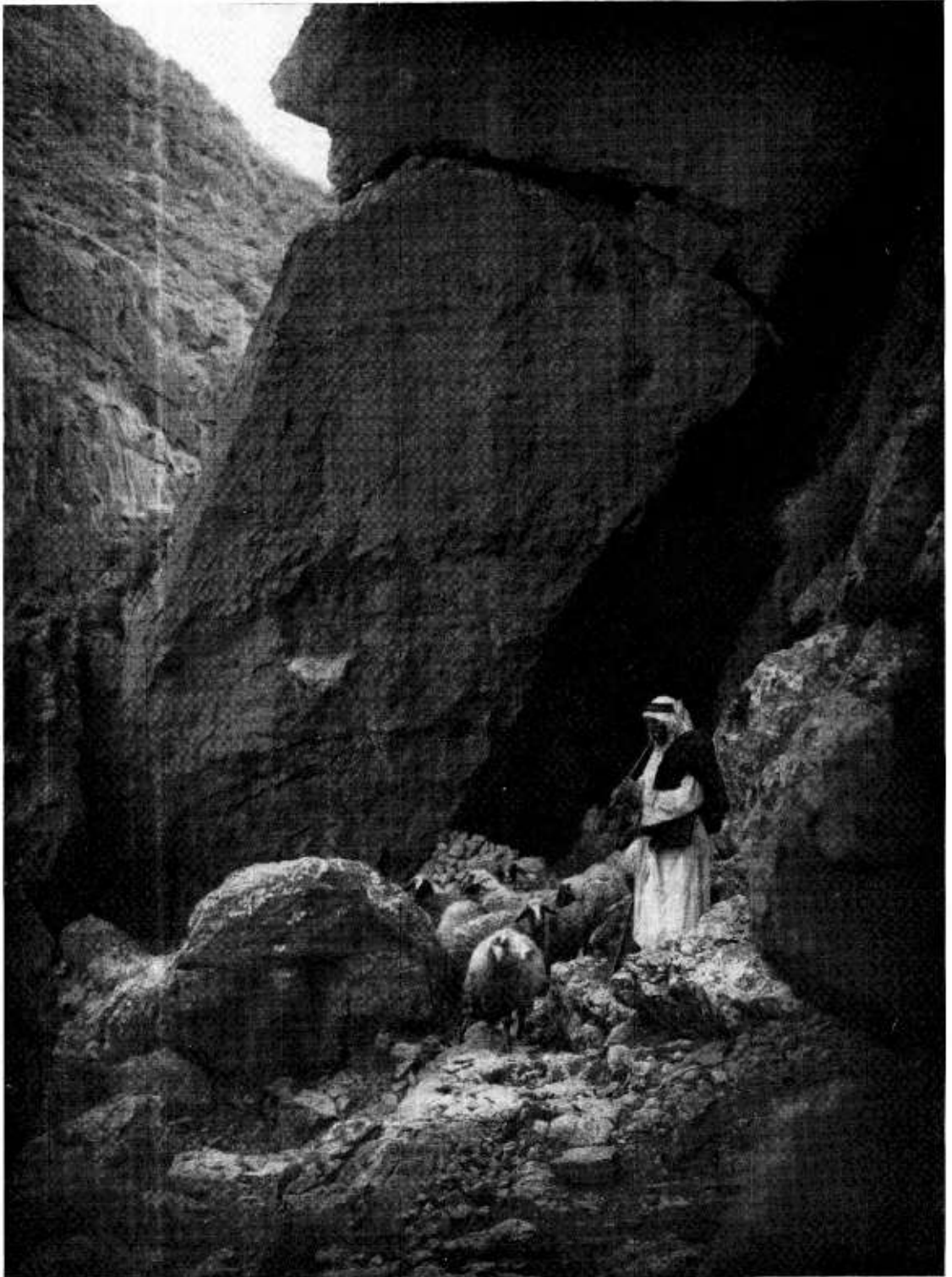
HIJ VERKWIKT MIJNE ZIEL

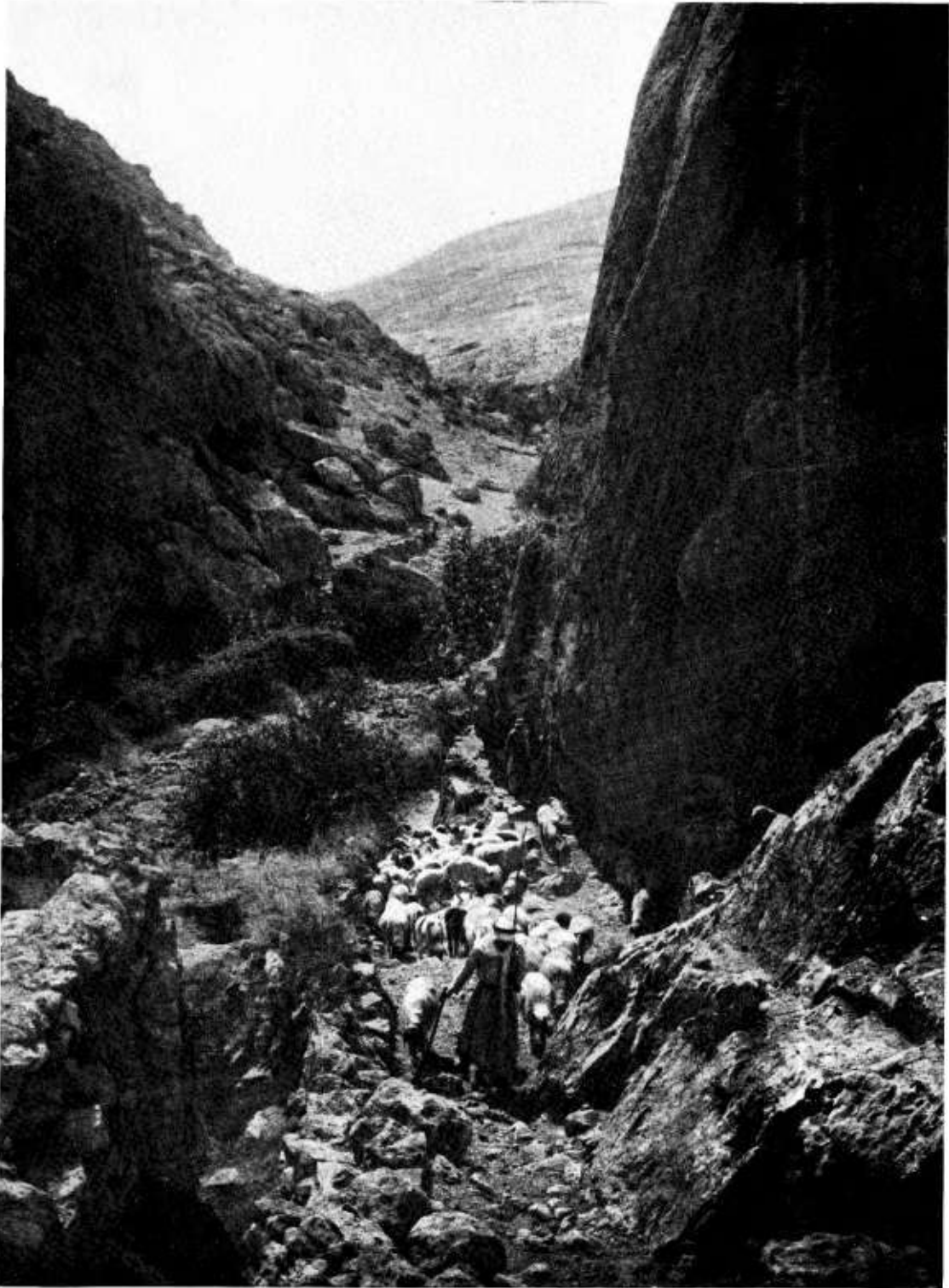
HIJ LEIDT MIJ IN HET SPOOR DER GERECHTIGHEID

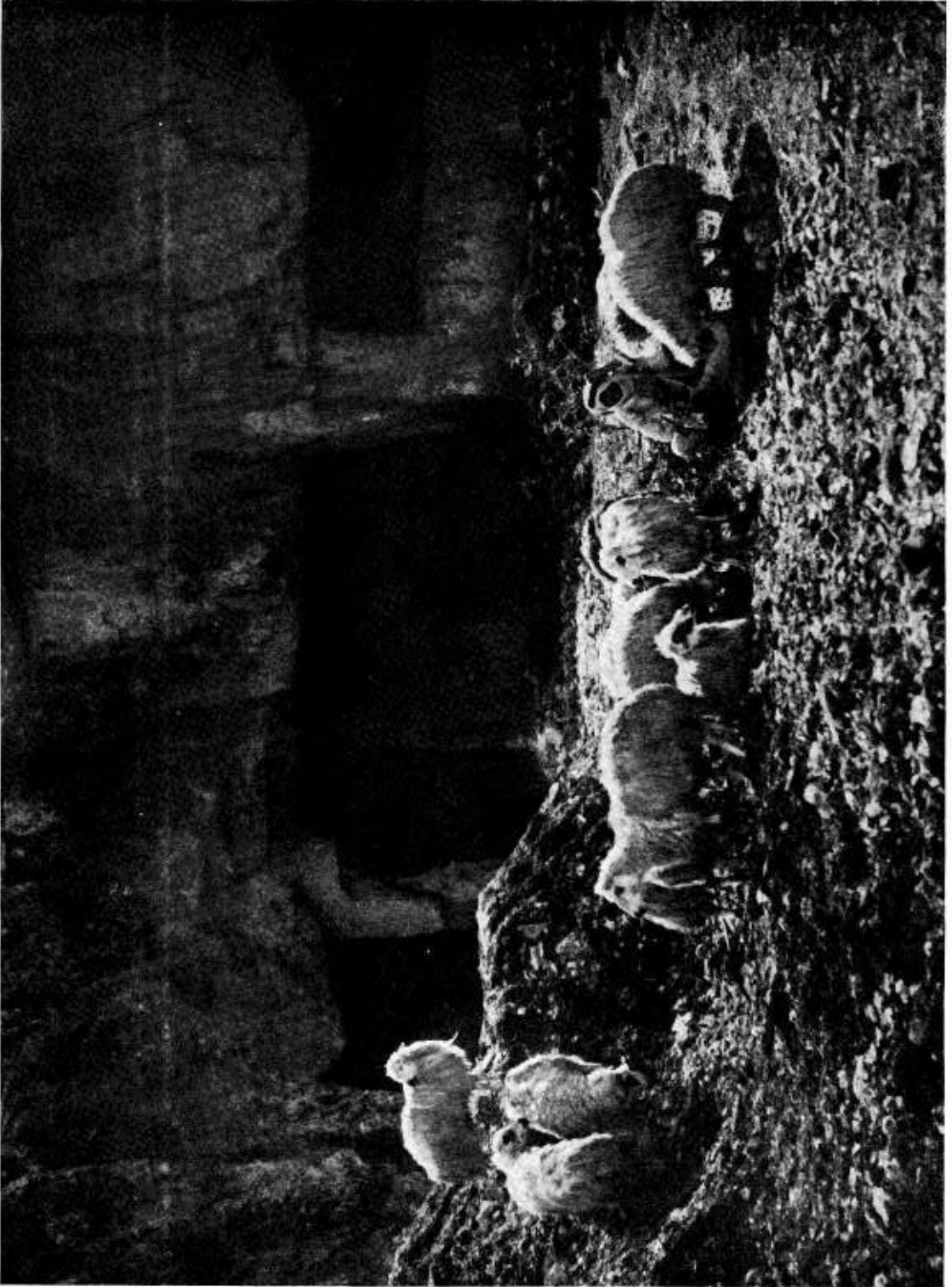
AL GING IK OOK IN EEN DAL DER SCHADUWE DES DOODS

IK ZOU GEEN KWAAD VREEZEN, WANT GIJ ZIJT MET MIJ

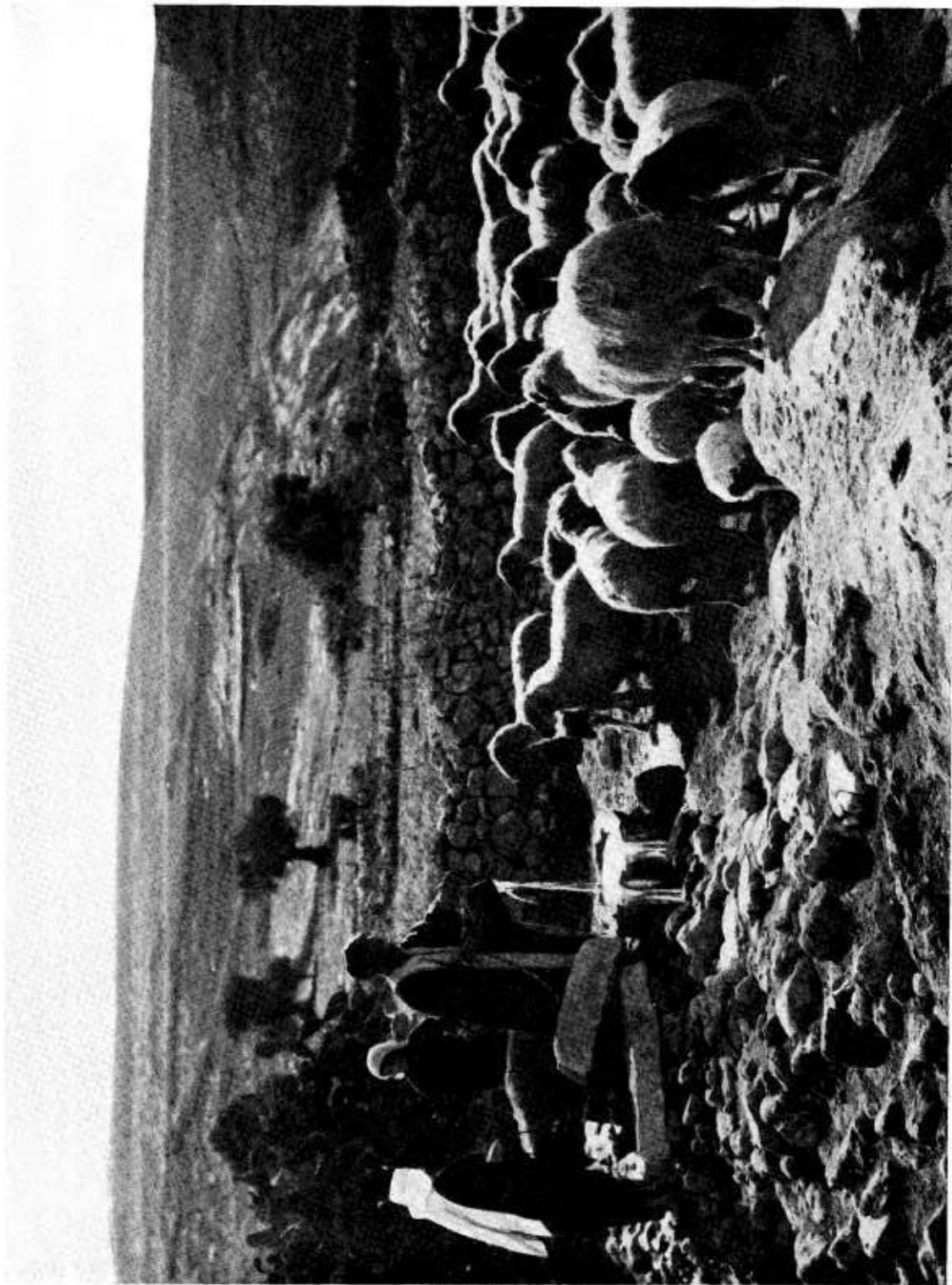
UW STOK EN UW STAF, DIE VERTROOSTEN MIJ

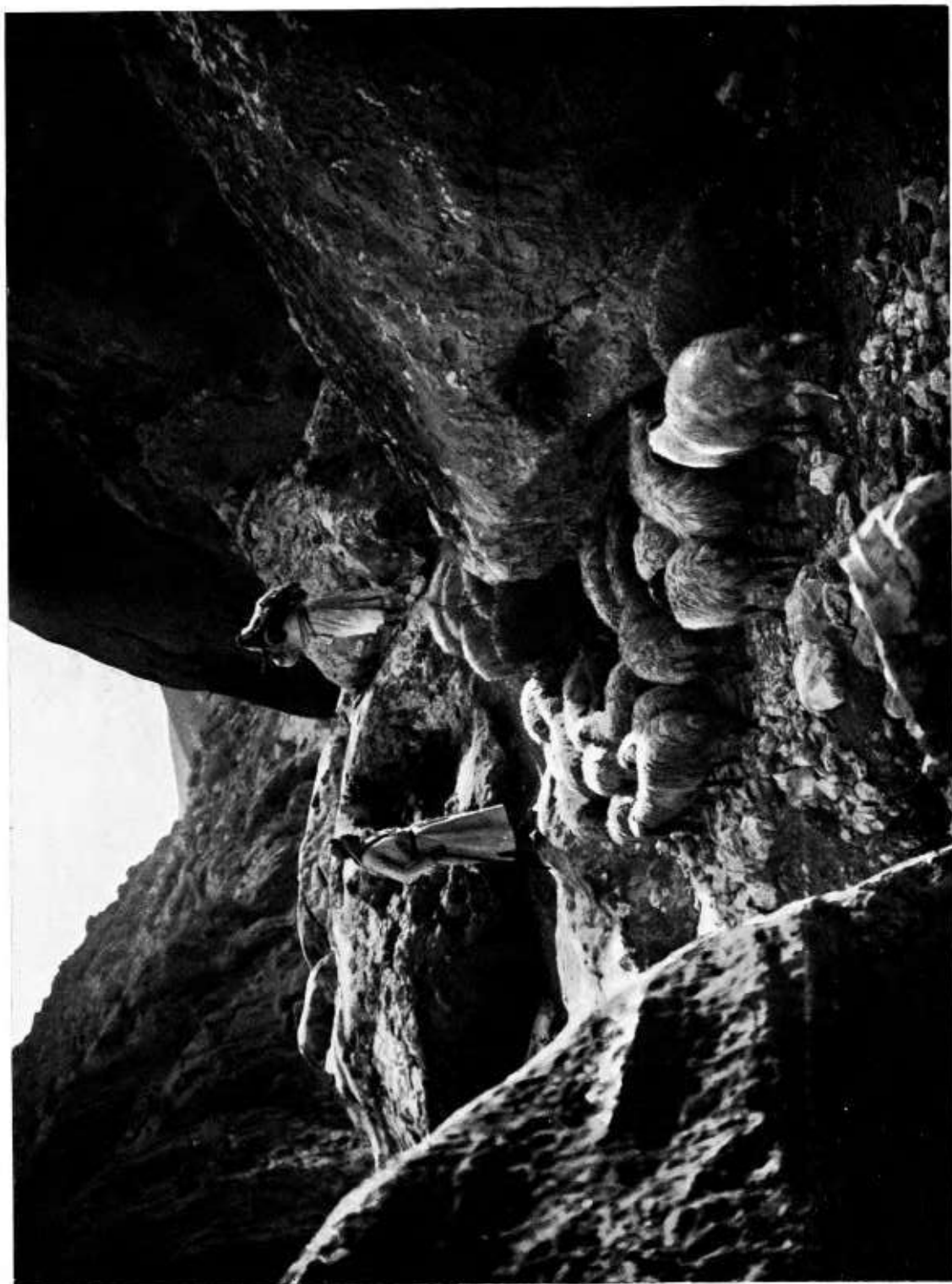
GIJ RICHT DE TAFEL TOE VOOR MIJN AANGEZICHT, TEGENOVER MIJNE TEGENPARTIJDERS

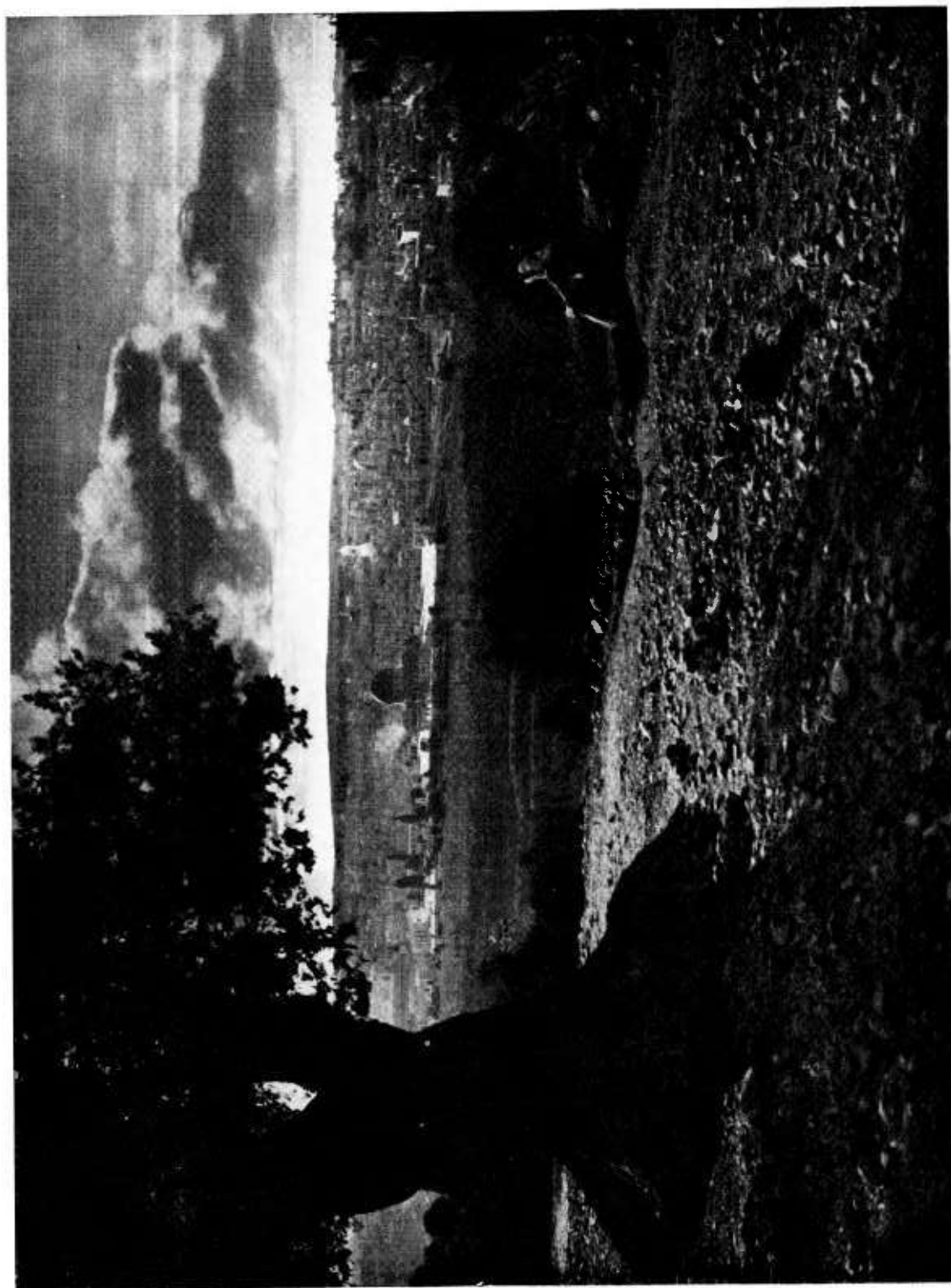
GIJ MAAKT MIJN HOOFD VET MET OLLIE

MIJN BEKER IS OVERVLOEIENDE

IMMERS ZULLEN MIJ HET GOEDE EN DE WELDADIGHEID VOLGEN AL DE DAGEN MIJNS LEVENS

EN IK ZAL IN HET HUIS DES HEEREN BLIJVEN IN LENGTE VAN DAGEN

SPRUYTE DAVIDS.

Woorden van JACOB REVIUS.

Muziek van Js. VAN KUIJK.

ZANG.

1. Een spruyt - gen heeft de Heer ge - plant Te
 2. Zijn twij - - gen staen wijt uit - ge - breyt, Met
 3. In 's Hee - ren lust - hof sal by staen Vol
 4. Oods waer - heyt sal sijn wor - tel sijn, Gods
 5. O Vs - - der goet! geeft, dat wij ras Dit

ORGEL
of
PIANO.

1. Beth - le - hem int joot - - sche lant, Uit Da - vids stam ge -
 2. bloe - men cter - lijk o - - ver - spreyt, Als met een peir - len
 3. vruch - ten, die de ziel - - - ver - saën; Sijn loof ge - neest de
 4. hee - te liefd' sijn son - - - ne - schijn, Den gro - ten Geest een
 5. o - ver - cos - te - lijk ge - was Met her - ten vreugd ge -

1. spro - ten Vol Co - ninck - lij - ke lo - - - - ten. ———
 2. cro - ne; Geen schoon - heyt is soo scho - - - - ne. ———
 3. cranc - ken, Wijt bo - ven al - le dranc - - - - ken. ———
 4. rey - ne En le - ven - de fon - tey - - - - ne. ———
 5. nie - ten; Geen cruyts sal ons ver - drie - - - - ten. ———

N.B. Oorspronkelijk is dit lied geschreven in *fis*. De *gis* in het slotaccoord is bedoeld alleen voor 't laatste couplet.

DE HOND

DOOR

H. J. HEIJNES

De hond heeft allerlei gedenkwaardigs gezien en verricht. Hij had een trouwe moeder gehad, die hem gezoogd had en opgekweekt; daarentegen een onwaardigen vader, die zijn moeder reeds lang voor zijn geboorte had verlaten, om het onbandig leven, dat hij placht te leiden, elders voort te zetten.

Hij was thans een groote hond, en dacht nooit meer aan zijn trouwe moeder. Maar zijn moeder heeft blijkbaar ook hem vergeten, naar ik van haar baas hoorde. Dat zou men niet van haar verwacht hebben, zoo bitter als zij drie dagen en twee nachten in een adem hilde van het oogenblik af, toen haar jong uit het nest gehaald en den melkboer, die aan de voordeur wachtte, in handen gesteld werd. Maar ge moet de smart eener hondemoeder ook niet naar die eener menschemoeder afmeten. Want de dieren zijn betere wijsgeeren dan de menschen, en ruimen gereedelijker aan de wet van het onherstelbare de plaats in, die daaraan in een logisch systeem des gevoelslevens toekomt.

De hond was tevreden met de plaats, waarin hem de snoeren waren gevallen, sinds de melkwagen, den boer op den bok, hem, onder de dolle muziek der tegen elkaar schuddende leege melkbussen, op de plek zijner levensbestemming gebracht had. Den dag daarna bracht de boer tusschen de melkbussen een sierlijk hondenhok mee uit de stad; ook een houten bord, waarop stond geverfd: „Wacht u voor den hond”. Beide voorwerpen plaatste hij op zijn huiserf, het hok achter en het bord naast zijn woning.

De hond ried terstond de bestemming van het hok. Want zoodra het, nog juist voor het vallen van den nacht, neergezet was, vlijde hij er zich uit eigen beweging in neer. Toen hij erin lag, kwam een dief door het hek. Daar de dief er ongunstig uitzag, kroop de hond ver naar achter. De dief nam een zaklantaarn, en las bij het licht

daarvan het bord. Daarop keerde hij zich om, en verliet het erf. Toen ried de hond ook de bestemming van het bord.

Eenige keeren sloop in den nacht een kat voorbij het hok. Dan gromde de hond uit de donkerheid van zijn woning. En dan werd opeens het lijf der kat anderhalf maal zoo lang en zoo dun als het eerst was, en schoot weg de duisternis in.

Daarna rees de dag. De hond had toen een schoon uitzicht uit zijn huis. Hij zag een pad, en een vaart, en wei, wei, wei. En twee boerenwoningen naast elkaar, en een kleine burgermans-woning wat verderop. Het pad liep voor die drie huizen, en de vaart er achter, en al het andere was naar alle kanten wei. De hond zag, dat hij op de boerderij woonde, die tusschen het kleine landhuis en de andere boerderij was gelegen.

Deze aangrenzende boerderij had een zijdeur naar den kant van zijn nieuwe tehuis; die ging open. Tegelijk stond een klein meisje op den drempel, een engeltje van aanzien, met niets dan een hemdje aan. De vroege zon ijde in een ommezien op het engeltje af, en kuste het op de ronde wangetjes en op het lichtblonde krulhoofdje; door dien zonnekus werd het gezichtje rose en werden de krulletjes goud. Terstond daarop snelde van binnenshuis een fleurige vrouw toe, mooi van gelaat en mooi van vormen, gouden oorijzers aan de slapen, en wat kleertjes in de hand. Die trok in den deurpost het meisje een broekje en kousjes en muiltjes en een jurkje aan, en lachte tegen den zonnigen morgen, en ging weer binnen.

De hond was recht op de voorpooten aan den ingang van zijn hok komen zitten, om naar dit gebeuren te kijken.

De kleine waggelde over de greppel, die de twee erven van elkaar afgrensde, rechtstreeks naar hem toe.

„Dag, hond,” zeide zij, terwijl zij vlak voor hem stilstond.

De groote hond trok den bek in een hondelach, en gaf haar een lik over heel het aangezichtje.

De kleine sloeg de armpjes om zijn nek, en beloofde hem, haar hoofdje tegen zijn kop gevlijd, dat zij alle dagen bij hem zou komen spelen.

Ook de overige bewoners van de drie buurhuizen leerde de hond den eenen na den anderen kennen, maar die allen veel minder van nabij dan het engeltje.

Van nog verdere tweebeenen, die, behalve deze in- en uitgaanden door de deuren dier drie woningen, bestaan mochten, wist — of het moest de nachtelijke dief zijn, die eens het erf was komen op- en afsluipen, — de hond niet af. Want de levensgemeenschap, in welke de hond was opgenomen geworden, was een op zichzelf staande maatschappij, zonder betrekkingen met de algemeene samenleving. Zoodanig, dat wie daartoe behoorden, hierheen nooit kwamen, en wie hier leefden, derwaarts nooit gingen. De eenige aanraking, die er, zoo men wil, nog was tusschen deze drie-huizen-wereld en de wereld des vollen levens, werd onderhouden door den melkwagen, waarop de bewoner van het middelste perceel dagelijks over het landpad heen- en terugbolderde naar het naaste stadje en weerom. Toch ook weer was deze dwergwereld, waarin de hond zijn levensindrukken opdeed en zijn levensconclusies opmaakte, reusachtig. Want welken kant uit ge vandaar, waar de drie huizen gerijd staan aan het pad, den blik ook wendt, nergens ziet ge aan deze wereld een grens. Daar, waar ge de grens ziet, is dat de grens van uw gezichtsvermogen, niet de grens van het gebied. Indien aan alle stervelingen een zoo ontzaglijk stuk aardrijk ter beschikking werd gehouden tot hun particulier licht- en luchtreservoir als de lieve God aan die stuk of wat stervelingen uit de drie huizen aan het landpad reserveerde, hoe onmetelijk zou dan het aardrijk wel moeten zijn!

De hond hield niet evenveel van allen, die de menschen waren van het wereldje, waarvan hij de hond was, hoewel niemand hunner, behalve dan het engeltje, zich ooit met hem inliet, ten goede noch ten kwade. Maar zij kwamen, nu de een, dan de ander, zijn hok voorbij, en daaruit sloeg hij hen ga, en hield, naargelang van hetgeen zijn waarneming aan zijn onderbewustzijn telegrafeerde, van hen of deed het niet.

In de huiskamer van zijn baas stak de boerin de lamp aan, en liet daarna de gordijnen neer voor de beide ramen, die bij daglicht uit-

zagen op het hondenhok. En nu kwam uit de zijdeur van het nevensstaande boerenhuis de knappe buurvrouw, en haar man volgde haar; deze grauwd tegen haar over het een of het ander. Over dit laatste gaf de hond in een korten knor zijn onvoldaanheid te kennen, terwijl het echtpaar langs zijn hok op den achter-ingang der woning van zijn baas toetrad. Daarop zag hij den buurman van den anderen kant diens kleine burgerhuis verlaten, en door het hek het erf zijns meesters opwandelen; deze buur had een even zachtmoedig als weemoedig gezicht, en daardoor de sympathie van den hond, gelijk de nijdige grauwer van genen kant 's honds antipathie had. Nadat ook die man door de achterdeur het huis ingegaan was, drong door de verlichte ramen heen weldra gezellig stemmengeroes naar buiten. De hond strekte de voorpooten uit, legde er den kop plat op neer, en luisterde naar het geroes.

En hetgeen de hond vervolgens te zien kreeg werd hoe langer hoe meer der moeite waard. Op de neergelaten gordijnen ging, met hem tot eenigen toeschouwer, een bioscoopvoorstelling aan den gang. In regelmatige beurtwisseling gleed de schaduw van een menschenarm nu over het eene dan over het andere gordijn in een kwartcirkel-boog naar beneden. Doorgaans was de beweging der armschaduw rustig, een enkelen keer daarentegen driftig. Even werden deze schaduw op het doek onderschept door de breede schim van een rug met achterhoofd, en een poos later nog even.

De hond zag het schimmenspel wel, maar begreep natuurlijk de intrigue niet, die erdoor werd afgebeeld.

Doch deze was die van een kaartavond in de binnenkamer der eenzame boerenhuizing. Bij het neerwerpen van de kaarten maakte de arm van den bewoner de schaduw op het eene gordijn, en dan weer de arm van den anderen boer die op het andere gordijn. En de van-tijd-tot-tijdsche verlevendiging van den armzwaai bekwam haar inspiratie uit de omstandigheid, dat een van beiden troef in het spel gooide. De rug en het achterhoofd, welke de hond een paar maal zich zag afschaduw op het doek, behoorden aan zijn meesteres, die af en toe de tafel rondliep, om glaasjes met brandewijn bij de

spelers neer te zetten. De beide boeren speelden samen tegen de knappe buurvrouw met den man van het wee- en zachtmoedige aangezicht.

Hoewel dit diepere begrip van hetgeen zich binnenskamers afwikkelde den hond uitteraard onthouden bleef, begluurde hij uit zijn hondenkok het schaduwenspel op de gordijnen een heelen tijd lang met onverflauwde en onverdeelde belangstelling.

Ten laatste dreunde door de kieren der ramen en der ruiten heen een vloek den landelijken avond in. De hond kon zelf niet vloeken, maar ik geloof, dat hij niettemin voelde, dat hetgeen de man daarbinnen uitsloeg een onguurheid was. Want hij schoot, grommend in de keel, uit zijn kok op het huis toe, en richtte zich met de voorpooten aan de vensterbank op. Hij nam door de gordijnfranje heen waar, dat de man, die zich aan het opwinden moest zijn, de buurman was, dien hij tevoren diens vrouw had hooren afgrauwen. De hond trok de bovenlip op, en grimde tusschen de gordijnfranje door met de groote tanden.

„Dat 's nou twee keer, asdat je me beflickere!” raasde degene, die den vloek gebruld had, tegen den meester van den hond.

„Jouw stomme skuld, man, asdatte me den slag weer kwijt bennen,” stelde de ander vast. „Dat noemt er ien uitkommen! Ruiten zes!”

„Vanzelf ruiten zes! Het is toch inviet!” tierde de vloeker. Daar hij nog een vloek wist, maakte hij ook dien mobiel, voordat hij erop liet volgen: „Twee keer nou, dat je niet op me inviet terugkomme!”

„Zes inviet!” riep de meester van den hond uit. „Dat noem ik gien inviet.”

„Nou, den kwak ik nog net zoo lief den boel neer as dat ik met zoo'n ezelskop deurspeul!” bulderde de kaartbroeder.

„Dat zelle je niet!” voer de heer des huizes uit, opvliegend en de handen van zijn speelmaat vastgrijpend. „Zuks is schooierig!” De twee boeren worstelden dwars over de tafel met elkaar. De hond brak aan het venster in woedend geblaf uit. Doch zijn meesteres haalde de brandwijn-glaasjes bijeen, om die van ondergang te bewaren.

In hetzelfde oogenblik duwde de meespeler met het zachtaardige gezicht haar zijn kaarten in de hand, zeggende: „Neem jij mijn spel maar over, buurvrouw. Gedag, menschen!” Hij had een wonderlijken spreektoon, die omsluierd en als veraf klonk.

Terwijl de gastvrouw de kaarten van hem aannam, voer zij tegen de beide kemphanende boeren uit: „Déér hebbe je het, jullie, eeuwige kiftmakers; buurman geet 'm smeren!”

Die verontschuldigde zich met zijn weeke stem onder het verlaten van het vertrek: „Ik kan er niet tegen, menschen; zulks, daar kan ik niet tegen.” Hoofdschuddend verdween hij.

Buiten gekomen, richtte hij in het voorbijgaan vermanende woorden tot den razenden hond. Maar wyl de hond zich aan het venster zeer zenuwachtig gemaakt had, kwam hij den heengaanden bezoeker na, en beet hem achter in het onderbeen. Daar hij desondanks in den grond een hond des vredes was, had hij terstond na dit misdrijf berouw; hierom trok hij den staart tusschen de achterpooten, en sloop terug.

De man echter ontdeed zich, na zijn huis betreden en zijn lamp ontstoken te hebben, van zijn kous. Hij legde het gebeten been dwars over de knie van het andere been, greep een witten doek uit de kast, die vlak achter zijn stoel stond, en omzwachtelde de bloedende wonde. Daarna bleef hij zitten aanzien, hoe het bloed door het windsel heen opwerkte, en verviel onder die beschouwing sterk in gepeinzen. Strak zat zijn blik eraan vast, hoe de roode plek langzaam al verder uitvloeide op den witten zwachtel. Ik denk wel, dat hij onder het staren daarnaar meer en meer lichthoofdig werd; want een tijd daarna vertelde hij, dat hij in die op het linnen uitvloeiende bloedplek zijn leven, zooals dat geweest was, zich nogeens voor zijn oogen zag ontwikkelen. Want wreed was in zijn gevoel zijn leven geweest, zoo wreed als bloed. Niemand vermoedde, dat zoo zijn gevoelen omtrent zijn leven was, daar er niemand was, wien hij zijn gevoelen dienaangaande ooit had geopenbaard. Hij wist te goed, dat ieder zich dan verbazen zou, zeggende, dat hij minder dan menigeen te klagen had over de bedoelingen des lots. Het waren

ook niet zijn lotgevallen, maar de menschen, die hem zoo schuw van het leven hadden gemaakt als hij was; de menschen, die hatelijk waren tegen elkaar, en die, indien een enkele hunner den vrede najoeg, dezen eenling het verkeer onder hen tot een marteling van de ziel maakten. Nu zat deze man daar zijn been te bezichtigen. Ja, daar had de hond in gebeten. Het leven, zooals hij tot hiertoe daaraan herinnering had, was ook een bijtende hond. Alleenlijk, het beet iemand, inplaats van in de beenen, in de ziel. De een zag in den ander zijn broeder niet, maar zijn prooi. Het eene voorbeelden-tal, dat hij daarvan waargenomen had, na het andere, waardoor deze beschouwing van het leven zich eindelijk in hem had vastgezet, zoog zijn oog in dit uur op uit het gebeten been. Zijn levensloop was er één pijnlijke verwondering over geweest, hoe de menschen zoo zijn konden als zij zijns erachtens waren: enkel strijd en strijdlust. En over deze verwondering heen komen kon hij ook nu nog niet; daarom was hij een mistroostige man.

De meesten zouden, aan hem gelijk in lot, niet mistroostig zijn geweest; want zijn omstandigheden vergunden hem, zich zooveel spijs te verschaffen als hij noodig had voor zijn honger, en zooveel drank als hem van noode was voor zijn dorst. Dat hadden zijn omstandigheden hem te allen tijde vergund. Maar hij had nu eenmaal honger en dorst naar vrede, en had dien nog nooit ergens ontmoet. Onder hetgeen hij in zijn zestig jaren levens aanschouwd had, had hij eens een verlichten boom gezien, en een man bij den boom, en kinderen, rondom man en boom geschaard. „Vrede op aarde!” had de man eenige keeren tot de kinderen geroepen. Van het overige, dat de man tot de kinderen gezegd had, wist hij weinig meer, thans na een halve eeuw. Maar: „vrede op aarde”, dit was hem bijgebleven. Hoewel hij, zoover als hij kon achteruit denken, nooit godsdienst gehad had, had hij er toch ook weer wel een. „Vrede op aarde” was de God genaamd, dien hij aanbad. Almaar op zoek naar zijn God, dien hij nergens vond, was hij door het geval gevoerd naar dit eigen wereldje der drie huizen in de wijde weide. Toenmaals waren er van de drie nog pas twee: de beide aan elkaar

grenzende boerenhoeven. Op den drempel der eene gezeten, zoogde de moeder het engeltje. Den herwaarts gedwaalden man doorhuiverde het gevoel: „vrede op aarde,” en tegelijk de gedachte, of zijn God wellicht in deze eenzaamheid mocht wonen. Nu bouwde hij zijn kleine huis nevens de twee boerderijen. Nadat hij met zijn burens bevriend geworden was, onderhield hij hen weinig over hun gras, maar veel over den vrede. Zij daarentegen antwoordden hem weinig over den vrede, doch veel over hun gras. En vanavond vochten de eenige twee huisvaders, die in deze wereld leefden, bij brandewijn over de tafel heen om de speelkaarten. Was het wonder, dat, toen de vredezoeker dit tooneel vol ontgoocheling ontvlood, de hond hem in het been beet? Het leven was deze bijtende hond.

Niet lang na het heengaan van den bezoeker met het zacht gelaat zag de hond de bioscoopvoorstelling op de gordijnen zich geheel zooals tevoren hervatten. Dit bracht hem zeer tot rust. Hij hernam zijn plaats in het hok en zijn behagelijke houding, en schouwde met de vorige belangstelling toe.

Dit was nu uitteraard een nogal eentonig schouwspel voor den hond. Maar op andere keeren weer kreeg hij meerbewogen tafereelen te zien. Op een avond zag hij uit de naastgelegen boerderij een lieflijke maagd naar buiten treden. Die had een kleinen mond, en groote oogen, en kroezig goudhaar, en was slank. In den fellen maneschijn leek haar witte gewaad wel uit licht in plaats van uit stof geweven. Zij kwam de afscheiding tusschen de twee buurerven over, en trok in het voorbijgaan een bloem af van den vlierstruik, die tegen den hoek van het huis van den baas des honds opwoekerde. Nadat zij de vlierbloem afgerukt had, wierp zij die op den grond. De vlierbloem scheen op den zwarten grond te liggen trillen in den maanglans.

Vlak voor het hondenhok dribbelde de lieflijke maagd een tijdlang al heen en weer. Daarop zag de hond uit de achterdeur van zijns meesters woning een schoonen jonkman komen. De lieflijke maagd zweefde op den schoonen jonkman toe, en zij omarmden elkander.

Wijl het over middernacht was, stond de volle maan reeds laag, en daardoor was de schaduw der twee, die elkander omarmden,

lang. Van hun voeten af donkerde hun schaduw over de greppel heen tot op het buurerf, en klom daar nog tegen de hooischoor op tot halverhoogte.

Beiden trokken de armen, waarmee zij elkaar omhelsden, hoe langer hoe nauwer saam, totdat hun lichamen aaneen gegroeid schenen. Spreken deden zij niet, louter elkaar omklemmen. Zoo deden zij, totdat zij moe van het staan waren geworden, en dat duurde lang. Maar nadat zij er moe van geworden waren, wikkelden zij zich uit elkander, en wandelden, wederzijds den arm om elkaars schouder geslagen, tot daar, waar het landhek stond, waardoor ge van het erf op het weiland komt. Nu leunden zij dicht naast elkander tegen het hek. Dit deden zij ook weder zeer lang, en eveneens zonder woorden.

Ook zag de hond, zoodra de lieflijke maagd en de schoone jongeling elkander ontmoet hadden, een hoofd om den vlierstruik heen verschijnen. Er was een lachende mond in het hoofd, niet een spottend lachende, maar een zacht en stil lachende mond.

Eindelijk kusten de maagd en de jonkman elkander, en keerden daarop weer, ieder naar de landmans-woning, waaruit zij tevoren gekomen waren. Het hoofd dook even weg achter den vlierstruik. Maar toen de beiden elk hun huisdeur vanbinnen gesloten hadden, trad achter de vlier uit de geheele man, wiens het hoofd was, in het maanlicht.

Daar de hond zag, dat het degene was, dien hij onlangs in het been had gebeten, kwispelde hij, met de bedoeling, vergeving te vragen, den staart.

Doch 's mans gezicht, welks goede trekken de maan wit belichtte, was niet als dat van een, aan wien schuld viel goed te maken, maar als van een, in wien groote vreugde was.

Temidden der oneindigheid van den glanzenden nacht stond hij, het hoofd lichtelijk opwaarts, als in gesprek met de sterren. Opeens strekte hij de armen uit naar de plek, waar de gelieven gekoosd hadden, zooals een priester doet, wanneer hij op de gemeente den zegen legt, en zeide hardop: „Vrede op aarde.”

De hond verstond niet wat de menschen spraken, maar wel, of het iets vriendelijks of iets grimmigs was, wat zij zeiden. Daar hij verstond, dat het iets vriendelijks was, zond hij uit zijn hok een korte betuiging van tevredenheid naarbuiten. Maar de man ging heen.

Wat de hond gezien had van de twee verliefde buurkinderen, zag hij daarna menigmaal omstreeks het middernachtsuur opnieuw gebeuren. Niet altijd bij maan, maar ook wel op duistere avonden.

Doch op een dier avonden bleven zij niet rein in hun liefde. Terstond begon de vlierstruik toornig te schudden, en zijn takken luidruchtig tegen elkaar te laten klapperen. Daar schrikten de jeugdige zondaars van op. Van den schrik kwamen zij tot bezinning, maar daarop tevens in verwarring. Ten slotte ging de jongeling zien, wat er met den vlierstruik was. Doch er was niets mee; de vlier stond aan den huishoek alweer in volslagen rust. En de man, die onopgemerkt achter den struik placht te zitten, schreed reeds in de verte voort door de duisternis, waarin hij zich wegmaakte, al zuchtende, omdat ook het kleine stukje „vrede op aarde,” dat hij dacht te hebben gevonden, zich aan hem onthuld had als niet dan op-zijn-zondagsche zinnendrift.

Den volgenden avond trad de mooie boerin, die de moeder van de lieflijke maagd en van het engeltje was, bij hem binnen. Deze buurvrouw, die aan de beurt was, om den wekelijkschen kaartavond te hebben, zeide, dat in haar kamer de vrienden bijeen zaten en de kaarten op de tafel lagen, en vraagde, waar hij bleef.

„Hoe is het met de oneenigheid?” vroeg hij.

In verwondering vroeg zij terug: „Wa' veure onienigheid miene je, man?” Haar niet-begrijpen was duidelijk ongeveinsd.

Hij bromde: „Ze vochten vorigen keer toch temet samen om de kaarten, jullui mannen. Mensch, daar kan ik niet bij zitten!”

Zij lachte welluidend: Wat benne je toch veur een kwezel? Zeg, jij, hewwe nou as buren ooit aers as vrede met mekaar?”

Aarzelend ging hij met de knappe vrouw mee.

Toen hij met haar den drempel harer kamer overschreed, zeide

hij tot de aanwezigen: „Goeien avond samen!” en zij antwoordden hem: „G'n avond, buur!”

Juist tevoren hadden zij tot elkander gezegd, de eene boer: „Astie nou maar meekomt.”

En de andere boer: „Het is, datte me 'm noodig hewwen veur vierden man. Aers!” Want de gastvrouw kon geen „vierde man” zijn wegens haar gastvrouw-bemoeiingen.

En de vrouw van den eenen boer: „Zoo'n idiote sufferd!”

Zoo dikwijls op dezen kaartavond of op een daarna volgenden een der burens zich begon op te winden, plaagden de andere: „Stil! „Vrede op aarde!” Denk om buurman!” Doch deze zweeg daartoe zachtmoedig.

Dien avond deed de hond niets dan huilen, daar wegens het kaartfeest bij de burens de onverlichte vensters tegenover zijn hok dood waren van duisternis en het onbetreden erf saai was van verlatenheid. Want als de meester en de meesteres van den hond elders te kaarten gingen, ging de schoone jonkman, die hun zoon was, steeds te minnekoozen met zijn geliefde ergens aan het landpad of in de wei. En de algemeene afwezigheid der hoevebewoners werd enkel ingeperkt door de aanwezigheid van den droevigen hond. Eindelijk begroef het verdriet den hond in een zoo diepen slaap, dat hij, toen ten laatste de huisbewoners terugkeerden, niets van hun thuiskomst gewaarwerd.

Maar vroeg in den ochtendstond kwam, gelijk haast elken dag bij het kriecken des dageraads, de kleine meid van de burens op hem toegedribbeld. Dezen keer voerde zij een houten janklaassen bij den eenigen arm, waarover de afzichtelijke pop nog beschikte, met zich mee. Zij gooide bij het hok den janklaassen in het slijk, om den kop van den hond bij de ooren te kunnen heen en weer schudden met haar beide peuterhandjes, en vroeg den hond: „Waarom benne jij vannacht stout geweest? Om zoo te huilen in plaats van zoet te slapen?”

De hond antwoordde haar, door huichelachtig met de oogappels te draaien, dat hij niet gedaan had wat zij hem aanwreef.

„Je hebbe het wel 'edeem, jokkerd! Denke je, dat ik het in mijn bedje niet 'ehoord heb?" Dit in verontwaardiging zeggende, liet het wichtje de ooren van den hond glippen, en rammelde hem met beide vuistjes een afstraffing op den rug.

Toen greep de hond bij verrassing met den bek den houten janklaassen uit het slijk, en stoof er mee den wind in.

Met de voetjes stampende, kreet achter hem het poppemoedertje : „Terugbrengen zeg ik je! Je zelle hem terugbrengen!"

De hond waagde het niet, het gebiedende stemmetje hoorende, verder te wervelen, doch kwam, den janklaassen tusschen de voortanden, teruggedropen. Toen de kleine naar haar wanstaltige poppelijn greep, flitste echter opnieuw de moedwil op in de hondenoogen. De plager retireerde, en begon wijde cirkels rondom het lieve kind af te hollen.

In het midden van de kringen, die hij in toornlooze vaart rondom haar beschreef, draaide zij op de hieltjes rond en rond, hem nablikkende met driftvlammetjes in de oogkens. „Hier, leelijkerd!" beval zij zoo nadrukkelijk, dat haar stemmetje er bij oversloeg. Dat klonk te onheilspellend, dan dat de hond het spel nog durfde verlengen. Hij kroop, den buik vrijwel langs den grond, toe, en legde berouwvol den houten janklaassen aan de voeten van zijn nietig gebiedstertje neer. Toen moest hij, de pooten uitgestrekt, op zijn zijde gaan liggen, en onbewegelijk zijn, terwijl zij op zijn andere zijde zat, en den houten janklaassen vertroetelde. Nadat zij den janklaassen voldoende vertroost had, zeide zij, dat de hond nu weer zoet was; zij pakte hem om den nek, en zoende hem. In volheid van blijdschap hierover, nam de hond haar tusschen de groote pooten, en zij rolden samen om en om, nu hij boven, dan zij weer boven. Hij liet haar ontsnappen, en zette haar na, en wierp haar, als hij haar ingehaald had, om; dan vluchtte hij, en moest zij hem nazetten, en op zijn beurt liet hij zich door haar inhalen en omgooien. En de pret, die zij hadden, schaterde in gilletjes en blafjes over het erf. En zoo of ongeveer zoo ging het elken dag, waarop de zon scheen. En de dagen, waarop het guur was, deden beiden het gemis van elkander

zwaar ondervinden, daar het engeltje en de hond samen als een tweeënheid waren geworden.

De wereld der twee boerderijen mitsgaders het burgerhuisje was bevolkt door de bewoners dezer drie perceelen, de koeien, het paard van den melkwagen, en den hond. Voorts vlogen er een aantal vogels en eenig ander gevleugelte door de lucht, en kropen er een aantal insecten langs en onder den grond. De levende wezens, die God verder heeft geschapen, kwamen in deze wereld niet voor. Daarom werd de hond zeer onrustig, toen de buurman op een schemeravond een koppel schapen het aangrenzende erf opdreef. De buurman ging terstond naar binnen, daar hij zwaar vermoeid was; want hij had achter de schapen, die hij op de naaste markt gekocht had, een weg van vier uren gaans afgelegd.

De hond wist niet, of deze zes dingen, die de buurman op zijn erf had gebracht, aanspraak konden doen gelden op het recht, „dieren” genaamd te worden; voor dat geval kwamen zij hem als spotvormen uit het dierenrijk voor. Dat er eenige dierlijke gemeenschap zijn zou tusschen zijn sierlijk en bewegelijk leden-samenstel en deze vormelooze wolbalen, elk op de vier stijve latpootjes, was een denkbeeld, dat hem pijnlijk aandeed. Langen tijd lag hij de zes wanschapen wezens uit zijn hok van verre valsch aan te gluren.

Toen de avond volkomen gevallen was, besloot hij, de excentrieke schepselen van nabij te gaan bezichtigen; ook wenschte hij ze te beruiken. Hij schreed met behoedzame passen zijn woonerf af en het buurerf op! Een der schapen ontdekte hem, en blaatte; het klonk den hond, alsof hij gehoond werd, en prikkelde hem. De andere schapen kwamen, terug blatende, houterig toegesprongen tot het eene, dat, naar den hond nu duidelijk werd, ze geroepen had.

Een oogenblik stonden de hond eenerzijds en de schapen anderzijds als vastgenageld tegenover elkaar, elkander metende met de oogen. Opeens wendde het schaap, dat het eerste geblaat had, zich om; daar had het drie der houterige schapesprongen toe noodig. En het vlood voor den hond. Toen maakten ook de andere schapen

de drie stokstijve sprongen, en volgden dat, 't welk het voorbeeld tot de vlucht had gegeven, op de hielen.

Tegelijkertijd voer in den hond een felle woede. Al de in hem saamgeperste ergernis over de zes misbaksels uit den scheppingsoven werd plotseling vloeibaar binnen in hem. Met opengesperden bek wervelde hij de vluchtelingen achterna. Het bloed ziedde in hem op, zooals in den stoomketel het water, welks gloeidamp den spoortrein in al maar doller vaart zet. Ook evenals uit de stoompijp, hijgde de heete adem uit zijn muil.

Zijn adem sloeg warm aan tegen de achterpooten van het laatste schaap in de vluchtelingenrij. Toen het dit voelde, stortte het zich in radeloozen angst in den vliet, waarlangs de drijfjacht voortstormde. Noch de andere vluchtelingen noch de vervolger hadden oog voor den drenkeling. Alleen jubelde de hond, terwijl hij verder raasde, een wilden zegekrete. Daar ge weet, dat schapen altijd nadoen wat een hunner voordoet, verwondert het u voorzeker niet, dat de zegekrete van den hond beantwoord werd door nog een plomp in den vliet, en daarna door nog een. De twee nieuwe zelfmoorden onder de vluchtelingen maakten den hond dronken van overwinnaarsweelde. Met drie korte schorre blaffen sommeerde hij de nog overgeschotenen van zijn prooi, hun metgezellen te volgen in het golvengraf. Aan een hunner, die, terwijl zij om strijd aan het vorstelijk commando poogden te gehoorzamen, door de beide andere even in den weg gestaan werd, sloeg de hond zijn schuimende gebit in den strot, en beet hem dien af; dit is het eenige uit het koppel schapen, dat niet verdronk, maar, terwijl een bloedfontejntje uit den gorgel opschoot, aan den vaartoever neerzeeg, en daar voorshands bleef liggen.

Na deze verrichtingen ten einde gebracht te hebben, voelde de hond zich wonderlijk gekalmeerd, en legde zich in zijn hok, waarin hij zich de lippen schoon lekte van het vergoten bloed, en dommelde toen met half open, half dichte oogen den traag verloopenden nacht door.

In zilverigen nevel werd de herfstdag geboren. Vaag doorkroop

zijn schijnsel de ruimte tusschen hemel en aarde. Flauw glimlachte in het gesluisde licht het ontwakende veld.

Droomerig kwam de boer, met zijn paard, dat hij bij den toom leidde, aan de hand, de stalpoort uit. Hij ging het aan den melkwagen spannen, die 's nachts onder het afdak op het erf placht te staan. In het voorbijgaan wendde het paard even den kop om naar den hond, en richtte de hond even den kop op naar het paard; dezen morgen-groet brachten beiden dagelijks aan elkander.

Net tegelijk met den boer kwam ook zijn buurman diens stal uit. Hij keek rond naar zijn schapen, maar vond ze niet met zijn blikken. Toen maakte hij van zijn rechterhand een luifel boven zijn oogen, maar vond zijn schapen desniettemin niet. Hij stak gehaast zijn erf over, en vond ze daar, waar hun lijken, op een na, in den vliet dreven, en dat eene op den oever lag. Hij vloekte buitengemeen.

De andere boer sloeg geen acht op hem, maar trok den buikriem onder het paard, dat hij inspande, aan. Het verraste hem dan ook lichtelijk, tusschen zijn oogen en den gesp van den buikriem plotseling een vuist te zien.

„Betalen, betalen, hoore je!” knarste een heesche stem vlak aan zijn oor.

„Hou je poot weg, buur; ik prik almaar d'r naast,” verzocht hij in het vriendelijke.

„Betalen zelle je!” raasde de ander.

„Ik betaal niks,” sprak hij beslist, zonder er nog besef van te hebben, wat en waarom hij betalen moest, doch uit gewoonte.

„Me skapen, die jouw vuile hond venacht verdaan heb, zelle je mijn vergoeden!” tierde de buurman.

„Me hond heb venacht 'eslepen,” deelde de meester van den hond mee, en verzocht opnieuw: „Hou dèr je poot weg!” Hij gaf ter ondersteuning van zijn verzoek met de punt van den gesp een kleinen prik in de vuist.

„Nou gane je d'r an, donderstien, net zoo as me skapen d'r an égaan binnen!” bulderde de buurman. De twee boeren vochten in het nevelige morgenlicht. De hond blafte desperaat. Zijn meesteres

verscheen op zijn te keer gaan in een paars nachtjak aan de deur.

Zij gilte: „Moord!”

In hetzelfde oogenblik stond de schoone jongeling, die haar zoon was, nevens haar. En vlak daarna stonden aan de deur der andere boerderij de buurvrouw en haar groote en haar kleine dochter, en op den drempel van het burgerhuisje de man met het zachtaardige aangezicht, allen in hun lichte nachtkleeding, en zeer onthutst van wezen. Na even verstijfd te hebben toegezien, snelden de vrouwen en haar kinderen toe op de kampstrijders, en trokken onder gewee- klaag ieder aan hun man en vader. De zachtaardige buurman daaren- tegen sloeg de handen voor de oogen, en keerde, zijn deur sluitende, in zijn woning terug.

De hond holde onder dolzinnig geblaf in wijde kringen om het strijdperk rond.

Maar de zoon van den melkboer ging, hoewel de lieflijke maagd kreet: „Blijf van me vader af!” dezen vader zijner teer beminde te lijf, alzoo aan de stem des bloeds nog meer gehoorzamende dan aan de stem der liefde. De melkboer, aldus door zijn braven zoon in den strijd vervangen, klom op den bok van zijn melkwagen, en reed, terwijl de melkbussen luidruchtig rammelden, weg tot zijn dagelijksche broodwinning in de stad.

Hij nam den prikkel tot den strijd met zich mee, waardoor dan ook dra na zijn vertrek de handtastelijke kamp zich oploste in een geleidelijk uitstervend woordengekijf.

Maar den eenzamen man, die naar vrede op zoek was over de aarde, en daarom nevens de twee afgelegen hoeven zijn huizeken gebouwd had, berouwde het, dat hij het had gebouwd. En dat wil ik wel gelooven, want hier was nu een wereld van, behalve de koeien, zeven menschen, een paard en een hond, en met hen woonde het geweld, zelfs de moordzucht.

Naarmate de herfst vorderde en de dagen kortten, verliep het weer. 's Avonds was het in de drie menschenwoningen op het on- metelijke veld, alsof in de diepe donkerte buiten eindeloze gelederen van wanhopige geesten voorbijjoegen, zoo klagelijk huilden de

najaarsstormen, en rammelden met alles, dat met zich rammelen liet. En de lieden in die woningen rilden lichtelijk, en zeiden tot elkaar of bij zichzelf: „Het spookt ook maar even! Hoor, hoe het spookt!” Dikwijls drongen in die spookuren zware vervloekingen zeer duidelijk van buiten de woonkamers der huizen in. Dan persten de aan hun tafel gezeten de lippen oopen, en zetten zich stokrecht op hun stoelen; want dan wisten zij, dat nu de boer, wiens schapen door den hond omgebracht waren, aan de afscheiding tusschen zijn erf en dat van zijn buurman verwenschingen en uitdagingen tegen dezen laatste en diens vleesch en bloed stond te bulderen, benevens godslasteringen, 't welk alles in het zwarte duister opbonkte tegen de muren van het huis zijns voormaligen vriends, wiens wrokvolle vijand hij thans was. Het stormgetier en de vervloekingen stemden wonderwel met elkaar op zulke zwarte herfstavonden. Ook den hond was het dan, evenals den buren en den huisgenooten van den tierenden woestaard, zeer bang in het binnenste.

En zijn kleine speelgenootte zag hij niet meer komen; ook zag hij den zoon zijns meesters niet meer met diens minnelijke hartsvriendinne koozen. Denkt niet, dat hij, hoewel hij een hond was, het niet begreep, dat het engeltje zoowel als de lieflijke maagd door haar beider grammen vader gevangen werden gehouden achter gindsche deur, uit welke zij eertijds, het kindje aan den vroegen morgen, de maagd aan den spaden avond, te voorschijn plachten te treden.

Nu kroop weder de kleurlooze dag achter de kim weg. En de almachtige God liet het zwartē nachtscherm zakken. En de stormvlagen hieven haar gehuil aan als jammerden de verloren zielen haar vertwijfeling uit. En de boer slaakte bij de erven-afscheiding zijn vervloekingen.

„Ik kan het niet meer aanhooren, buur,” kwam achter hem een stem, die ontroerd klonk.

„Nou, man, teugen jou heb ik het toch zeker niet?” stopte de boer, omziende, even den stroom zijner verwenschingen.

„We zijn dicht aan Kerst,” zei de ander weer.

„Dat ie Kerst niet mag halen!” vatte de boer, naar den kant der

buurhoeve wijzende, de uiting van zijn zielsbegeerten weer op. „Dat ie 'm niet mag halen, en zijn wijf niet, en zijn zeun niet!”

De nacht, waarin de twee sprekers tegenover elkaar stonden, was zoo dicht, dat zij elkander maar flauw zagen, doch slechts door de wederzijdsche bekendheid met elkaars stemgeluid zeker waren van elkanders identiteit.

De boer voelde zich bescheiden aan de mouw trekken, als ware dat een bee zonder woorden, om mee te gaan, en hoorde de weeke stem hernemen: „Met dien voortgang wordt het nooit „vrede op aarde” met Kerstmis; Kerst is toch van den „vrede op aarde,” dat weet je ook wel, buurman.”

„Dat hew ik nou net van noode: vrede met dien smakkerd déér!” smaalde hij. Hij stooft, daar hij weer het bedeesde rukje aan zijn mouw gewaar werd, op: „Verrek toch, ouwe zalfmuil!” Opnieuw liet hij zijn gramschap tegen het huis van zijn vijand opdaveren: „Betaal me me skapen! Doodvallen zelle je, gemeene smiek! Me centen van me skapen!”

Achter zijn rug keerde de droeve vredezoeker zich van hem af; die vervaagde zich in den diepen nacht. En hij hield, voetschuifelend door de donkerte, de handpalmen tegen de ooren geplakt, en hoofdschudde onder het gaan.

Toen de dappere storm, na veel dagen en nachten strijdens, de wolkenscharen uiteen had geslagen, ruimde hij roemvol het veld. En in de laatste drie der adventsnachten scheen de halve maan, en op den dag voor Kerstmis de zon.

De hond knipperde tegen de bleeke kerstzon met de oogen.

Hij had een rauwe vleeschwond in den rug, daar de buurman, wiens schapen hij verdaan had, hem met steenen placht te gooien. Daarom sprong hij niet op zijn kleine speelkameraad toe, die hij over haar ouderlijk erf achter een hoepel zag draven, doch groette haar slechts van verre met den kwispelenden staart, want hij vreesde de steenworpen haars vaders zeer. De kleine kwam ook niet, zooals zij eertijds zou gedaan hebben, naar hem gehuppeld, dewijl haar vader, toen zij, in ongehoorzaamheid aan zijn verbod, den laatsten

keer den hond bezocht had, haar tot straf te bed had gezonden. En zij wist, dat haar huisgenooten door het achtervenster gezamenlijk haar lustig hoepelspel stonden gade te slaan.

Tevens kwam de baas van den hond op zijn melkwagen het hek ingereden. Tegelijk verscheen de zoon van den baas buiten, om de melkbussen te helpen afladen, en de vrouw van den baas, om ze te boenen.

Reeds gleden de witte lichtbundels der winterzon bijna horizontaal over den aardbodem, daar de korte dag al ver was gevorderd.

Opeens richtte de hond de flapooren steil op. Ik heb later begrepen, dat hij een roep gehoord had, dien niemand anders vernam.

Met de snelheid, waarmee een schrik door een hart schiet, schoot de hond door den vallenden schemer.

„Wat nou met dat hondebeest déér!” zeide zijn baas tot vrouw en zoon, en zij drieën volgden hem over hun eigen, en daarna over huns boozen buurmans grondgebied.

„Wat nou met dien schurkentroep hier!” zeide achter het venster de buurman tot vrouw en dochter, en zij drieën haastten zich naar-buiten, en volgden de andere drie.

Toen zij den vliet, die achter de boerenerven kabbelde, waren genaderd, hieven allen een groot misbaar aan.

„Wat nou met dat misbaar ginds!” dacht de eenzame met het zachtmoedige gelaat bij zichzelf, en hij verliet zijn kleine huis, en volgde de overigen.

Nu stond de geheele volwassen bevolking van die wereld in een rij op den kant der vaart. Allen wezen, de oogen groot van ontzetting, met uitgestrekte vinger naar den hoepel van het engeltje, die op en neer lag te deinen op het watergewiegel.

Maar in het midden der vaart borrelden luchtbellens op, bellen na bellen, en uit het luchtbellens-veld dook de hond, die met de tanden het engeltje bij het jurkboordje vast had, boven het watervlak uit. Hij zwom met zijn last naar den kant, en zwoegde daarbij, minder door de zwaarte der kleine drenkeling dan door zijn zorg, om haar hoofdje boven het water uit te houden en om haar lichaamsleedjes geen pijn te

doen. Hij gaf, tegen den wal opkrabbelend, zijn kleine vriendin met den bek aan haar vader, die de handen naar haar uitstrekke, over. Zichzelf liet hij hierna door zijn meester op den kant trekken.

Het eene knuistje door de hand des vaders, het andere door die der moeder omklemd, en omdrongen door de overige personen, werd het natte engeltje huiswaarts geleid. Dat was een blijde optocht door deze eigen wereld van die menschen. De hond, wild om den stoet rondspringend, verklankte de blijdschap in jubelend geblaf.

De vader van het drenkelingetje stak bij zijn huisdeur den baas van den hond de hand toe. „Het is weer goeie met ons,” zeide hij.

„Wêja, goeie dèn maar weer,” bevestigde de ander, de hand aannemende.

Zij en de vrouwen en de anderen spraken af, dat dien avond ten huize der ouders van het kleine meisje de vredessluiting met brandewijn zou worden bedronken.

Deze brandewijn was reeds oud, daar door de oneenigheid sinds veel weken de zevendendaagsche kaartavond achterwege was gebleven.

Aan het eind van dien dag waren allen genoegelijk bijeen. Het engeltje, dat de wateren blijkbaar heel niet hadden gedeerd, zat tot haar beduurtje toe bij den vader op de knie. De vrouw des huizes was kwistig met de suiker, die zij in de brandewijn-glaasjes stortte. Den naar vree begeerigen buurman blonk een glans van bevrediging op het gelaat. De meester en de meesteres van den hond prezen met aller instemming hun dier. Ook beleden de schoone jongeling en de lieflijke maagd op dezen avond met neergeslagen blikken aan hun wederzijdsche ouders, dat voor hen drangreden bestond tot trouwen; de beide ouderparen besloten, dat dit laatste dan ook maar snel moest geschieden.

Haast om middernacht liet de gastheer de bezoekers uit, terwijl binnenskamers de gastvrouw de drankglaasjes al vast in den omwaschbak legde. De hond zag, nadat zijn meester met de zijnen reeds naar huis waren gewandeld, den buurman met het weekhartige uiterlijk nog bij den gastheer blijven staan in den deurpost.

„De Kerst brengt nou toch nog „vrede op aarde”, ja of neen?” zei hij.

„Dat nou wel,” antwoordde de gastheer.

Terwijl de ander zich verwijderde, zeide hij hem nog achterna: „Ook maar, omdat het nou ook al haast niet aers ken, buur.”

Dat bedierf den heengaande de vreugd, die hij aan dezen vredesavond gehad had. Hij liep door, zwaar peinzende. Er woekerde in den boer, vlak nadat hij nog wel een opzettelijk festijn der vergiffenis aangericht had, dus toch nog een kiem der onverzoenlijkheid na, dit ging onder het voortschrijden door hem heen. De wel vijftig jaren oude herinnering ging ook weer door hem heen aan den verlichten boom, en den man er bij, en de kinderen er rondom, en den herhaalden roep van den man tot de kinderen: „Vrede op aarde!” Het woord: „Jezus” riep de man ook herhaaldelijk aan de kinderen toe. Maar dat had geen indruk, die tegen de slijting van een halve eeuw levens bestand geweest was, in hem gegrift, doch „vrede op aarde” wel. Even meende hij, dat over hem een helder oogenblik kwam. Hij keerde terug tot daar, waar de buurman hem zoo straks uitgeleide had gedaan, en vond dezen nog op dezelfde plek.

De hond op het naastgelegen erf verwonderde er zich over, den vertrokkene te zien weerkeeren.

„Weet jij ook misschien, of altemet door Jezus den „vrede op aarde” komt, buurman?” vroeg de teruggekome ne haastig.

„Weet ik veul!” gaf de ondervraagde ten antwoord. „Zuks zelle jij wel eerder as ikke weten.”

„Ik weet het ook niet,” zeide hij, en begaf zich nu werkelijk huiswaarts.

De hond verstond niet wat de menschen spraken, maar wel, of het iets blijds of iets droevigs was, wat zij zeiden. Daar hij verstond, dat het iets bovenmate droevigs was, zond hij een lang uitgehaald gejang over het donkere veld den Kerstnacht in.

DE ROOKENDE VLASWIEK

DOOR

W. G. VAN DE HULST

Na 't verstorven avondrumoer had over de stad zich de stilte gebouwd, — de hooge en klare stilte van den heiligen Kerstnacht.

Joppie woelde.

Z'n wrak ijzeren ledikant in den schimmig-duisteren zolderhoek knarste heftig Joppie bonkte zich om, gromde.

Dan was 't stil.

„Je zèl je zel d'r tòch af, leelijke aap! Hierzoo, *die* voel-ie hè? lekker, hè?” begon Joppie weer in zijn droom, en z'n eene voet, onder de dunne deken uit, kreeg een kil-ijzeren spil van 't ledikant te pakken en trapte, trapte En dan kon-ie ze tòch niet wegstrijken, de loeders, die nou allemaal op de kar kwamen springen en ook wou-en meerij-en. En *hij* mocht alleen, *hij*, omdat-ie voor ouwe Jan kooblaren gezocht had op de markt, voor z'n konijnen

Grienend wrong Joppie zich om in zijn bed, schrok even wakker. Beneden in huis, onwezenlijk diep, stompelde wat, versmoorde een vloek Nou ja, z'n vader was leelijk in de olie geweest gisteravond En kijk'es, dáár, boven hem, in de kalk tusschen de dakpannen, was een gaatje en als-t-ie keek met z'n ééne oog, prikte er een heel fijne piek naar binnen, een zilveren gèk! Net zoo'n prikding, dat zoo spat, van 'n wonderkaars; — voor 'n cent kon je ze krijgen; maar als ze nat waren, dan gingen ze niet

Toen opeens, dwars door zijn gepeins heen, sloeg de groote blijheid open: Kerstmis, en vannacht mocht-ie mee met ouwe Jan, den knecht van den melkboer, als-t-ie melk moest gaan halen, vèr, bij de boeren buiten. En dan was 't nog donker, en dan mocht-ie op den bok zitten, *hij* alleen.

Lekker; hij had ze d'r gisteravond toch niks van verteld. En ze hadden zoo'n lol gehad bij 't kerkezaaltje, waar al die menschen en die kinderen stonden te wachten tot de deur open ging voor 't Kerstfeest Ze hadden de lantaarn uitgetrokken, en toen was *hij*, op z'n handen en voeten, tusschen twee vrouwen doorgekropen, ze *gilden!* En die dikke vent, hij vloekte *Vloeken* als-ie naar 't kerkezaaltje gaat, nou!

Hij was er ook wel eens in geweest, twee keer, op 't gewone Zondagsschool, maar toen had-ie rotjes afgestoken onder de bank, en toen was-t-ie d'r voorgoed uitgetrapt natuurlijk Nou ja, kerstboomen genoeg. In 't café op den hoek van de gracht stond er óók een, electriek, en er waren allemaal mooie lampen, en als-je door de ruiten loerde was 't nog veel fijner dan in 't kerkezaaltje, vast! Maar het was tòch wel een beetje jammer geweest, dat-ie niet mee mocht naar binnen; ze hadden allemaal chocola-kommetjes bij zich.

En toen de heele bout naar binnen was, hadden ze lekker modder tegen de ruiten gegooid; wat pàtste dat! . . . en 't werden net zwarte sterren met lange slieren er aan; . . . en toen kwam er een smeris aan, zoo stiekum; maar Manus zag 'em lekker nog net!

Op 't luik van een steenkolenkelder hadden ze sigaretjes gerookt, stinkstokken! . . . Manus zei, dat-ie ze gejat had, maar dat was niet waar, dat was maar opschepperij: hij had ze gewoon gekocht Maar ze hadden niks geweten van dat-ie zoo fijn uit rijen ging van-nacht. En hij had er toch wel graag mee willen opscheppen; maar dan gingen ze misschien ook mee, en dan werd ouwe Jan nijdig, en dan smet-ie *hem* misschien ook van den bok

Tjing-kingel-poeng-tjing! sloeg plots, midden in zijn lichte denken, de schrik van 't carillon neer. Joppie was kláár wakker Als-t-ie nou 's te laat was! Z'n eene been al buiten bed, wachtte hij den eersten klokkeslag Eén Twee! . . . De derde nee? . . . nee? . . . Die kwam niet.

In 't geknars en gekraak van z'n ledikant, dook hij weer snel weg diep onder z'n deken; z'n beenen behaaglijk hoog opgetrokken, z'n eene oog, net tusschen kussen en dek door, loerend naar 't grijzig

geglim van 't steekvenstertje: Nou zou-d-ie wakker blijven; halfvijf moest-ie bij ouwe Jan zijn.

Maar dat ééne oog zakte toch ook langzaam aan dicht, en 't grijs van 't venstertje werd een streepje, àl smaller; en 't werd een grijze, glimmende weg, heel smal, àl smaller; en *hij* moest de hit sturen en die weg werd heel glad, àl gladder, en 't ging de laagte in, àl lager; en toen zette de hit al z'n pooten schuin vooruit, en toen gleden ze zoo fijn, en *hij* stuurde, *hij* stuurde maar . . . En heel in de diepte was 't kerkezaaltje rood en goud met zwarte sterren; maar toen stond er opeens een verkeersagent, en toen, . . . en . . .

Met 'n schok schrok Joppie op; . . . krampte z'n oogen wijd open om wakker te blijven, en langzaam, soesde hij toch weer weg, worstelend met de felscherpe droomdingen, waaraan hij poogde te ontkomen, en die hij vaag tòch onwezenlijk wist.

Tot hij plotseling wéér overeind zat in zijn bed, angstig luisterend, hel wakker . . . Oh, nou wist-ie 't al: 't waren de Roomschen, die naar de kerk gingen, hoor maar! nou, midden in den nacht . . . gèk! Maar dat móest, als je Roomsch was . . . Maar halfvijf was 't vast nog niet.

Buiten, schuchter, schuifelde geluid in de nachtsille straat; haastige voetstappen, zacht gepraat, een schorrig hoesten, het openknierpen van 'n deur.

Hij was niet Roomsch, *hij* hoefde niet . . .

Toch luisterde Joppie in een stille, onwezenlijke bekoring.

Gek, dat nou al die menschen naar de kerk gingen. En zou-en ze thuis dan de lamp laten branden? . . . En nou gingen ze 'n kindje wiegen in de kerk; maar dat was geen *echt* kindje. En dan was 't net zooals in 't boekwinkeltje naast den bakker, waar zoo'n papieren stalletje stond met 'n ezel en met allemaal van die mooie kereltjes, die op d'r knieën lagen; en dan dat joggie met allebei z'n armpjes in de hoogte . . . Maar 'n ezel mocht toch vast niet in de kerk komen, vast niet . . . En opeens dacht Joppie, dat-ie toch óók wel Roomsch zou willen zijn, dan mocht-ie ook mee, met z'n moeder en met z'n vader . . . Ja, ben je gek, maar dat kon niet; z'n vader was zoo dronken ge-

weest en die lei nou te maffen En in zoo'n kerk moest je bidden! Bidden? dat kon-d-ie niet. Nee hoor, lekker dat-ie maar niet Roomsch was; en hij ging nou fijn met ouwe Jan mee.

Toch, even, schrijnde door zijn denken heen een onbegrepen be-nijden, om iets wat al die anderen hadden, die van 't kerkezaaltje en die van de nachtmis, — en waar *hij* buiten bleef.

Toen hij eindelijk buiten liep, in de eenzaamheid van den weer stil geworden Kerstnacht, huiverde hij; — 't was van de kou, maar 't was ook van iets anders, dat-ie niet zeggen kon; iets dat de dingen anders maakte dan anders, iets dat heel geheimzinnig was en toch ook heel mooi

Hij had 't 'em knap gelapt, was veilig uit huis gekomen; ze hadden niks gemerkt. En plenty tijd had-ie nog, 't was pas vier uur.

Z'n handen diep in z'n broekzakken gewrongen, z'n hoofd gebogen, z'n schouders hoog-op, scharrelde hij op 'n sukkeldrafje over de stoepjes heen, de stille, donkere huizen voorbij.

„Hè! . . .” Schichtig sprong-ie van de stoep, in schrik z'n vuisten al klaar. In een stal, achter scheefgezakte deuren, schonkelde een paard tegen een houten schot Zoo'n knol! . . . En toch bleef Joppie even staan, omdat-ie 't zoo-bang-en-zoo-mooi vond; omdat dat geklots nou net-zoo-ècht klonk in den nacht Even kijken door 'n reet; nee, hij kon 't peerd toch niet zien; veel te donker.

Onder 't gelig licht van een lantaarn, dat vochtig glimmerde langs een goor-witten pakhuismuur, zag Joppie de slierige teekenkrabbels, waaraan hij zèlf had mee gewerkt: Een poppetje met een reuze-neus, 'n reuze-kokkert, en nog een met 'n veer op d'r kop, en „Dat is Koobus met ze mijd” stond er onder Hij liep ze voorbij: 't leek nou, in den stillen nacht zoo zoo zoo *gek!*

En 't oude spookhuis met de dichtgespijkerde ramen, naast de blauwe voddendoors, gaf hem nu *niet* den fijn-bangen griezels van anders als hij er met de jongens langsslenterde, of 't waagde een steen tegen de planken op te bommeren; 't maakte hem nu een

oogenblik ècht benauwd en een griezeling huiverde hem langs den rug.

En een eenzame kat, die op 'n vensterkozijn zat, maar weghipte toen ze hem naderen zag, keek hij na met een vreemde, goedige onverschilligheid: „k Zèl je niks doen, beesie . . . !” ; en toen de poes aan de overzij van de straat dicht langs de huizen een eindweegs voor hem uithuppelde, — vréemd, toen begreep hij niet meer, waarom je zoo'n beest nou zoo graag met 'n kei smeed. In die diepe nachteenzaamheid voelde Joppie zich zooiets als 'n kameraad van 't dier

En 'n waschtob, zeker door jongens van de stoep gerold gisteravond, zette hij overeind; en 't ijzeren kelderluik voor 't kroegje van Segers, dat zoo fijn bommeren kon, liep hij voorbij, zònder er op te springen; en 'n blikken inmaakbus in de straatgoot schopte hij niet vooruit 't Was nou, nou je alléén was, en nou 't zoo stil was, en nou 't Kerstnacht was, — 't was nou zoo anders, vond-ie, en hij begreep het niet; maar 't gaf hem 'n vreemde, ongekende verheuging.

Toen dook hij 't nauwe slopje in, met de hooge zwartdonkere muren ter weerszijde, en de verschunnigde onbewoonbaar-verklaarde-woningen, en de pakhuizen met de vuile ruiten, als blind geworden oogen.

Z'n klompengeklots klonk hol op in 't stille steegje, — en zàchtjes ging hij loopen, bijna op z'n teenen Waar het slopje hoekig omhoog, stond eenzaam een lantaarn. — 't Licht glimmerde spokig over de muurknobbels; dikke, zwarte klimopkronkels puilden over 'n tuinmuur; en in dien muur was, heel diep, een poortje, half beschenen door 't schemerig lichtschijnsel D'r kon best 'n kerel staan in dat schuine donker van 't poortje!

Joppie weifelde Als-ie nou hier'es 'n moordenaar tegenkwam, of de duvel Hij griezelde, probeerde harder te loopen, maar durfde toch niet goed. Gelukkig, daar was 't einde van 't steegje al, en boven, hoog tusschen de muren was 'n zwart ding gebouwd met 'n boog; dan konden de huizen niet tegen elkaar zakken, en achter dat muurtje stak opeens een hooge spits op, een kerktoren, grijzig licht tegen de donkere lucht.

Om 't hoekje, op de gracht, was de stal, waar de hit stond. Er was nog niemand te zien. Joppie ging tegen de deur leunen, en wachtte, en tuurde naar de overzij, naar de stille, donkere kerk Wat was-t-ie hoog, en er waren niet eens bovenkamers in; . . . als je nou 'es stilletjes tegen zoo'n gootpijp opklom, met je klompen uit, en als je dan eens op den toren kwam, héél boven op het topje Joppie werd er duizelig van, maar hij klemde zich toch vast, òm het kruis heen, met handen en voeten En nou was-t-ie net zoo'n engel als boven op 't stalletje in den boekwinkel

Schuifelende voetstappen sjokten nader: ouwe Jan! Hij gromde wat van: „Stommerd, waarom ben je niet lekker op je bed gebleven,” maakte de deuren los, begon de hit in te spannen.

Joppie, ijverig, hielp; en klopte 't beest op den nek en voelde-'t-'es aan zijn knieën; dat hoorde zoo En toen, — toen klom-ie maar gauw vast op den bok.

Ze reden weg Lawaaiig ratelend daverde de oude brik met rammelende melkbussen door de nachtstille stad, en nijdig snel sloegen de hoeven van den kittigen hit den cadans.

Joppie glorieerde. Midden in 't lawaai zat hij fier rechtop naast den ineen gedoken ouwe Jan, die zweeg en pruimde

Joppie, z'n oogen half dicht, liet de duistere nachtstad langs zich glijden. En hóóger rezen de donkere huizen en de torens, rezen als machtige fantomen tot den hemel toe, en 't gelig-gouden lantaarn-gepinkel flonkerde — door z'n oogharen heen — in deinende diamanten pracht; het wonder geheim van de stilte rondom werd voor Joppie als een bang-mooie droom

Maar in de buitenwijken, bij een brug, stond opeens een nachtdiender, vereenzaamd en kleumig, onder 'n lantaarn Ouwe Jan, indolent, tilde toch even z'n zweep wat hooger, als 'n groet. De diender mompelde wat, en toen — net als bij die kat straks — zag Joppie opeens ook dien diender anders dan anders, begreep niet de oude vijandigheid, en, in onbegrepen reflex, trok *hij* ook even aan de klep van z'n pet, als 'n groet.

De hit, z'n eerste vuur al kwijt, kwam in rustigen sukkeldraf.

Buiten, waar de karwielen krakerig knerpten over den grindweg, werd de stilte en de duisternis dieper. Zacht regengeprikkel waaide soms aan uit de zwarte lucht, waaronder het land gansch lag verloren. Alleen schuin op den weg was het rose, voortschuivende licht van de karlantaarn en in de verte een vreemdblanke porceleinglimmige glanswolk boven den horizon Joppie nu, z'n handen warmpjes onder een ouden zak, net als bij ouwe Jan om de beenen gevouwen, deed z'n oogen dicht in fijn, stil genieten. Ouwe Jan, slaperig, zei ook niets.

En Joppie wachtte wachtte op wat komen moest in dezen wonderen Kerstnacht, maar wät het was, wist hij niet; en dat hij wachtte, wist hij óók niet

Toen kwam voor Joppie het feest bij den boer : het zomaar mogen komen in den stal met den warmen geur van de koeien, die hem glorieherinneringen gaf aan centen verdienen op de beestenmarkt en 't koopen van doosjes-vol sigaretten ; — de heete kom koffie, die door z'n verkleumde lijf heen gloeide; koffie met een beschuit omdat 't Kerstmis was; — het mogen uitgieten van een emmer schuimende melk in 'n bus.

Maar toen opeens die benauwende vreemdigheid van het tafelgebed „Welja, die twee arme sloebbers motte ók maor anschuive!” zei de boer, toen hij zich na het melken liet neervallen aan de tafel achter op den deel „Korsbrood genòg 't Is maar voor de flauwigheid vast”

En met nog een meid en een daggelder schoven ze bij, ouwe Jan en hij; vlakbij 't geurende krentenbrood, dat de boerin in dikke sneden op de blank geschuurde tafel neerplakte

O, maar toen had die boer z'n pet van z'n kop getrokken, en die andere vent ook, en ouwe Jan ook Joppie kreeg het benauwd en hij graaide ook maar gauw zijn pet af, hield 'em vlak voor z'n gezicht, net als de boer; maar met z'n eene oog half open kon hij lekker nog loeren wat ze deden: Die boer z'n pet zakte, zakte over z'n neus tot bij z'n rooie kin; gèk, hij beet er haast in, en z'n lippen

gingen praten, maar je hoorde niks Zoo móést je zeker bidden.

En toch, meteen, leefde in Joppie de vreemde vreugde: nou hoor ik er óók bij, bij dat andere, dat van 't kerkezaaltje en dat van de Roomschen Joppie's eene halve oog ging ook dicht en in onbegrepen devotie verstopte hij z'n gezicht héélemaal achter z'n pet, seconden lang; maar door de vreugde heen stroefde weer het denken, dat het tòch niet waar was, dat-ie 'n veel te gemeene jongen was

„Amen!” zei de boer, hard-op.

Joppie zette z'n pet weer op; en even keek hij den boer met diep respect in 't dikke, goedige gezicht Die kon goed bidden!

Maar 't krentenbrood rook zoo lekker.

Ze reden terug, toen de morgenschemering grauwde over 't vale land, en de grijzige lucht wijd begon te worden.

Ouwe Jan dutte weer half en pruimde; hij was wat doof, kon onder 't wagengerammel toch niks verstaan.

Joppie zat stil te turen, — te turen naar 't zwartig glimmen van de slooten, naar 't rythmisch opschokken van den paardekop, naar 'n hofhond, die aansloeg; naar een eenzaam varken bij 't hek van 'n wei; naar opdonkerende fort-heuvels, naar 't silhouet van 'n rijtje schuine, kortgeknotte wilgen ergens langs een sloot En in dat stille, denklooze turen was voor Joppie een zachte, wondere bekooring.

Langzaam aan klaarde de zilveren morgen, en om de stille dingen kwam het wijde; 't was, of de duisterdichte wereld wijder, al wijder zich breidde in eindeloosheid, of de grijslichtende hemelkoepel hooger, al hooger zich hief; en in dat wijde was 't, of Joppie met blijlichte verbazing zacht dodeinend vergeleed

En wonderlijk mooi gedroom dodeinde mee, gedroom vol onbestemd verlangen.

Joppie wist, dat het nu Kerstnacht was geweest, en, heel duister, wist hij ook, dat het de nacht was van het heimnisvolle wonder Flarden van herinnering weefden zich aaneen; van engeltjes met gouden sterren op hun hoofd; — van strooien stalletjes met een ezel en een kindje; van 't mooi gekleurde beeld van een vrouw, haar

hoofd scheef, en een goud hart op haar jurk met twee sabels er in; — van een brok van 't liedje, zelf wel meegezongen in de donkere avondstraten thuis: „Stil...ille nacht! Hei...lige nacht!” — van een oud vertelsel van een koning, die alle kindertjes verdrinken liet....

En 't hoorde alles bijeen, en 't hoorde ook bij 't kerkezaaltje en bij de nachtmis en bij den biddenden boer; — en 't was zoo mooi, zoo mooi!

Maar schrijnend schoof zich in Joppie's gedroom een duister leed: *Hij* hoorde er tòch niet bij, héélemaal niet; hij, was een veel te gemeene jongen.... En hij wóu het toch zoo graag, en hij wist niet waaróm.... 't Was zoo mooi en zoo vreemd, maar 't was ook zoo *bang*.

Toen, in dat onbegrepen heimwee van zijn in 't grove leven verenzaamd zieltje, kwam de vreemde impuls.

Hij wou.... maar 't was zoo gèk: ouwe Jan zou 't zien als hij nou ineens z'n pet afzette.... Dan z'n pet maar ophouden, dan merkte-d-ie niks. En Joppie vouwde stilletjes z'n handen onder den beschuttenden zak, kneep stijf z'n oogen dicht, en toen — ja, toen *begreep*-ie 't toch niet meer, en wat hij nou eigenlijk zeggen wou *wist*-ie niet meer.

En toch, — o, 't was toch, 't was tòch.... zoo.... zoo....

„Hò peerd!”....

De wagen knerste krassend door 't dikkere grind terzij van den weg, en ouwe Jan stopte vlak voor den voerbak van 'n buitenkroegje.... „Joggie, hou jij 't peerd even vast;.... ze zijn al wakker: ik ga even 'n proppie nemen voor de kou....”

Joppie sprong van de kar;.... 't fragiele weefsel van zijn zieltje brak.

Thuis, — ze hadden 'm niet eens gemist; merkten niet eens, dat-ie van buiten kwam, — thuis, in 't goor rommelig kamertje, waar z'n vader nog ronkte in de bedsteê en z'n moeder in een ijzeren pot sokken waschte, en z'n broertjes en zusjes nijdig ruzieden met elkaar, — dáár was niets, neen niéts meer van *dat andere*, dat heel mooie van den Kerstnacht.... 't Was ineens in Joppie als 'n heftig verdriet

En hij zocht, hij zocht om het toch, tóch te bewaren.

Naast de kachel, op den verveloos-houten vloer, stond een emmer aardappelen, — en in onbegrepen verteederling bracht hij het offer :
„Moeder, ik zèl de piepers wel jassen.”

Z'n moeder begreep er niks van.

„Jij? Je ben me nogal 'n lieverd Waaróm?”

„Dáárom!”

En door de vergoorde ruiten glansde mat het tegen de nevelen worstelende zonnelicht van den Kerstmorgen.

'S WINTERS BUITEN

DOOR

Ds. A. L. BROER

MET FOTO'S VAN J. P. STRIJBOS

De echte buitenvriend zoekt niet enkel in bloeiende lente, in rijpen zomer, in kleurigen herfst de vreugden van de vrije natuur. Hij weet dat het ook in den winter buiten mooi kan zijn. Zeker, ons Hollandsche winterklimaat geeft ons veel van die donkere, triestige dagen, koud en vochtig, klam en kil, dagen op welke ge niets liever doet dan stilletjes bij de warme kachel uw vrijen tijd door te brengen met een mooi boek of in opgewekt gesprek. Weer, om geen hond buiten de deur te jagen, zooals een karakteristiek gezegde luidt, laat staan dan dat ge zelf, voor uw plezier nog wel, de buitenwegen zoeken zoudt op zulke dagen.

Maar 't kan ook anders zijn en 't is gelukkig heel vaak anders. 't Kan ook zijn dat de hemel stralend helder is en de lucht zuiver en doorzichtig, zoodat de vergezichten eindeloos wijd zijn in den klaren dag. Een milde koesterende winterzon zet het alles in glans en gloed en 't is een lust nu de enge omklemming der vier wanden te verlaten en met volle teugen de frissche winterlucht in te ademen. 't Hart wordt ruim en wijd, alle muizenissen jaagt de frissche adem van den winterwind uit uw hoofd en verkwikt en gesterkt komt ge thuis.

't Kan ook zijn dat in 't bosch de blanke rijp het fijn getwijgte der boomen omhult, en de wereld een sprookje lijkt van blankheid en schittering; 't kunnen dagen zijn op welke de boomen die dor en kaal den langen winter door op 't nieuwe voorjaarsleven staan te wachten, ineens na een killen vriesnacht op een stillen wintermorgen te bloeien staan in wonderschoon en stralend en parelend gewaad.

De oude, vrome dichter Guido Gezelle, die zoo zuiver natuurstemmingen wist aan te voelen en zoo treffend ze vermocht uit te beelden in zijn verzen, spreekt er van:

Naaldenveld in sneeuw

Het hout wordt te bloeien
en 't blinkt zoo medeen
vol heerlijke blommen
vol edelgesteen.

En hoe mateloos schoon is Gods heerlijke wereld, als op andere, kostelijke wintersche dagen witte ongerepte sneeuwvade de velden dekt. Zeker, die sneeuw brengt ook veel onaangenaams mee. Als ze smelt worden de wegen één grijze, grauwe modderbrij, vuil en vies en akelig als ge er door moet. En zoolang ze neervalt en door den wind wordt voortgedreven en u in 't gezicht slaat als ge moeizaam voortzwoegt op de fiets of te voet langs landelijke wegen, zoolang is die sneeuw verre van plezierig. Maar als dan straks de wilde sneeuwjacht is opgehouden en de vrede van het late middaguur daalt

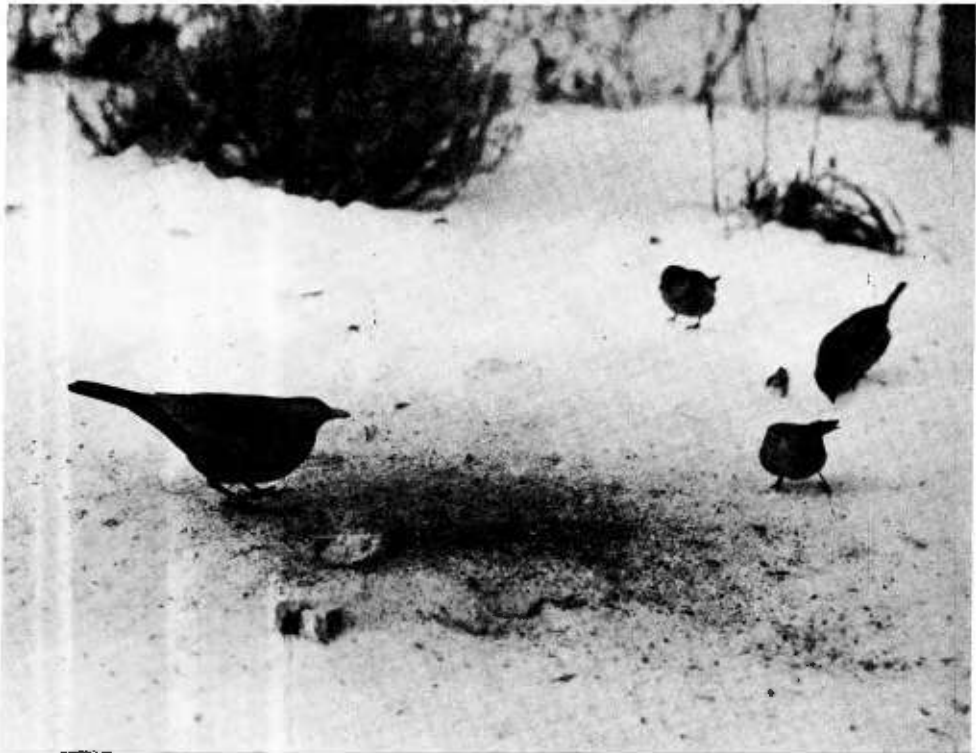
over de aarde; als dan de ondergaande zon den westerhemel rood en gouden kleurt en 't witte kleet, neergezegen over de vale velden, de aarde met een zachten mantel van barmhartigheid omplooit, dan weer, dan is de wereld een sprookjesland vol wondere, teedere schoonheid, waarvoor geen mensch onontvankelijk blijven kan.

Slootje in Naaldenveld

Den volgenden morgen gaat de zon weer op in wolkeloozen hemel over die witte wereld en 't is een zeldzame vreugde nu in de pittige gezonde atmosfeer de wijde landen in te gaan en langs de stille wegen, waar alle geluiden in 't zachte sneeuwtapijt worden gedempt, te genieten van het landschap dat zich in dat kostbare, zoo snel vergankelijke en zoo zelden gedragen kleet, op zijn prachtigst vertoont.

Een witte spree
ligt overal
gespreid op 's werelds akker
geen mensche er is
men zeggen zou
geen levend harte wakker,

Merel en musschen op wintervoer

zegt Gezelle van het sneeuwland, en ja, nooit haast is de wijde wereld buiten zoo stil, zoo eenzaam en juist mede door die stilte en die eenzaamheid, zoo aangrijpend schoon als op die zeldzame, maar daardoor des te meer te waardeeren, wintersche dagen, als de zon helder schijnt, de hemel blauw straalt en witte wade de onafzienbare velden dekt.

In het bosch

Boerenhuizen, molens, besneeuwde boomen hier en daar, dorps-silhouetten in de verte geven aan dit winterland teekening en stoffage.

Hier en daar zoekt een troepje vogels moeizaam zijn schaarschen kost bijeen. 't Zijn wat kraaien, donkere figuren in de blanke omlijsting, gewone zwarte of bonte, met grijs gevederte tusschen 't zwart, 't is een troepje gespikkelde spreeuwen, 't kunnen ook doodgewone musschen zijn, die bij geen boeren erf ontbreken.

De meeste zomervogels zijn weggetrokken, naar warmer streken. Toen de herfstvlagen gierden over de landen is opnieuw dat wondere instinct in hen gaan spreken dat hen riep naar 't verre, maar voor hen betere gebied, zijn zij heengegaan in groote scharen, roepend en zingend tot afscheidsgroet aan 't zomerland. Maar anderen zijn gebleven en er zijn wat wintergasten uit het hooge Noorden bijgekomen,

Beekje — Vogelenzang

zoodat het ook in den winter bij ons niet aan vogels ontbreekt.

Gezelle, die zooveel natuurgebeuren heeft bezongen, spreekt in 't zelfde gedicht, waaruit ik iets aanhaalde over het sneeuwlandschap, ook over het vogelvolk dat in strenge winterdagen vaak bange tijden beleeft:

Het vogelvolk
verlegen en
verlaten in de takken
der pereboom
te piepen hangt
daar niets er is te pakken.

De vogels beleven juist hun slechtsten tijd als voor ons de winter zijn schoonste vreugde biedt. Als 't mistig is en grijs en koud, maar zonder vorst en sneeuw, weten ze hun kostje nog wel op te scharrelen, maar als de grond bevroren is en de sneeuw den grond bedekt, waar moeten zij dan voedsel vinden? Laten wij, als we genieten van 't sneeuwlandschap of fleurig glijden op de rappe ijzers en „schaverdijnend” zwerven langs de bevroren waterwegen, denken aan onze anders zoo opgewekte, maar nu zoo hulpelooze medeschepselen, de vogels, die zoo vaak ons verheugen, door hun zang en kleur en levendig bedrijf, en die nu recht hebben op onze hulp.

Dor schijnt de wereld in wintertijd, dor en zonder leven. Maar daarom is dat nog niet altijd juist. Schijn bedriegt. Het leven is stiller, ingetogener, het slaapt of het openbaart zich minder druk en levendig en overvloedig als in lente, zomer en herfst. Maar het is er daarom nog wel. De vogels zijn er, al zijn er minder dan anders en al geven ze niet zoo levendig blijken van hun aanwezigheid. En bloemen zijn er ook wel enkele; het madeliefje trotseert de koude en blijft sober bloeien, het kruiskruid en de paarse doovenetel houden het heel lang vol in den tuin en als 't nieuwe jaar begint zijn de sneeuwkllokjes en het hoefblad al gauw aan bloeien toe. De boomen staan dor en kaal, maar de knoppen staan gereed om straks bij den eersten lentedem te zwellen en nog wat later open te breken in frisch en teeder lentegroen. Het leven gaat zijn gang, het onover-

winnelijke, eeuwige leven diep in de aarde verborgen, hoog in de toppen der ten hemel strevende boomen, waar de knoppen te wachten staan, is het verscholen. Straks zal de Heer des levens het wakker roepen uit dood en doodsche banden.

's Winters kan het buiten schoon zijn en goed, maar na den winter staat de lente gereed, met schooner vreugden, met zang en rijken, overweldigenden bloei. In alle seizoenen tooit God de wereld met kostelijk ornaat!

DINA

DOOR
IGNATIA LUBELEY

Wat was ik wijs, toen ik u koos!
Gekozen?... ik? God heeft mij u gegeven:
Het goede komt van Hem altoos.

Tollens.

1865.

Rinkelend ging de bel over, toen meester Rimmelink de deur van den winkel opende en ze rinkelde nogeens toen hij de deur sloot. De geur van petroleum, stokvisch en manufacturen omringde hem. Half verborgen achter de wollen dassen en de borstrokken, die boven de toonbank voor de manufacturen bengelden, ontdekte hij zijn nicht, die bezig was langs de toonbank band af te meten.

— „Goeden middag, Marie,” zeide hij over de schouders van een paar boerenvrouwen heen. Zijn stem klonk duidelijk als de stem van iemand, die zich welkom weet.

Een haast onmerkbaar lachje gleed door haar oogen, die even opblikten in haar glad bleeke gezicht, omlijst door de muts.

— „Goeden middag, meester,” antwoordde zij effen. Zij wist niet, of het wel paste hem Hendrik te noemen als er klanten bij waren.

— „Ik kom eens naar je vader kijken,” legde hij uit.

— „O, daar doe je goed aan,” zeide zij in haar zangerig Geldersch dialect, terwijl zij doorging met het band te meten. „Ga maar naar binnen. Vader zal blij wezen.”

Hij liep door en toen hij de glazen deur met de witte gordijntjes achter zich sloot, hoorde hij alweer de klompen van nieuwe klanten in den winkel klotsen. 't Was toch een beste zaak, de zaak van zijn oom Mennink.

In de groote lage kamer met de gebloemde bedsteeggordijnen tegen den gewitten muur zag hij bij het raam den ouden man in zijn leuningstoel zitten: een donkere eenzame figuur in het grauwe middaglicht. Op de bruine ronde tafel naast hem lag een geopend boek, maar hij

las niet; doelloos rustten zijn oude handen op de zijleuningen. Medelijden rees op in den jongen man; zoo oud was hij toch niet; een goede zestig, maar sedert eenige maanden sloopte een inwendige kwaal hem.

— „Dag oome,” zeide hij hartelijk.

— „Ben jij dat, Hendrik?” vroeg de moede stem. „Daar doe je goed aan, 'k kon net niet meer zien om te lezen, gaat zitten, mien jong, gaat zitten.”

Meester nam plaats aan d' anderen kant van 't raam. Hij sloeg zijn lange beenen over elkander en steunde zijn benedenarm op de tafel naast hem. Meewarig keerde hij den blik naar den zieke.

— „En hoe is het er mee, oome?”

— „Och, zoo 'tzelfde, zoo 'tzelfde, wat zal ik oe zeggen? In den winkel ben ik de laatste week niet meer geweest. 't Maakt me duizelig.”

— „'t Is er ook druk,” beaamde de ander.

— „Marie,” vervolgde langzaam de eentonige stem — „zet altijd het gordijntje op een kier, dan kan ik van hier uit nog wel zien, wie er bij de eene toonbank staat Maar daar kijk ik ook niet veel meer naar 't Is alsof ik het vergeet”

Het trof den jongen man: de winkel, hèt werk van den ouden man, gleed weg van hem. Nu wist hij het wel in goede handen bij zijn schoonzoon en in de twee kleinzoontjes kon hij de toekomst zien. Maar toch: *hij* was de zaak begonnen, heel kleintjes, en het was gestadig gegroeid: dag aan dag was het zijn eerste en zijn laatste zorg geweest in al die jaren — en nu zat hij in zijn kamer achter den winkel bij het zijraam en tuurde naar het bleekveldje, waar in een hoek het kippenhok stond en waar de kippen mochten rondwandelen als er geen waschgoed lag. Anders bleven zij achter de hooge ijzerdraadafrastering met het smalle deurtje. Boven de heg wiegden hooge olmen. Daar achter lag de tuin van de pastorie en tusschen de takken, die nog kaal waren, kon men den kerktoren zien.

Met trage toonlooze stem vertelde de oude man verder, hoe hij 's avonds maar heel vroeg naar bed ging en dan de bedstee-

gordijnen dichttrok. Hij kon de anderen dan nog wel hooren praten en bewegen, als ze daar zaten in het schijnsel van de lamp, maar er bij blijven zitten, dat maakte hem te moe: 't was eigenlijk maar beter alleenig te zijn, — „ja, als je je zwak voelt, is het het beste —” bemoedigde Hendrik Rimmelink. Hij zag naar die treurige moede oogen en het spitsner wordende, geelbleeke, verfrommelde gezicht en hij durfde niet zeggen, dat het wel spoedig op zou knappen, want hij wist, dat het niet waar was, en dat de oude dit ook wist. Hij zocht naar woorden.

„Een heele beproeving, zoo'n ziekte, oome,” zeide hij deelnemend.

De oude knikte gelaten en 't bleef stil in de kamer waar de hoeken al donker begonnen te worden. Alleen den tik van de staande klok hoorden zij duidelijk. Zij wisten, dat zij vooreerst niet gestoord zouden worden. Marie was uit den winkel naar het achterhuis gegaan en Jansen was dien dag met de twee jongens naar de jaarmarkt te Z. gereden. Die kwam pas later thuis. Verleden jaar was Mennink er nog zelf geweest. Misschien dat de herinnering hieraan hem nog duidelijker had doen begrijpen, hoezwak hij was geworden. —

— „'t Is zoo vreemd —” verbrak hij de stilte — „vroeger zou ik dat nooit gekund hebben, den winkel vergeten. Ik vergeet het ook niet, maar ik sta er zoo vreemd buiten, Hendrik. En dan denk je zoo vanzelf: wat blijft er toch eigenlijk over van al je gedoe, voor jezelf, bedoel ik, want ik weet wel, dat de winkel er is, en dat Jansen en Marie er druk mee bunt, maar voor mezelf, wat blijft er over? —”

Hendrik Rimmelink knikte zwaarwichtig, omdat de moede oogen hem aanzagen. Een antwoord verwachtte de oude ook niet — alleen instemming. „Mien vrouw,” vervolgde hij traag, „zeide het ook altijd; niet alleen, toen zij ziek was en ze wist, dat ze sterven ging, maar altijd — „Werken motten we —” zei ze dan, „maar eerst bidden” en ze had geliek, Hendrik, ze had geliek, want bidden blijft wel.”

— „Ja, da's een troost —”

De stilte viel weer in, alleen verbroken door dien duidelijken

tik-tak, tik-tak, de stilte, die er hangt tusschen twee menschen, die niet veel zeggen, maar elkander toch wel begrijpen.

De oude man keek op naar buiten, naar de olmen boven de heg. De jongere vroeg zich met eerbied af, of hij nu misschien dacht aan zijn naderend einde en dit kwam hem als een huiveringwekkend mysterie voor. Hij begreep het, dat de oude den blik terugwendde naar de welbekende schemerdonkere kamer, alsof hij al dit beminde wilde vasthouden; en hij ook vond het zwaar, om te weten: „Wat blijft er van over?”

„Ik denk nu vulle aan de catechismus,” hoorde hij de beverige langzame stem zeggen, „dat ik niet mijns maar mijns getrouwen Zaligmakers Jesu Christi eigen ben.” Hij heeft ons gekocht, en als je iets gekocht hebt, dan is dat toch je eigendom, daar ga je over.”

„Dat is zoo, oome —” eerbiedig, terwijl hij moest denken, hoeveel de oude man gekocht had in zijn leven en dus dat beeld zoo goed begreep.

„En Hij” — trilde de oude stem — „zal ons niet van de hand doen. Hij zal ons bewaren.”

De stilte viel weer in. In die schemerdonkere kamer hing de diepe rust van een innerlijk vertrouwen in dragende en troostende gedachten, alsof even in deze omgeving van in schemer wegdoezelende gewitte muren en gebloemde gordijnen, van de bruine latafel en de zwaar tikkende klok, alsof hier in dit welbekende tijdelijke het eeuwige zich openbaarde; alsof dit alles mee bewaard werd.

„Nu ken ik ten *deele*” — herdacht Hendrik Rimmelink eerbiedig — „maar alsdan zal ik kennen gelijk ik gekend ben.”

Hij sprak deze woorden echter niet uit, de stilte hield hem bevangen. Ook de oude man nam dit gesprek niet weder op. Langzaam verdoofde de uitdrukking van innerlijkheid uit zijn gezicht en het was met zijn ietwat trage en toch zakelijke stem, dat hij ineens begon over de vorderingen van zijn kleinzoons op school. Zij waren op de dorps-school, niet bij Rimmelink, die hoofd was van een der buurtschap-scholen, en die daarom niet op de hoogte was. Mennink vond de school wel goed; ze werden er zelfs zeer „wies”, maar hij geloofde

toch dat er meer tijd aan Bijbelsch onderwijs moest gegeven worden; hij meende zelfs, dat dit niet meer voorkwam sedert de nieuwe bovenmeester er was. Die was erg verlicht en 't was waar ook, dat moest hij toegeven, daar waren drie Jodenkinderen bij hen op school, van den slager, en de school was voor iedereen, dus daar kon niets gezegd worden dat voor die kinderen stuitend kon zijn voor hun godsdienstige overtuiging — dat begreep hij ook wel — maar 't was toch moeilijk uit te maken. Om de school in te richten naar die drie kinderen. Was dat noodig? 't Was toch goed om al vroeg in 't geloof onderwezen te worden, want waar moest het anders heen, als je dat niet jong leerde, 't moest hierdoor vanzelf gaan.

— „Zeker, zeker!” gaf de andere toe. Hij was het met den ouden man eens, maar wilde geen nadere omschrijving geven uit vrees voor een te langdurig gesprek over de schoolopvattingen, en ook omdat hij geen oordeel over het nieuwe hoofd wilde uitspreken.

— „En hij doet maar tweemaal in de week een gebed,” klonk het bijna verwonderd — „bij het begin, Maandagmorgen en Zaterdag bij 't sluiten.”

— „Ja, dat is aan onze keus overgelaten: iederen dag of iedere week. Ik doe het iederen dag.”

— „Natuurlijk,” zeide de oude — „als 't verkeerd is — doe 't dan heelemaal niet, maar als 't goed is, waarom dan niet iederen dag.” Hij staarde moe-verwezen voor zich uit: „'k Begriep 't niet, 'k begriep 't niet.”

Voor hem, die diep voelde, dat alles van God afhing, en die kinderlijk eenvoudig het gebed altijd aanvaard had, was het ook niet te begrijpen, dat er zoo lang en verstandelijk over zoiets geredeneerd was geworden, om slechts tot beperking te komen.

Hendrik R Emmelink begreep den gedachtengang wel, teveel had hij dezen hooren verklaren. Maar hij was voor zichzelf tevreden, dat de beperking niet strenger was, en dat hij een zekere vrijheid had, om ook godsdienstig wat aan zijn leerlingen te geven. Het was echter wel te betreuren, dat het in het dorp nu anders werd, en het was met deelneming, dat hij luisterde naar de klachten vanden ouden man.

— „Ik geloof nooit,” zeide deze, „dat ze in A. hiermee tevreden zouden zijn.”

— „Neen, dat geloof ik ook niet,” antwoordde Rimmelink, die zelf ook uit A. was.

— „’t Is hier in V. altijd heel anders geweest, de dominee, de kerkeraad, ze bunt hier altijd meer zoo slapjes geweest, niet kwaad, Hendrik. Ze meenen het goed, maar nu weten ze toch niet meer hoe het hoort, zou ik zeggen —”

— „Ja, zoo gaat ’t,” zeide Rimmelink vaag, ontwijkend. Hij was blij, dat zijn nicht binnentrad. ’t Werd ook zijn tijd om op te stappen. Hij moest nog bijna drie kwartier loopen, om zijn buurtschap te bereiken. Zondag na de kerk, dan kwam hij nog weleens kijken.

De oude oogen waren moe en zacht naar hem opgeslagen, toen hij afscheid nam.

„Zondag na de kerk,” herhaalde de oudetoonloozestem: „da’s goed, mien jong.”

Meer zeide hij niet, maar daar was in zijn blik en in zijn stem iets, alsof hij terughadte aan hun gesprek over „wat wel bleef,” en toen de jonge man den winkel verliet, keerden de woorden tot hem terug. Ze bleven in zijn bewustzijn hangen, hoewel hij geen gelegenheid had, er dadelijk over na te denken, want hij kwam in de groote dorpsstraat en later in het zijstraatje teveel bekenden tegen. Hij was ondermeester geweest op de school, en hij was met het nichtje van den logementhouder van „de Postillon” getrouwd. Dina Odink was een wees en de broer haars vaders had haar in huis genomen tot hulp van zijn vrouw. Ze was veel bescheidener en stiller dan zijn eigen vroolijke roodwangige dochters en hij en zijn vrouw waren goed van haar gediend geweest. ’t Had hem gespeten, toen zij hen verliet, maar hij had toch zelf gul en rumoerig aan de toestand-koming van haar huwelijk gewerkt door de benoeming van Rimmelink aan de buurtschapschool te bewerkstelligen. Hij was raadslid en had nogal wat te zeggen, al was het alleen hierdoor, dat hij iedereen kende, en graag de groote trom roerde voor den vooruitgang en het liberalisme. De postpaarden wisselden in „de Postillon,”

de reizigers uit de diligence stapten er af, om zich in de gelagkamer wat te verwarmen of op te frisschen, naar gelang het jaargetijde — en Odink had het besef, dat tal van levensdraden door zijn vertrek liepen. Zijn vader was al waard van „de Postillon” geweest en vele van de heeren, die met eigen rijtuigen aankwamen, op weg naar de stad of omgekeerd, kende hij van den tijd af, dat zij allen jong waren. Daar kwamen er echter minder dan vroeger. Sommigen namen nu den spoorweg en bereikten van uit een anderen kant hun buiten. Het zou misschien niet zoo lang meer duren of de diligence zou ook niet meer van paarden behoeven te wisselen, omdat de rit minder lang was, en nog later zou zij geheel verdwijnen. Maar dan was V. ook een spoorweg rijk en Odink praatte dan luidruchtig zijn vrees neer door zich voor te stellen hoe „de Postillon” dan een hotel zou worden waar zomers de gasten elkander verdrongen. Hij was, wat er ook dreigde, voor den vooruitgang. Daarom was hij ook zeer ingenomen met den nieuwen bovenmeester, die van al „de achterlijke poespas” niet wilde weten. Hij was weleens even bevreesd, dat zijn protégé Rummelink er anders over dacht, maar deze had een helder hoofd: zou dus wel niet te ver gaan en ze hadden hem ook allemaal graag in de buurtschap. ’t Was alleen jammer, dat hij familie was van Mennink. Deze was zoo’n stille, sprak nooit veel tegen, maar ook niet mee. Je kon aan alles merken, dat hij niet uit V. was, dat vooruitstrevend was. Dina behoorde anders wel in de familie van haar man. ’t Meisje had altijd iets stils gehad en ging graag naar de kerk. ’t Kwam waarschijnlijk door haar jeugd. Haar vader had een herbergbestelhuis gehad in de stad, maar was totaal aan lager wal geraakt door den drank, was arm gestorven. Zijn zoons moesten toen de deur uit. Zij deugden niet hard. De weduwe had met wasschen en strijken den kost verdiend voor haar en de dochter. ’t Was tobben geweest. Toen zij overleden was, was Dina in „de Postillon” gekomen. Ze had het er best gehad, al zeide hij het zelf — en nu had zij het ook best. ’t Was wel geen rijkdom zoo’n schoolmeesterstraktement, maar ’t kwam geregeld in en dan vrije woning en een grooten tuin: gebrek behoeften ze niet te lijden. Zij hadden alle reden om tevreden

en dankbaar te zijn, dat Rummelink door zijn toedoen daar bovenmeester was geworden.

Rummelink, die op dien Maartschen namiddag huiswaarts keerde, wàs ook dankbaar gestemd. 't Was alsof het minder guur was. Daar hing iets lenteachtigs in de lucht — en toen hij over den breeden zandweg liep en zijn blik liet gaan over de wijde velden met de knotwilgen tusschen de heggen, scheen het hem toe, dat de grijze tinten ijler en zachter werden hoewel toch de avond viel. Ergens float een vogel, heel zacht roepend, dringend. Daar was iets teruggehouden over alles, en toch een geheimzinnig verwachten van iets anders, iets beters. In het verre westen brak de grijze lucht en even was er achter hooge kale zwarte boomen een gouden lichtstreep, als een glimlach, die wel weder wegsterft, maar toch troost achterlaat.

Hendrik Rummelink zag het, en daar was op zijn ernstig gezicht als een weerglans van dien glimlach. Zijn gedachten waren steeds bezig met den ouden zieken man in zijn schemerdonkere kamer, met zijn zacht uitgesproken verzekering, „dat ik niet mijns, maar mijns getrouwen Zaligmakers Jesu Christi eigen ben.” „Nee, niet mijns,” dacht de jongere met een opwelling van vrome ontroering, „niet aan jezelf genoeg hebben, niet gedoemd om jezelf alleen toe te behooren; een gebrekkig bekrompen mensch, die tenslotte door de jaren als een verdord blad wordt voortgejaagd of in een hoek geduwd, niet zijn een wegstervend bestaan, maar van Hem zijn, die het Leven zelf is Die” zoo dacht hij verder, „den Zijnen voorgaat als een Herder Zijne schapen.”

Het gaf innerlijk zulk een beteekenis aan zijn eenvoudig leven, en zijn oogen straalden van nieuwen moed, toen hij bij den zijweg gekomen tusschen boomen de school zag liggen met het meestershuis er naast. Hij was dankbaar voor zijn werkkring. Hij had daar aan die kinderen zooveel te onderwijzen, hij zou trachten hun te geven, wat hun leven gelukkig zou maken.

Toen hij het huis genaderd was, liep hij op zijn teenen op het klinkerpad langs de ramen, om ongemerkt in te zien. Het avondbrood

stond al klaar. Het oudste kind zat aan de tafel en zwaaide met een tinnen lepel. Zijn vrouw stond gebogen over het schommelwiegje, maar het was alsof zij bemerkte, dat hij daar buiten stond, want zij richtte zich haastig op en wendde den blik naar het raam. Een glimlach gleed over haar smal gezicht en het kind met een rukje keerde zich ook om in zijn tafelstoel om te kijken. Hij lachte terug, en verdween, om met haastig gebaar iets later de deur open te stooten en met groote stappen binnen te treden. Het vertrek was nu vol van zijn stem en kindergeroep. Hij was blij om thuis te zijn. Hij voelde nu, dat hij honger had en moe was van het loopen. Dina, staande bij de tafel, het brood snijdend, luisterde naar zijn mededeelingen: heel het lieve stille gezicht vol aandacht, en dat juist gaf hem het gevoel van thuis te zijn, dat zij naar hem hoorde, dat zij al zijn gewaarwordingen volgde. Hij vertelde van de bekenden, die hij in het dorp had gezien, en samen lachten zij om eenige grappen van hun oom in „de Postillon”, dien hij ook even opgezocht had, maar pas later, toen de kinderen sliepen en zij samen bij de kachel zaten, begon hij over zijn gesprek met den ouden Mennink. Zij zaten daar rustig. Uit zuinigheid was de lamp uitgedaan, maar geheel donker was het niet, want de ruiten van de ramen teekenden zich af tegen den maandoorschenen avondhemel, en uit het geopend kacheldeurtje gloorde een rood schijnsel tegen de zoldering en bescheen hun beider gezichten.

Dina, die zat te breien, liet haar handen rusten, en hij zag de ontroering in haar oogen, 't was alsof zij strak stonden van de tranen. Hij wist niet hoe graag zij hem hoorde spreken over vertroostende geestelijke dingen, die haar tilden boven de ellende gezien in haar jeugd en haar bemoedigden over haar broers, voor wie zij altijd bad. Hij voelde alleen, dat zij aandachtig luisterde en dat zij toen mooi vond wat hij in wat onhandige bewoordingen uitlegde over zijne gedachten gedurende zijn wandeling.

Het stemde hem zoo tevreden.

Daarbuiten lagen de velden in den zilver-neveligen voorjaarsnacht. Hier in het stille donkere vertrek hing de rust van het diepe vertrouwen.

Hendrik Rimmelink staarde zwijgend voor zich uit in het turfvuur, hij luisterde naar het rikketikken van de breinaalden van zijn vrouw. Hij peinsde na over haar, en ineens moest hij denken aan de versregelen :

Wat was ik wijs, toen ik u koos!
Gekozen?... ik? God heeft mij u gegeven:
Het goede komt van Hem altoos."

Wat wàs het leven toch goed.

Maar ook over zijn werk dacht hij dien avond na; en toen hij den volgenden dag in het zonnige, vervelooze schoollokaal tegenover zijn leerlingen stond, was er in hem een jeugdig idealisme. Met dieper eerbied dan anders vouwde hij de handen en deed het morgengebed: „en leer ons Hem volgen, die de Goede Herder is," voegde hij er toe.

Dit bevatte alles, wat hij voor zichzelf wenschte en voor die rumoerige klasse boerejongens en boeremeisjes, die hem vanuit de lange banken met glundere of slaperige gezichten zaten aan te kijken. Het waren de kinderen van de boeren en de arbeiders uit de buurtschap; een veertigtal van alle leeftijden en waarover hij alleen den sceptor zwaaien moest. Gemakkelijk was het niet, vooral niet in den winter als de school op zijn volst was. Zoodra er meer werk op het land was, bleven velen van de grooteren weg, en in den zomertijd hing er een slaperige rust in het halfleege lokaal. Nu echter waren allen er nog, ook de grootste, ook de zoon van den rijksten boer uit de buurt, een slimme rakkert, die zich altijd deed gelden.

Meester Rimmelink deed zijn werk met genoegen, hoewel het hem weleens moeite kostte de orde te bewaren, en hij moest dreigen, klappen uitdeelen, bemoedigen en uitleggen. Hij was zelf een boere-zoon en begreep de kinderen. Hij had daarbij groote verwachtingen van de ontwikkeling van 't verstand. Hij wilde ze leeren opmerken, begrijpen, zooals zijn oude meester in A. hem ook onderwezen had, en hem had doen zien de schoone wetten, die er in de natuur verborgen lagen. De school duurde 's middags van een tot drie uur, en

dan had hij nog tijd om in zijn tuin te werken. Soms ging hij naar het dorp. De afstand was drie kwartier van de school af. Maar de buurtschap strekte zich veel verder uit, en daarom was de school daar gesticht geworden.

De volgende dag was Zaterdag; 't weer was mild en voorjaarsachtig, en toen hij bij 't dalen van den avond in zijn tuin liep, had hij het blijde besef, dat de lente reeds gekomen was. Hij was al rookende tot bij het hekje genaderd, toen hij over den zandweg boer Pasman zag naderen. — „Gaat zeker naar zijn zuster,” dacht hij, daar de boerderij, waar deze laatste woonde, voorbij de school lag. — Ook bij 't hekje gekomen, bleef Pasman staan, en roemde den avond, toen het weer in 't algemeen. Meester Rummelink beaamde het, zijn pijp in de hand. Na een oogenblik van stilte begon Pasman over Gerrit en of meester nogal tevreden was, waarop meester zeide, dat de jongen wat speelsch was, maar een best verstand had. In de oogen van den vader, die onder de pet uit gluurden, kwam een slimme tinteling. — Hij geloofde 't best, dat Gerrit een goed verstand had, want opletten dat de jongen kon! Hij had ook dadelijk gemerkt, dat meester den vorigen dag anders had gebeden, hij had het langer gemaakt.

„Wel, wel, dat 's mooi,” zeide meester Rummelink, die zich even moest bedenken, wat hij gezegd had en zich eigenlijk schaamde, dat hij er niet meer in was nu.

„Ja zeker,” vervolgde Pasman en gaf een duwtje tegen zijn pet, waardoor beide oogen duidelijker te zien waren. „Gerrit lette best op, en 't was maar goed dat hij dat ook verteld had thuis, want nu kon hij, Pasman, meester waarschuwen, dat hij toch vooral niet verder gaan moest. Hij wist het, dat meester er niets bijzonders mee meende, maar hij moest oppassen, dat hij niet vergat, dat hij hoofd was van een Openbare School, van een school voor iedereen.”

„'t Zijn hier allemaal kinderen van onze kerk,” sprak Rummelink verwonderd tegen, „als er nog Catholieken of Joden bij waren...”

— „Daarom had het dezen keer ook niet gehinderd, dat wist Pasman ook wel en het kon ook nog wel, dat meester altijd een

gebed deed, dat was altijd zoo geweest, maar dit was toch al op het kantje, want zoo achterlijk was men niet in V. of men wist heel goed, dat de school voor iedereen moest zijn; dat andere was eigenlijk voor de kerk en moesten de kinderen op de catechisatie leeren. Meester zou 't licht vergeten hier in de Esch, waar alle leerlingen zoo hetzelfde waren, maar 't was niet in den haak, en de nieuwe meester op 't dorp wist dat ook heel goed te onderscheiden; die begreep, dat de school diende om te leeren lezen, schrijven, rekenen, enz. allerlei vakken, maar 't had met den godsdienst niet te maken.

Hendrik Rimmelink staarde nadenkend voor zich uit langs den andere heen. Hij had teveel hierover gehoord, om niet te weten, dat het een meening was, die door velen en juist de meest ontwikkelden gedeeld werd, maar hij had nooit gedacht, dat het hem zou komen raken op zijn schooltje zoo tusschen het bouwland en de hooge boomen, waar alles zoo hetzelfde scheen te blijven. 't Gaf hem een onbehaaglijk vreemd gevoel, alsof er een leegte ging ontstaan, maar de redeneering kon hij niet tegenspreken en nadat hij om de stilte op te vullen, een trek aan zijn pijp had genomen, antwoordde hij wat vaag: „Een openbare school is een openbare school, dat is zeker, en moet voor niemand aanstootelijk zijn. —”

— „Juist,” zei de ander — „en daarom moet die er op ingericht zijn.”

— „Natuurlijk,” zei hij weer, maar hij wist, dat hij het alleen natuurlijk vond als logische gevolgtrekking, niet omdat hij er zelf zoo zeker van was, dat een school, die aldus ingericht was, de beste zou zijn. Hij wist niet, wat hij denken moest, en toen Pasmaan doorgelopen was, bleef hij zijn pijp met de eene hand vasthoudend nog lang rookende voor zich uit turen. Kwamen nu de moeilijkheden opzetten? Niet, dat hij zich gebonden voelde. Hij was altijd vrij gelaten en hij geloofde zeker, dat hij de kinderen nog echt christelijke lessen zou mogen geven. Dat had hij altijd mogen doen. Hij wist verscheidene ouders, die er op gesteld waren. Maar misschien ging het alles nu veranderen, omdat de lijnen scherper getrokken werden.

Met een vage onrust ging hij zijn huis weer in. Het was donker

in de gang tegen den lichten schemer van den voorjaarsavond buiten, maar in de keuken was Dina nog bij het daglicht bezig. Zij had de kinderen naar bed gebracht, legde nu hun Zondagsche kleertjes bij elkaar. Misschien zag haar smal gezicht wat moe, maar het straalde meteen van innige tevredenheid. Zij zouden den volgenden middag allen naar het dorp gaan na het eten. Zij mocht de kinderen bij Mennink laten, als zij naar de kerk wilde; en dan na de kerk gingen zij naar „de Postillon”. Haar tante was jarig. Zij had een mooi wit kleedje voor haar gehaakt: die goeie tante mocht wel wat hebben. Zij was altijd zoo hartelijk voor haar geweest. Hendrik Rimmelink bedacht zich, dat dit nu haar vervulde, en hijzelf vond het ook niet onaangenaam den volgenden dag op visite te gaan: hij was trotsch op zijn vrouw, trotsch op zijn kinderen en vooral trotsch op zijn positie: hij wist, dat zijn luidruchtige oom uit „de Postillon” hem genegen was. Sedert de schoolmeesters (1857) vaste traktementen hadden, niet meer afhankelijk waren van de ouders der leerlingen, was er ook iets anders in de betrekking gekomen. Daarbij was hij jong en hij hoopte altijd, dat hij later nog eens bovenmeester zou worden op een groot dorp, misschien wel in een kleine stad.

Tegenover het plan om in „de Postillon” op bezoek te gaan, schoof de vage onrust in zijn denken op den achtergrond, toch deelde hij het gesprek aan Dina mee. „Wat vreemd hè,” zeide zij rustig, terwijl zij de kast sloot, waaruit zij goed had genomen. „Wat steekt daar nu in?”

— „Ja,” herhaalde hij — „wat steekt daar nu in?”

„Het is maar gelukkig —” zeide zij eenvoudig — „dat je ze toch heel veel goeds kan leeren, al gebruik je niet precies die woorden. Vroeger hebben ze nooit aanmerkingen gemaakt.”

„Neen, vroeger nooit.”

Eigenlijk was hij blij, dat zij het zoo eenvoudig beschouwde. Dat was ook maar het beste. Dat moest hij ook doen. Toch had hij even het besef, dat zij het niet begreep. Maar hij moest het niet te zwaar opnemen, en dat zou hij ook niet gedaan hebben, als hij maar niet in het vervolg zoo pijnlijk bewust was geweest, dat hij zijn woorden afpaste en afmeette, omdat hij wist, dat Gerrit Pasmaan oplette.

't Was niet om dien jongen, 't was om de opvatting, die achter dat luisteren was, en die hem bond.

Waar hij nooit bijzonder zijn aandacht aan geschonken had, rees nu telkens bij hem op: de gedachte, dat het toch begrijpelijk was, dat er waren, die bijzondere scholen begeerden, waar men vrij was in het onderwijs, maar hij wilde zich zijn ideaal over het openbaar onderwijs niet laten ontnemen, hoewel hij wel zich soms afvroeg, of hij niet op een wankelen bodem stond. Het godsdienstige nam zulk een eerste plaats in, in zijn denken, alles hing er zoo mee samen, 't scheen hem nu, alsof hij krampachtig alle argumenten moest samen zoeken om toch het openbaar onderwijs als christelijk te kunnen blijven bestempelen, terwijl in de couranten en in gesprekken steeds scherper het onderscheid tusschen dit en het bijzondere werd gemaakt. Steeds minder scheen het openbaar onderwijs op geestelijk gebied te wenschen, en het verontrustte hem. In de mooie zonnige voorjaarsdagen, als hij na drie uur in zijn tuin spitte en zich verheugde over de goudbruine geurige muurbloemen, de bonte violen, en den bloeienden rose perzik, tegen de zonbeschenen schutting en hij luisterde naar het fluiten en zingen der vele vogels, was er dikwijls in hem het heen en weer geredeneer over zijn eigen werk en ineens was het als een blijdschap in hem geweest dat hij zichzelf kon beschouwen als iemand, die het oude ideaal van de volksschool vasthield en dat zoo lang hem dit niet verboden was geworden, hij zijn taak kon opnemen als vroeger.

Dien middag kwam hij fluitende in huis; en Dina, die de melodie kende, viel zacht zingende in met haar heldere stem, terwijl zij, al naaiende, met haar voet het wiegje schommelde:

„'t Zonnetje gaat van ons scheiden:
't Avondrood kleurt weer het veld,
Zoete rust mogen wij beiden,
Door geene zorgen gekweld.

„Ik heb vrouw Luusing gesproken,” begon zij, toen het liedje uit was — „'k stond net bij het hekje, toen zij langs kwam.”

— „k Dacht al, dat ik haar herkende, ik stond achter in den tuin.”

— „Ze kwam van haar dochter. Die dient bij Pasman, schijnt 't. — Ze was wat ziek geweest en ze was eens gaan kijken en ze moest nu weer heel dat eind terug, maar ze had toch geen haast, blijkbaar, want ze heeft nog een heele poos staan praten.”

— „Ze is 't loopen gewend,” merkte Rummelink op, die als ieder ander uit de streek, de koopvrouw kende, een weduwe, die in een afgelegen gehucht een winkeltje dreef en geregeld zelf met garen en band langs de boerderijen ging.

— „Ze had het maar weer over de school, hier. Daar heeft ze 't altijd over, dat hier in de Esch er wel een is, en niet bij hen in 't Broek. En 't zou daar nog veel meer noodig zijn, want 't is er een zoodje,” — Dina glimlachte, terwijl zij de gebaren der oude vrouw nadeed, — „niemand kan er lezen of schrijven, en ze weten niets van onzen lieven Heer. — En ze bunt toch ook schepsels van Hem — zei ze.”

— „Dat is zeker.” —

— „Maar dan moest er geen schoolmeester komen als in 't dorp, zei ze, want die brak 't goede af, door te doen alsof je het niet noodig had in school: geen gebed — geen bijbel. Ze had het niet willen gelooven, maar men had het haar verzekerd. — Ze begreep niet waar het naar toe moest. Ze zei: Ik zou maar wat bli zijn, als ik er meer van wist, en daarginds, waar ze 't leeren kunnen, zeggen ze nee.” —

— „Ja — ze heeft gelijk,” zei Rummelink, ineens ernstig, „'t is ook vreemd.” —

— „Als je oom Klaas hoort” — zei Dina nadenkend — „dan is 't ook niet noodig in de school. Dan is daar de kerk voor.”

— „Maar als ze van het Broek in de kerk komen, dan weet ik zeker dat ze er niets van begrijpen kunnen. Ze hooren eigenlijk onder D. Maar ik geloof nooit, dat er iemand naar de kerk gaat, behalve misschien vrouw Luusing.”

— „Ja, dan moet ik 't ook zeggen. Die hebben vast wel een school noodig.” —

— „En dan een Christelijke,” dacht hij, maar hij sprak het niet uit. Het was hem alsof hij dan zijn eigen werkring afviel en dien hield hij krampachtig vast. Hij wilde immers de oude volksschool handhaven, zoolang het de oude bleef.

De stilte viel in het vertrek. Hij was een boek gaan halen uit de kast en terwijl met schokkend regelmatig geluid de wieg bleef stooten op den vloer, naaide Dina verder, peinzende met medelijden over die onwetende, doodarme, voorttobbende bevolking in 't Broek, „toch ook schepsels van onzen lieven Heer.”

In Mei toen alles in bonten bloei stond, en de geuren van bloesems door het zoete windje werden meegedragen, kwam er een einde aan het aardsche bestaan van den ouden Mennink, en sliep hij voorgoed in, achter de gordijnen van zijn bedstede. Zijn handen, die hij zoo dikwijls voor het gebed gevouwen had, lagen nu verstijfd over elkander op het witte dek, zijn oogen, die met zulk een kinderlijke bewondering konden zien naar de schoonheid in de natuur, waren nu strak gesloten: „hij bidt nu ver van ons,” dacht Hendrik Remmelink, toen hij eerbiedig op den doode neerzag, „en hij ziet een andere wereld.”

Twee dagen geleden was hij nog bij den zieke geweest. Deze had, hoog gesteund door kussens, vanuit zijn bed gekeken naar de blauwe lentelucht achter de groenende olmen: „Weet je, wat ik gedacht heb, jong,” had hij langzaam gezegd — „dat als hier 't bidden al zoo helpt, wat zal 't dan wezen als we alles meer begriepen — en als 't hier zoo schoon is, wat zal 't daarginds wel wezen? 't Is toch alles van denzelfden Heer.” —

Er kwamen verscheidene familieleden van elders over voor de begrafenis, ook Remmelinks ouders, en in die dagen voelde hij zich weer volkomen ingeleefd in hun sfeer van stille nadenkende vroomheid. Zijn familie behoorde tot den boerenstand in A. en deze bevolking was geheel verschillend van die uit V. Daarom had zijn oom Mennink zich als een vreemde gevoeld hier. Hij begreep dit nu. Jansen, de schoonzoon, die een echte V.-naar was, scheen nu onder

al die familieleden de vreemdeling te zijn, hoewel hij de gastheer was en ook eigenaar van de zaak werd. Om hem werden sommige onderwerpen, die bij hen opkwamen, meest van theologischen aard, niet geheel behandeld. Jansen was anders. Hij was vooruitstrevend; hij ook bewonderde de nieuwe openbare school; men wilde zich niet geheel uiten. Maar Hendrik R Emmelink behoorde bij hen, en toen hij en Dina met een der aangetrouwde ooms in den wit omhuifden boerenwagen een eind huiswaarts meereden, deelde deze hun in vertrouwen mee, dat men in D. een Christelijke school wilde stichten, d.w.z. in D. zelf was er al een, maar in 't Broek moest er een komen. 't Kon niet langer zoo.

— „Een schole in 't Broek,” herhaalde Dina, en een glans van verrassing kwam in haar zachte oogen onder het mooie voorhoofd. „Wie had dat gedacht. Hoor je dat, Hendrik, een schole in 't Broek.”

— „Ja, ik hoor 't,” antwoordde hij onder den indruk. Hij wist niet waarom. Maar 't was hem alsof dit bericht hem meteen onrustig maakte. Was het, omdat heel diep in hem, hij voelde, hoe de openbare school hierdoor veroordeeld werd, en hoe hij eigenlijk, die veroordeeling begrijpend, niet meer stond aan den kant van zijn eigen werk.

— „Daar moet nog niet over gepraat worden,” vervolgde de andere. „'t Zeg het oe, omdat jullie 't begriep. Maar 't staat nog niet vast. De bouw van de schole is nog niet zoo van bezwaar. Maar 't traktement van den meester. De man moet toch leven en de menschen in 't Broek kunnen niet veel betalen, die hebben 't zelf niet.”

— „Neen, die hebben 't zelf niet.”

Ze reden zwijgend verder, hotsend in den wagen. 't Scherpe boeregezicht van Gerrit-oome stond strak.

— „Als we 't doen,” verbrak hij eindelijk de stilte, „dan is 't omdat we denken dat 't mot, en als 't mot van God, zal Hij ook wel helpen.”

— „Dat is zeker,” zeide Dina eenvoudig.

R Emmelink zweeg. Hij overlegde bij zichzelf, hoe het bericht ontvangen zou worden, als de plannen verwezenlijkt werden. 't Broek

behoorde onder D. maar grensde aan V. en aan dien kant van de gemeente lagen enkele boerderijen van afgescheidenen: Dezen zouden zeker hun kinderen naar de Christelijke school sturen. Zij waren toch al zoo ontevreden over den tegenwoordigen bovenmeester van de dorpschool. 't Zou wat worden!

Dina hield niet zulke overleggingen. Zij keek uit over de groene akkers, waarover de avondhemel zich welfde. Een enkele ster was al zichtbaar in de ijle blauwende verte. Het was niet moeilijk om te gelooven in Gods zorg over de schepping, en nu ook niet in Zijn zorg over Zijn schepsels: want daar kwam immers een schole in 't Broek. Zij voelde zich diep dankbaar gestemd; en toen zij bij de kromming van den breeden landweg uitgestapt waren, de wagen met piepende wielen en schokkend geluid links omging, en zij met haar man den weg rechts nam, onder de hooge groene peppels, blikte zij met stille tevredenheid naar het einde der laan, waar het meestershuis te zien was.

— „Wat hebben wij het toch goed getroffen met onze schole,” zeide zij vergenoegd, „heel wat anders dan als wij in 't Broek hadden moeten komen. Wij zijn toch wel heel gelukkig, Hendrik.”

Hij zag naar haar lief gezicht, omlijst door de breede donkere keelbanden van haar kapothoed, welke linten een grooten strik vormden onder haar smalle kin; en zijn jong hart zwol weer van trots, dat hij haar zulk een gelukkig bestaan gaf. Zij was toch echt van burger afkomst, zij was een „juffrouw”, en men kon haar altijd wel aanzien, dat zij eigenlijk uit de stad was. Van haar moeders kant had zij zelfs een paar groote winkeliers in de familie, en haar oom in „de Postillon” nam toch ook een flinke positie in, in 't dorp. Hij was een eenvoudige schoolmeester, maar zij pasten toch bij elkaar. Zij hield van zijn familie. Zij voelde eerbied voor zijn ouders. Zij waren gelukkig samen. Hij moest zich geen muizenissen in 't hoofd halen door de schoolquestie. 't Gaf niet, wat er in D. gebeurde.

't Gaf niets, wat er in D. gebeurde. Dat wilde zeggen, dat V. er niets aan veranderen kon, maar dit wilde niet zeggen, dat de schoolbouw in 't Broek zonder invloed zou blijven. Toen de plannen

vasten vorm zouden krijgen en algemeen bekend werden, kwamen alle tongen in beweging. De strijd, die reeds zoovele jaren hier en daar bestond en waarvan men geregeld in de couranten kon lezen, naderde nu het eigen dorp. Voor Odink in „de Postillon” was het een harde pil. Het kwam nu duidelijk uit, hoevelen niet gediend waren van de nieuwe schoolopvatting, hoe goed *hij* die ook altijd genoemd had. Maar het bitterste was wel, dat de grond voor de school en een groot deel van de bouwkosten geschonken waren door een der groote heeren uit de streek, die in 't Broek bezittingen had. Hij was er altijd trotsch op geweest, dat hij den heer van 't Loo, jonker Jan destijds, van zijn kinderjaren af gekend had, dat ze samen als jongens in den tuin van „de Postillon” hadden gespeeld, als er gepleisterd werd, en de koetsier wat uitrustte — hij wist precies de voornamen van de freules en met wie zij getrouwd waren. Hij was altijd overtuigd geweest, dat hij door zijn liberale ideeën de evenknie werd van de grooten in den lande (trouwens zijn grootvader en die van jonker Jan hadden in 1795 samen om den vrijheidsboom gedanst) en dat nu juist deze, die toch gestudeerd had, in zijn denkbeelden meeging met de begrippen van kleingeestige fijnen, van eigenzinnige afgescheidenen, van domme boeren, en dus *zijn* opvatting niet werd gedeeld — dit wond hem op tot een blinde woede.

Hendrik Rimmelink werd het nu een marteling om er met zijn vrouw op bezoek te gaan. Hij voelde zich verlegen en bevangen, zoodra het gesprek op de school werd gebracht. Zijn oom ronduit tegenspreken wilde hij niet, maar met zijn uitvallen instemmen kon hij ook niet, en onbeholpen en gedrukt liet hij den stroom van woorden over zich heengaan, steeds pijnlijk voelend, hoe in het diepst van zijn wezen hij koos voor het geestelijke element in de school, en hoe het nieuwe ideaal, dat het onderwijs alleen moest dienen om kundigheden op te doen, voor hem zijn werk vreemd kaal deed schijnen.

Hij was te weinig ontwikkeld, om zich een denkbeeld van de romantiek te vormen, maar onbewust leefde dit in hem, in zijn mystieke, stille, achterhoeksche vroomheid, terwijl in zijn oom bestond

de zakelijkheid van de Voltairsche begrippen. Het waren twee levensbeschouwingen, die naast elkander lagen en die nooit in elkander opgelost konden worden.

Het zwijgen van zijn neef, die anders in gezelschap zijn antwoord wel kon vinden, bedroog den oude niet. Eerst triomfeerde hij, dat die „bovenmeester” niets tegen hem durfde inbrengen, maar ten slotte ergerde het hem — en op een zomeravond, toen zij samen in het priëltje achter „de Postillon” zaten, de mannen met hun bier en pijpen, en een hunner verteld had, dat de nieuwe school al opschoot, keerde hij zich vierkant naar den jongen man.

„En nou mot ie me eens ronduuat zeggen, wat ge van de schole vindt.”

— „Van de schole,” schrikte R Emmelink op . . . „in 't Broek?”

— „Ja, wat anders?”

— „Dat 't,” zeide hij voorzichtig, „een geluk voor 't Broek is, dat er een schole komt.”

Odink sloeg met de vuist op de tafel, dat de glazen rinkelden. „Dà 't weten we ook wèl. Neen, kereltje, je komt er niet van af. Vindt oe het een geluk, dat dèze schole komt?”

— „Joa,” zeide de ander kortaf.

— „Ziet oe wel, ziet oe wel, dacht ik wel.” Odink leunde breed achteruit in zijn stoel: „Mien bedrieg je niet. Maar waarom blief oe dan aan de openbare school? Je hoort bij de anderen.”

— „Ik voel voor de oude school,” antwoordde R Emmelink stug.

— „Wat oude school? Van vóór de Franschen zeker? Ja, dat begriep ik, die schole was van de kerk! Neen, vriendje, we bunt geen kreeften, we gaan niet achteruit, maar vooruit. En je past er maar op, dat je van je schole geen oude school maakt! We bunt hier voor de vooruitgang en dus in de Esch ook. Pasman het me wel verteld, hoe hij al waken most. Maar 'k wil oe wel de eere geven dat oe oe best hebt gedaan daarna. En noe weet oe precies wat wij vinden. En wij weten wat oe vindt.”

Goed gemutst omdat hij het laatste woord had gehad, liet hij de glazen nogeens vullen en het gesprek ging druk en vroolijk over op de kermis in de stad.

Hendrik Rimmelink trachtte in de stemming te komen, maar zijn hart was te zwaar en toen hij met zijn vrouw huiswaarts keerde, onder den stillen avondhemel waar de maansikkel stond, schijnend op de velden met de stille korenschoven, bemerkte zij wel, dat hij gedrukt was. Een van haar nichtjes Odink was jarig geweest en daarom waren zij samen gegaan, terwijl de werkvrouw van de school, die vlakbij woonde, bij de kinderen bleef. Maar voor Hendrik was het toch maar weer een onaangenaam bezoek geworden.

— „Oom was gelukkig niet lang boos,” zeide zij bemoedigend, alsof dit het voornaamste was.

— „Nee, dat niet.”

En na een lange stilte, waarin alleen hun voetstappen dof klonken op het harde paadje langs de mulle wagensporen, zeide zij weer:

— „Oom kan zoo praten over vooruitgang. Maar ik wed, dat ze allemaal hier in de Esch best tevreden zijn over je lessen.”

— „Ja, misschien wel.”

Zij hoorde, dat hij zich van het gesprek wilde afmaken; en zij zweeg. Zij begreep hem niet, maar haar hart was vol medelijden.

— Zij liepen achter elkaar in de laan van de school.

— „Maar oome had toch wel gelijk,” stootte hij opeens er uit.

— „Ik hoor toch meer bij de anderen.”

Zij kon het niet tegenspreken en knikte alleen.

Hoewel haar man iederen morgen met moed naar de school ging om er zijn handjevol leerlingen te onderwijzen, zoo merkte Dina toch op, dat de oude vroolijkheid ontbrak. Iets bleef hem drukken. Zij meende eerst dat het de warmte was, maar toen na een onweersbui de lucht opgefrischt was, keerde de veerkracht niet terug. Vrouw Luusing kwam eens aan met garen en band en rammelde honderd uit over de nieuwe school. Hendrik had aandachtig mee toegeluisterd, en het was alsof hij daarna nog stiller was, net als na het bezoek van Gerrit-oome uit D., die naar de stad reed en zijn weg had genomen over hun buurtschap, om hen op te zoeken. Nee

't was niet de warmte, 't was vast wel de Christelijke School in 't Broek, die Hendrik dwars bleef zitten.

Op een droomerig-stillen zonnigen Septemberdag kwam Gerrit-oome met de witte huifkar weer aanrijden. Hij kwam eens naar de school kijken. 't Was Zaterdag. Er waren geen leerlingen. Hij kon nu mooi naar de banken zien en de borden en de wandkaarten. De school in 't Broek was maar klein. Deze was het ook. Hij wilde eens vergelijken. Dina schonk dadelijk de koffie op: Hendrik was even uit. Hij wist ook niet, dat oome kwam. Maar hij kon ieder oogenblik thuiskomen. Oome wilde zeker wel even wachten. Schoot de school in 't Broek mooi op?

Langzaam vertelde hij haar, hoe alles werd — en 't meestershuis ook, dat werd heel netjes. Dat was eigenlijk niet nieuw, anders hadden zij het niet zoo gauw klaar gekregen. Het was een optrekje geweest van mijnheer Van Loo, vroeger gebouwd voor de eendenjacht. 't Werd nu werkelijk mooi.

Dina knikte, zonder veel aandacht. Dit bezoek op Zaterdagmorgen hield haar op en zij hoopte, dat Hendrik spoedig komen zou, om den bezoeker mee te nemen.

— Neen, met de school en 't huis, dat was alles best. Maar nu nog een goede meester; een die met de menschen om kon gaan, die ook Zondagsschool kon houden, en catechisatie geven; want alle menschen moesten daar onderwezen worden, niet alleen de schoolkinderen.

Dina schudde het hoofd, als over iets heel merkwaardigs: „Een heele taak, oome,” en meteen lette zij op het kleine ding in de wieg.

— „Daar waren anders wel meesters misschien te krijgen,” vervolgde de langzame boerestem, want had Hendrik haar al verteld, dat in verschillende plaatsen meesters van het Openbaar onderwijs overgingen naar het Christelijke? Het werd hun te kras, dat zij bij het Openbaar onderwijs zoo aan banden werden gelegd.

Dina was dankbaar, dat zij zich net over de wieg heenboog, want zij voelde, dat zij ineens vuurrood werd van schrik.

— „Neen oome, Hendrik heeft niets gezegd,” zeide zij rustig, terwijl

zij het kind optilde, maar haar hart bonsde. Dat was het dus. Zij wist het ineens heel zeker. Dat was het, wat Hendrik bezighield. Hij tobde er zeker over, wat hij doen moest. Zij had nooit gedacht, dat zoiets gebeurde, dat men van onderwijs veranderde en daarom was het nooit bij haar opgekomen. Maar Hendrik wist het zeker wel, o zeker.

Zij was te verward om verder te luisteren, maar Gerrit-oome bemerkte het niet, want het kleine kind op haar arm huilde en werktuiglijk trachtte zij het te bedaren.

Ook kwam haar man juist binnen. Snel, onderzoekend, zag zij even naar hem. Hij scheen bezorgd den ander te zien, hoewel hij hem hartelijk begroette. Wat zag hij er eigenlijk slecht uit. 't Viel haar ineens op, hoe betrokken zijn hoekig gezicht was.

Al pratend verlieten beide mannen het vertrek, Dina het rijk alleen latend in het groote, wat rommelige vertrek. Zij had veel te doen, maar het was alsof zij niet voort kon. Telkens betraptte zij er zich op, dat zij stilstond, in gedachten voor zich uitziende. Och, och, was het dat? — Wilde Hendrik naar de school in 't Broek? Maar hij zag toch zeker teveel tegen alles op, dat hij er nog nooit over begonnen was. — Het zou haar toch ook zoo zwaar vallen weg te moeten; zij kon het zich niet indenken, en daarom praatte hij er zeker niet over. En dan oom Klaas. Wat zou oom Klaas wel zeggen! — Met langzame bewegingen nam zij stof af, ruimde aardewerk in de kast, om de tafel leeg te maken. „Wat zou oom boos zijn. Hij had het er altijd over, dat hij Hendrik bovenmeester in de Esch had gemaakt. Als Hendrik naar een grooter dorp ging, zou hij het ook best vinden. Maar dat hij hier weg zou gaan voor 't Broek! en dan dat hij die positie weg zou doen voor bovenmeester aan een particuliere school Zij wist precies, hoe dat gaan zou met oom, als hij het hoorde. Hendrik moest het ook maar niet doen. Oom was toch altijd zoo goed voor haar geweest — en oom had er zoo op tegen op die aparte scholen. Die gaven maar oneenigheid, zeide hij. De menschen konden van den godsdienst alles in de kerk leeren, en op de catechisatie. En zij geloofde ook wel, dat dit voldoende was.

In 't dorp begrepen de menschen toch best, waar dominee het over had, als hij preekte. — Overdreef Hendrik niet?

Zij stond weer stil, geleund tegen de tafel. Waarom zou hij het doen? Zij dacht zich zijn wezen in, zijn vroomheid, zijn instemming met de stichting van de school in 't Broek, en zij begreep wel, dat het bij hem paste. — Een groote moeheid overviel haar: het zou wel zoo moeten gaan, dat begreep zij wel, maar hoe zou het zijn om hier vandaan te trekken, uit dit beminde huis en ver van dien tuin vol groenten, vruchten en bloemen, en dan inplaats van de groote boerderijen en de goed bebouwde akkers, de hutten en de wildernis van 't Broek.

Zij hoorde de mannenstemmen buiten naderen en zenuwachtig nam zij een stapel borden en zette die in de kast. Zij was zoo overtuigd, dat zij het bericht nu zou vernemen, dat het haar als een droom was, dat er alleen gezegd werd, dat Gerrit-oome weg ging. Hij moest nog bij zijn broer op de Bult zijn. Werktuiglijk knikte zij en liep zij mee naar buiten om den gast in zijn wagen te zien stappen.

„Ik ga nog wat appels plukken,” zei Hendrik, toen de huifkar niet meer te zien was.

Was het misschien toch niet waar? Was alles toch heel gewoon? Zij had het zich zeker verbeeld! En met verdubbelden ijver toog zij aan den arbeid, had het eten op tijd gereed, en had de tafel gedekt, toen haar man, een mand met appels torsend, het huis in kwam.

— „Mooi!” zeide zij verheugd, „wat brengt die boom toch op!”

— „Ja, prachtig.” Maar daar kwam meteen iets afwerends in zijn oogen, alsof iets zijn blijdschap neersloeg en een zekere angst kwam er weer over haar.

Hij praatte echter gewoon aan den maaltijd. „Als er iets was in verband met het bezoek van Gerrit-oome, dan zou hij nu toch wel wat zeggen,” meende zij en zij herademde. Na het danken sloeg zij haar oogen eerder op dan hij en zij zag zijn hoofd nog iets gebogen, zijn handen gevouwen. Daar lag zulk een ernst op zijn goed jong gezicht, dat het haar ontroerde. Het vervulde haar met een gevoel van eerbied.

Langzaam zag hij toen op en wierp een blik naar het zonnige landschap, dat achter de kleine ruiten te zien was.

— „Ik ga den tuin maar weer in,” zeide hij rustig, opstaande, „het weer is zoo mooi, 't is nog net zomer.”

— „Ja, nog net zomer.”

Zij bleef nog zitten. Drikusman was in zijn tafelstoel in slaap gevallen en het dochtertje lag zoet in de wieg. 't Was stil in het vertrek. Een dikke vlieg gonsde tegen de ruiten. Zij hoorde het zonder er bewust van te zijn. Zij vouwde weer haar handen en boog wat het hoofd: „Och, Heere,” bad zij, „leer het mij toch verstaan.” — Meer vroeg zij niet, maar zij zag toch niet dadelijk op, zij dacht na, zij keerde in tot zichzelf en tot het leven van haar man. Hij was toch zoo goed, zoo goed, en waarom zuchtte zij eigenlijk? omdat hij onzelfzuchtig was? omdat hij een vaste positie wilde opofferen, om kinderen een godsdienstige opvoeding te verschaffen? omdat hij naar die arme menschen in 't Broek wilde gaan? Haar moeder, die had mogen zuchten over haar man, en over haar zoons, maar zij? Haar moeder had ook moeten verhuizen en had ook armoede gekend door die vreeselijke dronkenschap. Als het zou geweest zijn, omdat haar man zoo goed was, zij zou overgelukkig zijn geweest. En in 't Broek behoefde zij toch niet zulk een armoede te lijden, al zou alles wel anders zijn dan hier met dat volle traktement.

De vlieg gonsde steeds tegen de ruiten, de klok tikte.

Zij opende haar oogen. 't Leek heel lang geleden, dat zij rond had gezien. Zij was vèr gegaan met haar gedachten. Zij wist niet hoe, maar haar was ineens de gelijkenis van den herder ingevallen, die het verloren schaap zoekt. Zie, Hendrik wilde dat ook doen. Hij wilde de menschen helpen, die den weg niet weten. De negen en negentig schapen, die rustig bij elkaar bleven, dat waren de rechtvaardigen, die den weg niet kwijt waren, die alles al wisten. In haar voorstelling waren dat de bewoners van V., die genoeg hadden aan de kerk en de catechisatie, zooals oom Klaas altijd zei. Heel precies ging het beeld misschien niet op, als je het in de puntjes wilde uitdenken, twijfelde zij. Maar haar hielp het toch den toestand te begrijpen, en zij stond op, om aan het werk te gaan. De werkvrouw zou dadelijk komen.

Zij wist nog wel niets meer van Hendriks plannen. Maar daar was in haar de rust, dat zij voor zichzelf wist wat zij doen moest : haar man helpen.

De tuin tusschen de groene heggen, met bonte asters, en roode dahlia's en rood-oranje Oostindische kers langs de geharkte paden, droomde in den stillen najaarszonneshijn, waarin de muggen dansten. Het was wonderlijk warm. Hendrik Rimmelink zat in het priëeltje en staarde voor zich uit. Wat heel dien zomer hem bezig gehouden had, wat hij had voelen naderen, dat wist hij, zou nu werkelijkheid worden. De vraag, de officiële vraag, waarop hij duidelijk en afdoend zou moeten antwoorden, zou komen. Gerrit-oome had niets gezegd, had hem alleen weer verteld van openbare onderwijzers die overgingen bij het Christelijk onderwijs, had hem nu gevraagd, of hij dit begreep, waarop hij ja had moeten zeggen, want hij begreep het. Hij had er aan toegevoegd dat het toch begrijpelijk was als men tegen verandering opzag, waarop oome ja had gezegd. Bij het weggaan had deze gezegd: „In ieder geval hoor je, als de school klaar komt” en had hem veelbeteekenend aangezien, maar hij had dien blik niet beantwoord, omdat hij toch niet beslissen kon.

Maar de vraag zou komen. En als de vraag niet kwam, moest hij dan toch niet solliciteeren? Hij hoorde bij die anderen, hij wist het, vooral sedert hij vernomen had, dat men in V. en ook voor de Esch het gebed op de school wilde afschaffen.

Maar zijn vaste, geëerde positie, en Dina? — Dina, die zoo van de Esch hield — Dina, die er geen vermoeden van had, wat er in hem omging en dat hij aan een verandering dacht, die altijd zoo blij was ook tegenover haar familie, dat hij zulk een geziene bovenmeester was. Mocht hij haar dit aandoen? Hij had eens met warmte de positie van den meester in 't Broek beschreven : zijn kansen daar veel te doen, ook op tuinbouw-gebied, en zij had vriendelijk geknikt en hem met een stralenden glimlach gezegd : „Maar als hier wordt het nooit.” En hij had moeten zwijgen.

Hij wist, dat God hem sterken kon. Maar hij besefte er niets van — en in een vlaag van moedeloosheid, omdat hij zich innerlijk zoo

zwak voelde, omdat hij wel wist, wat hij kiezen moest en hij er toch zoo tegen op zag, het besliste woord te spreken — liet hij zijn ellebogen steunen op zijn knieën en verborg zijn gezicht in zijn handen. In de rust van het middaguur hoorde hij een kip kakelen, en verder weg blafte een hond bij een der boerderijen.

Waarom wilde hij toch overgaan bij het Christelijk onderwijs? . . . heel zijn ziel zeide, omdat hij er bij hoorde, omdat dat de grond was waarop zijn dagelijksch werk kon tieren. — Het was natuurlijk voor hem om daarbij te zijn. — Maar in de werkelijkheid was daar ook Dina, en waren er zorgen, die zouden nijpen, geen maatschappelijk aanzien meer, afhankelijkheid van de goedgunstigheid van gevers.

Op het pad naderden voetstappen. Het was Dina, hij hoorde het. Hij was zoo terneergeslagen, dat hij niet van houding veranderde: waarom zou hij? waarom zou zij niet weten, wat hem kwelde. Maar toen zij voor het priëeltje stond, nam hij toch zijn handen weg en hief langzaam het hoofd op. Hij zag haar aan: onzeker, met oogen, die weer wennen moesten aan het licht: wat had zij toch iets liefs in haar eenvoudige donkere japon met het nauwe lijf, even opgevrootlijkt door een wit liggend kraagje, en met den wijden rok, waarover zij een donker paars schortje droeg. Het haar droeg zij glad gescheiden. Het omlijstte een mooi voorhoofd, waarop nu een rimpel van zorg was.

„Heb je hoofdpijn?” vroeg zij deelnemend. Zijn oogen stonden zoo pijnlijk; het was alsof er tranen in geweest waren, dacht zij; en heel zeker wist zij nu, dat er iets was, iets met de school.

— „Neen, hoofdpijn niet bepaald,” antwoordde hij toonloos.

Zij ging naast hem zitten op de verweerde bank. Zij overlegde, dat de schoonmaakster aan de gang bezig was en wel op de kinderen lette. Zij had even rustig den tijd.

— „Maar je hebt toch wel wat,” hoorde hij haar zacht zeggen. „Ik heb het al zoo dikwijls gedacht. Je hebt zorgen, Hendrik, zeg het maar: over de school. . . .” En toen hij zweeg — „zie je, dat het niet meer is als vroeger, en iedereen praat er over, en iedereen moet zoo zijn meening hebben. . . .”

Hij bleef zwijgen, voor zich uit ziende. O, als zij nu maar verder

ging met haar zachte, troostende stem, totdat hij zeggen kon: dat is het

Het was alsof zij begreep, want zij ging verder, langzaam, overlegend: „En van morgen zei Gerrit oome, dat er onderwijzers van het Openbaar onderwijs overgingen naar het andere, en toen dacht ik zoo, misschien is het dat, dat Hendrik bezighoudt”

Zwijgend legde hij zijn hand op de hare. Hij wist niet, dat bij deze bevestiging haar hart zonk, want haar stem zeide bemoedigend: „En misschien ziet hij er tegen op het te zeggen. Maar dat moet je heelemaal niet, Hendrik, want het is wel een groot besluit, daar zeg ik niets van, maar het is toch iets goeds, wat je wilt.”

Zijn hand omklemde de hare: „O Dina Dina” zeide hij hartstochtelijk. „Goddank, dat ik oe heb.”

Het was hem alsof hij nu alles zou kunnen ondernemen en dragen nu zij het goedkeurde, en met den blik gericht naar den zonnigen tuin, waar de muggen dansten boven de dahlias, vertelde hij haar op snellen zachten toon, hoe alles in hem gerijpt was; en zijn beschrijving van een taak in 't Broek werd zoo levendig, dat zij voor een oogenblik de Esch kon vergeten.

Hem was het, alsof hij pratende met haar steeds duidelijker zijn idealen zag, die zich in hem ontplooiden.

Zij begreep hem, dat wilde zeggen, zij begreep, wat het alles voor hem was en haar hart was met eerbied vervuld. Zij vond zichzelf veel kleiner. Zij zou het rustige leven in de Esch veel te veel hebben liefgehad, om zich zooiets in het hoofd te halen. Zij bewonderde hem. Het zou niet gemakkelijk zijn daarginds, dacht zij, maar God zou haar helpen. God had haar ook leeren verstaan.

Hij met haar hand in de zijne, hij dacht, hoe klein zijn moed was geweest vóór zij tot hem had gesproken, vóór zij hem gesteund had met haar liefde en trouw. God had haar als een engel op zijn pad gebracht. God zou hem helpen goed voor haar te zorgen.

En zoo in de stilte van dat groene priëltje voelden die twee menschen, met de moeilijke onzekere toekomst voor hen, hoe hun liefde veilig was bij God.

HET KWADE VOETSPoor

DOOR

HENDRIKA KUYPER—VAN OORDT

Louwrens Vurens is een tuindersknecht, iederen morgen in de vroege rijdt hij met de groentekar over den open weg door de hei, naar 't villa-dorp. De hit loopt dan vroolijk voor den zwaren, vollen wagen en 't warmoes is vochtig van den dauw. Het komt ook niet van de veiling, maar zóó, kersversch, uit den moestuin van 't buiten Plaswijk. In 't villadorp gaat Louwrens Vurens, stapvoets door de lanen, de klanten langs, tot in den namiddag. Dan trekt een trage en bestofte Bles, op een haast lege kar, de laatste resten verslapt sla en bezwemen peenloof naar Plaswijk terug.

— Het lange witte huis op Plaswijk staat maandenlang leeg. Als de familie in September naar Utrecht gaat, dan luikt het huis zijn oogen en zakt weg in vochtig-druilenden winterslaap. 't Wordt niet eerder wakker voor de kastanjes op 't plein dik-geverniste knoppen krijgen. Dan maakt, op een mooien morgen, Heintje, de tuinvrouw, de luiken los en zet ze op de ijzers; die hebben, in den natten winter, giftig geel den witten muur bedropen. Er komt een werkvrouw uit Utrecht en samen gaan ze de kamers schoonmaken. Er wordt nieuw kippengaas gespannen, waar de pronkboon langs klimmen moet, en Kathrinus Kleynegris, Heintjes man, staat met zijn gewerkte pantoffels op 't verarremoeid gazon en steekt de randen af. Dat doet hij; hij legt ook graszaad in de kale plekken, ook schoffelt hij, en harkt, hoewel dat thans nog minder noodig is. Maar harken is eenmaal zijn lust en zijn leven; op 't Huis moet men wel een groote gedachte van Rinus' ijver en van zijn netheid hebben, want den heelen zomer wordt zijn hark gehoord, tot in de verste lanen. En Zaterdagmiddags harkt hij ook nog daarenboven den geheelen moestuin bij.

Maar voor 't andere werk moet zijn zwager, Louwrens Vurens, komen, want Louw is de knecht, altijd en overal, de tuindersknecht in den moestuin en de tuinknecht op de plaats. Kathrinus Kleynegris

is zuinig en precies, hij houdt er niet van om zijn broekspijpen op 't knieplankje morsig te maken. Kathrinus Kleynegrís is ook erg vroom: met nog vier andere „ingeleiden” maakt hij deel uit van een gezelschap, maar Rinus alleen is ook „doorgeleid”. Hij zegt dat hij zijn knieën alleen buigt voor 't opperste Wezen en dat zal wel waar zijn. Als er wat te bukken, te beuren, te planten, te pooten valt, dan komt dat voor Louw.

— Er worden vergeetmijnetjes gezet in 't perkje voor 't salon en voor de glazen deuren van de tuinkamer riekt 't heerlijk naar violen. Die vroege bloemen zijn er om aan den tuin een aangenaam aanzien te geven als de oude mijnheer eens overkomt. Want eer de familie, tegen den tijd dat de frambozen rijpen, 't Huis betreft, is de oude mijnheer al dikwijls geweest en ook jonker Jan. Dan loopen zij de plaats om en ook den moestuin, alhoewel deze in huur is gegeven aan Kathrinus Kleynegrís. Maar jonker Jan is 't daarmee eigenlijk niet eens. Hij wil later den moestuin weer in eigen beheer nemen. Hij zegt dat die behoort bij 't goed. Juist jonker Jan wil altijd ook den moestuin omloopen.

— De moestuin is in den rug gedekt door een rieten schutting: Oostwaarts en Westwaarts buigt ze met een rechten hoek haar flanken om. Hier bloeien de lelies, de verbénas, de gele portulakken, die willen veel zon, en de felle phloxen. In de looden hokjes van zijn ruitjes houdt de meloenbak den zonnegloed vast en de ouderwetsche bank, met 't lofwerk in haar leuning, viert in leege staatsie de dagen haars emeritaats, wijl men overdag op haar eenvoudig niet zitten kan. Pas als de zon onder is — of 't moest een beloken lucht zijn. — De witte lelies geuren er zoo sterk als in een besloten kamer, want 't is hier zoo pal op 't Zuiden, zoo beschut, omdat aan dien kant ook de hooge hagen van de boonen nog staan, zoo windstil in de hoeken — men vergeet de kille laan van de plaats, die er achter langs loopt, waar 't somber is onder 't hooge hout en op den berm 't gras niet wil groeien.

— Dicht bij de vaart staan de huisjes van Kathrinus Kleynegrís en van Louwrens Vurens te zamen op een afzonderlijk erf; men bereikt

dat langs een pad terzijde van de oprijlaan. De plaats ligt meer achterwaarts, de moestuin wordt begrensd door 't water. Bij middag en avond is Louwrens bezig om de andijvie te snijden, de princessen te plukken, de peentjes te schrobben aan den vlonder, en Heintje Kleynegris helpt mee. In den aardbeienpluk kan men haar altijd tusschen de bedden vinden en in de hooge teenen korfjes heeft Heintje zoo luchtig, één voor één, de broze frambozen gelegd. Zij is toch al bijna een oude vrouw, veel ouder dan Louwrens. Maar zij isforsch gebouwd en nog krachtig.

Het grootste en mooiste van de twee huisjes is natuurlijk dat van Rinus, want op den groentenwagen staat met zwarte letters geschilderd: *K. Kleynegris — Warmoezenier* en Kathrinus is hier de patroon van zijn zwager. Doch in dat nette huisje heeft Louwrens Vurens eenmaal zelf gewoond, veel vroeger, eer 't gezin waartoe hij behoorde, verhuisde naar 't Geldersche. Maar toen hij een dreumesje was speelde hij hier aan den waterkant, tusschen de goudbloemen; die zaaien, elk jaar, zichzelf weer uit en schijnen altijd dezelfde te blijven.

De kant gaat daar, onder de bloemen, naast den vlonder steil omlaag in 't water. Maar hij mocht er toch wel zitten als Heintje, zijn groote zus, na 't eten in de vaart de vaat spoelde. Dan plukte Louwtje goudbloemen saam, tot dikke korte boeketjes, zoet als een meisje, want hij was een stil klein jong. Als Heintje met spoelen klaar was trok ze hem op bij een handje en zei: „Louwtje, nou hêt zus Hein gedaan, nou gaan we naar binnen.” Maar 't jongetje had het zoo mooi gevonden aan de sloot, waar langs den kant de speldvischjes schieten, dat hij later, zonder zus Heintje, terugkwam, om nog een boeketje te plukken, of om enkel maar te kijken in 't water. De struiken, die in de zon zoo lekker rieken, hingen over den brokkeligen wal en Louwtje wou die groote oranjester nog plukken — en nèt sprong er een lange kikker in 't riet en hij schrok, van 't beest en van den plons, zoodat hij haast afgleed langs 't zand Maar ineens was zus Heintje weer achter hem; ze zei: „stout Louwtje, moe'je nou verdrinken?” Ze pakte hem op van den grond, zoo makkelijk en licht

of hij een kleine poes was, of een hondje, in plaats van een jongetje; ze zette hem op haar schouder, tegen haar warme gezicht aan en gaf hem kusjes op zijn handje. Ze droeg hem naar 't grasveldje; dat ligt rondomtuind, maar door twee poortjes in de heg kan men er op komen. Ze liet hem zakken in 't frissche gras en zei: „daar! ken je botterbloemetjes plukken.”

Altijd gaf Heintje hem kusjes, en ook later, toen de andere zusters, Annechie en Mar, hem wel eens opnamen, maar gauw weer neerzetten, want ze zeiden: „nee hoor, je wordt me veuls te zwaar” — ook toen nog sjouwde Heintje op haar arm met hem rond. Als hij 's avonds op 't gloeiende zoldertje niet slapen kon van de muggen, en omdat de broers, Piet en Engelbrecht, nog aan 't spelen waren voor 't huis; en zacht te drenzen lag in 't rommelig geworden bedje — dan kwam Heintje wel zes keer bij hem kijken. Ze gaf hem een beetje melk te drinken en keerde zijn kussen om, met den koelen kant boven. En 't laatste wat hij hoorde behalve 't valsche geneurie van de muggen, was Heintje die zong van „Duifje met uw blanke veeren”.

Zondags, als hij werd meegenomen naar de middagkerk, en den rand van de kerkbank ter hoogte van zijn neusje voelde, evenals den rand van de tafel thuis, dan was de diepe houten put aan de ééne zijde althans niet beklemmend, wijl daar Heintje zat. Soms zakte hij wel eens over naar den anderen kant, naar Annechie. Annechie zei dan: „Louw, niet zoo hangen, as je geen groote jongen ben mag ie niet meer mee,” en zette hem recht. Maar Heintje maakte een holletje van haar elleboog en hij lag met zijn wang, die warm en vochtig werd, tegen haar jurk aan. En als hij, zonder te weten waar hij geweest was, ineens weer zat te kijken naar den dominee en naar den tak, met de jonge peertjes er aan, die buiten dwars voorbij 't venster stak en met de blaeren drukte aan de ruit — dan bromde Heintje niet maar ze stak suikerpepermentjes in zijn mond en zei anders niet dan „Louwtje . . . zoete Louwtje.”

Maar later, toen zij verhuisd waren naar Gelderland, waar Louw een groote jongen werd, toen merkte hij met ontsteltenis dat Heintje

volstrekt niet altijd braaf en zoet was, al was ze dan ook lief voor hem, maar integendeel soms zeer ondeugend en ongehoorzaam. Want tegen haar moeder, die veel en lang tot haar sprak, zoo 't scheen over iets dat Heintje vroeger gedaan had, viel ze soms driftig uit: „zeur nou toch niet, mensch, waarom bind je dat nou alle dagen om me hals, ik hêt d'r toch zelfs 't meeste sjagrijn van.” En tegen haar vader was Heintje nog veel brutaler, en tegen hêm kwam ze niet, achteraf, zeggen: „nou, wees nou maar weer goed, 'k ben voor me eigen ook moeilijk, mo'j denken.” Want vader was barsch en streng en hij wilde bijna niet dat Heintje alleen de deur uitging. Dan stond vader midden in de kamer en zei: „ja ja, die foefies van je, die kenne we, je hoeft niet te denken dat we je laten gaan.” En Heintje riep boos: „maar vader, vader, 'k ga naar de zang, zeg ik je, en anders niet en 'k kom derrèk na huis, je ken 't an de anderen navragen. En 'k wil, hoor ie, 'k ken niet alle dagen as 'n ouwe meut in huis zitten, 'k ga toch, je ken me niet an 'n touwtje houwen.” Maar hij liep òp en Heintje week achteruit, al verder, totdat vader haar bijna tegen de bedsteedeuren aandrukte. Al verder drong vader haar terug, hoewel hij al oud was, en heelemaal niet sterk meer, en kleiner dan Heintje. Hij werd niet driftig, zooals zij, hij zei enkel maar: „is 't nog niet genoeg, wat je over ons gebrocht heb . . . is 't nog niet genoeg dat Louwtje daar zit . . .”

— Daar begreep het jongetje niets van: waarom het genoeg was dat Louwtje daar zat.

Ook later, toen hij op school kwam, begreep hij er niets van en hij kon 't niet vergeten. Maar de broers, Pieter en Engelbrecht, wisten 't niet, toen hij 't vroeg en de zusters, Mar en Annechie, schudden van nee en zeiden dat hij 't gedroomd had. Nu bleven vader en Heintje zelf nog over, en moeder, want die had er bij gestaan. Maar toen Louw vroeg waarom 't genoeg was dat hij daar zat, en waarom Heintje toen zoo was gaan huilen, toen hielden ze hun mond, de een voor den ander.

— Ze waren daar in Gelderland gebleven, ze hadden er gewoond, zoo lang vader en moeder leefden en Mar en Annechie en Piet en

Engelbrecht waren er getrouwd. Maar Heintje is op Plaswijk teruggekomen, want ze is de tweede vrouw geworden van den tuinbaas Kathrinus Kleynegriss. En omdat Rinus alle dagen zei dat de moestuin 'em te zwaar was, daarom heeft Heintje gemaakt dat Louw naar hier kwam. Hij is nu zelf ook getrouwd, met een Leida, en Freerik en Toontje, zijn jongens, komen hem al aardig in de hand.

En Mina, zijn dochter, dient.

Mina Vurens dient in 't villadorp, bij mevrouw Herder, en zelfs zij begrijpt dat ze het er vrij, en goed heeft. Ze zou er anders trouwens ook niet lang blijven.

De dochter van mevrouw Herder, de moeder van Gerbrig en Geraldientje, vindt dat Mama voor 't meisje veel te toegeeflijk is, en meer eens wat van haar kleedij moest zeggen. Zij weet ook niet of Mina wel goed doet aan Cor, haar eigen kindermisje, die hier voor Gerbrig en Geraldientje is. Want Cor is soms zelf nog net een dwaas groot kind. Maar 't is maar voor een week of zes, zoolang ze hier logeeren en Gertje en Geri zijn toch altijd om en bij grootmama. Daarom laat zij 't maar op zijn beloop. En dan is Martha er nog; Martha is de keukenmeid, die raakt nooit uit de plooi en is al dertig.

— In de Julimaand, dan wóont de oude mevrouw bijna met haar kleinkinderen in den koepel. De kastanje, die zoo heerlijk rood heeft gebloeid, houdt de felle zon van 't dakje. De gouden regen er naast staat allang in 't zaad en de kinderen durven den boom amper aankijken, zoo bang heeft grootmama ze gemaakt voor de vreeselijk-zwaar vergiftige pitjes. 't Is alsof, bij 't langs loopen, de zwarte boontjes uit de opengesprongen peultjes zóó in haar mond zullen vliegen. De coniferen op 't grasperk worden hoog, als Gerbrig en Geri daarachter zitten kan grootmama ze bijna niet meer zien, — of 't moet zijn dat ze een wit of vuurrood jurkje aan hebben. En op 't tuinpad, waar altijd de kruiwagentjes en de poppenstoeltjes staan, geurt het heerlijk, van de rozen en heliotropen.

's Morgens verlangt grootmama dat Vurens komt, want ze wil de

jonge capucijners gaan doppen: de witte slabak en de witte doek, voor over haar schoot, zijn al in den koepel. In 't schuurtje, tegenover de bijkeuken, bergen de meisjes 's avonds haar krui'tjes op; daar gaat ook 't oude brood voor Vurens zijn paard in een emmertje. Dat halen ze nu te voorschijn, ze zitten er mee op de bank die tegen den geteerden muur staat van 't schuurtje, ze kijken naar de kralen van den lijsterbes boven haar hoofd en bengelen met haar beentjes. En Martha, die den heelen morgen al de keuken op en neer deint, zegt: „'k heb nou de koffie — en 't is nou ellef uur — en nou mot Louw kômme.” En in puiling van weeke dijen over de onherbergzame zitting heen, en met schuiverig protest tegen zijn stuggen rug valt haar bleeke corpulentie op den keukenstoel neer — als een meelzak, dien men gooit op een eikenstobbe.

— Maar Mina ziet de kar van Plaswijk liefst van achteren. Mina is der niks op gebrand. Die vindt 't 'n koopie — dat vader hier alle dag komt fiegeleeren.

Als Louwrens Vurens dan eindelijk komt gaan zij, met haar allen, naar 't tuinhek waar in ijzeren letters de naam van de villa tusschen te lezen staat: de meisjes en de grootmoeder, om op ze te passen, want 't paard is wel mak en goed, maar 't kón toch es trappen! En Mina natuurlijk, met een groote mand.

— Er is aan den wagen zooveel aardigs te zien. De groenten keeren alle haar mooien kant naar boven: de andijvie haar gekruifde krop, de bloemkool 't kruimige wit van haar hart. Er staat een korf met vroege appelen, welke Louw „zacht zuur” noemt, ze zijn nu al rijp en ruiken naar den herfst. En de lentelijke radijsjes liggen er nog, als laatgeboren kindertjes, machteloos achterover op haar stroeve groen gebed, en 't teedere strengetje, waardoor moeder aarde den kleinen knol heeft gevoed, slungelt er bij als een slordig draadje. In donkere recessen, onder schutsdak van rhabarberblad, worden de frambozen bewaard, de aalbessen, wit en rood van koel en glazig trosje. De meloenen: die hebben een fijn groen net over hun rotunde lijf getogen, en 't steeltje dat hun zwaarte niet meer dragen kon, al niet meer droeg sinds den tijd dat ze kleine vruchtjes waren, is afge-

broken, en ze los weer op 't hoofd gezet, als een wrak kroontje.

Nu mogen eerst Louwrens en Freerik een kopje koffie gaan drinken op de bank onder den lijsterbes, daar bedient ze Martha, genadiglijk. En intusschen staat Blesje Vurens, zoo heet Louw zijn paard, met haar lange tanden welig in 't wittebrood te grazen, want Freerik heeft eerst haar bit losgemaakt. Louwrens en Freerik zijn zóó weer terug bij 't hek en Bles heeft er in dien tusschentijd natuurlijk niet aan gedácht om op den loop te gaan! Nu krijgen Gerbrig en Geraldientje voor hâar alleen, voor de fruitschaaltjes van haar serviesje, een half pond bessen. Ze mogen het zelf afwegen, met een mooi koperen wichtje, op de ouderwetsche schaal: die staat geheimzinnig diep achterin, en rijdt zoo mee, dag aan dag, al sinds jaren.

Eer Blesje, in plaats van 't zachte witbrood, het akelige bit weer in haar mond krijgt, streelen de meisjes haar lange gezicht en grootmama vraagt vast iederen keer: „Vurens, hij zal toch niet bijten?” Maar o hé nee, 't is zóó'n goed dier, van slaan of bijten is geen sprake. Nu klimmen ze op den bok, naast Freerik; Geraldientje wil Bles boven op zijn staart kloppen; Gerbrig houdt de teugels vast en kijkt rond of ze dat allemaal wel zien. En de ochtendzon schijnt op 't blond van haar bloote bolletjes.

— Bij 't wiel staat Louwrens Vurens, vlak naast zijn dochter Mina, met de mand. Mina is een mooie meid, ze heeft zachtroode wangen en haar donker haar krult bij haar ooren en in haar witten hals.

Hij treuzelt met de gekochte groenten en Mina vraagt: „hoe is 't, schiet je niet op?”

„Mina,” zegt hij, „je komt toch van avond?”

„'t Ken wezen en 't ken niet wezen,” antwoordt Mina vaag en haar lichtblauwe oogen staren afwezig de laan in.

„'k Zou 't maar doen,” zegt hij vriendelijk, „kom . . . we zitten zoo fijn voor de deur. Moe hêt laatst ook al d'n heelen avond met 'n koppie thee op je gewacht.”

„Toen most 'k strijken,” zegt Mina, met veel aplomb en zoo vlug er over heen of ze er op gerekend had. „En de keer der voor toe

lee 'k met hoofdpijn op bed, want 'k had 's middags met de kinders 't bosch in gemotte omdat Cor d'r nie was."

De lichte oogen van Mina kijken aldoor de laan in, haar roode mond staat strak en hard in haar blanke gezicht en 't is duidelijk dat vader er wel over op kan houden. Maar toch probeert hij 't nog een keer :

„Kom meid, zeg nou da'j komp. Dan is moe op d'r gemak. Tante Hein zou bij ons komme zitten. Tante Hein hêt bessesap gemaakt, voor 't Huis, en ook van ons eigen bessen. En om negen uur, dan gane we allemaal nog 'n bootram met arebeien eten."

Maar als Mina een „leg niet te zaniken" heeft weggeslikt geeft ze als laatste bescheid: dat moe d'r eigen altijd zenieachtig maakt over niemendal. Dat ze hier alledag arebeien zadder eten. En dat tante Hein, wat dat betreft, gerust d'r bessesap aan Toon en Freerik mag geven.

Jonker Jan denkt aan den tijd dat 't goed voor hem zal zijn. Hij gaat in de stallen kijken: die zijn statig en ruim, maar hoe dwaas doet hier een auto! hij wil de ouderwetsche stallen zoo laten en een garage bouwen. De tuin is donker van slingerende laantjes en klimop kruipt er door de varens van stam op stam: alles moet zoo dicht belommerd blijven, er is grond genoeg. De berceaux, de bemoste bank, de tuinbeelden in hun achttiend' eeuwsche praalhouding, die nog wit lijken omdat ze staan in 't groen — niets van het oude wil jonker Jan wegnemen. Maar er is gestort en gewalst voor een tennisbaan, er komen borders en perken bij en, in 't gras, breede randen van bloemen. De oude muggenvijver, diep den tuin in, wordt geslat en weer geschoeid. Doch dichterbij 't huis wordt reeds gegraven voor een aardige nieuwe waterpartij.

Als jonker Jan den moestuin in loopt denkt hij aan de druivenkassen, welke gebouwd zullen worden als de huur eenmaal om is. En als hij zoo zoetjes dandineert in de witte zandpaadjes, dan maakt hij weleens een praatje met den vader van Mina.

Jonker Jan is een rijzige donkere jongen met een gebruid strak

gezicht. Hij heeft prachtige tanden: die zijn haast te gelijk, te gaaf, te sterk en wit; als hij lacht lijkt zijn mond daardoor bijna wreed. Maar zacht als fluweel zijn zijn zwarte oogen.

Jonker Jan is prettig in den omgang, hij zal later zijn onderhoorigen aan zich weten te binden. Hij heeft voor ieder een woord over. Daarom is ieder hem welgezind. Hij weet dat en wil dat 't zoo zal blijven, want bij jonker Jan bestaat er maar één enkele gedachte: zijn eigen leven in alle mogelijke opzichten zoo veel als 't kan te veraangenamen. Daarom kwetst het hem lichtelijk, 't verbaast hem althans, dat Vurens stug doet.

Als de jonker langs komt spreekt het vanzelf dat de tuinknecht ophoudt met werken en opstaat, zooals een hoorige voegt. Maar op alles wat de jonker vraagt of zegt antwoordt hij: „ja jonker” — „nee jonker,” meer niet. Binnen de schutting blijft al de warmte hangen; hij staart op de brandspiegeltjes van den meloenbak, de geblakerde bank, waar niemand op zitten kan als 't geen beloken lucht is, op de gele vonken van de portulakken en den heeten phloxengloed — o 't wordt alles vlammen en vuur voor Louwrens oogen, als jonker Jan tegen hem praat

Die begrijpt er niets van wat Louwrens mankeert. Maar hij steekt een cigaret tusschen zijn mooie tanden en ontgeeft 't zich, want hij is er de man niet naar om zich in de gevoelens van den tuinknecht te verdiepen.

Van de buitens uit den omtrek is er dikwijls bezoek; 't meest komt freule Wendela Beecker, van Jagdlust. De ouders zouden gaarne zien dat er een huwelijk tot stand kwam tusschen Jan en Wendela, en daar de families verwant zijn en omgaan op intiemen voet is daar wel reeds over gesproken. De gronden, die vroeger een geheel vormden, maar bij erfenis zijn gesplitst, zouden dan opnieuw in één hand komen. Jonker Jan vindt dat goed. Wendela Beecker is stijf en streng opgevoed, zij is stemmig en ingetogen en zij boeit hem maar matig. Er is echter voor het huwelijk zooveel te zeggen: tegenover zijn ouders heeft Jan er al in bewilligd. Maar hij maakt volstrekt geen haast om zich met Wendela te verloven.

Toch zal 't misschien nog maar voor een of twee jaar zijn, dat Plaswijk zoo wordt bewoond. Dan zal er wel verandering gekomen zijn. De oude mijnheer en mevrouw zullen in hun huis in Utrecht blijven, en 's zomers liever op reis gaan. Of ze komen hier logeeren, bij hun zoon, die dan met Wendela Beecker zal zijn getrouwd.

Overdag ziet men de oude mijnheer en mevrouw bijna altijd in 't gezelschap van hun zoon. Hij wandelt met zijn moeder door de koele, smalle lanen; hij gaat 's middags visites met haar maken, of hij drinkt thee bij haar, in de tuinkamer of voor 't huis. Tot aan 't etensuur wijdt hij zich geheel aan zijn ouders. Daarna, soms daarvoor, wordt zijn motor voor hem klaargemaakt, of hij neemt de kleine auto; 's avonds gaat hij uit, alleen, naar Utrecht of naar Amsterdam. Natuurlijk, hij is toch een jongmensch, hij kan toch niet altijd daar op de plaats onder de boomen zitten. 't Is niet altijd zeker dat hij 's avonds nog thuiskomt, als hij op den motor is heeft zijn moeder niet graag dat hij zoo laat den donkeren weg nog langs komt. Er wordt hem niet gevraagd waar hij heen gaat: 't zal naar den schouwburg zijn, of naar een concert. Hij moet genieten zoolang hij jong is. Hij gaat ook dikwijls, alleen, naar Berlijn of Parijs, en zijn ouders moedigen dat aan. Als hij later met Jagdlust er bij, twee goederen te besturen krijgt, zal hij genoeg op Plaswijk blijven.

Zijn ouders vinden dat hij zich nu nog moet uitleven. Zij zeggen dat natuurlijk niet zóó, omdat zij ouderwetsche menschen zijn. Maar iets dergelijks bedoelen zij toch.

Als Louwrens Vurens thuiskomt is 't laat in den middag. Als hij dan 't paard heeft verzorgd en den wagen schoongemaakt voor morgen gaat hij, vóór 't bootram eten thuis, bij zijn zwager Kleynegris afrekenen.

In de mooie ruime kamer van 't tuinbaashuisje is Kathrinus Kleynegris van 't eten af al aan 't dutten geweest, eerst in de bedstee en toen in den rieten stoel. Als zijn zwager binnenkomt wordt hij grommerig wakker en eer hij 't geld gaat tellen kijkt hij rond of er niets is waarvoor hij Heintje een snauw kan geven.

Hij moet daar bepaald naar zoeken, want Heintje doet hem de snauwgelegenheid niet zelf aan de hand. Heintje is kraakzindelijk en netjes. Zij is ingetogen en stil; er zijn hier weliswaar, geen andere buurvrouwen, maar ze zou, als ze van babbelen hield, toch heel wat tijd aan de deur kunnen verdoen met Leida, haar schoonzuster. Heintje gaat werken op 't Huis, of ze legt vruchten in voor Mevrouw. Dat is haar man wèl naar den zin, want de centen, die ze inbrengt, komen hem ten goede, of liever, ten goede aan de kous met 't slappe been en den harden stijven voet, die op de beddeplank ligt. Maar hoewel ze op die dagen de koffie en de thee geen minuut later klaar heeft bromt hij toch dat 't nou maar uit mot wezen, dat ze hier den boel maar versloft, omdat ze liever op 't Huis in de keuken zit te kletsen. —

Doch in 't najaar en in den winter is er niet veel te doen, niets op 't Huis en weinig in den tuin. Dan zitten ze samen in de kamer, de man en de vrouw, en zwijgen; zij breit en hij rookt pijpen. En als hij iets zegt is 't iets naars.

Maar zijn vrouw blijft zwijgen en 't maakt hem kriebelig dat ze geen weerwerk geeft. Dan begint hij te smalen; langzaam-aan en kleinbeginnend. Meestal voert hij eerst een van de vrienden sprekend in, om te verzekeren dat 't wat te zeggen is, voor 'n vroom mensch, om met zoo'n stik-onbekeerde vrouw te motte zitten huizen. Als de schamp nog langs Heintje heen glijdt, dan komt er een tweede vrind op, verklarend: dat de heele vrouwsfamilie nog maar in de pikke-donker leit. En eindelijk zegt Kathrinus zelf, als de derde man, dat ie alle dagen z'n ziel in lijdzaamheid mot bezitten met zoo'n knul as Louw — maar dat je van 'n vleeschelijk mensch ook al niet veelken verwachten.

Dan komt Heintje overeind uit haar stoel, haar handen steunend op de tafel en haar lichtblauwe oogen staan hard in haar bleek, dof gezicht. En ze zegt, maar zonder klem: „drein . . . drein . . . da'j mijn treitert, dat láát 'k, maar van Louw blijf ie af, heur ie, van Louw blijf ie af.”

Hij is ook opgestaan, aan den anderen kant, een minnig mannetje

met een vellerig halsje en een rood spits drupneusje. Zij is wel een hoofd groter dan hij, ze kan hem maken en breken. Maar hij heeft haar in zijn macht, en daarom puft hij van hoogmoed, zijn slappe wangetjes puffen in en uit, alsof hij aan een pijp zuigt. En hij zaagt, langzaam en sekuur: „wou jij praatjes maken? wou je nog praten van L  uw? 't Zel bezocht worden, vrouw, tot in 't derde en 't vierde gelid Kijk maar 's naar z'n dochter. Denk ie dat me 't nie weten, denk ie dat Mina in 'n zak loopt? Ze gaat in jouw kwaai voetspoor, mensch, ze gaat Hein Vurens achterop. Temee zit d'r w  er 'n Louwtje”

De vrouw zit alweer, haar moedeloze handen zakken en zisiddert, zoo groot enforsch als ze is. Zij staart weer op de zwarte, de vreeselijke plek. Zij denkt: „de vent h  t geliek . . . , ze hebben geliek, as ze 't mijn wijten.” Zij herhaalt nog: „van Louw blijf ie af — van Louw blijf ie af,” maar iederen keer dat zij 't zegt, zegt zij 't matter.

Nu is ook Rinus zenuwachtig geworden, beverig en zweeterig, door de opwinding. Hij tolt eerst wat door de kamer rond, als een vlieg onder een vliegenstolp. Dan draait hij op de bedstee toe; hij klimt op de stoof, die daar altijd staat, om op de beddeplank te kijken, en dat kalmeert hem weer. Want daar ligt de bultige kousenvoet en, als een wollen klok-slot, is 't leege been er om heen gedraaid in kronkels waarvan Rinus alleen de geheime windingen weet.

— Zondags zit Louwrens Vurens in dezelfde kerk van vroeger en de tak van den boom, die geen peren meer draagt, steekt als een oud en dik geworden arm langs 't raam en drukt zijn kleiner wordend blad aan de ruit. Ook Heintje zit er, maar zonder Kathrinus, want Rinus zegt dat doomnee Myldemont 'em steenen geeft voor brood, omdat de man d'r voor z'n eigen geen kennis an heeft. Maar gelukkig is dat met de anderen niet zoo, die ontvangen Brood en geen steenen. Hier komt een rustige trek over 't gespannen en somber gezicht van Heintje Kleynegriss en voor Louwrens vallen een oogenblik de zorgen weg als hij bidt: „o God, gij kunt Mina terug-

brengeu — geef dat Mina naar raad wil hooren — geef dat Mina naar ons luisteren mag”

— Maar Maandagmorgen, dan zijn de zorgen weer zwaar en de ochtendzon verblijdt hem niet, op den vlakken weg door de hei. Hij verlangt om bij de villa van mevrouw Herder te komen en toch zou hij 't liefst uitstellen, en daar 't laatste gaan. Maar die laan komt eerst: 't is zóó de vaste route. En voor 't hek met den ijzeren naam; 't hek dat Bles uit honderd kent, vanwege 't wittebrood, daar waait de wolk wat uiteen. Louwrens rekent zich, als altijd, weer voor dat Mina hier in goeie handen is. Ze zijn hier vriendelijk. Ginds voor 't keukenraam, schenkt Martha, zoo statig als goot ze olie op de golven, de koffie al in de kopjes. 't Kind Cor, ontijdiglijk tot kindermeid verhoogd, dol belust op elk verzetje, huft door den tuin met 'temmertje voor Bles als een jonge steltlooper met een kikkerbout. En de goede mevrouw Herder komt er aan, met Gerbrig en Geraldientje aan de hand; haar kleinkinderen lijken op haar en hoe meer zij, al die weken, met hen op en neer gaat en meespeelt in hun spelletjes, hoe meer zij weer op haar kleinkinderen gaat lijken: een lief oudje, dat 's zomers woont in een koepeltje waar alle poppen leven krijgen en 't gastmaal, van een framboos en een schuimpje, heel den dag gegeten wordt van een compleet serviesje

— Louwrens Vurens heeft tegen zijn dochter gezegd: „k zal je vanavond 'n endje tegemoet loopen.” Daarop heeft Mina gedacht: „zel je niet glad zitten, ouwetje.” Maar ze heeft er een grap doorgegooid en geantwoord: „wel ja, kom me maar halen — ken je me rije, in de kinderwagen.”

Maandagavond, dan zit, in 't tuinmanshuisje op Plaswijk, de tuinvrouw alleen. Haar man is naar het gezelschap gegaan. Dat begint al vroeg te vergaderen, want er zijn een paar renteniertjes bij. En de Maandag is als aangewezen. Want niet al de leden zijn de houding van Kathrinus Kleynegris toegedaan; sommigen komen ook in de kerk, en eten dus van twee walletjes. Doch de van 't Zondagsche walletje gegaarde spijs komt daags daarop als *corpus delicti* in 't

gezelschap ter tafel, om chemisch onderzocht te worden. Daar zitten dan de ingeleiden, met machtige brillen op hun geestelijke neuzen, en geven mekaar de praeparaten door. En als eindelijk hun jury uit den blauwgeworden dampkring der gerechtszaal naar buiten treedt, dan luidt haar verdict: dat doomnee Myldemont, wat z'n eigen ziel anbelangt, met allebei z'n beenen d'r buiten staat.

— Kathrinus Kleynegriss wil amper dat zijn vrouw in den Bijbel leest, want hij weet dat ze 't toch niet kan vatten omdat d'r 'n deksel en dikke duisternis op d'r oogen leit. Kathrinus zou haar dus in geen geval mee willen nemen naar 't gezelschap, gesteld dat ze daar lust toe had. Want om in 't gezelschap te kunnen verkeeren moet je verlicht wezen. Zoo treft dan Louwrens Vurens slechts Heintje aan, als hij de gelden komt afdragen en hij blijft een ommezentje met haar samen, zonder te praten. Heintje komt nooit in 't villadorp, ze is niet nieuwsgierig naar wat daar omgaat, ze kent er de menschen niet, niemand anders dan Mina haar mevrouw.

— Maar nu weegt er iets verschrikkelijks in de stilte, wat alleen Louw en Heintje weten. Dat wat er gebeurd is, laatst op dien Zondag.

— Zondags mag Mina uitgaan, na 't koffiedrinken. Ze is dan op Plaswijk tegen den tijd dat haar vader en moeder uit de kerk thuis-komen. Nooit eerder, wel soms later. —

Maar toen hij, dien middag, met moeder en de jongens de oprijlaan uit, 't erf opkwam, zag hij dat er in 't geharkte zand om 't huis ge-loopen was. 't Was Mina's voet. Natuurlijk, dat sprak vanzelf. Ze was er toch niet over gevlogen! Hoe had ze anders kunnen binnen gaan?

Maar plotseling had het zóó sterk zijn aandacht getrokken dat hij niets meer zag van de stokrozen die, hoog boven alles uit, haar kleurige knots tegen de beloken lucht stelden, niets van de dahlia's, wier hoofden als in slaap zakten, bij 't loome grijze weer, niets van 't roode goud der bloemen naast den vlonder, boven 't donkere water van de vaart. Niets zag hij dan dien voetstap alleen. Maar hij zei: „gekheid, wat zou dat?” en ging naar binnen.

Mina was er al en op de vraag of ze lang wachtte zei ze: „nee, 'k ben der net.” En toch zag ze er heel niet warm uit van 't loopen, hoewel 't zoo benauwd en drukkend was. Ze was aardig geweest, voor haar doen. Zij praatte druk. Ze hielp moeder een handje en maakte grappen met de broers.

Maar de vader had niets voor oogen dan den afdruk van haar schoen in 't bijgeharkte zand. En hij liep weer naar buiten.

't Spoor ging, gewoon, van den weg naar de achterdeur. Maar opeens bemerkte hij daar een stap in omgekeerde richting, één maar, de tweede was al gezet tusschen de boterbloemen van 't grasveldje. Hij ging 't eerste poortje in de heg door, 't veldje over; de voeten waren, 't tweede poortje uit, aan den anderen kant den moestuin ingelooopen.

„. . . . Ze is wezen snoepen” En om 't waar te maken ging hij bij 't frambozenperk kijken.

Aan den eersten struik de beste waren de versche witte staafjes te zien, waar 't dopje van de vrucht was afgetrokken. En naast de klapbessenboompjes, achter 't perk, lagen gele schilletjes in 't zand. Tusschen de boompjes is de aarde aangetrapt door de plukkers, en 't spoor verloor zich. Maar verderop kwam 't de struiken weer uit en ging door, tot de schutting. Hier liep 't spoor vele malen om den meloenbak heen en kruiste bij de bank; de eene tred had de andere uitgewischt; men kon niet meer zien of naast den kleinen voet ook een grootere was gegaan

De vader was naar de achterdeur teruggegaan en had geroepen: „Mina, kom 's buiten.”

Ze was verschenen, terstond. Ze snauwde niet: „wat mot je van me?” Ze stond hem verwezen aan te kijken. Maar hij lette niet veel op haar gezicht. Hij zag alleen haar beenen, met de lichte kousen en de damesschoentjes.

„Mina, kom 's mee.”

Dat deed zij, zonder een woord en haar gedweehed ontzette hem zoo zeer en de angst voor zijn angst was zoo groot, dat hij eerst aldoor nog dacht: niet verder te zullen gaan dan de klapbessen en

enkel maar te zeggen: „kijk, de schillen brengen je uit komt dat nou te pas voor zoo'n groote meid, da'j hier gaat snaaien.”

„Als ze 't zelf nou maar zei,” dacht hij, „als ze zelf nou maar zei: „'k had zoo'n trek an beiers” — dan zou 'k nog, zóó, omkeeren.”

— Ze liep achter hem aan, als onder een vreemden dwang, 't frambozenperk voorbij, de klapbessen langs over de harde aarde, en zoo weer op 't pad. En bij de schutting, waar de witte lelies geurden in de zwoele stilte tusschen de rietwanden, had hij zich omgekeerd en haar armen gegrepen.

Hij trok haar naar zich toe, met een ruk, tot haar gezicht vlak bij 't zijne was. Haar voorhoofd was klam bezweet, zij sloot haar oogen en zelfs haar mond werd wit. En hij vroeg: „Mina, heb je hier geloopt heb je op de bank gezeten met jonker Jan?”

— Hoe kon hij dat zoo vragen? er was toch totaal geen bewijs! Natuurlijk werd Mina wit als hij haar zoo aan 't schrikken maakte. Jonker Jan was toch zeker uit! En hij deed alsof hij hem daareven in de laan, die achter de schutting langs loopt, gezien had

— En hij had gehoopt hij had gehoopt dat Mina razend zou zijn geworden, en van zich af zou hebben gestompt en geschreeuwd: „ben je niet goed, vader — is de warmte je temet in je hoofd geslagen — ben je gek geworden da'j denkt dat jonker Jan zich bemoeien zal met mijn?”

— „'k Zalslim wezen,” denkt Louwrens Vurens, als hij bij Kleynegris de deur uitgaat. „'k Zel ze vangen. 'k Zel maken dat ik Mien vóór ben.”

Den eenzamen weg door de hei, dien hij iederen dag met den wagen langs rijdt, gaat hij nu te voet. 't Is zoo bijtijds: als hij in 't villadorp aankomt schijnt de zon nog warm. Ze hebben, bij mevrouw Herder, net gedaan met eten en in de keuken is 't vredig en feestelijk gerammel van borden, dat zomersch naar buiten klinkt en denken doet aan theedrinken in den tuin, in den vroegen avond, als de rozen geuren na 't sproeien; als de woudduiven samen komen wandelen en de merel uit de zode de gefopte regenwormpjes te voorschijn haalt.

— „Allemensche,” schrikt Cor, die omdroogt voor Martha, „daar

heb ie Mien d'r ouwe heer" — en in den tijd dat Louwrens Vurens 't raam voorbij maar nog niet bij de deur van de bijkeuken is, zegt ze zenuwachtig: „Mien is naar 't dorp voor mevrouw, hoor — toe, sta jij 'em te woord.”

Daar staat Louw, in de deur die den heelen zomer open is, netjes, anders, in zijn goede middagkleeren. Hij zegt: „'k Kom voor Mina, is Mina d'r eigen an 't klaarmaken?”

Martha, die, als 't warm is, heelemaal geen lust heeft om veel woorden vuil te maken, volstaat met te verklaren: „jij hep 't angegahaald.” Zoo moet dan Cor er heen om erg verbaasd te vragen: „guns Vurens, we wiste d'r niks van — was dat afgesproke?”

„Ik kom voor Mina,” herhaalt de vader, „is Mina nog boven?”

Nu breekt aan Cor, 't dwaze kind, dat vanmorgen alles nog zoo interessant vond, 't zweet uit, want waarop Mina haar had voorbereid, hierop niet. En ze zegt, lacherig en schel: „Mien, nee, Mien is naar 't dorp voor mevrouw, d'r waren geen koekies bij de thee.”

„Die mot ze dan toch zeker eerst hier brengen — daar ken ik wel op wachten.”

„Ja, koekies” — en Cor wint tijd om verder te jokken, „ze most d'r voor bij Van Vlaanderen wezen en dan Graldientje d'r schoentjes ophalen, achteran in de Kerkstraat en nog 'n briefje wegbrengen voor mevrouw in de Graaf-Aelbrecht-laan — en as ze dan klaar was en 't was de moeite nog, dan ging ze naar jullie toe.”

„Ze mot dan toch eerst weer thuishomme,” concludeert Louwrens Vurens, „ze ken de koekies en de schoentjes toch niet meenemen naar Plaswijk toe.”

„Da's waar, — da's dom,” denkt Cor, „la 'k nou niks meer zeggen, as ie kwaad wordt benne we nog verder van huis.” Ze hoopt dat hij van 't wachten wel gauw z'n bekomst zal krijgen. En ze zegt, want ze durft hem niet in de keuken halen, bij Martha d'r ijskouwe gezicht, „ga maar bij de schuur zitten, dan brengen we je da'lijk 'n koppie thee.” — En Louwrens zet zich op de bank die tegen den donkeren geteerden planken wand staat.

— 't Is hier, in den villa-tuin, zoo heerlijk en koel. De meiden zijn

weer doorgestaan met de vaat, hij heeft op den kleinen afstand aldoor het rustig gerinkel gehoord. Nu wordt het theetijd en Cor heeft 't blad en de theestoof naar den koepel gebracht — maar ze is Louw niet gepasseerd, ze is omgeloopen, de voordeur uit. Hij kan hier juist op den koepel kijken. De meisjes spelen met een pop, die is haast zoo groot als zij zelf; als Geraldientje haar alleen wil dragen wordt zij topzwaar door 't lange poppenlijf op haar armpje en rolt er mee om, in 't gras. Grootmama, die al 'n beetje wrak loopt, alsof zij ook zou omvallen als ze een zware pop op den arm droeg, of een kindje, is nu achter haar blad gaan zitten; zij zet thee voor de meisjes apart in haar eigen trekpotje. Dat staat deftig op een stoofje en 't lichtje blijft gelukkig aan, omdat 't zoo bladstil is — men kan, van de bank bij de schuur, dat kleine pitje wel zien, omdat de achtergrond van den koepel al schemerig begint te worden.

Nu willen Ger en Geri de perkjes nog gaan gieten, waar de tuinslang niet zoo goed bij heeft kunnen komen en ze gaan naar de achterdeur om een emmer water te vragen. Daar zien ze Louw zitten. Hij zit er zoo stijf en stil, eerst merkte je hem bijna niet, omdat hij in 't donker gekleed is en je achter de heesters en onder den lijsterbes al haast niet meer zien kan. Ze hebben hem, uit de keuken, een kopje thee gebracht, maar dat staat nog, vol en al koud naast hem op de bank. De kinderen willen hem een handje geven en vragen of Bles nu slaapt. Maar Cor haalt ze er haastig vandaan; zij zegt dat ze Louw laten moeten, dat ie z'n thee niet lust omdat ie zoo'n erge hoofdpijn heeft en dat ze niks an groma zeggen motte, want dan wordt die ongerust. En als de meisjes later, bij 't naar bed gaan vragen of Louw er nu nóg zit, dan antwoordt Cor: „nee hoor, die is allang weg, naar z'n vrouw en Bles toe.”

Maar dat is niet waar; als ook de oude mevrouw naar binnen is gegaan en de koepel wordt opgeruimd, dan zit Louw er nog even stil, met 't volle kopje naast zich. Als de grootmoeder boven in haar bedjes, Gerbrig en Geraldientje nog eens instopt — enkel maar met een lakentje, want 't is boven kokend — maar ingestopt moeten ze worden! — en uit 't raam kijkt, den tuin in, dan ziet ze wel den

donkeren romp van 't schuurtje en de donkere heesters, maar den man daartusschen in natuurlijk niet. En ze schelt: of Martha maar sluiten wil.

In de keuken hebben de meiden geen licht durven opsteken en Cor zit radeloos te grienen. Niets is er meer over van 't interessante, van 't spannend avontuur en de gewichtigheid van Mina's vertrouwen. Ze heeft haar heele gezicht schrijnerig gesjimpt en 't fijne zakdoekje, waarmee 't bondgenootschap werd bezegeld, zit finaal in haar mond gepropt, om daar beknauwd te worden.

„Jij hep je d'r ingedraaid” — raast Martha's lage stem, „nou draai jij je eigen d'r maar weer uit. Jij, met je gekonkel met die lichte meid. Mot die man soms de heele nacht daar blijven?” En als Cor nog angstiger snikt: „'k durf nie, Mart, nou heelemaal nie meer, toè, help me dan toch!” — dan rijst de meelzak met onverwachte resolutie op van de stobbe en spreekt: „Welnou, dan gaan *ik*, maar jij gaan mee.”

„We motte sluiten, Vurens,” — en meteen drukt ze de achterdeur dicht. Maar Cor staat op 't stoepje, er buiten.

„Vurens”

„Je hoef me nou niks meer te vertellen,” zegt Vurens. „'k Ken 't nou wel raaien. Mien is den hort op. 'k Wou alleen nog maar weten hoe jullie dat goeie ouwe mensch beduveld heb.”

Het huilende kind kan eerst niet uit haar woorden komen. O, o, wat heeft ze gedaan. Mevrouw belogen — en Mien d'r vader belogen — en nou komt 't in eens allemaal uit. En 't leek eerst toch zoo erg niet — toen Mien enkel maar zei: „meid, as je mijn 'n plezier doet — verraai me dan niet.”

„'k Hêt d'r zoo'n spijt van, — 'k zel nòóit weer doen, — 'k hêt tegen je gejokt Maar Mien zei: 't was 'n reuze nette meheer, en ze kon 'em goed. En nou is ze naar Amsterdam, naar de bios. En an mevrouw hebbe we gezeid dat d'r 'n feessie was bij jullie op de plaas, en nou laat mevrouw de voordeur los — as Mien de knip d'r dan maar opdraait as ze thuis komt”

„Is dat de eerste keer?” vraagt de vader.

„Ja ja” — zegt Cor, al verruimd — en nu liegt ze niet. „En Mien

hep 'n hap vooruit gegeten en ze zat net zoo in de piepzak en ze zei: „'k ging àl zoo lief niet.” —

Op Plaswijk zit Heintje Kleynegris voor haar deur te wachten tot Kathrinus van 't gericht zal zijn thuisgekeerd. Maar 't is Rinus niet die door de oprijlaan en over 't erf komt, naar haar toe.

„Lane we effen naar binnen gaan, Heintje.”

„Ken je 't me hier niet zeggen, Louw? 't Is binnen zoo dompig.”

Als ze binnen zijn, in de kamer waar Louw haar gezicht niet ziet, zal hij alles durven zeggen. Hij zal zeggen: „'t Is geen wonder van Mina. Ze gaat in jouw voetspoor, mensch. Ze gaat Hein achterop. Temee zit d'r weer net zoo eentje als ik”

„Nee, lane we maar binnen gaan, Heintje.”

't Is benauwd en donker in de dichte kamer. Heintje steekt de lamp niet aan, dat mag 's zomers niet, van Kathrinus. Ze tasten niet, ze zoeken geen stoel, ze blijven staan. En Louwrens zegt:

„Je hoef d'r nou nie meer an te twijfelen, Heintje. Ze was vort, op merode. En die eene jonge meid, die hêt me eerst staan te beduvelen — maar op 't leste viel ze deur de mand. De ouwe mevrouw hebben ze in de luren geleid en gezegd dat d'r hier 'n feestje was. En of de keukenmeid mee in 't keplot was, dat weet ik niet, maar me docht van niet.”

— Weer siddert de vrouw over heel haar groote forsche lijf, want ze denkt: „Nou gaat Louw 't me ook voor de voeten gooien. En hij hêt geliek — niks ken 'k d'r tegen in brengen.”

Maar Louw gaat door:

„Ik weet 't nou sekuur, en da's maar goed, nou is d'r recht van spreken. Ze zal nou toch wel erg geschrokken wezen, nou ze gesnapt is, ze zal nou wel klein wezen. 't Was beslist de eerste keer, zei die andere, en ze mot nog gezeid hebben: „àl zoo lief ging ik niet”. — Mina ziet d'r eigen gevaar niet en wij kenne geen vat op d'r krijgen, Leida niet en ik niet — en die ouwe ziel hêt nergens erg in. Maar nou zal Mien wel onder 'n hoedje te vangen wezen — as jij d'r nou

nog es waarschouwde, Heintje, al zen leven zal ze naar jou willen luisteren."

— Daar kijkt de vrouw vreemd van op. Ze staat er versteld van, ze is er bijna van geschrikt. Zou het wáár kunnen zijn? Ze gelooft eerst haar ooren niet en 't duurt een heelen tijd voor ze 't heeft gevat. — Kan 't, voor ééns, ook zoo gezien? Kan 't, voor eenmaal, anders zijn dan ze 't haar heele leven heeft gehoord? Zijn er nu eens geen schimp en geen verwijten voor haar? Kan 't licht worden op de zwarte plek en kan God haar, juist haar, juist Heintje Vurens willen om Louw zijn kind terug te brengen?

„Jij mot d'r zeggen dat ze in d'r verderf loopt. Van jou zal ze 't annemen, want je spreekt van je eigen. Jij ken d'r zeggen hoe ongelukkig je geworden ben. Jij mot d'r waarschouwen, Heintje, jij ben d'r de naaste toe." —

En hij zegt wat hij nooit zegt: — „omdat jij mijn moeder ben."

DIE DAG....

DOOR

M. A. M. RENES—BOLDINGH

Dien dag kwam Ria uit school.

Achter haar lag de lange holle schoolgang met de zwart-en-grijs geruite vloertegels en de eenzame schortjes, sluik neerhangend aan zwarte kapstokarmen, en vóór haar lichtte het zonoverstroomde speelplein, dat ook al geheel stil was en leeg. De oude linde in 't midden droeg op zijn knoestige armen duizenden en duizenden grijs-groene gevleugelde bloempjes omhoog. Die maakten de lucht geurig en zwaar. Kleine muschjes, niet meer dan een handje vol bruine veeren, baadden zich in 't mulle zand, zacht kwetterpiepend van plezier, en hoog, heel hoog tegen het diepe hemelblauw zwenkte sierlijk een vlucht witte duiven, in innig welbehagen, op, neer, op, neer.

Even bleef Ria op de schoolstoep staan en keek naar al 't mooie buiten, dat zoo'n verrassing was na 't kille en ongezellige van 't oude lokaal, waar nooit de zon kon komen schijnen. Maar ze keek er naar als een kleine vreemdeling, die ondanks 't nabije van alles, toch een vreemdeling blijft. Zooals een haveloos sprookjeskindje zich uitrekt op de teenen om in den toovertuin van den koning te kunnen zien.

Zoo mooi was alles — zoo erg mooi — maar 't andere was er ook, en dat andere nam de grootste plaats in in Ria's kinderleventje.

Daar was om te beginnen 't schoolblijven van zoo even. Meester had gezegd, dat Ria de sommen afkeek van 't meisje naast haar, maar zij had geantwoord: „Alleen de sommen, niet wat er uitkomt, omdat ik meesters kleine lettertjes niet lezen kan.” Meester had dat geen prettig antwoord gevonden, eigenlijk heel brutaal en ongepast; want als hij zag, dat een kind afkeek, dan wás 't ook zoo en mocht niemand dat tegenspreken. Bovendien kon hij niet gelooven, dat iemand, die sommen overschreef, ook niet meteen het antwoord

meenam. En dus had Ria de gewone straf gekregen, en nu zat er in haar boekentasch ook nog een briefje van meester aan moeder, waarin hij van haar boosheid en koppigheid vertelde. Want kinderen, die afkeken, zouden thuis ook wel niet eerlijk alles vertellen; daarom moest er een briefje mee.

Dat was nu zoo onbegrijpelijk valsch van meester en van het geheele schoolleven, dat 't als een zware steen drukte op Ria's hartje.

En daar drukte toch al zoo véél op. Welbeschouwd drukte alles er op; begrepen dingen en onbegrepen, en de onbegrepen het zwaarst.

Daar waren bijvoorbeeld de burenen, die zoo'n deftigen langen naam hadden, en die toch zoo arm waren, waarvan echter niemand wat weten mocht; van die armoede namelijk niet. Er was ook vaak ruzie bij die burenen, zoodat de luide, booze stemmen door de geopende veranda-deuren tot in Ria's huis doordrongen. Dan schudden moeder en tante het hoofd en praatten er zachtjes en geërgerd over, in bedekte termen, omdat de kinderen het niet verstaan mochten. Maar 't was ongelukkig, dat Ria altijd juist haar kleine oortjes gespitst hield, wanneer er zoo iets onbegrijpelijks verhandeld werd, en zoo verstond ze 't tóch wel, al wist ze heel goed, dat 't niet voor haar bestemd was.

Erger evenwel nog dan de ruzies was de tante, die bij de burenen inwoonde. Tante Lina was dat, en eigenlijk was dat met die tante onbegrijpelijk erg. 't Leven had haar slecht behandeld; dat scheen 't leven wel eens meer te doen, en dientengevolge was ze heel klein en mager. Ze had een smal, geel gezichtje en glad weggestreken haar, dat in een klein, grijs knoopje op haar achterhoofd te zamen kwam. Altijd droeg ze een zwarte japon en keken haar oogen alsof ze wilden gaan schreien — en ze kon geesten oproepen. En dat was natuurlijk het ergste van alles. Daarover praatten moeder en tante ook vaak samen, met kleine griezelingen, omdat 't zoo buitengewoon angstaanjagend was, wanneer de naaste burenen laat in den avond of in den donkeren nacht, geestenbezoek ontvingen. Want 't was toch

maar heel dichtbij — een stapje maar. Ria had wel eens 't een en ander van zoo'n gesprek opgevangen, hoewel ze al weer heel goed begreep, dat ze hiervan zeker in 't geheel niets weten mocht; en nu had ze 's avonds in haar bedje uren van bijna doodsangst bij de gedachte, dat de geest van tante Lina's zoon zich eens vergissen zou en op hun kinderslaapkamer binnenkomen. Bewoog de deur niet langzaam? Tikte daar niet wat in gindschen hoek?

Dan kroop ze diep onder de dekens, om toch maar niets te zien en niet gezien te worden, tot ze eindelijk van de warmte er weer onder uit kroop en doodstil liggen bleef met stijf dichtgeknepen oogjes, opdat de geest zou denken, dat ze sliep.

En bij al die griezelingen kwam dan nog, als achtergrond van alles, dat van vader. Dat die weg was met een schip en zoo lang weg bleef, en wel eens nooit terug zou kunnen komen.

Hoe was dat ook maar weer gegaan? Vader was weggegaan met een schip, dat heel verre reizen ging maken — als scheepsdokter. Heel flauwtjes stond in Ria's bewustzijn een vroege wintermorgen geteekend met zacht stemgefluister en een donkere gestalte, die zich over haar bedje boog. Den volgenden morgen was vader weg geweest — op reis — en met voldoening had Ria gedacht: „dan is 't toch waar, dat van vannacht; afscheid heeft hij toen genomen,” en die voldoening had in 't allereerste oogenblik het gemis wat vergoed, evenals later de komst van een jonge, vroolijke tante, die poppekleertjes naaide en versjes voor de kinderen zong, en moeder en de kinderen gezelschap zou houden, zoo lang, tot vader weer terug zou zijn.

Maar hoe lang bleef vader toch wel weg van zijn huis en van zijn kinderen! Immers zóó lang, dat 't leek alsof er in 't geheel geen vader meer was. Zóó lang, dat de kinderen langzamerhand er aan gewend raakten, het zonder hem te stellen. Toch bleef af en toe de droevige vraag hen verontrusten: „Waarom is het zoo? Waarom hebben wij geen vader, en andere kinderen wel? Alle andere kinderen kunnen met hun vader gaan wandelen en trotsch op hem zijn, omdat hij zoo groot is en sterk, en wij nooit. Alle huizen worden door een

vader beschermd, ons huis alleen niet. Maar 't is dan bij ons ook lang zoo veilig niet."

Eens probeerde Broer zijn goed recht af te dwingen.

"Ik wil een vader hebben; 't is net zoo akelig zonder vader." Maar toen begon moeder te schreien en zoo maakte die vraag het er niet beter op, aangezien het den kinderen juist om de vreugde van een vader te doen was. Ze zwegen er dus verder over, als zijnde onveilig terrein, maar in hun hartjes bleef de vraag bestaan, en naast de vraag groeide het wantrouwen.

Waarom deed vader zoo? Waarom kwam hij zelf Ria en Broer niet beter maken, toen ze de kinkhoest hadden? Waarom moest dat een vreemde dokter doen? Was vader dan anders, dan ze altijd gedacht hadden? Minder — minder echt? Hij schreef wel vaak brieven en stuurde prentkaarten, prachtige met blauwe zeeën en hooge bergen er op, en soms ook geld, veel geld. Dat was dan altijd buitengewoon heerlijk, omdat er dan nog eens bijzondere dingen gebeurden. Het was meteen ook het vaste bewijs van zijn bestaan — ergens — en drong de donkere waaroms wat op den achtergrond. En eens had er wat over hem in de kranten gestaan. Of eigenlijk niet over hem, maar over zijn schip. Dat was evenwel niet iets prettigs, eerder iets heel onoverkomelijk ergs. Moeder had 't op een middag aan Rie verteld, omdat ze de oudste was en met zoo'n paar ernstige oogjes de wereld in keek. Die kon er stellig wel zoo een en ander van begrijpen. Van vaders schip waren ergens in verre streken, waar bruine menschen woonden, kisten en andere dingen aangespoeld, en nu dacht men, dat 't schip vergaan was op zee, met man en muis, en in dat geval zou vader ook verdronken zijn en zou hij nooit weer terugkomen. Dan zouden ze werkelijk geen vader meer hebben.

"Dat kan toch niet," dacht Ria, „dat een vader heelemaal niet meer terugkomt. Vaders komen toch altijd terug," maar ze zei het niet tegen moeder, omdat ze er per slot toch niet zoo héél zeker meer van was. 't Was, alsof er iets een schok kreeg, wat eigenlijk geen schok meer lijden kon.

Later was er gelukkig een geruststellende kaart gekomen, in haast geschreven met vaders eigen onduidelijke letters. Neen, 't was zoo erg niet geweest; alleen had een stormvlaag het dek een keer wat hardhandig schoongeveegd, en waren die onheil-spellende kisten in zee terechtgekomen en weggedreven. En nu kwam hij spoedig thuis, wist echter niet precies wanneer, omdat de boot een onverwachten omweg moest maken, maar hij kwam toch zoo gauw mogelijk. Dat had het noodweer hem geleerd.

Er was echter iets in Ria's hartje gebleven, dat den schok van 't eerste bericht niet te boven kon komen. Als vaders wel eens niet terugkwamen!

Als 't ondenkbare gebeuren kón! En als 't ondenkbare gebeuren kón, dan zou 't ook wel gebeuren, daar kon je vast op aan. Dan kon je het ieder oogenblik verwachten. Het ondenkbaar akelige dan altijd.

En nu kwam Ria uit school. De boosheid over meesters wantrouwen had alle andere donkerheden met vernieuwde kracht te voorschijn geroepen en zoo kon ze geen deel hebben aan de zonnige buitenwereld.

Ze keek om zich heen op 't leege speelplein. O, natuurlijk, Truitje was weg. Natuurlijk, alles ging verkeerd, dus Truitje was ook weg. In de bank had ze anders nog gefluisterd: „Ik wacht op je, hoor,” en die belofte had als een klein sterretje geflonkerd, heel 't boosmakende schoolblijven door. „Truitje wachtte.”

Truitje was lief; Ria's hartje werd heelemaal warm, als ze aan Truitje dacht. Ze wilde met niemand anders vriendinnetje zijn, dan met Truitje, hoewel moeder dat niet hebben wilde, omdat Truitje op klompen liep en omdat haar haren niet erg schoon waren. Daarom wilde ook de handwerkjuffrouw ze niet naast elkaar zetten, hoewel ze er elke les om smeekten. En toch was Truitje 't liefste meisje van de heele school, ja, van de heele wereld. Truitje was om zoo te zeggen degene, die Ria met 't leven verzoende, en nu was Truitje trouweloos geworden en naar huis gegaan.

Och, maar natuurlijk, dat hoorde er bij. Alles was akelig en naar.

Alles! Om de tong tegen uit te steken zoo ver mogelijk, en al maar door te zeggen: bah! Maar dat durfde je niet doen, omdat je niet heel zeker was, dat er niet ergens heel lange grijparmen zaten, gereed om haar te pakken voor haar donkere buien. Moeder had eens gezegd, toen ze radeloos begon te worden over haar ontembaar opstandige oudste, dat de booze haar te pakken had, en sinds dien vermoedde Ria grijparmen en loerende oogen overal. „Bah!” zeggen en zodoende tot daadwerkelijkheden overgaan, was dus niet geraden, en zoo moest ze zich tevreden stellen met een paar tranen, en door haar laarsjes stoffig en rauw te schoppen tegen een paar verdwaalde klinkersteen. Alles was nàar — en Truitje was er niet.

„Oé-oé!” Truitjes stem. Dat was om hoog op te springen van verrassing. Dus tóch, dus ze was er toch!

Truitje lag voorover in 't gras van den kanaalberm; zorgeloos liet ze de klompjes omhoog wippen op de wollen kousevoetjes en gluurde over haar gekruiste armen heen den weg op. „Oé-oé!”

Toen stak ze een nieuw grassprietje in den mond om op te kauwen, totdat Ria bij haar zou zijn. Die zette den pas er in.

„Dáág, wat lekker, dat je er bent.” „Natuurlijk, meid, ik had 't toch beloofd.” En meteen was Truitje al opgewipt, schoffelde vlug haar klompen heelemaal aan, en toen gingen ze gearmd langs den zonnigen weg huis-toe, 't blonde hoofdje met 't lange, warrige haar en 't donkere met de gladde korte lokjes dicht tegen elkaar gedrukt.

„Wat zei-d-ie?” informeerde Truitje gretig, meteen achterom ziend, of meester niet angefietsd kwam. „Och niks,” zei Ria; „hij wou 't natuurlijk niet gelooven, en ik moet thuis een briefje geven.”

„Zoo'n mispunt,” schold Truitje. „Akelige vent, hij moest zelf maar eens slechte oogen hebben, en achteraan zitten. Nóu!” besloot ze voldaan over de voorgestelde strafoefening.

Alle school- en meestersellende konden ze op den stillen, zonnigen weg bespreken, en zoo kwamen ze bij den nieuwen buitenbouw van 't dorp, waar Ria woonde. Truitje woonde binnen in 't oude hartje van 't dorp, dicht bij de smederij, waar haar vader knecht was.

Door 't erkerraam gluurde Ria in de kamer. 't Roode kleed lag nog over de tafel. Nog niet eens gedekt was er dus, en er was ook niemand binnen.

Tijd genoeg hoor, en uitstel van meesters briefje. „'k Ga nog een eindje mee, we eten toch nog lang niet,” vertelde ze. „Lekker,” vond Truitje en knuffelde zich weer dicht tegen Ria aan.

„Zeg,” begon ze opeens verwonderd, ópgewekt door 't zien van Ria's huis. „Zeg, ik heb nog nooit je vader gezien; wel je moeder en je tante en je broertje, maar nooit je vader!” „Natuurlijk niet,” zei Ria, „die is toch immers op zee, ver weg, dan kun je hem toch niet zien,” maar onderwijl deed de vraag haar een vuurroode kleur krijgen. Zoo'n teer puntje was 't langzamerhand geworden in haar gedachtenwereldje. „Nou ja,” hield Truitje vol, „maar hij komt toch wel eens terug. Alle vaders komen toch af en toe terug, als ze weg zijn.” En ze dacht aan buurman, die in dienst was, maar van tijd tot tijd thuis kwam met verlof.

„De mijne misschien niet,” vertelde Ria geheimzinnig in een plotselinge opwelling om Truitje tot haar vertrouweling te maken. „Eens is hij al bijna verdronken met een storm; dat kan, zie je, en nu komt hij misschien nooit terug. Maar misschien ook wèl.”

„Och,” meewarigde Truitje en keek Ria van terzij eens aan. Wat een kleur had die en wat raar, dat ze dat zoo maar zeggen kon, zonder schreien. Ja, wat vreeselijk raar was dat.

„Hoor, de fluit van halféén,” zei Ria, toen de fabriek haar sein gillend opstootte in de zware zomerlucht. „Vroeg nog, hè? Hij heeft me toch niet lāng gehouden.”

„Nee; — en dáár heb je den trein van halféén. Mooi gelijk komt dat, hè?”

Ze waren al kuierend bij den hellenden uitgang van 't kleine stationnetje gekomen. De middagtrein rolde langzaam puffend binnen en vermengde zijn gillend gefluit met 't geloei uit den fabrieks-schoorsteen. Een oogenblik was de heele lucht vervuld van 't dwaze, stootende gillen, alsof ze om 't hardst er op los floten.

„Moet je zóó doen,” zei Truitje. Ze stopte de beide wijsvingers

in de ooren en bewoog ze vlug op en neer. „Dan hoor je wel honderd fluiten.”

Ria deed 't oogenblikkelijk na, evenals alle kunstjes, die 't parmantig gewiekste Truitje wist.

„Je kunt er doof van worden, maar 't gaat toch lekker,” begon Truitje weer, toen 't gesis en gegil geëindigd was in een langen klagenden uithaal.

„Nou kijken, wie er uit den trein komen.”

De meeste treinen stormden 't kleine stationnetje in razende vaart voorbij op hun weg naar de groote stad. Alleen een heel enkele nam even den tijd om te stoppen, en dan nog keken de reizigers verontwaardigd uit 't coupéraampje, alsof ze zich ergerden over 't onnoodig oponthoud.

Een lange, plechtige boerin kwam den hellenden weg afzeilen. Een hel paarse japon had ze aan, die kleine wolkjes stof opwaaide en een gouden kap op, waarboven weer een zwarte strooehoed troonde met wuivende bloemen en krulveertjes, en paarse zijden keelbanden. Aan den arm droeg ze een hengselmand en de handen had ze voor haar middel over elkaar geslagen. Zeker, dat de hengselmand niet van haar arm zou glijden.

„Dat is een deftige,” was Truitjes oordeel. „Die gaat vandaag te gast bij familie, en in die mand zit, wat ze meebrengt.”

Toen kwam een oud witkieltje met grijze bakkebaardjes achter een handkar aansukkelen. Dat was Jan Klomp, de vriend van 't heele dorp.

„Hé Jan!” riep Truitje hem jolig aan, familiaar als een oude kennis, en Jan wuifde met een hand, die hij even durfde losmaken, terug. Hij liep heelemaal achterover, omdat hij de kar moest tegenhouden, daar die anders aan den haal zou gaan.

Op de handkar stond een koffer, een groote zwarte, met koperbeslag. „Nou, daar kan een hoop in,” zei Truitje, die belangstellend, met brutale oogjes alles opnam.

Ria was niet zoo werkzaam in 't tegenwoordige. Nu Truitjes gezelschap al weer wat gewoon begon te worden, vlogen haar

gedachten weer weg naar 't onrecht, dat meester haar had aangedaan, en naar 't vervelende briefje in haar tasch, en naar al 't andere donkere, dat ze onbewust ook als onrecht voelde, en dat alles zoo akelig aan elkaar hing. Wat ze zoo pas aan Truitje verteld had, had zich met wreede weerhaakjes vastgeslagen in haar hart. „Ja natuurlijk, zoo zou 't gaan. Vader zou nooit terugkomen, want alles was akelig, dus het allerakeligste zou ook wel gebeuren,” trok ze de begonnen lijn verder door.

„Kijk die!” joelde opeens Truitjes spottend stemmetje van het hek af waar ze op zat met opgetrokken wijduitgebogen knieën.

„Kijk die! wat een bruine, zeg!”

Ja waarlijk, daar kwam weer iemand aanstappen. Dat was zeker de allerlaatste reiziger. Bij dien hoorde natuurlijk de groote koffer, waar oude Jan zoo voorzichtig mee deed.

„Nou, dat is een deftige; hij heeft een wandelstok,” ging Truitje voort met haar opmerkingen. Ja, dat was waar. Hij had een wandelstok, een dunnen gelen, en daarmee zwaaide hij vroolijk op en neer. Wie had er nog meer zoo gezwaaid?

De stok tikte telkens luid op de harde straatsteenen. Of neen, tikken was 't niet, dat de stok deed. Eigenlijk was 't zingen; heel genoeglijk zingen.

„Tik, tik, tik,” zong de stok; „ik weet wat, ik weet wat. Hij is zoo lang weg geweest. 't Leven was een benauwende gevangenis voor hem geworden, en drie heele jaren heeft hij noodig gehad om vrij daarvan te worden. Drie heele jaren heeft hij gezworven, maar nu komt hij thuis. 't Verlangen is zoo groot geworden in storm en noodweer; zoo onmetelijk groot. Daar is hij nu! Daar is hij nu!”

Ria zag 't wel, dat 't vader was. Ondanks 't gebruide en den baard, dien vader vroeger nooit droeg, zag ze het onmiddellijk. En plots begon er een vogeltje hoog en luid zijn liedje te zingen in haar hart. „Vader! Vader!”

Dat waren de eenige woorden van 't liedje, maar de wijs er van was hoopvol en beproefd, omdat 't lied zoo oud is als de wereld zelve.

„Vader! Vader!”

Een oogenblik klonk 't jubelend over alle hindernissen en versperringen heen, toen werd het zwak — doodzwak. 't Had ook zoo zelden voedsel ontvangen, dat wreekte zich nu. En eindelijk zweeg het geheel.

En meteen rees de muur van wantrouwen hooger en donkerder op dan ooit.

Vader? Vader? En dan alles, wat ze begrepen had uit grootemensen-gesprekken? En dan, wat ze niet begrepen had, maar dat er niettemin toch was? En haar booze buien, en 't briefje in de boekentasch? En al 't akelige, al 't donkere? Och, geheel onoverkomelijk werd de muur. En 't ging zoo snel; in minder tijd dan vader noodig had voor de weinige voetstappen, die hen scheidden, stond de muur kant en klaar om zijn oudste heen.

Daarover heen kon ze nog net haar vader goedendag-knikken, bij wijze van herkenning, maar haar arm sloeg ze om Truitjes hals, om die nog een eindje weg te brengen.

Toen liep vader ook door. Hij zag den muur wel staan, maar 't kwam niet bij hem op, dat hij de macht had hem af te breken. Die stond er nu eenmaal; één van de vele, die 't leven oprichtte; één van de vele, die 't koninklijke feest van vreugde en vrijheid afsloten.

De stok tikte weer op de steenen, maar 't was geen blij en hoopvol zingen meer. Boos klonk 't, en grimmig, alsof bij iederen stap iets vermorzeld moest worden. 't Leven zelf moest vermorzeld; 't was niet meer waard. Ria, zijn Rietepiet had zich van haar vader afgewend. Ria, die toch al wat herinnering bewaard kon hebben. Aan 't portretje in zijn portefeuille dacht hij, dat aan den kajuitwand alle reizen had meegemaakt en dat hij met blijden trots aan de reis-kennissen getoond had: „Mijn kleine meid, mijn oudste.” Aan 't speelgoed, verzameld in vreemde havens, en nu zorgvuldig opgeborgen in den koffer: zwarte olifantjes en wonderlijke poppen en vogelschilderijtjes, met echte veeren bewerkt. Ja, en aan de warme kussen van een rose kindersnoetje dacht hij, en aan het jubelend geroep van „vader! vader! pappie!” waarvan zijn hart gedroomd had, zoo pas in den

trein nog. Grimmiger tikte de stok, en donkerder werden de oogen, als van iemand, die de gevangensmuren weer ziet oprijzen in 't verschiet.

— 't Was toch nog maar een klein eindje, dat Ria met Truitje meeliiep. Opeens stond ze stil. „'k Ga gauw naar huis, hoor!”

„Hé, nou al?”

„Ja, natuurlijk, want die meneer zoo pas, dat was mijn vader.”

't Vogeltje moest toch wel een dapper klein ding zijn, want zijn stemmetje zong weer door Ria's woorden heen.

„Nou, kind . . . !” bleef Truitje stokstijf staan, met een wereld van onoverkomelijke verbazing in haar oogen. „Nou kind! loop dan hard!”

Ja, daar ging Ria al in haar allervlugsten draf, zoodat de korte rokjes er van opsloegen.

„Vader! vader!” begon 't herleefde vogeltje luider en luider te zingen. „Vader is thuis! Vader is thuis!”

't Klonk hoe langer hoe feestelijker; er waren geen hindernissen meer, er waren geen donkerheden meer. Er was niets dan dat ééne, overwinnende vreugdelied.

Maar toen ze thuis kwam en de kamer binnenstormde, warm en blij-verwachtend, toen stond vader met een somber gezicht voor 't raam, en zat moeder op de kanapé zachtjes te schreien over de onbegrijpelijke boosheid van hun oudste, die haar eigen vader als een vreemde voorbijliep, en een vies klompenkindje liever had dan haar vader.

En over Ria's hoofdje werden de oude, oude regels uitgesproken :

„De kleenen treên op 't kleed,
De grooten treên op 't hart.”

„En tot die grooten hoor ik,” dacht Ria, want ze was al bijna negen jaar.

DE ONTMOETING DER WIJZEN

Ginds, aan de randen der woestijn ontmoetten zij elkaâr.
Als vrienden waren zij; elk vroeg den ander naar
z'n wil en wensch en naar z'n weg van reizen.
En ieders antwoord was: „Ik ben een vreemde wijze,
uit een ver afgelegen rijk; mij is geopenbaard,
een ster zal klimmen, boven de donkre aard.
Volg die, want zie een koning is geboren,
die redden zal al wat verdoemd is en verloren.”

Dit was eenzelfde reden, van een ieders gaan.
Zij zagen elk de ster, zij volgden elk zijn baan,
Die bracht hen saam.

Zij hadden jaren lang eenzelfden God gebeden.
Een onbekende God, totdat Zijn antwoord kwam,
En Hij hun zoekend hart in beï z'n handen nam.
Zijn ster is aan hun oogen voorgegleden.

God's oog had hen geleid, God's Liefde hen gezonden.
Zij hebben in een kleine stal Zijn groote Zoon gevonden.

JAN H. DE GROOT.

KERSTFEEST

Mensch kniel, en buig ontroerd uw hoofd.
Luister met heel uw hart, en leg uw harde hand
zacht en deemoedig aan den rand
der kribbe.

Mensch zie uw armoe en ellendigheid.
Weest stille in uw luide zondenwade
God zendt genade
boven gerechtigheid.

Hij heeft van Eeuwigheid tot Eeuwigheid zijn Zoon gezonden.
Wij hebben Hem gezien, wij hebben niet geloofd
Dit Kind, van Eeuwigheid verlosser onzer zonden
Mensch kniel en bid en buig ontroerd uw hoofd.

JAN H. DE GROOT.

INHOUDSOPGAVE

	Blz.
Dr. J. R. Callenbach — De vlucht naar Egypte	3
A. Wapenaar — De Herders	16
„ — De Wijzen	17
G. Sevensma-Themmen — „Als nieuwgeboren kinderkens”	18
A. Wapenaar — Paulus	32
„ — Johannes	33
A. K. Straatsma — Toen hij het vroeg	34
Jan H. de Groot — Schaatstocht	47
Herman Hana — Het portret in de schilderkunst	49
Willem Evers — Kribbe en Kruis	81
Joh. P. Ruys — De wolkenwagen	93
L. E. — Maria's kamp	111
De herderspsalm	129
Js. van Kuijk — Spruyte Davids	145
H. J. Heijnes — De hond	146
W. G. van de Hulst — De rookende vlaswiek	167
Ds. A. L. Broer — 's Winters buiten	177
Ignatia Lubeley — Dina	185
Hendrika Kuyper-Van Oordt — Het kwade voetspoor	213
M. A. M. Renes-Boldingh — Die dag	235
Jan H. de Groot — De ontmoeting der Wijzen	246
„ — Kerstfeest	247

